

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Violeta PANSEVIČ

**VILNIAUS MIESTIEČIŲ IŠSIMOKSLINIMAS
XVII–XVIII A.**

Mokslo daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Kaunas, 2017

UDK: 37(474.5-25)(091)"1569/1795"

Pa-203

Disertacija rengta 2010–2017 m. Vytauto Didžiojo universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. **Zigmuntas Kiaupa** (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H), 2010–2016 m.,

prof. dr. **Vaida Kamuntavičienė** (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

ISBN 978-609-467-281-1

Turinys

Įvadas	4
I. Vilniaus miestiečių edukacija namuose ir mokyklose	39
1. Amžininkai apie vaikų lavinimo svarbą ir tėvų vaidmenį šiame procese	39
2. Miestiečių požiūris į atžalų ugdymą testamentų duomenimis	43
2.1. XVII a. – XVIII a. septintame dešimtmetyje	43
2.2. XVIII a. paskutiniame ketvirtyje	49
3. Lavinimosi namuose procesas	62
3.1. Namų mokytojai	64
3.2. Preceptoriams keliami reikalavimai ir vaikams perteikiami dalykai	68
4. Miestiečių lankomos pradinės mokyklos	71
4.1. Katedros mokykla ir parapiinė Šv. Jono bažnyčios mokykla	72
4.2. Liuteronų ir evangelikų reformatų mokyklos	81
4.3. Šv. Dvasios brolijos stačiatikių mokykla	91
4.4. Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno mokykla	99
5. Miestiečių moterų lavinimosi galimybės	110
5.1. Mokslai vienuolynuose	110
5.2. Mergaičių lankomi privatūs pensionai	121
5.3. Moterų raštingumo lygis	127
II. Vilniaus miestiečių studijos Lietuvos ir užsienio mokymo įstaigose	139
1. Miestiečiai – Vilniaus akademijos studentai	139
2. Užsienio aukštosios mokyklos, kuriose studijavo Vilniaus miestiečiai	145
2.1. Žemesnio lygio mokymo įstaigos	145
2.1.1. Branevo seminarija	145
2.1.2. Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijos ir Zamostės akademija	147
2.2. Aukščiausios pakopos ugdymo institucijos	153
2.2.1. Karaliaučiaus universitetas	153
2.2.2. Krokuvos universitetas	156
2.2.3. Vokietijos universitetai	159
2.2.4. Italijos universitetai	162
Išvados	165
Priedai:	
1. Vilniečių studentų užsienio mokymo įstaigose sąrašas	169
2. XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių testamentų registras	183
3. XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių turto inventorių registras	215
Santrumpos	240
Šaltinių ir literatūros sąrašas	241

ĮVADAS

Tyrinėtojų beveik visuotinai pripažįstama, kad miestas nuo pat jo įkūrimo sudarė specifines, ypač kultūros plėtrai palankias sąlygas dėl stiprios kūrybinio žmogiškojo ir ekonominio potencialo koncentracijos jo teritorijoje. Žinoma, tai priklausė nuo miesto dydžio ir jo tipo. Didelis miestas pats savaime reiškė didesnę žmogiškojo ir ekonominio potencialo sutelktį, taip pat didesnę kultūros institucijų ir meno kūrinių koncentraciją, tad toks miestas įgydavo daugiau kultūrinės plėtros galimybių¹. Marios Boguckos manymu, Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) miestų plėtrai negalima pritaikyti Walterio Christallerio sukurtos vienacentrės sistemos (*Central Place System*), kuri atskleidžia jų kultūrinį vaidmenį. ATR urbanizacijos procesą ji siūlo veikiausiai sieti su Paulo M. Hohenbergo ir Lynn Hollen Lees modeliu, kuris remiasi „tinkline“ miestų funkcionavimo teorija (*Network System*) ir kurio pagrindu taip pat galima paaiškinti daug kultūros aspektų². Lenkijos ir Lietuvos valstybėje, priešingai nei Vakarų Europos kraštuose, kuriems buvo būdinga absoliuti valdymo forma, vyravo daugiacentris urbanizacijos modelis. Bajorijos, kuri buvo nepalanki ir įtari miestų atžvilgiu, politika buvo aiškiai nukreipta į daugiacentrio miesto modelio rėmimą, kai nė vienas miestas neturėjo teisės įgyti persvaros prieš kitą ir kai nė vienas iš jų negalėjo plėtotis pernelyg pavyzdinai, taigi ir užimti pirmaujančios pozicijos kultūros srityje³. Tai ypač atspindi dalijimasis sostinės funkcijomis tarp įvairių miestų. Tuomet, kai Varšuva tapo karaliaus rezidencija ir perėmė daugelį sostinės funkcijų, Krokuva vis dėlto išsaugojo sakralinės sostinės reikšmę ir išliko valdovų karūnavimo bei laidojimo vieta⁴. Panašiai pasakytina ir apie Vilnių, kuris, nors po 1569 m. Liublino unijos ir prarado Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) sostinės paskirtį⁵, tačiau vis dėlto išliko ekonominiu, religiniu, kultūriniu ir galiausiai politiniu centru, formaliai ir faktiškai svarbiausiu miestu. Tai ypač atspindėjo vilniečių ir LDK

---

¹ Maria Bogucka, „Miasto i mieszczanin w społeczeństwie Polski nowożytnej (XVI–XVIII w.)“, *Czasy Nowożytne* 22 (2009): 17; Maria Bogucka ir Henryk Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986), 548.

² Bogucka, „Miasto i mieszczanin ...“, 16; Walter Christaller, *Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen* (Jena: Verlag Gustav Fischer, 1933); Paul M. Hohenberg ir Lynn Hollen Lees, *The Making of Urban Europe 1000–1994* (Cambridge: Harvard University Press, 1995).

³ Bogucka, „Miasto i mieszczanin ...“, 16.

⁴ *Ibid.*

⁵ Zigmantas Kiaupa, *Lietuvos istorija*, t. 3, d. 1, *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)* (Vilnius: Baltos lankos, 2012), 140.

visuomenės savimonėje⁶. Kai kuriuose testamentuose Vilniaus miestiečiai įvardijami kaip sostinės gyventojai (lenk. *miasta stołecznego Wilna*, lot. *Ciuitatis Metropolitana Vilmensis*)⁷.

Galimybės veikti kultūros srityje priklausė ir nuo miesto tipo. Andrzejus Wyrobiszas pagal ekonomines ir visuomenines miestų funkcijas juos skirsto į administracinius, rezidencinius, prekybinius ir gamybinius, kultūrinius ir religinius centrus, universitetinius miestus, miestus-tvirtoves, žemės ūkio miestus ir kt.⁸ Dauguma ATR miestų, vertinant pagal funkcijas, buvo mišrūs centrai, „grynų“ miestų pasitaikydavo labai retai. Tyrinėtojai užsimena apie dar vieną miestų diferencijavimo būdą, kuris remiasi daugiau teisiniu kriterijumi: išskiriami karališkieji ir privatūs miestai⁹. Karaliaus ir jo pavaldinių valdymas apribodavo miestiečių iniciatyvas ir susiaurindavo jų galimybes savarankiškai priimti sprendimus. ATR vyraujančių privačių miestų savininkai – dvasininkai, didikai ir turtingi bajorai – taip pat turėjo visą valdžią formuojant santykius mieste, tik nuo jų valios priklausė miestiečių aktyvumas, taip pat ir kultūros srityje. Kadangi privačių miestų tipas dominavo, galima teigti, kad apie miesto vietą ir vaidmenį kultūroje sprendavo ne miestiečiai, bet didikai ir turtinga bajorija – miestų ponai¹⁰. Lenkijos ir Lietuvos valstybėje miestiečiai nesudarė ekonomiškai stipraus, turinčio pakankamą savimonės lygį bei politiškai veiksnaus ir įtakingo luomo¹¹. Tačiau tam įtakos turėjo ne tik nepalanki bajorijos valia ir antimiestietiška jos politika, bet ir pačios miestietijos ideologinė nebranda. Tokią pasyvią miestiečių laikyseną nulėmė ir tai, kad sparti bajorijos ideologijos plėtra, kuri buvo forsuojama šalies mastu, nesutiko rimtesnio miestietijos pasipriešinimo ir konkurencijos¹². M. Bogucka nurodo, kad nors XVII a. miestiečių ir bajorų intelektualinis lygis

⁶ Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)* (Vilnius: Diemedis, 2002), 8.

⁷ 1662 06 23 Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės (Sara Engelbrechtowna Sztrunkowa) testamentas (toliau – test.), *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. 1, 1657-1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*, sudarė Elmantas Meilus (Vilnius: Lietuvos istorijos instituto (toliau – LI) leidykla, 2011), 587; 1690 07 21 Jono ir Elžbietos Ejsinkų (Jan i Elżbieta Eysinkowie) reformacinis laiškas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. Senųjų aktų (toliau – SA), b. 5340, l. 399v; 1744 05 10 Gottfrido Liudviko Knoblocho (Gottfridus Ludovicus Knobloch) test., *ibid.*, b. 5348, l. 1324v; 1750 10 28 Pilypo Fialkovskio (Philippus Fiałkowski) test., *ibid.*, b. 5351, l. 112v; 1751 01 28 Marianos Romanovskienės (Marianna Romanowska) test., *ibid.*, l. 188v; 1752 05 11 Pranciškaus Grigelevičiaus (Francisci Grygielewicz) test., *ibid.*, l. 355; 1758 02 03 Antano Honoroski (Antoni Honorski) test., *ibid.*, l. 947; 1758 03 08 Motiejiaus Paškevičiaus (Maciej Paszkiewicz) test., *ibid.*, l. 1023-1023v; 1750 08 15 Mareko Wojcechovskio (Marcus Woyciechowski) test., *ibid.*, l. 1178v.

⁸ Andrzej Wyrobisz, „Typy funkcjonalne miast polskich w XVI-XVIII w.“, *Przegląd historyczny* 1 (1980): 27, 39.

⁹ Wojciech Biliński, „Mieszczanie i miasta w dawnej Rzeczypospolitej“, in *Tradycje polityczne dawnej Polski*, pod red. Anny Sucheni-Grabowskiej i Alicji Dybkowskiej (Warszawa: Editions Spotkania, 1993), 264.

¹⁰ Bogucka, „Miasto i mieszczanin...“, 18.

¹¹ Gintautas Šliesoriūnas nurodo, kad istoriografijoje kartais abejojama, ar XVI a. – XVIII a. viduryje ATR egzistavo miestiečių luominė savimonė, t. y. savęs, kaip atskiro luomo, o ne konkretaus miesto ar miestelio gyventojų bendruomenės suvokimas, nes, kaip teigiama, formaliu teisiniu būdu miestiečių luomas tuo metu „neegzistavo“. Toks vertinimas, pasak šio tyrinėtojo, yra pernelyg kategoriškas, Gintautas Šliesoriūnas, *Lietuvos istorija*, t. 6, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588–1733 metais)* (Vilnius: LI leidykla, 2015), 224.

¹² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 8; Maria Bogucka, „Miasta a życie polityczne w Polsce XVI–XVII w.“, in *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII w.: prace ofiarowane Antoniemu Mączakowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (toliau – PWN), 1989), 44.

buvo panašus, bet dėl savo ideologinės nebrandos ir pernelyg didelio susiskaldymo miestiečiai kaip kompaktiška ir vienybė grupė negalėjo reikiamai politiškai veikti¹³. Jų luominė savimonė sustiprėjo tik priėmus 1791 m. įstatymus, kuriais remiantis miestiečiai įgijo daugiau politinių teisių¹⁴.

Kitų tipų miestuose kultūriniam miestiečių aktyvumui buvo gerokai palankesnės sąlygos. Bažnytinės ir valstybinės administracijos centrams buvo būdinga tarnautojų ir dvasininkų, t. y. išsilavinusių žmonių, koncentracija, taip pat jiems tarnaujančių institucijų (kanceliarijų, bibliotekų ir archyvų) sutelktis. Ypatinę vietą šalies kultūriniame žemėlapyje užėmė vyskupų ir kapitulų, vienuolynų, teismų ir tribunolų buveinėmis esantys miestai¹⁵. Geriausios miestiečių savarankiško indėlio į kultūrą plėtros sąlygos buvo tuose miestuose, kurie buvo mokyklų ir mokslo centrai. Vokietijoje egzistavo vadinamieji universitetiniai miestai – urbanistiniai centrai, kurie telkėsi aplink aukštąją mokyklą profesorių ir studentų poreikių tenkinimo tikslais¹⁶. ATR nebuvo tokių grynų universitetinių miestų. Tuo pačiu metu jie buvo arba miestai sostinės ir valdovų rezidencijos (Krokuva, Vilnius), arba didikų rezidencijos (Poznanė ir Lubranskio akademija, Zamostė ir Zamostės akademija)¹⁷.

Nors Liublino sutarties aktai smarkiai susiaurino ir sumenkino Vilniaus kaip LDK sostinės funkcijas bei valstybinę reikšmę, nes jame nebeliko svarbiausių valstybinių institucijų¹⁸, tačiau Vilniuje ir toliau buvo saugomas Lietuvos valstybės išdas, o iki XVIII a. vidurio, kol buvo pervežta į Varšuvą, ir Lietuvos Metrika. Vilniuje kasmet posėdžiaudavo Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, vykdavo jo Lietuvos sesija¹⁹. Tyrinėtojai pastebi, kad Vilniaus kaip Lietuvos sostinės politinio gyvenimo būklę stiprino ir su valstybės valdymu nesusiję dalykai. Jame telkėsi Vilniaus vyskupijos valdžia, čia veikė Vilniaus vyskupas ir vyskupijos kapitula. Taip pat jame 1579 m. jėzuitai įkūrė *academia et universitas*, kuri net savo nuosmukio laikotarpiu buvo svarbiausia Lietuvos kultūrinė įstaiga, o jos įvairialypė įtaka plito visoje valstybėje²⁰. Žvelgiant šiuo požiūriu Vilnius atitinka A. Wyrobiszo išskirtą miestų kaip kultūros,

¹³ Maria Bogucka, „Miejscie mieszczanina w społeczeństwie szlacheckim: atrakcyjność wzorców życia szlacheckiego w Polsce XVII w.“, in *Spoleczeństwo staropolskie. Studia i szkice*, pod red. Andrzeja Wyczańskiego, t. 1 (Warszawa: PWN, 1976), 197; Bogucka, „Miasta a życie polityczne ...“, 46.

¹⁴ Liudas Glemža, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos požiūris į miestų problemą Ketverių metų seimo laikais (1788–1792)“, *Lietuvos istorijos metraštis (toliau – LIM). 2001 m.* 1 (2002): 59.

¹⁵ Bogucka, „Miasto i mieszczanin ...“, 19.

¹⁶ Heinz Schilling, „Die Stadt in der frühen Neuzeit“, in *Enzyklopädie deutscher Geschichte*, Band 24, 2 Auflage (München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2004), 31; Michel Pauly, „Schilling (Heinz). Die Stadt in der Frühen Neuzeit“, *Revue belge de philologie et d'histoire* 74, fasc. 3–4 (1996): 963.

¹⁷ Bogucka, „Miasto i mieszczanin ...“, 19–20.

¹⁸ Vilnius po Liublino unijos negavo realių federacinio valstybės centro funkcijų. ATR valdovas buvo renkamas Varšuvoje ir ten dažniausiai rezidavo. Seimai taip pat nesirinkdavo Vilniuje. Jis prarado ir svarbiausias LDK sostinės pareigas, nes neliko atskiros Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio, nesirinkdavo Lietuvos seimas, Kiaupa, *Lietuvos istorija*, 140; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 9.

¹⁹ Kiaupa, *Lietuvos istorija*, 141.

²⁰ *Ibid.*, 142.

mokslo ir švietimo centrų tipą, prie kurio priskiriami miestai, kurių atliekamos visuomeninės funkcijos buvo nukreipiamos ne tik į lokalią visuomenę, bet ir platesniu mastu ir kurie turėdavo įtakos viso krašto, provincijos ar didelio regiono kultūros plėtrai. Kitaip sakant, A. Wyrobiszas turėjo omenyje tik tokius miestus, kurie buvo universitetų ar vidurinių mokyklų (kolegijų) buveinės ir kurie išsiskirdavo aukštu mokymo lygiu bei buvo patrauklūs ne tik vietiniams, bet ir viso krašto jaunuoliams²¹.

Lietuvos miestietišųjų gyvenviečių tinklą dar galima skirstyti į: 1) savivaldžius miestus (Vilnius, prie didesnių priskirtini Kaunas, Brasta, Polockas, Luckas, Kijevas, Gardinas); 2) nesavivaldžius miestus (dideli, tokie kaip Vitebskas ar Mogiliavas, ir mažesni, tokie kaip Alytus, Ašmena ir kt.); 3) miestelius²². Todėl kalbant apie Vilnių kaip apie savivaldų miestą, svarbu paminėti, kad jis nebuvo tapatus visam to meto Vilniui, kad, be paties miesto, jame dar buvo privačių ir bažnytinių valdų, vadinamų *jurisdikomis* (iš lot. *jurisdictio*). Tai pilies, bažnytinių institucijų, didikų jurisdikos, kurių gyventojai, kitaip nei miestiečių bendruomenė, nepakludavo miesto teisei ir miesto savivaldos institucijų valdžiai. Teisiškai jie nebuvo miestiečiai, nes priklausė kitiems luomams (bajorų, dvasininkų, valstiečių), ypatingą teisinį statusą turėjusioms nekrikščioniškoms etnokonfesinėms bendruomenėms (žydų, totorių, karaimų), tačiau visų jų dėka miestas augo, kovojo su negandomis, kūrė materialines ir dvasines vertybes, perimdavo kitų šalių naujoves, tad buvo ne tik valstybės ekonominio ir visuomeninio politinio, bet ir kultūros gyvenimo centras²³.

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Reikia pažymėti, kad pastaraisiais dešimtmečiais XVII–XVIII a. LDK politinė ir socialinė istorija, ypač miestų istorijos problematika, susilaukė ženklaus mokslininkų susidomėjimo, tačiau Lietuvos ir atskirų jos miestų kultūros istorijos tyrimai iki šiol yra gana apleista sritis. Tą patį galima pasakyti ir apie atskirų luomų atstovų išsimokslinimo lygio tyrimus. Iki šiol daugiau dėmesio skirta tik XVIII a. antros pusės švietimo sistemos reformoms (Edukacinės komisijos veiklai), analizuotas didikų ir bajorų švietimas bei pradinio ugdymo sistema, iš esmės dėmesį telkiant vien į valstiečių vaikų mokymą. Kalbant apie Vilniaus švietimo istoriją, labai svarbu iširti ne tik pradinių mokyklų veiklą, bet ir Vilniaus švietimo istoriją apskritai, nes daugiau apie šio miesto švietimo būklę taip pat žinoma tik nuo XVIII a. antros pusės, t. y. nuo Edukacinės komisijos laikų²⁴.

²¹ Wyrobisz, „Typy funkcjonalne miast polskich ...“, 43.

²² Zigmantas Kiaupa, „Miestai“, in *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (toliau – LDK) kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas et al. (Vilnius: Aidai, 2001), 356.

²³ Zigmantas Kiaupa, „Lietuvos miestų savivalda XIV–XVIII a.“, in *Lietuvos heraldika*, sudarė Edmundas Rimša, t. 1 (Vilnius: Baltos lankos, 1998), 178–179; Kiaupa, „Miestai“, 351, 364.

²⁴ Aivas Ragauskas, „Kas buvo dėstoma Šv. Jono bažnyčios mokykloje XVI a.: tarp mito ir tikrovės“, (paskaita Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Vilnius, 2016 m. gruodžio 15 d.).

Vilniaus miestiečių luomo atstovų edukacijos problemos, pradedant neinstituciniu mokymu (auklėjimu namuose) ir baigiant instituciniu ugdymu (mokslo pradinėse, vidurinėse ir aukščiausio lygio mokymo įstaigose), iki šiol nebuvo sistemingai analizuotos. Nors akivaizdu, kad miestiečių palikuonims pradinis arba aukštesnysis išsimokslinimas, teisininko, gydytojo ir kitos profesijos buvo gyvybiškai svarbūs dalykai²⁵. Pradinių žinių, t. y. rašymo, skaitymo, skaičiavimo ir kitų įgūdžių, turėjimas buvo aktualus ir mažiau pasiturintiems, žemesnę padėtį miesto socialinėje struktūroje užimantiems miestiečių atstovams²⁶, kad jie galėtų pramokti tam tikro amato, pirklio ar raštininko profesijos, galėtų tapti privačiais arba pradinių mokyklų mokytojais, dvasininkais ir pan.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra Vilniaus miestiečių mokslinimosi kelias, apimantis mokymąsi namuose su motinos ar privačių mokytojų pagalba, pradinius mokslus prie bažnyčių veikusiose konfesinėse mokyklose, lavinimąsi aukštesnio lygio gimnazijose, seminarijose ir kolegijose bei aukščiausios pakopos mokymo įstaigose: akademijose, universitetuose ir kt. Tiriant miestiečių studijas Vilniaus akademijoje ir užsienio mokymo įstaigose kreipiamas dėmesys į pasiektus mokslo laipsnius, jų kūrybinę produkciją ir turėtų bibliotekų turinį. Iki šiol tyrinėtojai apsiribodavo miestiečių vyrų mokymosi galimybių aptarimu, todėl šiame tyrime siekiama atspindėti ir miestiečių moterų lavinimąsi namuose, vienuolynuose, privačiuose pensionuose, atskleisti jų raštingumo lygį.

Tiriamoji grupė. Prieš apibrėžiant tiriamąją grupę, vertėtų atkreipti dėmesį į Vilniaus miesto gyventojų skaičių aptariamam laikotarpiui. Tiksliai jį nustatyti yra gana problemiška, nes istoriografijoje pateikiami skaičiai labai skiriasi²⁷. Alfonso Tamulyno duomenimis, prieš maskvėnų okupaciją Vilniuje buvo apie 38 500 gyventojų, 1662 m. – 18 480, 1676–1677 – 22 600²⁸. Mindaugas Paknys spėja, kad XVII a. viduryje gyventojų skaičius galėjo pasiekti ar net šiek tiek viršyti 25 000, o 1636 m. galėjo siekti apie 20 000²⁹. Davidas Frickas aptardamas Vilniaus gyventojų skaičių nurodo, kad XVII a. viduryje jų galėjo būti apie 20 000³⁰. Panašios nuomonės yra ir Mindaugas Klovas, Elmantas Meilus ir Oksana Valionienė, kurie pažymi, kad kažin ar iki XVII a. vidurio Vilniaus miesto gyventojų skaičius galėjo viršyti 20 000³¹.

²⁵ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 243.

²⁶ Mieczysław Adamczyk, *Edukacja a awans społeczny plebejuszy 1764-1848* (Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1990), 97.

²⁷ Mindaugas Klovas, Elmantas Meilus ir Oksana Valionienė, „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos XVI–XVIII a. apžvalga“, 28–29, žiūrėta 2017 m. sausio 10 d., www.istorija.lt/wp.../Vilniaus-senamiescio-posesiju-raidos-XVI-XVIII-a-apzvalga.pdf.

²⁸ Alfonsas Tamulynas, „Vilniaus gyventojų skaičius XVII a. viduryje klausimu“, *Jaunųjų istorikų darbai* 6 (1987): 115.

²⁹ Mindaugas Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006), 18.

³⁰ *Wilnianie. Żywoły siedemnastowieczne*, oprac., wstępem i komentarzami opatrzyl David Frick (Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2008), XX.

³¹ M. Klovas, E. Meilus ir O. Valionienė, „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos“, 29.

Kiek didesnis gyventojų skaičius nurodomas XVIII a. pabaigoje. Tadeuszo Korzono skaičiavimais, tuo metu Vilniuje buvo 24 175 žmonės³². Liudas Glemža, remdamasis devintajame dešimtmetyje sudaryta Vilniaus miesto dūmų ir gyventojų lentele, nustatė, kad Vilniaus mieste gyveno 15 765 krikščionys ir 7 297 žydų tautybės vyrai ir moterys, iš viso 23 062 gyventojai. Pasak jo, norint tikslesnių skaičių, reikia atlikti daugiau tyrimų. Be to, gyventojų skaičius niekada nebuvo vienodas, nuolat svyravo. Pvz., 1799 m. Vilniaus miesto plane gyventojų skaičius nesiekia ir 20 000³³.

Su gyventojų skaičiumi susijęs kitas svarbus klausimas – jau trumpai paminėtų Vilniaus miesto jurisdikų egzistavimas. Aptariamu laikotarpiu be savivaldaus miesto egzistavo šios jurisdikos: Vilniaus vyskupo, Vilniaus kapitulos ir stačiatikių metropolito. Kitos atskiros religinės institucijos (vienuolijos, špitolė ar atskiros parapiinės bažnyčios) dažniausiai sudarydavo savo atskiras jurisdikas. Taip pat jokiai jurisdikai nepriklausė dalis bajorijos namų, kurie buvo pavaldūs žemės teismui. Iš privačių asmenų žinoma tik Radvilų jurisdika. Dar galima kalbėti apie pilies jurisdiką, taip pat išskirtinas ir žydų getas³⁴. Šis tyrimas aprėpia tik miestiečių bendruomenę, priklausančią savivaldžiam miestui³⁵, kuris XVII a. antroje pusėje sudarė tik dalį Vilniaus miesto teritorijos, o miestiečių bendruomenė – mažiau kaip pusę jo gyventojų³⁶. A. Tamulyno skaičiavimu, 1677 m. savivaldžiam mieste gyveno apie 10 464 žmones³⁷. M. Klovo, E. Meilaus ir O. Valionienės duomenimis, 1636 m. savivaldaus miesto dalis buvo pati gausiausia, jai priskiriami net 474 namai (miestiečiai 388 namų savininkai), 1663 m. nurodomas 289 namų skaičius (iš jų 241 priklausė miestiečiams), 1690 m. – 254 namai (192 priklausė miestiečiams)³⁸. Paminėti skaičiai atspindi XVII a. viduryje įvykusį savivaldaus miesto „apkarpyimą“, vėliau iki pat XVIII a. pabaigos miesto gyventojų kiekis išliko gana stabilus. Taip pat pastebimas šioje miesto dalyje išaugęs religinėms institucijoms ir bajorijos atstovams priklausančių namų skaičius, kuris parodo Vilniaus miestiečių silpnumą ir pažeidžiamumą. Tai

³² Tadeusz Korzon, *Wewnętrzne Dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*, t. I (Kraków, 1897), 277.

³³ Liudas Glemža, *Lietuvos Dižiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) miestų sąjūdis 1789–1792 metais* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010), 34–35.

³⁴ M. Klovas, E. Meilus ir O. Valionienė, „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos“, 40.

³⁵ Kai kuriuose testamentuose miestiečiai įvardija savo priklausomybę savivaldžiam miestui. Pvz., Martynas Ostrowskis (Martinus Ostrowski) nurodo: „<...> dom moy na przedmiesciu Rudnickim pod S. Stefanem będący do juryzdukcyi JKMc i Magdeburksiey Wilenskiey należący <...>“, 1759 03 30 Martyno Ostrowskio test., *LVI A*, f. SA, b. 5351, l. 1091v.

³⁶ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 8.

³⁷ Tamulynas, „Vilniaus gyventojų skaičius“, 115. Józefas Ignacas Kraszewskis 1662 m. nurodo buvus 4 476 asmenų skaičių. Panašius duomenis pateikia ir Maria Lowmiańska, pasak kurios, 1663 m. savivaldžiam mieste galėjo būti 4 750 asmenų, o atmetus asmenis, iš kurių nebuvo imamas činšas, gaunami labai panašūs skaičiai į J. I. Kraszewskio pateiktus duomenis, Józef Ignacy Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 3 (Wilno, 1841), 193; Maria Lowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku* (Wilno: Wydawnictwo Magistratu m. Wilna, Skł. Gł. w Domu Książki Polskiej w Warszawie, 1929), 73. A. Tamulyno manymu, į šių tyrinėtojų skaičiavimų rezultatus nereikėtų atsižvelgti, nes pateikti gyventojų skaičiai yra labai sumažinti.

³⁸ M. Klovas, E. Meilus ir O. Valionienė, „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos“, 35.

taip pat rodo, kaip skaudžiai XVIII a. pirmos pusės įvykiai – karas, rusų ir švedų karių savivalė, maro epidemijos ir gaisrai – atsiliepė Vilniaus miestiečiams³⁹. 1750 m. savivaldžiam miestui priskiriami 265 namai (iš jų 114 priklausė miestiečiams), 1773 m. – 285 namai (115 priklausė miestiečiams), pagal 1790 m. surašymą, miesto sienų ribose (neskirstant pagal jurisdikas) minimos 456 posesijos (196 namai priklausė miestiečiams)⁴⁰. Nesusipažinus su jurisdikų egzistavimo problema gali atrodyti, kad miestiečiais ar miesto gyventojais reikėtų vadinti visus Vilniuje gyvenusius žmones. Tačiau kitos jurisdikos tvarkėsi ne pagal miesto teisę, todėl šaltiniuose *civis* bei *incola* terminais įvardijami miestiečiai gyveno tik savivaldžiam mieste⁴¹. Jurisdikos Vilniuje buvo panaikintos tik XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje. Remiantis 1791 m. įstatymais ir miesto gyventojų skaičiavimais, Vilnius buvo padalintas į tris rajonus. Atsižvelgiant į šį administracinį suskirstymą miesto viduje, 1792 m. balandį buvo išrinkta miesto savivalda, kurią sudarė Vilniaus magistratas ir jam pavaldžių trijų rajonų padaliniai⁴².

Zigmantas Kiaupa nurodo, kad absoliučią miesto gyventojų dalį sudarė savivaldžios miestiečių bendruomenės nariai, paprastai vadinami miestiečiais, kurie būdavo susisluoksniavę: skiriamos dvi didelės jų grupės. Pirmoji – vadinamieji miesto piliečiai, miestiečiai siaurąja prasme, to meto raštuose vadinami *civis*, *Bürger*, *мещанин*, *mieszczanin*. Jie privalėjo turėti mieste nekilnojamojo turto, kultivuodavo miestietiškus užsiėmimus (prekyba, finansinės operacijos, prestižiniai amatai, pramonė, laisvosios profesijos), o svarbiausia – būdavo priėmę miesto teisę, prisiekę miestui, sumokėję tam tikrą mokestį į miesto iždą. Juos saugojo, gynė ir baudė miesto teisė, jie galėjo būti išrinkti į miesto savivaldos institucijas⁴³. Be miesto piliečių, miestuose gyvendavo dar vienas gausus būrys gyventojų, taip pat besiverčiančių miestietiškais užsiėmimais (smulkioji prekyba, amatai, transportas, įvairi samda), bet nepriėmusių miesto teisės, nepriekusių miestui. Jie šaltiniuose vadinami *incola*, *obywatel* terminais. Šis gausus miesto gyventojų, miestiečių plačiąja prasme, sluoksnis vadinamas miestėnais⁴⁴. Kartais ano meto dokumentuose paminėtos sąvokos vartotos pagrečiui (*mieszczanina obywatela*⁴⁵), ypač moterų atveju (*mieszczanka i obywatelka*⁴⁶). Neretai Vilniaus miestiečiai įvardijami patricijų

³⁹ Ibid., 30, 33–34.

⁴⁰ Ibid., 35–36.

⁴¹ Agnius Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 m.* (Vilnius: LII leidykla, 2005), 10.

⁴² Eduardas Brusokas ir Liudas Glemža, „Vilniaus savivaldos struktūra ir organizacija po Ketverių metų seimo miestų reformos (1792, 1794 m.)“, *LIM. 2008 metai* 1 (2009): 65.

⁴³ Zigmantas Kiaupa, „Miestietis, miesto pilietis ir miestėnas“, *Mokslas ir gyvenimas* 6 (1989): 31; Kiaupa, „Miestai“, 356.

⁴⁴ Kiaupa, „Miestietis, miesto pilietis“, 31.

⁴⁵ 1758 03 08 Motiejaus Paškevičiaus test., *LVI A*, f. SA, b. 5351, l. 1028v; 1763 04 07 Juozapo Šlinskio (Josephus Szlinski) test., ibid., b. 5352, l. 388v.

⁴⁶ 1744 10 20 Anastasijos Kulikovskienės (Nastazyja Kulikowska) test., ibid., b. 5349, l. 16v; 1751 01 28 Marianos Romanovskienės test., ibid., b. 5351, l. 188v.

(*patricius, patrycjusz, patriota*)⁴⁷ terminu, į kurį istoriografijoje dėmesį yra atkreipęs Aivas Ragauskas. Pasirodo, kad su patriciatu, t. y. socialine prasme, patricijai nebuvo susiję ir seniausių, garbingiausių bei įtakingiausių miestiečių šeimų nereiškė. Tikroji šio termino reikšmė buvo geografinė – taip įvardijami „čiabuviai, tėvynainiai, čionykščiai“, t. y. tėvų vilniečių palikuonys, kurie turėjo nemažai ekonominių ir teisinių pranašumų prieš atvykėlius. Patricijais vadinami tiek valdančiojo elito narių sūnūs, kiti giminaičiai, tiek daugelis kitų miestiečių, nepriklausiusių nei elitui, nei turtingiausioms šeimoms, ne tik pirkliai ir amatininkai, bet ir tarnai⁴⁸.

Atliekant tyrimą buvo kreipiamas dėmesys ne tik į pirmos grupės miestiečių, priėmusių miesto teisę ir galinčių užimti tam tikras pareigybes miesto savivaldos institucijose, mokymąsi, bet buvo siekiama atspindėti ir kitų grupių atstovų, t. y. amatininkų (siuvėjo Tobijaus Vildo (Tobiasz Wild) ir kiti pavyzdžiai), nepasiturinčių miestiečių palikuonių lavinimosi galimybes. Pastarieji dokumentuose įvardijami *pauperibus* arba *zacy*⁴⁹ terminais. Apie jų mokslus išlikę labai nedaug informacijos, dažniausiai apie juos užsimenama su paprasių mokyklų veikla susijusiuose šaltiniuose (ypač Katedros ir Šv. Jono bažnyčios pradinių mokyklų). Neretai dokumentuose pateikiama informacija apie tarnus, samdinius, virėjus, slaugytojus ir kitus asmenis, kurių socialinę kilmę sudėtinga nustatyti⁵⁰ ir apie kurių lavinimąsi arba bent pradinių skaitymo ir rašymo įgūdžių turėjimą neįmanoma kažką pasakyti. Tiriamajai grupei priskiriamos ir Vilniaus miestiečių dukros, kurios žinių sėmėsi namuose, vienuolynuose ir privačiuose pensionuose. Apie jas šaltiniuose užsimenama gerokai rečiau palyginti su ištėkėjusiomis ir kraičiu aprūpintomis dukromis.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Tyrimo tikslas yra atskleisti Vilniaus miestiečių, ne tik valdančiojo elito atstovų, bet ir mažiau pasiturinčių asmenų, taip pat ir moterų, išsimokslinimą XVII–XVIII a. Šiam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

⁴⁷ 1686 Eustachijaus Šperkovičiaus (Eustachy Sziperkowicz) turto inventorius (toliau – t. inv.), *ibid.*, b. 5111, l. 644; 1694 Joachimo Trojanovičiaus (Joachim Trojanowicz) t. inv., *ibid.*, b. 5119, l. 54; 1698 Konstancijos Trojanovičienės (Konstancja Trojanowiczowa) t. inv., *ibid.*, l. 210; 1711 Pauliaus Pacevičiaus (Pawel Packiewicz) t. inv., *ibid.*, b. 5122, l. 581; 1653 08 16 Luko Kšečkevičiaus (Lukasz Krzczekiewicz) test., *ibid.*, b. 5334, l. 304; 1667 01 06 Stanislovo Mitkevičiaus (Stanislaw Mitkiewicz) test., *ibid.*, b. 5335, l. 231; 1667 *Confert plenipotencia G. Zieleniowa <...> Michaeli Klewke*, *ibid.*, l. 365; 1668 06 29 Andriaus Paškevičiaus (Andrea Paszkiewicz) test., *ibid.*, l. 593; 1684 02 22 Stepono Karasio (Stephan Karas) test., *ibid.*, b. 5339, l. 16; 1684 05 14 Stepono Simonovičiaus (Stephani Simonowicz) test., *ibid.*, l. 59; 1689 06 29 Pauliaus Kosobuckio (Pauli Kossobucki) test., *ibid.*, b. 5340, l. 224; 1729 06 27 Adriano Willantso (Adriano Willants) test., *ibid.*, b. 5345, l. 140.

⁴⁸ Aivas Ragauskas, „Ką reiškė terminas „patricius“ XVII a. Vilniuje?“ *Tarp istorijos ir būtovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas (Vilnius: Aidai, 1999), 334; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 12.

⁴⁹ Į „žeko“ terminą yra dėmesį atkreipęs Arvydas Pacevičius. Pasak jo, šis terminas vartotas iki XVI a. vidurio, kartais ir vėliau. Žekai tapatinti su mokiniais (*scholares*), kartais ir su besirengiančiais priimti žemesniuosis šventinimus ministrantais arba klierikais, kartais atlikdavusiai ir mokytojo, dažniausiai giedotojo, pareigas, Arvydas Pacevičius, „Mokyklos“, in *LDK kultūra*, 379.

⁵⁰ Pvz., iš 1694 m. Reginos Dmitrovičovnos Skvarnevičienės (Regina Dmitrowiczowna Skwarniewiczowa) testamento aiškėja, kad ji su pirmu sutuoktiniu salyklininku Jonu Simonovičiumi (Jan Symonowicz) susilaukė dukters Anastasijos, kuri net 11 metų dirbo virėja ir smuklininke, *LVI A*, f. SA, b. 5341, l. 337v.

- atskleisti aptariamo laikotarpio pamokslininkų, moralistų ir pedagogų požiūrį į vaikų lavinimą namuose ir tėvų vaidmenį šiame procese;
- atskleisti miestiečių požiūrį į vaikų auklėjimą ir lavinimą, motinos vaidmenį auklėjimo ir lavinimo procese, nustatyti privačius namų mokytojus;
- ištirti Vilniaus mieste susiformavusį mokyklų tinklą ir mokymosi lygius, t. y. miestiečių mokslus pradinėse mokyklose, aukštesnio lygio gimnazijose (kolegijose) ir studijas vietinėje Vilniaus akademijoje;
- nustatyti žemesnio ir aukštesnio lygio užsienio mokymo įstaigas, kuriose Vilniaus miestiečiai dažniausiai mokėsi, ir jose įgytus mokslo laipsnius;
- atskleisti miestiečių Vilniuje ir užsienio šalyse įgyto išsilavinimo įtaką tolimesnei jų karjerai;
- ištirti moterų lavinimosi galimybes, t. y. jų mokslus vienuolynuose, privačiuose pensionuose, ir nustatyti jų raštingumo lygį.

Tyrimo chronologija. Iš surinktos archyvinės medžiagos atrodo, kad tyrimo chronologinės ribos turėtų prasidėti nuo Maskvos okupacijos pabaigos, kai padidėja tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygose esančių Vilniaus miestiečių testamentų ir turto inventorių skaičius, tačiau su papapildymais mokyklomis ir gimnazijomis (kolegijomis) susiję rankraščiniai šaltiniai, Vilniaus akademijos mokslo laipsnių teikimo registracijos knyga ir egzaminų sąrašai bei su studentų marijonų kongregacijos veikla susiję šaltiniai, užsienio žemesnio ir aukštesnio lygio mokymo įstaigų matrikulų informacija, laidotuvių pamokslai, pavieniai archyviniai šaltiniai leidžia aptarti Vilniaus miestiečių išsimokslinimą nuo XVII a. pradžios. Tyrimo ribas apibrėžia 1795 m. įvykęs trečiasis ATR padalijimas, kai Vilnius, kaip ir visa LDK, tapo Rusijos imperijos dalimi. Reikia pažymėti, kad kartais išeinama iš chronologinių rėmų, ypač aptariant brolių mokyklų kūrimąsi XVI a. pabaigoje ir miestiečių dalyvavimą šiame procese arba apžvelgiant privačius mergaičių pensionus, kurie Vilniuje pradėdami steigti gerokai vėliau nei, pavyzdžiui, Varšuvoje, t. y. tik XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje. Vilniaus miestiečių išsimokslinimo dviejų šimtmečių apžvalga leidžia išskirti pakilimo ir nuosmukio laikotarpius⁵¹, pastebėti vyraujančias tendencijas, atskleisti panašumus ir skirtumus.

Tyrimo metodai. Analizuojant Vilniaus miestiečių bendruomenės ir atskirų jos grupių išsimokslinimą taikyti bendrieji metodai, t. y. analizės ir sintezės, aprašomasis ir statistinis, taip pat lyginamasis. Atliekant tyrimą naudotas ir prozopografijos metodas, kuris Vakarų Europos istoriografijoje plačiai taikytas nuo XX a. septinto dešimtmečio, o Lietuvos istoriografijoje

⁵¹ Pvz., Z. Kiaupa nurodo, kad XVII a. pab. – XVIII a. pirmasis trečdalis yra paženklintas ūkio, visuomeninio ir valstybinio gyvenimo nuosmukiu. XVIII a. antrasis ir trečiasis trečdaliai – 1795 m. žymi valstybės ir visuomenės reformų, Švietimo idėjų ir kartu Lietuvos valstybingumo nykimą bei ATR žlugimą, Zigmantas Kiaupa, „Lietuvos istorijos XVIII amžius? Hipotetiniai pasvarstymai“, *Darbai ir dienos* 37 (2004): 13, 15.

pradėtas taikyti tik nuo 2002 m., kai pasirodė A. Ragauskos studija apie Vilniaus miesto valdantįjį elitą XVII a. antroje pusėje⁵². Nors šis darbas skirtas valdančiajam elitui aptarti, prozopografinį metodą galima taikyti tiriant ir kitų miestiečių bendruomenės narių tam tikrus biografinius aspektus⁵³, taip pat ir jų išsimokslinimo lygį. Tokio pobūdžio tyrimai pirmiausia priklauso nuo išlikusių šaltinių specifikos ir iškeltų tikslų bei uždavinių⁵⁴. Todėl esant pakankamam archyvinių šaltinių kiekiui įmanoma nustatyti ne tik savivaldos institucijų narių, bet ir asmenų, kilusių iš žemesnio miestiečių sluoksnio, išsimokslinimo laipsnį, nes būtent išsilavinimas leisdavo miestiečių luomo atstovams pagerinti savo socialinę ir materialinę padėtį bei patenkinti savo ambicijas⁵⁵.

Prozopografinis metodas puikiai tinka lengvai apibrėžiamoms ir palyginti nedidelėms grupėms analizuoti, kai duomenys surinkti iš įvairių, vienas kitą papildančių ir praturtinančių šaltinių⁵⁶. Jis įgalina aprašyti bendrus tiriamos grupės bruožus⁵⁷, atsekti ryšius tarp jos narių, nustatyti karjeros modelius, išskirti grupės viduje pasitaikančius pogrupius. Prozopografinis metodas taip pat leidžia analizės nepaversti statistika, apčiuopti individualias biografijas ir vėliau atskleisti jų turinį ir vietą grupėje. Tokiu atveju būtų galima kalbėti apie biografinio metodo taikymą⁵⁸, tačiau prozopografija yra tinkamesnė, nes ja nesiekama atskleisti visų asmens gyvenimo faktų, o tik tam tikrus aspektus. Kai kurie tyrinėtojai tvirtina, kad biografiniai duomenys sudaro pagrindą tolimesniems miestiečių luomo atstovų prozopografiniams ir genealoginiams tyrimams⁵⁹.

Tyrimo struktūra. Darbas sudarytas iš įvado, kuriame aptariamas darbo objektas, tiriamoji grupė, iškeltas tikslas ir uždaviniai jam pasiekti, tyrimo naujumas ir aktualumas bei chronologinės ribos, taikyti metodai, apžvelgiami istoriografijos pasiekimai ir surinkta šaltinių bazė. Pirmojo skyriaus „Vilniaus miestiečių mokymasis namuose ir mokyklose“ pirmame skirsnyje atskleidžiamas XVII–XVIII a. autorių požiūris į vaikų auklėjimą namuose ir tėvų

---

⁵² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitai*.

⁵³ Antoni Czacharowski, „Możliwości badań genealogicznych nad średniowiecznym środowiskiem miejskim – na przykładzie Torunia“, in *Geneologia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, pod red. Jacka Hertla (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika (toliau – UMK), 1982), 173–174.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Marian Pawlak, *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI–XVIII w.* (Toruń: UMK, 1988), 48–49.

⁵⁶ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitai*, 40; Marek Cetwiński, „Przydatność prosopografii w badaniach nad historią miast“, in *Przemiany struktur społeczno-zawodowych ludności w dziejach Katowic. Katowice w 138. Rocznice uzyskania praw miejskich*, pod red. nauk. Antoniego Barciaka (Katowice: Societatis Scientiis Favendis Silesiae Superioris-Institut Górnoszląski, 2004), 16.

⁵⁷ Lawrence Stone, „Prosopography“, *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences* Vol. 100, No. 1, *Historical Studies Today* (1971): 46.

⁵⁸ Sigitą Kraniauskienė, „Biografinis metodas: dvi teorinės-metodologinės kryptys“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 3/4 (2000): 78–90.

⁵⁹ Krzysztof Mikulski, „Polskie badania nad genealogią i elitami miejskimi w średniowieczu“, in *Geneologia – stan i perspektywy badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. Jana Pakulskiego i Jana Wroniszewskiego (Toruń: Wydawnictwo UMK, 2003), 152–153.

vaidmenį šiame procese, antrame – remiantis išlikusiais testamentais pristatomas Vilniaus miestiečių požiūris į savo vaikų auklėjimą ir lavinimą, trečiame – plačiau aptariamas lavinimo namuose procesas, motinos vaidmuo auklėjant ir lavinant mažamečius vaikus, namų mokytojų samdymas ir jiems keliami reikalavimai, apžvelgiami vaikams perteikiami dalykai. Ketvirtame skirsnyje aptariama Vilniuje veikusių katalikų, liuteronų ir evangelikų reformatų, stačiatikių ir unitų parapiinių mokyklų veikla, bandoma nustatyti jas lankiusius miestiečius, užsimenama apie žymiausius mokytojus ir dėstomų dalykų įvairovę. Penktame skirsnyje apžvelgiamos miestiečių dukrų lavinimosi galimybės, jų mokslai vienuolynuose ir privačiuose mergaičių pensionuose, testamentų pagrindu aptariamas jų raštingumo lygis. Antro darbo skyriaus („Vilniaus miestiečių studijos Lietuvos ir užsienio mokymo įstaigose“) pirmame skirsnyje aptariamos miestiečių studijos Vilniaus akademijoje, čia pasiekti jų mokslo laipsniai, jų kūrybinė produkcija, turėti knygų rinkiniai, taip pat jame minimi studentų marijonų kongregacijai priklausę miestiečiai, jų pareigos ir piniginės aukos šiai kongregacijai. Antrame ir trečiame skirsniuose apžvelgiamos miestiečių studijos žemesnio ir aukštesnio lygio mokymo įstaigose užsienyje, kreipiant dėmesį į jose gautus mokslo laipsnius, išlikusią kūrybinę produkciją ir turėtų bibliotekų turinį. Aptariant studijas Vilniaus akademijoje ir užsienio ugdymo institucijose pabrėžiamas ryšis tarp įgyto išsilavinimo ir būsimos profesijos ar eitų pareigų miesto savivaldos institucijose.

Terminija. Disertaciniame tyrime vartojami specifiniai, su švietimo procesu⁶⁰ susiję terminai.

Pirmiausia būtina aptarti pasirinktą *išsimokslinimo* sąvoką, kuri į ugdymo procesą leidžia pažvelgti kiek plačiau nei, pavyzdžiui, išsilavinimo samprata⁶¹, reiškianti bendrą išprusimą arba įgytą mokslą. Atliekamo tyrimo kontekste labai svarbios dvi išsimokslinimo funkcijos: kultūros perdavimo ir socialinio mobilumo skatinimo. Ypač reikšminga antroji, kai geras išsimokslinimas sudarė prielaidas pakeisti savo padėtį, padaryti karjerą ir pan.⁶² Reikia pabrėžti, kad būtent elitinis išsimokslinimas, t. y. studijos užsienio universitetuose, turėjo didžiausią įtaką ateityje užimamoms pareigoms ir sėkmingai karjerai. Studijų metais įgytas mokslo laipsnis neretai leisdavo pagerinti socialinę padėtį, pvz., miestietis galėjo įeiti į dvasininkų ar net bajorų

⁶⁰ Istoriografijoje greta *švietimo* termino vartojamos kelios sąvokos: *ugdymas*, *auklėjimas* bei *edukacija*, kurių istorinis, socialinis ir kultūrinis kontekstas pristatomas: Liudmila Rupšienė, „Švietimas ar edukacija?“ *Pedagogika* 122, nr. 2 (2016): 5–14.

⁶¹ Tyrimų, kuriuose būtų aiškinama termino *išsilavinimas* reikšmė, nėra daug. Marianas Chachajus nagrinėjo LDK senatorių išsilavinimo ir jų užimamų pareigų santykį Zigmanto III Vazos laikais. Išsilavinusiais jis laiko tokius senatorius, kurie jaunystėje ilgesnį laiką mokėsi viename iš akademiinių centrų (savo krašte ar už jo ribų), o įgytos žinios atsispindėjo jų pačių rašytuose laiškuose, kūryboje (eilėraščiai, atsiminimai), viešojoje nuomonėje, bibliofilinėje veikloje (bibliotekų turėjimas) ir mecenatystėje. Šiai grupei jis priskiria ir tokius asmenis, kurių veikla liudija apie įgytą išsilavinimą, nors apie tai neišliko jokių žinių, Marian Chachaj, „Wykształcenie świeckich senatorów w Wielkim Księstwie Litewskim za panowania Zygmunta III Wazy“, *Acta Universitatis Wratislaviensis* 945 (1988): 257–258. Šį kriterijų darbo autorė taikė aptardama pasiturinčių Vilniaus miestiečių, ypač ėjusių tam tikras pareigas miesto savivaldos institucijose, išsilavinimą.

⁶² Valdas Pruskus, *Sociologija: teorija ir praktika* (Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija, 2004), 129–130.

luomą, smulkios bajorijos atstovai – patekti į vidurinį šio luomo sluoksnį⁶³. Įgytas aukštasis išsilavinimas taip pat suteikdavo galimybę užimti suolininkų, tarėjų, burmistrų ir kt. aukštas pareigas miesto savivaldos institucijose⁶⁴. Neatsitiktinai 1744 m. kovo 26 d. „Vilniaus laikraštysje“ keliamas klausimas: kas labiau skatina jaunuolius mokytis – apdovanojimai ir pagyrimai mokyklose ar išsilavinusiems asmenims atviros pareigybės?⁶⁵

Išsimokslinimo sąvokos pasirinkimą lėmė ir tai, kad ji leidžia aptarti tokius sociologų išskiriamus aspektus (formas) kaip masinis ir elitinis išsimokslinimas, valstybinės ir privačios mokyklos, bendrasis ir profesinis lavinimas⁶⁶, puikiai tinkančius apžvelgti tam tikrus tiriamo laikotarpio ugdymo proceso aspektus (parapinių mokyklų veikla, studijos Vakarų Europos mokymo įstaigose, privatūs mergaičių pensionai, profesinis amatininkų ir pirklių rengimas bei kt. klausimai). Valdo Pruskaus teigimu, išsimokslinimo sistema yra veikama egzistuojančios socialinės visuomenės stratifikacijos. Pvz., išsimokslinimas palaiko stratifikaciją pagal lytį – juk moterys neturėjo galimybės siekti tokio pat išsilavinimo kaip ir vyrai. Taip pat reikia pabrėžti atskirų mergaičių ir berniukų mokyklų egzistavimą – tai rodo, kad švietimo sistema buvo priemonė stratifikacijai pagal lytį palaikyti. Kaip jau buvo minėta, išsimokslinimas – svarbi socialinio mobilumo sąlyga, padedanti individui pakeisti socialinę grupę, kurioje jis atsidūrė, pavyzdžiui, gimdamas⁶⁷.

Kartais šalia išsimokslinimo vartojama ir *išsilavinimo* sąvoka. Pasak Raimondos Brunevičiūtės, apibūdinant atitinkamą ugdymo proceso rezultato aspektą gali būti vartojamos abidvi sąvokos⁶⁸.

Kalbant apie archyvinuose šaltiniuose pasitaikančią sąvoką *mokyklos*⁶⁹ tenka pastebėti, kad dažnai nebuvo aiškios skiriamosios ribos tarp pradinio, vidurinio ir aukštojo mokslo. Ši sąvoka taikyta plačiam institucijų tinklui, kuriame vyko įvairaus laipsnio ir įvairių specializacijų mokymas. Mokykla galėjo vadintis vienuolyno noviciatas ir partikuliarinės studijos, parapijos ir miesto švietimo centras, katedros giedotojų sambūris, taip pat universitetas ir net mokinių

⁶³ Marian Chachaj, „Wykształcenie wyższe a kariera w szesnastowiecznej Rzeczypospolitej“, in *Nauczanie w dawnych wiekach. Edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej. Polska na tle Europy*, pod red. Wojciecha Iwańczaka i Krzysztofa Brachy (Kielce: WSP, 1997), 290.

⁶⁴ Marian Pawlak, „Kształcenie burmistrzów elbląskich w XVII–XVIII w.“, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia* 30, z. 322 (Toruń, 1997): 44.

⁶⁵ „Z Wilna dnia 26 marca“, *Gazety wileńskie* 13 (1774): 1.

⁶⁶ Pruskus, *Sociologija: teorija ir praktika*, 130.

⁶⁷ *Ibid.*, 131.

⁶⁸ Raimonda Brunevičiūtė, „Ugdymas ir švietimas, išsilavinimas ir išsimokslinimas: sąvokų santykis ir sampratų raida“, *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas* 2(35) (2000): 7.

⁶⁹ Šaltiniuose dažniausiai vartojama daugiskaitos forma „mokyklos“, tačiau ne visais atvejais ji reiškė tai, kad buvo lankomos kelios mokyklos (nuo žemesnių iki aukštesnių). Daugiskaitos forma buvo vartojama ir kalbant apie vieną mokyklą, nors ir pradinę (*do skól go posylali = do szkoły*), *Słownik gwar polskich*, ułożył Jan Karłowicz, t. 5 (Kraków: drukarnia K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1907), 302.

bendruomenė, susibūrusi aplink mokytoją (magistrą)⁷⁰. Tai atspindi ir šio termino paaiškinimas „Lenkų kalbos žodyne“, kuriame mokyklomis vadinamos žemesnio ir aukštesnio lygio mokymo įstaigos: Krokuvos universitetas, kolegijos, gimnazijos, parapišės mokyklos, pensionai ir kt.⁷¹ Vis dėlto gerokai lengviau skirti aukštosiose mokymo įstaigose studijavusius asmenis, kurie dokumentuose dažnai vadinami akademikais (ypač Vilniaus akademijos absolventų atveju) arba pabrėžiamas jų įgytas bakalauro, magistro ar daktaro laipsnis.

Jaunuoliams įtaką darė ne tik įvairių lygių mokyklose įgyjamos intelektualinės ir moralinės žinios – jų asmenybės formuoti didelę reikšmę turėjo ir auklėjimas namuose⁷² bei per išvykas į užsienio mokymo įstaigas įgyta patirtis. Visi šie išvardyti elementai suteikdavo jaunuoliams galimybę aktyviau ar pasyviau dalyvauti šalies (miesto) visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime⁷³.

Istoriografijos apžvalga. Vilniaus miestiečių išsimokslinimo tyrimų ištakos siekia XIX–XX a., kai pasirodė keletas bendro pobūdžio veikalų. Vienas pirmųjų į miestiečių luomo atstovų švietimo klausimą atkreipė dėmesį J. I. Kraszewskis, parengęs keturtomę Vilniaus miesto istoriją⁷⁴, kurios ketvirtas tomas skirtas švietimui ir kultūrai aptarti, t. y. pradinėms mokykloms, Jėzuitų gimnazijai ir Vilniaus akademijai bei šalia įsteigtoms bursoms, taip pat spaustuvėms, bibliotekoms ir knygynams, šiame tome taip pat paskelbtas XVI–XVIII a. Vilniuje išleistų knygų sąrašas. J. I. Kraszewskis pastebėjo, kad švietimas yra skleidžiamas ir tarp miestiečių luomo atstovų, o burmistrai, suolininkai ir vaitai savo bendravimu daro įtaką žemesniosios klasės atstovams. Magistrato narių suartėjimas su bajorais taip pat tampa viena iš miestiečių lavinimosi priemonių, ir tai miestiečius skaido į dvi atskiras klases, t. y. subajorėjusią tarnautojų ir pirklių klasę bei žemesnę – menkesnės vertės savininkų, prekybininkų, amatininkų – klasę. Pastaroji išsilavinimo atžvilgiu labai atsilieka nuo pirmosios, nors ir jai teigiamą įtaką turi atvykstantys svetimtaučiai amatininkai, grįžtantys keliaujantys pameistrai⁷⁵. Minėtoje knygoje J. I. Kraszewskis taip pat paminėjo Vilniaus akademijos teisės profesorių Aroną Aleksandrą Olizarovijų ir jo 1651 m. išleistą veikalą *De politica hominum*⁷⁶, Vilniaus knyginkus Eliją Tylį ir Mikalojų Žurą bei jų knygynuose esančius knygų rinkinius⁷⁷, remdamasis tarybos teismo knygoje aptiktais turto inventoriais apibūdino Fiedoro Kochanskio,

⁷⁰ Pacevičius, „Mokyklos“, 378.

⁷¹ *Słownik języka polskiego*, przez Samuela Bogumiła Linde, t. 3 (Warszawa, 1812), 544.

⁷² Tiek institucinis (mokykla), tiek ir neinstitucinis (šeima) ugdymas laikomas kultūros proceso sudedamąja dalimi, jo sandu, Meilutė Lukšienė, „Mokykla kultūros raidoje“, in *Lietuvos mokyklai – 600 metų: konferencijos medžiaga 1997 m. balandžio 25–26 d.*, t. 1 (Vilnius: Pedagogikos institutas, 1997), 16.

⁷³ Tadeusz Bielnicki, „Szkoly w kulturze staropolskiej: wnioski i refleksje“, *Rozprawy z dziejów oświaty* 25 (1983): 9.

⁷⁴ Kraszewski, *Wilno od początków jego*, 4 t. (Wilno, 1838–1841).

⁷⁵ *Ibid.*, t. 4, 96.

⁷⁶ *Ibid.*, 39.

⁷⁷ *Ibid.*, 72–75.

Grigorijaus Tomkovičiaus, Lauryno Minkevičiaus, S. Karasio, Jono Sofronovičiaus, Andriaus Gerkevičiaus ir Pranciškaus Udalriko Pejerio turėtų bibliotekų turinį⁷⁸.

1929 m. išleistas lenkų tyrinėtojos M. Łowmiańskiej veikalas „Vilnius prieš 1655 m. maskvėnų antplūdį“⁷⁹. Jau knygos įvade autorė taikliai pastebėjo, kad iki tol tyrinėtojų objektas dažniausiai buvo bažnyčių, cerkvių ir Vilniaus akademijos istorija, o į Vilniaus miestą – į jo gyventojus, ūkį, pramoninius ir prekybinius santykius – dėmesys atkreipiamas buvo tik retais atvejais, neretai neįvertinant Vilniaus vaidmens krašto kultūriniame gyvenime⁸⁰. M. Łowmiańska, aptardama religinius santykius, paminėjo Jokūbą Gibelį, Katažiną Duchnovičovną, Prokopą Dorofejevičių, Reinholdą Witmacherį ir Henriką Monesą⁸¹. Ji viena pirmųjų aptarė kultūrinius santykius XVII a. pirmoje pusėje, atkreipė dėmesį į katalikybės vaidmenį įtvirtinant lenkų kalbą Vilniuje ir šios kalbos plitimą tarp dvasininkų, bajorijos ir miestiečių⁸², taip pat pabrėžė įkurtos Vilniaus kolegijos, o vėliau ir akademijos, kurioje šalia bajorų, pasak šios tyrinėtojos, studijavo ir miestiečių luomo atstovai⁸³, reikšmę. Remdamasi Vilniaus archeografinės komisijos paskelbtais turto inventoriais M. Łowmiańska aptarė pirklio ir burmistro Stepono Lebedičiaus bei knygininko Kazimiero Vežbovskio knygų rinkinius⁸⁴, taip pat užsiminė apie miestiečių studijas užsienio mokymo įstaigose, ypač dizunitų. Pasak M. Łowmiańskiej, 1665 m. vokiečių pabėgėlių iš Vilniaus rejestre paminėti keturi Karaliaučiuje studijavę miestiečiai. Taip pat, jos manymu, tuo metu didėjo miestiečių, įgijusių daktaro laipsnį, skaičius: nuo 1625 iki 1655 m. tarp magistrato narių pažymėtas teisės daktaro laipsnį turintis A. A. Olizarovijus ir penki medicinos daktarai – Jokūbas Arnulfas, Sebestijonas Šperkovičius, Motiejus Vorbekas-Lettowas, Paulius Boimas ir Abraomas Herzbergeris⁸⁵. Visais minėtais klausimais autorė pasisakė labai trumpai, tarsi nubrėždama galimas tyrimų kryptis.

Aktualūs atliekamam tyrimui yra ir Stasio Samalavičiaus darbai, skirti Vilniaus miesto istorijai⁸⁶. Jie yra paremti tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygose esančių testamentų, turto inventorių ir kitų šaltinių informacija. Vienas iš jų – straipsnis apie Lietuvos miestiečių kultūrą XVI–XVIII a. S. Samalavičius pastebi, kad kalbant apie miestiečių kultūrą kaip apie kultūrą

---

⁷⁸ Ibid., 75-77.

⁷⁹ Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim*. Perspausdintas: *Dwa doktoraty z Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005), 151–328.

⁸⁰ Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim*, 6. Apie tai rašė: Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 14; M. Klovas, E. Meilus ir O. Valionienė, „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos“, 4.

⁸¹ Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim*, 82–83.

⁸² Ibid., 92.

⁸³ Ibid., 93.

⁸⁴ Ibid., 96-97.

⁸⁵ Ibid., 98.

⁸⁶ S. Samalavičiaus kūrybinio palikimo svarba ir vertė Vilniaus istorijos tyrimuose yra aptarti: Aivas Ragauskas, „Istoriko Stasio Samalavičiaus (1930–1992 m.) senoji Vilniaus istorijos tyrimai ir jų publikavimas“, in *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose* (Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2011), 13–19, todėl paminėti bus tik tie darbai, kuriuose paliečiami miestiečių švietimo aspektai.

apskritai, negalima pamiršti jos perimamumo, kurį garantuoja auklėjimas bei mokymas. Todėl labai svarbus vaidmuo tenka mokykloms⁸⁷, kurios palaipsniui tampa vienu iš svarbiausių visuomenės pažangos veiksnių bei jos lygio rodikliu⁸⁸. Jis taip pat pabrėžia amatininkų mokymo reikšmę miestiečių kultūrai, svetimšalių amatininkų technologijos pasiekimų bei kultūrinių vertybių integravimąsi į miestų gyventojų kultūrą⁸⁹. Savo darbuose S. Samalavičius atkreipia dėmesį į aukštosios mokyklos, kurios buvimas veikė miesto kultūrinį gyvenimą, įsteigimo Vilniuje reikšmę: nepasiturintys studentai samdomi turtingų miestiečių vaikų mokytojais, gieda per miestiečių laidotuves⁹⁰, universitetinį išsilavinimą įgiję miestiečių vaikai tapdavo vaitais, magistrato nariais, kanceliarijų tarnautojais, pirkliais⁹¹. Rašymo įgūdžiai ir tam tikras išsilavinimas praversdavo ir miesto prekybininkams, ypač jiems lankantis kituose LDK miestuose ir Rusijos bei Lenkijos prekybos centruose⁹². S. Samalavičius planavo parengti tekstą ir apie knygos reikšmę Vilniaus miestiečių gyvenime, tačiau archyvine medžiaga grįsti jo užrašai ir išrašai taip ir liko neapibendrinti bei nepublikuoti. Iš išlikusio plano aiškėja, kad S. Samalavičius planavo nušviesti, koks miestiečių procentas turėjo knygų ir kur jas laikė, kas turėjo bibliotekas ir kiek knygų paprastai jose būdavo, nušviesti kokiomis kalbomis miestiečiai skaitė, aptarti knygų rinkinių pobūdį (pasaulietinės ar religinės tematikos), atkreipti dėmesį į turėtų bibliotekų sąsajas su miestiečių profesijomis ir įgytu išsilavinimu⁹³.

Disertacinio tyrimo problematikai bene reikšmingiausi A. Ragauskos tyrimai, skirti Vilniaus miestietijos daliai, t. y. valdančiojo elito atstovams, XVII a. antrojoje pusėje. Šis tyrinėtojas šalia kitų kolektyvinės biografijos aspektų – socialinės kilmės, religinės priklausomybės, giminystės ryšių, turtinės padėties, teritorinės kilmės, tautinės sudėties – nagrinėja ir municipalinės karjeros, profesinės sudėties ir išsimokslinimo klausimus. A. Ragauskas nurodo, kad galima kalbėti apie miestiečių edukacinio modelio egzistavimą, kai mokymas prasidėdavo namuose prižiūrint namų mokytojams, o vėliau buvo tęsiamas pradinėse mokyklose ir pasibaigdavo Vilniaus bei užsienio mokymo įstaigose⁹⁴. Jis nustatė keletą miestiečių atžalų vaikų mokytojų⁹⁵, tiesa, apie pradines mokyklas lankančius valdančiojo elito

⁸⁷ S. Samalavičius parašė straipsnį apie Vilniaus Šv. Jono bažnyčios parapiinę mokyklą, Stasys Samalavičius, „Kur buvo pirmoji Lietuvos mokykla?“ *Vilniaus balsas* 8(22) (1990): 3.

⁸⁸ Stasys Samalavičius, „Keletas pastabų apie Lietuvos miestiečių kultūrą XVI–XVIII a.“, *Kultūros barai* 2-3 (1993): 99.

⁸⁹ *Ibid.*, 100.

⁹⁰ Apie studentų giedojimą per miestiečių laidotuves dar užsimenama: Stasys Samalavičius, „Iškabos, užuolaidos ir muzikos instrumentai“, in *Vilniaus miestiečiai ir miestų kultūra XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius (Vilnius: Edukologija, 2013), 47–48; Stasys Samalavičius, „Kokiais instrumentais grojo vilniečiai XVII–XVIII a.“, *Kultūros barai* 11 (1989): 49.

⁹¹ Samalavičius, „Keletas pastabų“, 101.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Stasys Samalavičius, „[Vilniaus miestiečių] knygos“, in *Vilniaus miestiečiai ir miestų*, 112–143.

⁹⁴ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

⁹⁵ *Ibid.*

narius informacijos nepateikė, o daugiausia dėmesio skyrė Vilniaus ir užsienio mokymo įstaigose bakalauro, magistro ir daktaro laipsnius įgijusiems miestiečiams⁹⁶, taip pat aptarė jų kūrybinę produkciją⁹⁷, knygų rinkinius – jų dydį ir sudėtį⁹⁸, profesijos ir religijos įtaką valdančiojo elito išsimokslinimui⁹⁹.

A. Ragauskas tam tikrus socialinius ir kultūrinius Vilniaus miestietijos istorijos aspektus nagrinėjo ir per atskirų šeimų ar asmenų istoriją¹⁰⁰. Jis yra paskelbęs tekstų apie tarėjus Baltramiejų Gavlovickį¹⁰¹ ir M. Vorbeką-Lettową¹⁰², vaitą Bartlamiejų Cynakį¹⁰³, burmistrą Aleksandrą Bražyčių¹⁰⁴, tarėjus Kristijoną Albertą Perezą¹⁰⁵ ir Joną Melchiorinį¹⁰⁶, taip pat domėjosi vilniečių Winholdų šeimos atstovais¹⁰⁷, paskelbė publikaciją apie vaito Augustino Meleskio Rotundo asmenybę¹⁰⁸, o Raimonda Ragauskienė analizavo jo sukaupto turto dydį¹⁰⁹.

Su Vilniaus miestiečiais susiję ir E. Meilaus tyrimai. Jis, aptardamas kasdienį jų gyvenimą maskvėnų okupacijos metais, užsiminė apie knygininką Martyną Penkalskį¹¹⁰, paskelbė ir jo našlės Anastazijos skundą dėl nusiaubtų namų bei išdraskytų knygų¹¹¹. Kita jo

---

⁹⁶ Ibid., 245-250.

⁹⁷ Ibid., 251-256.

⁹⁸ Ibid., 256-264.

⁹⁹ Ibid., 265-266.

¹⁰⁰ Aivas Ragauskas, *Senajo Vilniaus (XVI–XVIII a.) visuomenė: istorija, šaltinotyra, historiografija* (Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto (toliau – LEU) leidykla, 2015), 10.

¹⁰¹ Aivas Ragauskas, „Teisininkas Baltramiejus Gavlovickis (apie 1583 – apie 1639)“, *Orbis Lituaniae*, žiūrėta 2017 m. balandžio 3 d., http://www.ldkistorija.lt/?theme=1#teisininkas-baltramiejus-gavlovickis-apie-1583-apie-1639_fact_1065.

¹⁰² Aivas Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus miestiečių valdančiojo elito istorijos: Motiejus Vorbekas-Lettowas (1593–1663) ir jo „Atminties lobynas“, *LIM. 1996 metai* (1997): 5–42.

¹⁰³ Aivas Ragauskas, „Bartholomeus Cynaki ir C^o“. Italai Vilniaus miesto valdančiąjame elite XVII a. antroje – XVIII a. pirmoje pusėje“, in *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas* (Vilnius: Vaga, 2000), 178-205.

¹⁰⁴ Aivas Ragauskas, „Privatus mokslininkas Vilniaus burmistras Aleksandras Bražyčius († 1696)“, *Orbis Lituaniae*, žiūrėta 2016 m. spalio 30 d., http://www.ldkistorija.lt/?theme=1#privatus-mokslininkas-vilniaus-burmistras-aleksandras-brazycas-1696_fact_1238.

¹⁰⁵ Aivas Ragauskas, „Nauji duomenys apie Vilniaus miestiečius, kurių namuose XVII a. saugota Lietuvos Metrika“, *Lietuvos Metrikos naujienos* 4 (2000): 24-27.

¹⁰⁶ Aivas Ragauskas, „Joannas Melchiorini (m. po 1715 09 27) – auksinis riteris (eques auratus) XVIII a. pradžios Vilniaus miesto valdančiąjame elite“, in *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono. Prof. Broniaus Dundulio atminimui* (Vilnius: Vaga, 2001), 296–310.

¹⁰⁷ Aivas Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai – Biržų Radvilų klientai? (XVI a. pab. – XVII a. pr.). Kelios mintys apie didikų ir miestiečių ryšius“, *Mūsų praeitis* 7 (2001): 5–21.

¹⁰⁸ Raimonda Ragauskienė ir Aivas Ragauskas, „Vieną ar dvi žmonas turėjo Augustinas Rotundas Meleskis (apie 1520-1584 m)? Nauji duomenys įžymiojo Vilniaus vaito biografijai“, *LIM. 2000 metai* (2001): 20–54.

¹⁰⁹ Raimonda Ragauskienė, „Karaliaus sekretoriaus ir Vilniaus vaito Augustino Meleskio Rotundo (apie 1520–1582 m.) turtas“, *Istorija* 55 (2003): 12-21.

¹¹⁰ Elmantas Meilus, „Życie codzienne w Wilnie w czasie okupacji moskiewskiej 1655-1661“, in *Litwa w epoche Wazów*, pod red. Wojciecha Kriegseisena i Andrzeja Rachuby (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2006), 132–134.

¹¹¹ Elmantas Meilus, „Pora vaizdėlių apie vilniečių gyvenimą maskvėnų okupacijos metu (1655–1661 m.)“, *LIM. 2002 metai* 1 (2003): 147-148.

publikacija skirta šaltinotyrimams problemoms tiriant Vilniaus miesto istoriją Maskvos okupacijos metais¹¹².

Vilniaus miestiečių tyrimų kryptis tęsiama ir kitų tyrinėtojų darbuose. Publikaciją apie Vilniaus miesto raštinės palikimą, t. y. naujųjų miestiečių aktus 1663–1795 m.¹¹³, yra paskelbęs Agnius Urbonavičius. Jis taip pat išleido veikalą apie Vilniaus naujuosius miestiečius minėtu laikotarpiu, ypač svarbi šios knygos dalis skirta jų socialinei kilmei ir profesinei sudėčiai aptarti¹¹⁴. Atliekant šį disertacinį tyrimą ypač pasitarnavo A. Urbonavičiaus parengtas Vilniaus naujųjų miestiečių sąrašas, kuris palengvino miestiečių identifikavimo procesą¹¹⁵.

Tyrimą apie 1636 m. Vilniaus namų surašymą yra paskelbęs M. Paknys¹¹⁶. Jame pateikta žinių apie to meto namus bei jų savininkus ir kitus gyventojus, aprašyta, kaip tie namai buvo apgyvendinami atvykus į LDK sostinę valdovui su dvariškiais, bei pateikta nemažai žinių apie tą dvarą¹¹⁷. Disertaciniam tyrimui kiek aktualesnė yra šio veikalo dalis apie profesinę veiklą besiverčiančių miestiečių namus ir jų susitelkimo vietas Vilniuje.

Remdamasis tuo pačiu 1636 m. Vilniaus istorijos šaltiniu studiją apie XVII a. vilniečius paskelbė Kalifornijos Berklio universiteto profesorius D. Frickas¹¹⁸, tačiau skiriasi jo ir M. Paknio tyrimo tikslas – D. Fricko studijoje siekiama atskleisti santykius tarp įvairių tikėjimų ir kultūrų žmonių XVII amžiaus Vilniuje¹¹⁹. D. Fricko studija svarbi šaltinotyrimu atžvilgiu: joje skelbiami kai kurių Vilniaus miestiečių testamentai, turto inventoriai, laidotuvių pamokslų ištraukos ir kiti šiam disertaciniam tyrimui pravertę šaltiniai. 2013 m. pasirodė kitas D. Fricko leidinys – „Pažįstami, giminės ir kaimynai: bendruomenės ir konfesijos septynioliktojo amžiaus Vilniuje“¹²⁰. Viename jo skyriuje apžvelgiamas vaikų švietimas ir mokymas, ypač atkreipiant dėmesį į tikėjimo požiūriu mišrias šeimas¹²¹: J. Gibelio, M. Vorbeko-Lettowo ir kt.

---

¹¹² Элмантас Мейлус, „Вильнюс во время „потопа“ (1655–1661 гг.): - источниковедческие проблемы“, in *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai: faktas, kontekstas, interpretacija* (Vilnius: LII leidykla, 2007), 419–432.

¹¹³ Agnius Urbonavičius, „Iš Vilniaus miesto tarybos raštinės palikimo: naujųjų miestiečių aktai 1666–1795 m.“, *Lituanistica* 4(48) (2001): 23–36.

¹¹⁴ Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai*.

¹¹⁵ Agnius Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais: sąrašas* (Vilnius: LII leidykla, 2009).

¹¹⁶ Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai*.

¹¹⁷ Elmantas Meilus, „Mindaugas Paknys. Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006. 318 p., 16 nuotraukų, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, 2 planai, santraukos anglų ir lenkų k.“, *LIM. 2007 metai* 1 (2008): 111.

¹¹⁸ *Wilniane: żywoty siedemnastowieczne*.

¹¹⁹ Elmantas Meilus, „Wilniane. Żywoty siedemnastowieczne. Opracował, wyd. i oprac. David Frick. Studium Europy Wschodniej. (Bibliotheca Europae Orientalis, Fontes), Warszawa: Przegląd Wschodni, 2008. 704 p.“, *LIM. 2009 metai* 1 (2008): 135.

¹²⁰ David Frick, *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno* (Ithaca: Cornell University Press, 2013).

¹²¹ Gintautas Sliesoriūnas, „David Frick. Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno. Ithaca and London: Cornell University Press. 2013, 529 p.“, *LIM. 2013 metai* 1 (2014): 172.

Vilniaus miestiečių pavardžių yra ir Mariano Pawlako publikacijoje apie vilniečių jaunuolių studijas Vidurio ir Vakarų Europos protestantiškose mokymo įstaigose¹²². Šis tyrinėtojas suregistravo XVI-XVIII a. Vokietijoje, Olandijoje, Šveicarijoje bei Karališkosios Prūsijos miestuose studijavusius vilniečius, į šį sąrašą jis įtraukė tik tų vilniečių pavardes, prie kurių buvo priedas, patvirtinantis jų atvykimą iš Vilniaus. M. Pawlakas kai kuriems vilniečiams skyrė daugiau dėmesio, pateikta informacija apie 11 miestiečių praverė ir atliekant šį disertacinį tyrimą. Kai kurie miestiečiai minimi ir Jakubo Niedźwiedzio leidinyje apie Vilniaus literatūrinę kultūrą 1323–1655 m.¹²³ Vertas paminėjimo šio leidinio skyrius apie moterų raštingumo lygį. Miestiečių knygų rinkiniai jame aptarti remiantis istoriografijoje jau žinomais pavyzdžiais, o pradinių mokyklų ir Vilniaus akademijos veikla apžvelgta labai bendrai, neminint jas lankiusių vilniečių pavardžių.

Aukščiau paminėti tik su Vilniaus miestiečiais susiję tyrimai, o kitus naudotus darbus galima suskirstyti į kelias grupes: parapinių mokyklų ir Vilniaus akademijos veiklą atspindinti istoriografija, LDK moterų ir vaikų istorijos tyrimai, švietimo istorijos tyrinėjimai.

Ypač gausu parapinių mokyklų veiklą nagrinėjančios istoriografijos, tačiau joje beveik neskiriama dėmesio šias mokyklas lankiusiems mokiniams, jų socialinei kilmei. Bendro pobūdžio yra Józefo Łukaszewicziaus¹²⁴ ir Jano Kurczewskio¹²⁵ darbai, pastarasis pateikia duomenų apie Vilniaus miestiečių skaičių Šv. Jono bažnyčios parapinėje mokykloje. Duomenų apie mokinių skaičių esama ir Teodoro Wierzbowskio¹²⁶ bei Liudo Truskos¹²⁷ tyrimuose. Pradinėmis mokyklomis XVII a. pirmoje pusėje taip pat domėjosi Konstantinas Avižonis, kuris nurodė, kad jos buvo skiriamos labiau valstiečių ir miestiečių atžaloms¹²⁸. Labai reikšmingi Ingės Lukšaitės atlikti tyrimai: ji domėjosi ne tik reformacijos reiškiniu, bet ir visuomenine mintimi bei jos raiška to meto gyvenime, kultūros istorijos bruožais, raštijos ir švietimo raida¹²⁹. Apžvelgdama parapinių mokyklų tinklo susidarymą ši tyrinėtoja pažymėjo, kad nuo XVI a. pabaigos per švietimo institucijas stengtasi apimti visus visuomenės sluoksnius – ne tik bajorus,

¹²² Marian Pawlak, „Studia młodzieży wileńskiej w protestanckich uczelniach środkowej i zachodniej Europy“, in *W kręgu badań profesora Wacława Odyńca: materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci profesora Wacława Odyńca* (Gdańsk: Wydawn. Marpres, 2002), 235-250.

¹²³ Jakub Niedźwiedz, *Kultura Literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta* (Kraków: TAIWPN Universitas, 2012).

¹²⁴ Józef Łukaszewicz, *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, t. 4 (Poznań, 1851).

¹²⁵ Jan Kurczewski, „Wiadomość o szkołach parafjalnych w djecezi wileńskiej“, *Rocznik towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie 1908* (1909): 17-64.

¹²⁶ Teodor Wierzbowski, *Szkoły parafjalne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej 1773-1794* (Kraków: drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1921), 227.

¹²⁷ Liudas Truska, „Lietuvos mokyklos XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, *Kraštotyra* 10 (1980): 48.

¹²⁸ Konstantinas Avižonis, „Švietimas Lietuvoje XVII-jo amžiaus pirmoje pusėje“, *Lietuvos praeitis* 1, sąs. 2 (1941): 546.

¹²⁹ Zigmantas Kiaupa, „Keletas žodžių apie Ingę Lukšaitę ir jos darbus“, in *Kultūrų sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui* (Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000), 9–10.

miestiečius, bet ir dalį valstiečių. Šiam tikslui buvo pritaikoma pati žemiausia – pradinė – pakopa. Taip pat I. Lukšaitė pabrėžė šio elementariojo švietimo, kuris galėjo tapti pakopa tolesniam išsilavinimui įgyti ir bandymui išeiti iš savo luomo, svarbą valstiečių, miestelėnų ir miestiečių gyvenime¹³⁰. Iš naujesnių tyrimų paminėtinos A. Pacevičiaus¹³¹ ir Vaidos Kamuntavičienės¹³² publikacijos. Istoriografijoje taip pat skiriama dėmesio ir paskiroms konfesinėms pradinėms mokykloms: katalikų¹³³, liuteronų ir evangelikų reformatų¹³⁴, stačiatikų ir unitų¹³⁵.

Daug tyrimų skirta Vilniaus akademijai¹³⁶, tačiau tenka konstatuoti, kad trūksta darbų jos studentijos analizei, šios aukštosios mokyklos absolventų likimui, jų vaidmeniui visuomeniniame gyvenime. Tie akademijos auklėtiniai, kurie minimi bendro pobūdžio leidiniuose, yra jau žinomi, be to, jie sudarė labai nedidelę visų studentų dalį¹³⁷. Apie Vilniaus akademiją baigusią miestiečių pozicijas visuomenėje ir pareigas valstybiniame gyvenime užsimeina tik A. Ragauskas savo studijoje apie valdantįjį elitą, o čia studijavusių kiek mažiau

¹³⁰ Ingė Lukšaitė, „Parapinių mokyklų tinklo susidarymas“, in *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai* (Vilnius: Mokslas, 1983), 25, 26. Ši tyrinėtoja sudarė ir Lietuvos mokyklų 1397–1861 m. žemėlapi, Ingė Lukšaitė, „Lietuvos mokyklos 1397–1861. Žemėlapis“, in *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a. Istorijos šaltinių antologija* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994).

¹³¹ Pacevičius, „Mokyklos“, 378–396.

¹³² Vaida Kamuntavičienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parapiinės mokyklos XVII a. antroje pusėje“, *Soter* 7(35) (2002): 117–130; Vaida Kamuntavičienė, „Szpital e i szkoły parafialne diecezji wileńskiej i żmudzkiej w drugiej połowie XVII wieku według danych akt wizytacyjnych kościoła katolickiego“, *Kwartalnik historyczny* 2 (2003): 51–72.

¹³³ [Adolfas] Raulinaitis, „Medžiaga Lietuvos mokyklų istorijai. Apie pirmąją katedrinę mokyklą“, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija* 6 (1964): 111–119; Vladas Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia* (Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997), 24.

¹³⁴ Vincas Laurynaitis, „Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos“, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija* 12 (1973): 121–141; Ingė Lukšaitė, „Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI–XVIII a.“, in *Lietuvos evangelikų bažnyčios: istorijos metmenys*, sudarė Arthur Hermann (Vilnius: Baltos lankos, 2003), 85; Ingė Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mąžojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis* (Vilnius: Baltos lankos, 1999), 467.

¹³⁵ Darius Baronas, „Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m.“, in *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, t. 5, *Bažnyčios istorijos studijos* (Vilnius: Petro ofsetas, 2012), 58–62; Roman Pelczar, „Cerkiewne szkolnictwo parafialne w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w.: podstawy ideowe, organizacyjne i materialne“, *Rozprawy z Dziejów Oświaty* 42 (2003): 70; Antoni Mironowicz, „Szkolnictwo prawosławne na ziemiach białoruskich w XVI–XVIII wieku“, *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 2 (1994): 22–23; Константин Васильевич Харлампович, *Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви* (Казань, 1898), 311–331, 495–501; Artūras Grickevičius, „Unitų mokymas bei jų kunigų rengimas ir popiežiškoji seminarija Vilniuje iki 1655 m.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* 12 (1998): 351–385; Artūras Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 m. (Iš Lietuvos religinio ugdymo istorijos)* (Vilnius: LEU leidykla, 2008); Maria Piłypczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazylikańskie w XVII i XVIII wieku“, in *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu* (Warszawa: PWN, 1986), 28–55; Jan Popłatek, *Seminarjum Papieskie w Wilnie, cz. 2, Zarys dziejów Seminarium Papieskiego w Wilnie* (Wilno: Zakłady graficzne „Znicz“, 1930), 56–113; Jan Popłatek, *Seminarjum Papieskie w Wilnie, cz. 3, Wykaz alumnów Seminarium Papieskiego w Wilnie 1582–1773* (Wilno: drukarnia Grafika, 1936).

¹³⁶ Michał Baliński, *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historii od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803* (Petersburg, 1862); Ludwik Piechnik, *Początki Akademii Wileńskiej 1570–1599* (Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1984); *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994* (Vilnius: Valst. leidybos centras, 1994).

¹³⁷ Antanas Tyla, „Vilniaus Alma Mater istorija“, *Mokslas ir gyvenimas* 8 (1977): 26–27.

pasiturinčių miestiečių likimas nėra visiškai tyrinėtas. Yra ir paskirų darbų, skirtų žymiesiems teisės profesoriams A. A. Olizarovijui¹³⁸, P. U. Pejeriui¹³⁹ ir kt.

Kalbant apie vaikams skirtą istoriografiją išsiskiria Jolitos Sarcevičienės darbai. Ši tyrinėtoja pastebėjo, kad ilgą laiką Lietuvos istoriografijoje nebuvo skubėta imtis šios problematikos, situacija vaikų istorijos tyrimų srityje pagerėjo tik paskutiniaisiais dešimtmečiais. J. Sarcevičienė paskelbė straipsnį apie skirtingus berniukų ir mergaičių lavinimo modelius XVI–XVII a.¹⁴⁰, o kitose publikacijose apžvelgė tėvų ir vaikų santykių modelius, šeimos ir tėvų įtaką ugdymo bei socializacijos procesuose¹⁴¹, tėvų ir vaikų tarpusavio įsipareigojimus¹⁴². Bajorų vaikų auklėjimo modelius XVI–XVII a. yra nagrinėjusi R. Ragauskienė¹⁴³. Lenkų istoriografijoje vaikų istorijos problematikai skirti Dorotos Żołądz-Strzelczyk ir Katarzynos Kabacińskos-Łuczak tyrimai¹⁴⁴.

Daugėja ir LDK moterų istorijai skirtų tyrimų. R. Ragauskienė yra labai taikliai pastebėjusi, kad vyraujanti nuostata apie moterų istorijos tyrimų nesenas tradicijas ir jų

---

¹³⁸ Stanisław Kot, „Aron Aleksander Olizarowski. Profesor prawa Akademii wileńskiej“, in *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego* (Wilno: nakładem Uniwersytetu Stefana Batorego, 1929), 23–45; Andrzej Skrobaccki, „Nowe przyczynki do biografii Arona Aleksandra Olizarowskiego (1618?–1659), profesora prawa na Akademii Wileńskiej i doktora medycyny Uniwersytetu Królewieckiego“, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2 (1969): 187–193; Ludwik Piechnik, „Olizarowski Aron Aleksander“, *Polski słownik biograficzny* (toliau – PSB) 23, z. 6 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978), 822–823; Eugenija Ulčinaitė, „Vilniaus akademijos teisės profesorius A. Olizarovijus“, *Mokslas ir gyvenimas* 5 (1978): 16; Jolita Sarcevičienė, „Aronas Aleksandras Olizarovijus ir jo trys knygos apie politinę žmonių sąjungą“, in *De politica hominum societate. Apie politinę žmonių sąjungą* (Vilnius: Aidai, 2003), 7–27; Ingė Lukšaitė, „Aronas Aleksandras Olizarovijus. Švietimas – valstybės galia“, in *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI–XVII a. kultūros veikėjų raštuose* (Kaunas: Šviesa, 1991), 68–78; Piotr Niczyporuk, „Aron Aleksander Olizarowski profesorem prawa Akademii Wileńskiej“, *Miscellanea historico-iuridica* 14, z. 2 (2015): 181–206.

¹³⁹ Vytautas Raudeliūnas, „Ižymieji senojo Vilniaus universiteto teisininkai“, *Socialistinė teisė* 3 (1979): 36; Mečislovas Jučas, „Mokslo supasaulietinimo pradžia Vilniaus akademijoje“, in *Vilniui 650 metų* (Vilnius: LTSR mokslų akademijos Istorijos institutas, 1976), 113.

¹⁴⁰ Jolita Sarcevičienė, „Vaikas XVI–XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: galimi auklėjimo ir socializacijos modeliai“, *Menotyra* 2(31) (2003): 4–10.

¹⁴¹ Jolita Sarcevičienė, „Tėvai, vaikai ir ugdymas namuose XVIII a. antroje pusėje“, *XVIII amžiaus studijos*, t. 2, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Vilnius: LII leidykla, 2015), 148–169.

¹⁴² Jolita Sarcevičienė, „Nie mogą ich świątobliwie wychowywać, jeśli onych nie gromią“: relacje między rodzicami a dziećmi w piśmienictwie XVIII wieku“, in *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*, red. Bożena Popiolek, Agnieszka Chłosta-Sikorska i Marcin Gadocha (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014), 397–414.

¹⁴³ Raimonda Ragauskienė, „Models Applied Uprbringing Children of Upper Nobility of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th – the Middle of the 17th Centuries“, *Pedagogika* 116, nr. 4 (2014): 6–22.

¹⁴⁴ Dorota Żołądz-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006); Dorota Żołądz-Strzelczyk, „Dzieciństwo w mieście na ziemiach polskich w XVI–XVIII wieku – możliwości źródłowe i perspektywy badawcze“, *Biuletyn historii wychowania* 27 (2011): 7–17; Dorota Żołądz-Strzelczyk ir Katarzyna Kabacińska-Łuczak, *Codziennosc dziecięca opisana słowem i obrazem: życie dziecka na ziemiach polskich od XVI do XVIII wieku* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012); Katarzyna Kabacińska, „Nauczyciel domowy – ideał a rzeczywistość“, in *Nauczanie domowe dzieci polskich od XVIII do XX wieku*, pod red. Krzysztofa Jakubiaka i Adama Winiarza (Bydgoszcz: Wydaw. Akademii Bydgoskiej, 2004), 315–323; Katarzyna Kabacińska, „Kłopoty w wychowaniu małych dzieci w świetle wybranych pamiątników osiemnastowiecznych“, in *Sytuacje trudne w życiu dziecka*, pod red. nauk. Małgorzaty Cywińskiej (Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008), 121–134.

fragmentiškumą vargu ar teisinga. Iš tikrųjų, padėtis nėra tokia dramatiška¹⁴⁵. Kai kuriuose darbuose paliečiami ir moterų lavinimosi aspektai, tiesa, neskirstant moterų pagal socialinę kilmę¹⁴⁶. Rašant disertacijos dalį apie moterų mokslus vienuolynuose, pravertė Małgorzatos Borkowskos OSB¹⁴⁷ ir Jolantos Gwioździk¹⁴⁸ tyrimai, privačiais moterų pensionais domėjosi Olga Mastianica¹⁴⁹, o jų raštingumo klausimas nagrinėjamas R. Ragauskienės ir A. Ragausko¹⁵⁰ studijoje apie Barbaros Radvilaitės laiškus Žygimantui Augustui.

Šaltinių apžvalga. Tyrime naudotos šaltinių bazės aptarimą tikslinga pradėti nuo pagrindinio šaltinių komplekso – miesto archyvo – charakteristikos. Be abejonės, svarbiausias žinių apie Vilniaus miestiečių mokslinimasi šaltinis – miesto archyve saugomos tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygos. Pasak Z. Kiaupos, nuo XVII a. įrašų knygose įvyko esminių pokyčių, t. y. padidėjo įrašų skaičius, jie prarado lakoniškumą, apaugo sandorių detalėmis, veiksmų aplinkybėmis ir sprendimų motyvavimu. Į jas buvo įrašomi ir kitose raštinėse sudaryti dokumentai, taip pat vyko įrašų knygų specializacijos procesas, atsirado kelios sinchroniškos įrašų knygų serijos¹⁵¹. Šių pakeitimų priežastys siejamos su plintančiu miestiečių raštingumu ir tobulėjančia teisine kultūra, taip pat plėtėjančia miestų savivaldos socialine baze, kai į miesto valdymą ir jo kontrolę įsijungia vis daugiau miestiečių¹⁵², kitaip sakant, auga jų kultūrinis lygis. Deja, XVII a. vidurio įvykiai smarkiai sumažino archyvinės medžiagos kiekį. A. Ragausko teigimu, jei 1610 m. liepos mėnesio gaisras nebuvo tiek baisus, tai 1655 m. rugpjūčio 8 d. prasidėjusi ir kelerius metus trukusi maskvėnų okupacija praktiškai sunaikino tiek visas XVII a. pirmosios pusės tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygas, tiek ir asmeninius miestiečių

¹⁴⁵ Raimonda Ragauskienė, „XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterys: istoriografinis ir praktinis požiūris“, in *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas* (Vilnius: Vilniaus universiteto (toliau – VU) leidykla, 2008), 146.

¹⁴⁶ Jolita Sarcevičienė, „Moterys“, in *LDK kultūra*, 398–401; Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, „Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačiojoje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Darbo pasidalijimo tradicijos, stereotipai, priežastys)“, in *Moterys, darbas, šeima*, 173–178.

¹⁴⁷ Małgorzata Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 3, *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemia Ruskie Korony Polskiej* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2008), 125–186; Małgorzata Borkowska OSB, „Geografia rekrutacji do klasztorów benedyktynek w Wielkim Księstwie Litewskim“, in *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vienuolijos: istorija ir paveldas* (Kaunas: Versus aureus, 2014), 37–44.

¹⁴⁸ Jolanta Gwioździk, „Wileńskie mniszki w kręgu kultury słowa w dobie staropolskiej“, in *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, pod red. Marii Teresy Lizisowej (Kraków: Collegium Columbinum, 2005), 259–276; Jolanta Gwioździk, „Benedyktyńska *lectio divina* w żeńskich klasztorach Wielkiego Księstwa Litewskiego“, in *Benedyktyński tradycja Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša (Vilnius: Aidai, 2008), 151–164.

¹⁴⁹ Olga Mastianica, *Praverus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje–XX a. pradžioje* (Vilnius: LII leidykla, 2012).

¹⁵⁰ Raimonda Ragauskienė ir Aivas Ragauskas, „Apie moterų raštingumą“, in *Barbaros Radvilaitės laišakai Žygimantui Augustui ir kitiems. Studija apie XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų korespondenciją* (Vilnius: Vaga, 2001), 46–55.

¹⁵¹ Zigmantas Kiaupa, „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI–XVIII amžiuje“, *Jaunųjų istorikų darbai* 3 (1980): 115.

¹⁵² *Ibid.*, 116.

archyvus¹⁵³. Iki 1661 m. išlikę vos 3 Vilniaus miestiečių testamentai ir 26 pomirtiniai turto inventoriai. Šį stygių iš dalies kompensuoja E. Meilaus Rusijos valstybinės bibliotekos Rankraščių skyriuje aptikta¹⁵⁴ ir 2011 m. paskelbta 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos įrašų knyga¹⁵⁵. Joje užfiksuota 14 miestiečių testamentų¹⁵⁶ ir 21 pomirtinis turto inventorių¹⁵⁷ bei kiti disertaciniam tyrimui pravertę dokumentai. Apie Maskvos okupaciją ir jos padarinius tiesiogiai užsimenama keliuose su miestiečiais susijusiose archyvuose šaltiniuose¹⁵⁸.

Tyrimė naudotą miesto archyvą sudaro 53 tarybos ir 23 suolininkų teismo įrašų knygos, apimančios daugiausia XVII a. antrosios pusės – XVIII a. medžiagą. Tarybos įrašų knygose pavyko rasti 348 miestiečių pomirtinius turto inventorių (žr. 3 priedą). 177 iš jų sudaryti XVII a. (vos 26 iki 1661 m.), o 121 – XVIII a., 50-yje inventorių data nenurodoma. Pagal lytį dominuoja vyrų inventoriai – jiems priklauso 278, moterims – 55 inventoriai. Vos 15 inventorių yra sudaryti bendrai abiejų sutuoktinių vardu. XVII a. surašyti 153 vyrų inventoriai, XVIII a.

¹⁵³ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 28–29; Aivas Ragauskas, „1650 m. kovo 30 d. Vilniaus suolininkų teismo įrašų knygu aprašas“, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai* 3 (2001): 260.

¹⁵⁴ Elmantas Meilus, „Du nauji-seni šaltinių kompleksai apie Vilnių maskvėnų okupacijos metu (1655–1661)“, in *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, sudarė Edmundas Rimša (Vilnius: LII leidykla, 2005), 241–245.

¹⁵⁵ *XVII a. vidurio Maskvos*.

¹⁵⁶ Testamentai: 1657 02 02 siuvėjo Adomo Jackevičiaus (Adam Jackiewicz); 1657 02 05 pirklienės Elžbietos Namševičienės (Elżbieta Namszewiczowa); 1657 02 17 patricijaus žmonos Tulkevičienės (Tulkiewiczowa); 1657 03 17 salyklininko Jono Ginejšos (Jan Giniejszy); 1657 04 05 baltušniko Baltramiejaus Talerkos (Baltromiei Talerka); 1657 05 09 pirklio Samuelio Matvejevičiaus Bočočkos (Samuel Matwieiewicz Boczoczka); 1658 03 16 pirklio Fedoro Lyskevičiaus (Fiedor Lyskiewicz); 1658 05 22 Adomo Jankovskio (Adam Iankowski); 1658 03 16 pirklio Bogdano Sobolevskio (Bogdan Sobolewski); 1658 09 13 miestietės Eudokijos Charkevičienės (Eudokia Charkiewiczowa); 1685 12 04 muzikanto Jono Urinkevičiaus (Jan Urynkiewicz); 1661 07 11 pirklio Mykolo Maksimovičiaus (Michał Maximowicz); 1661 12 07 pirklio Aleksejaus Semenovičiaus (Alexiei Siemienowicz); 1662 06 23 pilietės S. Engelbrechtovnos Štrunkienės.

¹⁵⁷ Turto inventoriai: 1657 03 28 miestietės Rejnos Brylingovienės (Reina Brylingowa); 1657 03 28 druskos pirklio Vaitiekaus Januškevičiaus (Woyciech Ianuszkiewicz); 1657 04 28 pirklio Afanaso Pasternako (Afanas Pasternak); 1658 02 18 siuvėjo Borodavkos (Borodawka), 1658 03 16 burmistro Jono Minkevičiaus (Jan Minkiewicz); 1658 04 08 tarėjo Bazilijaus Korolkevičiaus (Bazyli Korolkiewicz); 1658 04 13 miestietės Marinos Germakovičienės (Marina Giernakowiczowa); 1658 04 29 pirklio Bogdano Sobolevskio (Bogdan Sobolewski); 1658 12 14 piliečio J. Urinkevičiaus; 1658 12 17 raštininko Kristupo Vobolevičiaus (Krzysztoff Wobolewicz); 1658 12 28 Marinos Kačanovskienės (Marina Kaczanowska); 1659 04 18 pirklio Fedoro Semenovičiaus Pečonkos (Fiedor Siemionowicz Pieczonka); 1660 07 07 burmistro Stepono Žepnickio (Stephan Rzepnicki); 1660 12 13 burmistro Stepono Krasovskio (Stephan Krasowski); 1661 03 31 pirklio Aleksejaus Semenovičiaus (Alexiei Siemienowicz); 1661 05 28 pirklio F. Semenovičiaus Pečonkos; 1660 02 03 M. Kačanovskienės; 1660 06 02 pirklio Simono Ivaškevičiaus (Symon Iwaszkiewicz); 1661 12 12 Jono Horoškos (Jan Horoszko); 1662 06 23 S. Engelbrechtovnos Štrunkienės; 1662 10 16 pirklio Konrado Frezo (Conradi Frez).

¹⁵⁸ „<...> uchodząc przed następującymi wojski i potęgą moskiewską <...>“, 1664 02 08 Anos Kobuzevičienės (Anna Kobuzewiczowa) test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 607; „<...> w płon do Moskwy wzięty <...>“, *ibid.*; „<...> podczas wzięcia moskwicza <...>“, 1658 07 02 Katažinos Gerlicovos (Katarzyna Gerlicowa) test., *ibid.*, l. 275; „<...> po spaleniu podczas zwojowania miasta tego przez nieprzyjaciela moskwicza <...>“, 1664 Anos Omeljanovičienės (Anna Omelianowiczowa) test., *ibid.*, l. 756; „Będąc <...> wygnanką podczas wzięcia moskiewskiego miasta Wilna <...>“, 1661 06 20 Marinos Antonevičienės Pronevskos (Maryna Antoniewiczowa Proniewska) test., *ibid.*, b. 5335, l. 80; „Strużek zaś z należnościami wszystkimi <...> podczas spalenia Łukiszek spalony przez Moskwę“, 1666 03 08 Jono Kukovičiaus (Joannis Kukowicz) test., *ibid.*, l. 118v; „<...> podczas Moskiewszczyzny bląkając się po Prusiech <...>“, 1667 Jono Hutmano (Joannis Hutman) test., *ibid.*, l. 279; „<...> po recuperowaniu miasta Wilna z rak moskiewskich <...>“, 1667 Mikalojaus Kličevskio (Mikołaj Grzegorzewicz Kliczewski) test., *ibid.*, l. 360; „podczas wygnania naszego od nieprzyjaciela Moskwicina <...>“, 1668 Martyno Rejno (Martini Rein) test., *ibid.*, l. 714; „Po zawoioowaniu miasta Wilen[skiego] przez nieprzyjaciela Moskwicza <...>“, 1683 04 29 Dovydo Stanislovo Packevičiaus (Davidis Stanislai Packiewicz) test., *ibid.*, b. 5344, l. 546v;

beveik per pusę mažiau – 78. 19 moterų inventorių sudaryti XVII a., o 36 – XVIII a. Pagal konfesiją turto inventorių savininkų neįmanoma suskirstyti, nes religinė priklausomybė nurodoma vos 15-oje iš jų. Dariuszo Głowkos ir Andrzejaus Klonderio teigimu, inventoriai teikia žinių apie visus visuomenės sluoksnius – bajoriją, miestiečius, valstiečius, dvasininkus, marginalines grupes, t. y. nepasiturinčius asmenis¹⁵⁹. Tai ne tik kilnojamojo ir nekilnojamojo turto sąrašai¹⁶⁰, leidžiantys spręsti apie jų savininkų visuomeninę padėtį ir turtingumą¹⁶¹, iš jų sužinome nemažai biografinių faktų: įgyta profesija ar užimamos pareigos miesto savivaldos institucijose, šeimos narių skaičius¹⁶², vaikams paliekamo turto dydis ir paskiriami globėjai¹⁶³, atžalų mokslams ar studijoms skiriamos lėšos, išlaidos namų mokytojams samdyti. Juose taip pat galima rasti užuominų apie ištekėjusias dukras ir jiems skirto kraičio dydį¹⁶⁴, taip pat apie vienuolystės įžadus priėmusias dukras. Turto inventorių informacija vertinga nustatant miestiečių raštingumo lygį, nes juose pateikiama žinių apie turėtų knygų rinkinių dydį ir bibliotekas¹⁶⁵. Pastebėtina, kad gerokai kruopščiau knygos buvo surašomos inventoriuose tų miestiečių, kurie buvo knyginkai ir knygrišiai bei užsiimdavo knygų prekyba, pvz., K. Vežbovskio¹⁶⁶, Anastazijos Penkalskienės (Anastazja Pękalska)¹⁶⁷, Andriaus Gregorovičiaus (Andrzej Hrehorowicz)¹⁶⁸, E. von Tylio¹⁶⁹, Katažinos Melcheravičienės (Katarzyna Melcherowiczowa)¹⁷⁰ inventoriai. Turto inventorai leidžia spręsti apie miestiečių religinę priklausomybę, juose užsimenama apie užrašymus brolijoms, bažnyčioms ir mokykloms. Taip pat iš jų sužinome apytikslę mirties datą¹⁷¹, nes turto inventorai dažniausiai buvo sudaromi po mirties. Tik labai nedidelė jų dalis sudaryta ligos atveju, siekiant išvengti nesutarimų tarp turto paveldėjimo pretendentų ar dėl kitų svarbių priežasčių.

Suolininkų teismo įrašų knygoje išliko 271 Vilniaus miestiečių testamentas (žr. 2 priedą), 102 iš jų sudaryti XVII a., o 169 – XVIII a. Boženos Popiolek manymu, testamentai

¹⁵⁹ Dariusz Głowka ir Andrzej Klonder, „Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność“, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* (toliau – *KHKM*) 51, nr. 2 (2003): 164.

¹⁶⁰ *Ibid.*, 157.

¹⁶¹ *Gdański inwentarz mienia domowego Magdaleny Szumanowej z 1706 roku*, opr. i wyd. Antoni Romuald Chodyński i Henryka Dwilewicz (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984), 5.

¹⁶² Andrzej Pośpiech, „Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. Papers presented at the Leeuwenborch Conference (Wageningen, 5-7 May 1980)“, *A. A. G. Bijdeagen*, t. 23, Wageningen 1980, ss. 320–321, *KHKM* 30, nr. 1 (1982): 141.

¹⁶³ Ruth-E. Mohrmann, „Pośmiertelne inwentarze mienia – krytyka źródeł, problemy badawcze“, *ibid.*, 2 (2005): 138.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 139.

¹⁶⁵ Ewa Danowska, „Inwentarze pośmiertelne krakowskiego mieszczaństwa epoki saskiej w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie“, *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 51 (2006): 135.

¹⁶⁶ K. Vežbovskio t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5104, l. 187v–189.

¹⁶⁷ A. Penkalskienės t. inv., *ibid.*, l. 385v–387v.

¹⁶⁸ 1672 A. Gregorovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5107, l. 207–211.

¹⁶⁹ 1683 E. von Tylio t. inv., *ibid.*, b. 5113, l. 531–538.

¹⁷⁰ 1758 K. Melcherevičienės t. inv., *ibid.*, b. 5136, l. 457v–470v.

¹⁷¹ Andrzej Klonder, *Wszystka spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy zwykłych mieszkańców Elbląga i Gdańska w XVII wieku* (Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2000), 11.

palyginti retai naudojami šeimos istorijos ir visuomenės santykio su vaikais tyrimuose, o didesnė šių paskutinės valios aktų dalis yra skirta būtent tiems paveldėtojams ir įpėdiniams, tarp kurių didelę grupę sudaro įvairaus amžiaus vaikai, tiek suaugę, tiek ir jaunesni, reikalaujantys globos ir atskiro „potvarkio“ dėl jų auklėjimo ir lavinimo, bet gerokai dažniau materialinių garantijų¹⁷². Vyrai testamentu dažnai įpareigodavo savo sutuoktines (ar, priešingai, žmonos savo vyrus) rūpintis mažamečiais vaikais, ypač jų auklėjimu, išlaikymu, išsilavinimu ir, jei turėjo dukrą (-as), kraičio aprūpinimu¹⁷³. Tokios žinutės paskutinės valios aktuose dažnai byloja apie gerus santykius šeimoje, palankias sąlygas auklėti vaikus, apie rūpestį dėl jų edukacijos ir tam tikro amato ar profesijos įgijimo¹⁷⁴. Pasak jau minėtos B. Popiolek, miestiečiai vertindavo būtinybę suteikti savo atžaloms atitinkamą išsilavinimą, kuris galėjo jiems užtikrinti garbingą gyvenimą ir garantuoti puikią ateitį¹⁷⁵. Vilniaus miestiečių testamentų analizė rodo, kad juose dažniausiai buvo praleidžiama informacija apie sergančius ar neįgalius vaikus. Tik 1662 m. birželio 23 d. sudarytame S. Engelbrechtovnos Štrunkienės testamente užsimenama apie jos neįgalų brolių Melchierį Engelbrechtą, kurį nuo vaikystės keliolika metų ji pati augino labai sudėtingu laikotarpiu, kai teko bėgti nuo maskviečių ir klajoti po svetimus kraštus, dėl to šiuo nepriteklaus laikotarpiu ji turėjo išlaidų neįgalaus brolio auklėjimui ir aprangai¹⁷⁶. Taip pat S. E. Štrunkienė nurodo, kad niekas nenorėjo nei M. Engelbrechto prie savęs laikyti, nei apie jį žinoti, nei jo poreikius tenkinti¹⁷⁷.

Dešimties Vilniaus miestiečių, t. y. raštininko Antano Radkevičiaus (Antoni Radkiewicz)¹⁷⁸, siuvėjo Bazilijaus Ivaškevičiaus (Bazyli Iwaszkiewicz)¹⁷⁹, burmistro H. Moneso¹⁸⁰, karaliaus sekretoriaus J. Sofronovičiaus¹⁸¹, pirklio J. Ejsinko¹⁸², knyginkės K. Melcheravičienės¹⁸³, burmistrų Motiejaus Klarovskio (Mathio Klarowski)¹⁸⁴ ir M. Kličevskio¹⁸⁵,

¹⁷² Bożena Popiolek, „Dziatki moje błogosławie i obliguję...“ – staropolskie testamenty jako źródło do historii wychowania“, in *Ars Educandi. Źródła*, t. 1, *Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, pod red. nauk. Jolanty Gwioździk przy współudziale Piotra P. Barczyka (Mysłowice: Górniośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2009), 184–185.

¹⁷³ Bogdan Bobowski, „Testament jako źródło historyczne“, in *Kultura materialna mieszczan Świdnicy i rycerstwa Weichbildu świdnickiego w świetle testamentów. Od połowy XIV do końca XVII wieku* (Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 2011), 35.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 91.

¹⁷⁵ Bożena Popiolek, „Aby dzieci moje stanowi swemu przyzwoitą miały edukacją...“, in *Woli mojej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku* (Kraków: Wydawn. Nauk. Uniwersytetu Pedagogicznego, 2009), 246.

¹⁷⁶ 1662 06 23 Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės test., *XVII a. vidurio Maskvos*, 590.

¹⁷⁷ 1662 06 23 Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės t. inv., *ibid.*, 594.

¹⁷⁸ 1712 A. Radkevičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5123, l. 97–104; 1714 08 04 test., *ibid.*, b. 5344, l. 86–86v.

¹⁷⁹ B. Ivaškevičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5118, l. 95–97v; 1691 07 07 test., *ibid.*, b. 5340, l. 469–471.

¹⁸⁰ H. Moneso t. inv., *ibid.*, b. 5104, l. 71–78; test., *ibid.*, b. 5335, l. 40–41.

¹⁸¹ [1681] J. Sofronovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5097, l. 481–482v; 1681 t. inv., *ibid.*, b. 5113, l. 138–170; 1681 08 03 test., *ibid.*, b. 5344, l. 124–127v.

¹⁸² J. Ejsinko t. inv., *ibid.*, b. 5116, l. 250–263v; 1690 07 21 J. ir E. Ejsinkų reformacinis laiškas, *ibid.*, b. 5340, l. 399–403.

¹⁸³ 1758 K. Melcheravičienės t. inv., *ibid.*, b. 5136, l. 457–481; 1758 06 20 test., *ibid.*, b. 5351, l. 972–973v.

¹⁸⁴ 1692 M. Klarovskio t. inv., *ibid.*, b. 5116, l. 269–279; 1691 07 03 test., *ibid.*, b. 5341, l. 59–62.

tarėjo Samuelio Filipovičiaus (Samuel Filipowicz)¹⁸⁶ ir burmistro S. Karasio¹⁸⁷, atveju išliko ir testamentas, ir turto inventorius. Šie dokumentai leidžia sudaryti dar išsamesnį vaizdą apie minėtų asmenų visuomeninę padėtį, požiūrį į vaikų auklėjimą ir lavinimą, išlaidas jų mokslams ir studijoms bei mokytojams samdyti. Tiesa, ši informacija dažnai labai lakoniška, tiesiog trumpai užsimenama apie nemažai kainavusį preceptorių samdymą, sūnų mokslus mokyklose ir akademijose, išlaidas jų išlaikymui ir aprangai, todėl susidurta su sunkumais nustatant, kokią pradinę mokyklą jis (ar ji) lankė, kokioje aukštojoje mokykloje studijavo, kokią profesiją įgijo. Tokiais atvejais labai pravertė pagalbinių šaltinių: dienoraščiai, laidotuvių pamokslai, aukštųjų mokyklų matrikulos ir egzaminų sąrašai, bažnytinių brolių narių registracijos knygos ir kt.

Tik nedidelė dalis suregistruotų turto inventorių ir testamentų yra paskelbti. „Vilniaus archeografinės komisijos aktų“ 9 tome publikuoti 4 Vilniaus miestiečių testamentai: S. Filipovičiaus¹⁸⁸, Konrado Parfianovičiaus (Conradi Parfianowicz)¹⁸⁹, J. Sofronovičiaus¹⁹⁰ ir P. Kosobuckio¹⁹¹. Čia paskelbtas ir S. Lebedičiaus¹⁹² turto inventorius. D. Fricko studijoje apie XVII a. vilniečius publikuoti 4 turto inventoriai (Anastazijos Gilevičienės (Anastazja Gilewiczowa))¹⁹³, Aleksandro Ignatovičiaus (Aleksandr Ihnatowicz)¹⁹⁴, S. Lebedičiaus¹⁹⁵ ir Grigorijaus Senčilos (Grzegorz Sieńczyły)¹⁹⁶ ir 12 testamentų (M. Kličevskio¹⁹⁷, Afanaso Atroškevičiaus (Afanas Atroszkiewicz)¹⁹⁸, Jono Baranovskio (Jan Baranowski)¹⁹⁹, Melchioro Iliso (Melchior Ilis)²⁰⁰, Martos Kevličienės (Marta Kiewliczowa)²⁰¹, S. Karasio²⁰², Petro Kletto (Piotr Klet)²⁰³, Katažinos Otroškevičienės (Katarzyna Otroszkieviczowa)²⁰⁴, Mikalojaus

¹⁸⁵ M. Kličevskio t. inv., *ibid.*, b. 5106, l. 716–719; 1676 t. inv., *ibid.*, b. 5108, l. 402–404v; 1676 t. inv., *ibid.*, b. 5110, l. 12–17; 1667 01 08 test., *ibid.*, b. 5333, l. 536–543; 1667 test., *ibid.*, b. 5335, l. 359–365.

¹⁸⁶ 1663 S. Filipovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5104, l. 125v–129; 1663 02 08 test., *ibid.*, b. 5334, l. 115–123.

¹⁸⁷ 1685 S. Karasio t. inv., *ibid.*, b. 5111, l. 503–521; 1684 02 22 test., *ibid.*, b. 5339, l. 16–21.

¹⁸⁸ 1663 02 08 Духовное завешание (toliau – ДЗ) Виленскаго радцы Самуила Филиповича, *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссиею* (toliau – АВАК), t. 9, *Акты Виленскаго земскаго суда, магистрата, магдебургии и конфедерации* (Вильна, 1878), 492–496.

¹⁸⁹ 1664 10 28 ДЗ Виленскаго мещанина Кондрата Парфиановича, *ibid.*, 496–500.

¹⁹⁰ 1681 08 03 ДЗ Виленскаго мещанина Ивана Софроновича, *ibid.*, 501–503.

¹⁹¹ 1689 07 02 ДЗ Виленскаго купца и мещанина Павла Кособуцкаго, *ibid.*, 508–518.

¹⁹² 1649 10 27 Опись имущества, оставшагося по смерти Виленскаго бурмистра Степана Лебедича, *ibid.*, 479–485. S. Lebedičiaus t. inv. jau sulaukė tyrinėtojų dėmesio: Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim*, 96–97; Maria Barbara Topolska, *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984), 219; Ragauskas, *Vilniaus miestas valdantysis elitas*, 256–257.

¹⁹³ 1684 10 19 Pośmiertelny inwentarz mienia (toliau – P. *inv. m.*) Anastazji Witkowskiej Janowej Gilewiczowej, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 201–212.

¹⁹⁴ 1679 07 12 P. *inv. m.* Aleksandra Ihnatowicza, *ibid.*, 133–152.

¹⁹⁵ 1649 09 27 P. *inv. m.* Stefana Lebedzicza, *ibid.*, 187–196.

¹⁹⁶ 1686 03 27 P. *inv. m.* Grzegorza Sieńczyły, *ibid.*, 534–540.

¹⁹⁷ 1667 01 08 Test. Mikołaja Grzegorzewicza Kliczewskiego, *ibid.*, 556–564.

¹⁹⁸ 1666 04 05 Test. Afanasa Atroszkiewicza, *ibid.*, 246–248.

¹⁹⁹ 1685 10 05 Test. Jana Baranowskiego, *ibid.*, 414–417.

²⁰⁰ 1663 05 18 Test. Melchiora Ilisa, *ibid.*, 291–292.

²⁰¹ 1634 07 07 Test. Marty Kiewliczowej, *ibid.*, 242–244.

²⁰² 1684 02 22 Test. Stefana Karasia, *ibid.*, 215–217.

²⁰³ 1667 02 09 Test. Piotra Kleta, *ibid.*, 352–355.

Ščasnelio Senkevičiaus (Mikołaj Szczasnel Sienkiewicz)²⁰⁵, Reginos Buchnerienės (Regina Stegierówna Buchnerowa)²⁰⁶, Katažinos Petrovičienės (Katarzyna Wasilewska Piotrowiczowa)²⁰⁷ ir Bazilijaus Zaviskio (Bazyli Zawiski)²⁰⁸. Vilniaus archeografinė komisija yra paskelbusi ir Jeronimo Azaričiaus (Hieronimi Ozarzycz)²⁰⁹ testamentą, tarybos teismo įrašų knygoje pavyko rasti jo turto inventorių²¹⁰.

A. Ragauskas yra publikavęs 1663 m. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo aktų knygoje aptiktą medicinos daktaro, karaliaus gydytojo, izdo dvariškio ir Vilniaus miesto tarėjo, karaliaus sekretoriaus liuteronu M. Vorbeko-Lettowo testamentą²¹¹. Pasirodo, kad jis buvo surašęs net kelis testamentus. Studijuodamas Italijoje M. Vorbekas-Lettowas išspausdino tezes apie negaliojantį testamentą, tad apie tokių dokumentų sudarymą jis tikrai nusimanė²¹². Taip pat yra išlikęs M. Vorbeko-Lettowo dienoraštis „Atminties lobynas“²¹³ – vienintelis publikuotas XVI–XVIII a. Vilniaus miestiečių autobiografinio pobūdžio tekstas²¹⁴. Yra žinoma, kad XVII a. pirmoje pusėje dienoraščius rašė ir vaitas Tomas Bildziukevičius²¹⁵ bei pirklys Jurgis Borša²¹⁶, tačiau šių atsiminimų likimas nėra žinomas.

Matrikulų knygos. Pagrindinis šaltinis tiriant XVII–XVIII a. miestiečių studijas yra aukštųjų mokyklų specialios įrašų knygos, dar vadinamos albumais arba matrikulomis²¹⁷, į kurias buvo įrašomos priimamų studentų pavardės. Toks įrašas konkrečiam asmeniui suteikdavo teisę naudotis privilegijomis ir teisėmis mainais už priesaiką laikytis reglamento taisyklių ir sumokėtą registracijos mokestį. Dėl šių ir kitų priežasčių tokios įrašų knygos buvo ypač kruopščiai saugomos ir, nepaisant įvairių kataklizmų, dalis jų išliko iki šių dienų. Kai kurie Vokietijos universitetai, norėdami apsisaugoti nuo įrašų knygų dingimo, turėdavo net po du tokius albumus²¹⁸.

---

²⁰⁴ 1666 11 18 Test. Katarzyny Otroszkieviczowej, *ibid.*, 248–251.

²⁰⁵ 1690 07 27 Test. Mikołaja Szczasnela Sienkiewiczza, *ibid.*, 357–361.

²⁰⁶ 1685 06 16 Test. Reginy Stegierówny Marcinowej Buchnerowej, *ibid.*, 281–284.

²⁰⁷ 1686 07 31 Test. Katarzyny Wasilewskiej Piotrowiczowej, *ibid.*, 261–264.

²⁰⁸ 1689 09 16 Test. Bazylego Zawiskiego, *ibid.*, 363–365.

²⁰⁹ 1648 06 02 ДЗ Виленскаго мешанина Иеронима Азарича, *АВАК*, t. 9, 476–479.

²¹⁰ 1648 J. Azaričiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5096, l. 396–398.

²¹¹ Aivas Ragauskas, „Karaliaus sekretoriaus medicinos daktaro Motiejaus Vorbeko-Lettowo (1593–1663) testamentas – šaltinis įžymiojo vilniečio biografijai“, *LDK: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos studijos* (Vilnius: VPU, 2001), 50–54.

²¹² *Ibid.*, 48.

²¹³ Maciej Vorbek Lettow, *Skarbnica pamięci: pamiętnik lekarza króla Władysława IV*, opr. Ewa Galos i Franciszek Mincer, pod red. nauk. Władysława Czaplńskiego (Wrocław: Ossolineum, 1968).

²¹⁴ Aivas Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus miestiečių valdančiojo elito istorijos: Motiejus Vorbekas-Lettowas (1593–1663) ir jo „Atminties lobynas“, *LIM. 1996 metai* (1997): 8.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ Topolska, *Czytelnik i książka*, 288.

²¹⁷ Lot. *matricula* – sąrašas, žiniaraštis, *Tarptautinių žodžių žodynas* (Vilnius: Gimtinė, 2004), 292.

²¹⁸ Tokia praktika buvo paplitusi Erfurto, Greifsvaldo ir Leipcigo aukštesiose mokyklose, Marian Chachaj, „Metryki zagranicznych uniwersytetów i akademii jako źródło do dziejów kultury polskiej (XVI–XVII w.)“, *Studia z dziejów epoki renesansu*, pod red. Henryka Zinsa (Warszawa: PWN, 1979), 37.

Atsižvelgiant į aukštosios mokyklos struktūrą ir galiojančias įsirašymo taisykles, atsirasdavo įvairių įrašų knygų. Visų studentų ir su universitetu susijusių asmenų pavardės buvo įrašomos į bendras įrašų knygas (šis metodas ypač būdingas Vokietijos mokymo įstaigoms). Šalia jų atsirasdavo atskirų fakultetų įrašų knygų, kandidatų matrikulų (asmenų, besirengiančių įgyti mokslo laipsnius, suvestinės), bajoriškos kilmės studentų arba aristokratiškų šeimų atstovų sąrašų (*serenissimorum et illustrisimorum*), pagaliau vadinamųjų tautų (*natio*) knygų, kurios buvo vertinamos kaip viduramžių universitetų sandaros liekanos²¹⁹. Pastarosiose buvo grupuojami tos pačios tautybės ir iš tos pačios teritorijos kilę studentai. Iš centrų, kuriuose vyravo skirstymas į vadinamąsias tautas, minėtini Praha, Leipcigas, Paduva ir kt. Vadinamosios tautos rinkdavosi vadovybę jų reikalams tvarkyti, taip pat atstovus viso universiteto reikalams spręsti²²⁰. M. Chachajus atkreipia dėmesį į dar vieną specifinį įrašų knygų tipą – *matricula didascalorum atque servorum*, į tokias knygas buvo įrašomi spaustuvininkai, šokių mokytojai, fechtuotojai, turtingesnių studentų tarnai (*famulus*) ir kt.²²¹

Prieš aptariant su matrikulų knygų panaudojimu susijusius probleminius klausimus vertėtų atkreipti dėmesį ir į kitus šaltinius, puikiai papildančius įrašų knygų teikiamą informaciją. Jacques'o Paquet manymu, trūkstant kai kurių universitetų ir kolegijų studentų sąrašų, duomenų reikėtų ieškoti ir kituose šaltiniuose: aukštųjų mokyklų statutuose, rektorių aktuose ir kanclerių registruose, dekanų ir vadinamųjų tautų prokuratorių aktuose, egzaminų sąrašuose ir kt.²²² Raineris Christophas Schwingesas juos vadina „giminingais“ matrikulų knygoms šaltiniais (*verwandte Quellen*)²²³. Pasak jo, įrašų knygose nesant informacijos apie kai kuriuos aukštųjų mokyklų lankytojus, reikėtų atkreipti dėmesį ir į kitus šių institucijų šaltinius: fakultetų ir dekanatų knygas, aktus, registrus ir protokolus, nereikėtų pamiršti ir apskaitos dokumentų, promocijų sąrašų ir daktarų katalogų, rektorių knygų, egzaminų sąrašų ir kt.²²⁴ Deja, ne visos šių tyrinėtojų paminėtos dokumentų rūšys išliko iki šių dienų.

Grįžtant prie aukštųjų mokyklų matrikulų knygų, kyla klausimas dėl jų patikimumo. M. Chachajaus teigimu, kiekvienas tyrinėtojas turi labai kritiškai vertinti paskelbtas gimnazijų ir universitetų įrašų knygas dėl kartais neteisingai perskaitytų pavardžių, kurių dalis būdavo

²¹⁹ Ibid., 41–42; Dorota Żołądz-Strzelczyk, „Metryki uniwersyteckie“, in *Peregrinatio academica: studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku* (Poznań: UAM Wydaw. Naukowe, 1996), 16; Pawlak, *Studia uniwersyteckie młodzieży*, 23.

²²⁰ Romanas Plečkaitis, „Promocijos senajame Vilniaus universitete“, in *Akademijos laurai. Laureae academicae*, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė (Vilnius: VU leidykla, 1997), 22.

²²¹ Chachaj, „Metryki zagranicznych uniwersytetów ...“, 41–42.

²²² Gabriel Astrik L., „Matriculation books and medieval universities (Reviews the book „Les Matricules Universitaires“ by Jacques Paquet)“, *Catholic Historical Review* vol. 82, issue 3 (1996).

²²³ Rainer Christoph Schwinges, „Die Promotionsdokumente europäischer Universitäten des späten Mittelalters“, in *Examen, Titel, Promotionen. Akademisches und staatliches Qualifikationswesen vom 13. Bis zum 21. Jahrhundert* (Basel, 2007), 213.

²²⁴ Ibid., 215–216.

iškraipoma jau įrašant į rankraštį. Įrašų knygų rankraštinė medžiaga yra labai specifinė – kartais net patys tyrinėtojai darydavo klaidų šifruodami savo tautiečių, praityje studijavusių garsiuose Vakarų Europos universitetuose ir akademijose, pavardes²²⁵. Pvz., Stanisławas Kotas, kuris pirmasis iš lenkų istorikų pradėjo tyrinėti Vakarų Europos aukštųjų mokyklų įrašų knygas ir su jomis susijusią archyvinę medžiagą, XX a. pr. kritikavo Pawełą Czapplewskį dėl padarytų klaidų perskaitant Ingolštato universiteto matrikulų rankraštį²²⁶. M. Pawlakas nurodo, kad neretai atvykę studentai matrikulų knygose buvo praleidžiami dėl nedėmesingumo, išsiblaškyimo ir nerūpestingumo, ypač perrašant jų pavardes iš pakrikų lapų ir juodraščių į švarraštį, taip pat dėl rektorių noro pasisavinti dalį imatrikuliacijos lėšų. Studentai taip pat dažnai neatlikdavo šios pareigos dėl įvairių priežasčių: nerūpestingumo, ketinimų tik trumpai pabuvoti aukštojoje mokykloje, noro sutaupyti pinigų, dėl konfesinių pažiūrų, ypač jei studentai buvo kito tikėjimo išpažinėjai²²⁷. Pvz., Henrykas Baryczas nustatė, kad 25–30% studentų neįsirašė į Paduvos universiteto Lenkų nacijos knygą. Thomas Spechtas taip pat lygino į Dilingeno universiteto matrikulų knygą 1551–1695 m. įrašytų studentų skaičių (18 486) su šaltiniuose pateikiamais skaičiais (19 399) ir nustatė, kad buvo praleista 913 asmenų (1,7%)²²⁸.

Kitas svarbus klausimas, į kurį dėmesį atkreipia ir tyrinėtojai, – ar įsirašymą į matrikulų knygas vertėtų traktuoti kaip studijų ir užsiėmimų lankymo pradžią. M. Pawlako teigimu, dalis jaunuolių įsirašydavo į įrašų knygas ir po kurio laiko palikdavo šią mokymo įstaigą. Išskiriamos įvairios priežastys: dažnai apsilankymas aukštojoje mokykloje būdavo mokslinės kelionės dalis, studentas apsilankydavo pas tam tikro dalyko profesorių, išklaUSDavo vieną arba dvi paskaitas ir traukdavo į kitą miestą; kartais studentas ketindavo ilgiau užsibūti, tačiau nusivylęs mokymo lygiu, vyraujančiomis religinėmis pažiūromis arba pragyvenimo išlaidomis palikdavo mokymo įstaigą²²⁹.

Publikuotos matrikulų knygos. Matrikulos palyginti anksti pradėtos vertinti kaip informacijos apie studentus, praityje pasižymėjusius mokslo pasiekimais arba darbais, šaltinis. Pirmieji studentų sąrašai, kurie buvo skelbiami dažniausiai aukštosios mokyklos jubiliejaus proga, atsiranda dar XVII a. Tokiu būdu 1618 m. savo jubiliejų pažymėjo Mainco jėzuitų

²²⁵ Chachaj, „Metryki zagranicznych uniwersytetów ...“, 39.

²²⁶ Stanisław Kot, „Rec. pracy Ks. P. Czapplewskiego: Polacy na studiach w Ingolstacie. Z rękopisów uniwersytetu monachijskiego wydał...“, Poznań, 1914⁴, *Kwartalnik historyczny* 28, z. 2 (1914), 209–210. Adolfas Šapoka irgi pripažino, kad rinkdamas medžiagą straipsniui „Kur senovės lietuviai mokslo ieškojo?“ padarė nemažai klaidų, nes tai nebuvo nuodugni studija, o tik mokslo populiarinamasis straipsnis, 1958 11 09 Adolfo Šapokos laiškas Mykolui Biržiškai, Adolfas Šapoka, *Raštai*, t. 4, *Mokslinė korespondencija* (Vilnius: Petro Ofsetas, 2014), 136.

²²⁷ Pawlak, *Studia uniwersyteckie młodzięzy*, 24–25.

²²⁸ *Ibid.*, 25.

²²⁹ *Ibid.*, 25–26. Tenka pastebėti, kad trumpi apsilankimai būdavo būdingesni didikų ir bajorų atžaloms.

akademija²³⁰. Apskritai matrikulos pradėtos skelbti tik XIX a., o šio amžiaus antroje pusėje pasirodė keletas tokio tipo leidinių. Pvz., XIX a. aštuntame ir devintame dešimtmečiuose buvo paskelbti atliekamam tyrimui aktualūs Ingolštato (pietryčių Vokietija)²³¹, Leideno (Nyderlandai)²³² ir Heidelbergo (pietvakarių Vokietija)²³³ universitetų studentų sąrašai. Šis darbas buvo tęsiamas ir XX a. pirmoje pusėje: tada paskelbti Krokuvos universiteto (Lenkija) 1551–1606 m. studentų sąrašai²³⁴, Karališkojoje Prūsijoje ir Prūsijos hercogystėje esančių Karaliaučiaus²³⁵, Branevo²³⁶ ir Elbingo²³⁷ mokyimo įstaigų matrikulos, taip pat pietryčių Vokietijoje esančių Dilingeno²³⁸ ir Altdorfo²³⁹ universitetų įrašų knygos. Nuo XX a. vidurio publikuojamos Tiubingeno (pietvakarių Vokietija)²⁴⁰, Krokuvos²⁴¹ ir Vitenbergo (rytų Vokietija)²⁴² aukštųjų mokyklų matrikulos. XX a. antroje pusėje atkreiptas dėmesys į Karališkosios Prūsijos akademių gimnazijų įrašų knygas, buvo paskelbti Gdansko²⁴³ ir

---

²³⁰ *Nomina reverendorum, nobilium, et eruditorum dominorum, qui in archiepiscopalis Moguntinae academiae celeberrimo societatis Iesu gymnasio, ab an. Domini 1565 usque ad praesentem annum 1618 ... laurea ... condecorati ... fuerint* (Lippius, 1618).

²³¹ *Das Matrikelbuch der Universität Ingolstadt–Landshut–München*, herausg. von Frans Xaver Freninger (München, 1872). Miuncheno Liudviko Maksimiliano universiteto bibliotekoje saugomi Ingolštato universiteto Teisės fakulteto 1617–1683 m. egzaminų ir promocijų sąrašai: Rechnungsbuch sowie Matrikel der Examinierten und Promovierten an der Juristischen Fakultät Ingolstadt, 1617–1683. *Facultatis juridicae Ingolstadiensis 1617, Archival Materials of the University Archive*, žiūrėta 2017 m. vasario 8 d., <https://epub.ub.uni-muenchen.de/13004/>; taip pat Teologijos fakulteto 1643–1702 m. studentų imatrikuliacijos sąrašai: *Theologische Fakultätsmatrikel Ingolstadt, 1643-1700/01. Matricula theologorum Ingolstadii anno Christi MCCXLIII bzw. Matricula theologica Ingolstadii ab anno 1643 usque ad annum 1702*, *ibid.*, žiūrėta 2017 m. vasario 8 d., <https://epub.ub.uni-muenchen.de/12995/>.

²³² *Album studiosorum academiae Ludguno Batavae 1625–1875*, ed. by Willem Nikolaas du Rieu (Hagae, 1875).

²³³ *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662*, bearb. und herausg. von Gustav Toepke, Teil 2 (Heidelberg, 1886).

²³⁴ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, ed. curavit Adam Chmiel, t. 3 (Cracoviae: Univ. Jagellonicae, 1904). Šių matrikulų rankraštis saugomas Jogailaičių bibliotekoje: *Metricae studiosorum Universitatis Cracoviensis <...> pars. P. 3 ab anno Domini 1551–1606, Biblioteka Jagiellońska*, rkp. 260, žiūrėta 2017 m. balandžio 13 d., <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=158372>.

²³⁵ *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.*, herausg. von Georg Erler, I-II Band (Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910–1912).

²³⁶ *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798*, herausg. von Georg Lühr (Braunsberg: Druck der Ermländischen Zeitungs- und Verlagsdruckerei, 1925); *Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694 bis 1776*, herausg. von Georg Lühr (Braunsberg: Druck der Ermländischen Zeitungs- und Verlagsdruckerei, 1934).

²³⁷ *Die Matrikel des Gymnasiums zu Elbing (1598–1786)*, herausg. von Hugo Abs, 1 Lieferung (Danzig: Danziger Verl. Ges., 1936).

²³⁸ *Archiv für die Geschichte des Hochstifts Augsburg. Im Auftrag des Historischen Vereins Dillingen*, III Band, 1 und 2 Lieferung, *Die Matrikel der Universität Dillingen (1646–1695)*, bearb. von Thomas Specht (Dillingen: Selbstverlag des Herausgebers, 1912).

²³⁹ *Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte: Die Matrikel der Universität Altdorf*, herausg. von Elias von Steinmeyer, I Teil (Würzburg: Königl. Universitätsdruckerei H. Stürz A. G., 1912).

²⁴⁰ *Die Matrikeln der Universität Tübingen*, bearb. von Albert Bürk und Wilhelm Wille, 2–3 Band (Stuttgart: Kohlhammer, 1953).

²⁴¹ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, ed. curavit Georgius Zathay, adiutus ab Henrico Barycz, t. 4, (Cracoviae: Univ. Jagellonicae, 1950); *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, ed. curavit Carolus Lewicki, adiutus a Georgio Zathay, t. 5 (Cracoviae: Acad. Litterarum Cracoviensis, 1956). Krokuvos universiteto matrikulų publikavimas nėra baigtas, iki šiol nėra paskelbti 1643–1719 m. įrašai.

²⁴² *Album Academiae Vitebergensis: Jüngere Reihe*, bearb. von Fritz Juntke, Teil 3 (Halle: Niemeyer, 1966).

²⁴³ *Księga wpisów uczniów gimnazjum gdańskiego 1580–1814*, opr. Zbigniew Nowak i Przemysław Szafran (Warszawa: PWN, 1974).

Torunės²⁴⁴ gimnazijų moksleivių sąrašai. Taip pat publikuotos Zamostės akademijos²⁴⁵ matrikulos, iš naujo paskelbti Branevo gimnazijos²⁴⁶ moksleivių sąrašai. Tyrinėtojų dėmesio taip pat sulaukė Paduvos universiteto Lenkų nacijos įrašai²⁴⁷.

Remiantis paminėtomis matrikulų knygomis, atskirai tirti iš LDK (arba bendrai iš ATR) kilusių studentų ryšiai su Branevo²⁴⁸, Torunės²⁴⁹, Elbingo²⁵⁰, Zamostės²⁵¹, Karaliaučiaus²⁵², Krokuvos²⁵³, Vokietijos²⁵⁴ (Ingolštato²⁵⁵, Heidelbergo²⁵⁶, Dilingeno²⁵⁷, Tiubingeno²⁵⁸), Italijos²⁵⁹, Šveicarijos²⁶⁰ mokymo įstaigomis.

Lietuvos tyrinėtojų domėjimasis LDK studentais užsienio universitetų matrikulų knygoje. Pirmasis užsienio aukštųjų mokyklų studentais iš LDK pradėjo domėtis A. Šapoka,

²⁴⁴ *Metryka uczniów toruńskiego gimnazjum akademickiego 1600–1817*, wyd. Zenon Hubert Nowak i Janusz Tandecki, cz. 1 (Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1997).

²⁴⁵ *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, opr. Henryk Gmiterek (Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN, 1994).

²⁴⁶ *Uczniowie-solidasi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623*, opr. Marek Ingot przy współpracy Ludwika Grzebienia (Kraków: Wydaw. WAM, 1998).

²⁴⁷ *Archivum Nacji Polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592–1745)*, do druku przygotował Henryk Barycz, 2 t., (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971–1972).

²⁴⁸ Latovicus, „Litwini i Białorusini, jako alumni seminarjum papieskiego w Brunsberdze 1578–1798“, *Przegląd wileński* 7 (1927): 4–5; Zenonas Ivinskis, „Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI–XVIII amž.“, in *Rinkiniai raštai*, t. 4, *Krikščionybė Lietuvoje* (Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1987), 432–438.

²⁴⁹ Marian Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum toruńskim w latach 1600–1817“, *Zapiski historyczne* 26, z. 4 (1971): 37–82.

²⁵⁰ Marian Pawlak, „Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum elbląskiego w latach 1536–1772“, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu* 3, z. 24 (1967): 113–144.

²⁵¹ Henryk Gmiterek, „Ze studiów na strukturą wyznaniową młodzieży Akademii Zamojskiej (1595–1784)“, *Res Historica. Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku* 10 (2000): 221–231.

²⁵² Danuta Bogdan, „Studenci z Rzeczypospolitej na Uniwersytecie Królewieckim w latach 1544–1619“, in *Królewiec a Polska: praca zbiorowa*, pod red. Mariana Biskupa i Wojciecha Wrzesińskiego (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1993), 73–88; Janusz Małek, „Polscy i litewscy studenci na uniwersytecie królewieckim w XVI i XVII wieku“, in *Europa orientalis: Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność* (Toruń: Wydaw. UMK, 1996), 177–185.

²⁵³ Георгий Яковлевич Голеченко, „Студенты Великого княжества Литовского в Краковском университете“, in *Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: проблемы взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху возрождения*, под ред. Бориса Александровича Рыбакова (Москва: Наука, 1976), 228–240.

²⁵⁴ Dorota Żołądz, „Wyjazdy edukacyjne młodzieży szlacheckiej na tereny niemieckojęzyczne w XVII w. w świetle instrukcji rodzicielskich“, *Przegląd zachodni* 2 (1989): 106–122; Dorota Żołądz-Strzelczyk, *Peregrinatio academica: studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku* (Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996).

²⁵⁵ *Polacy na studiach w Ingolstacie. Z rękopisów Uniwersytetu Monachijskiego*, wyd. Paweł Czaplowski (Poznań: nakładem autora – czcionkami drukarni i księgarni Św. Wojciecha, 1914).

²⁵⁶ Dorota Żołądz, „Studenci polscy z Korony i Litwy w Heidelbergu w okresie reformacji“, *Rozprawy z dziejów oświaty* 36 (1994): 3–17.

²⁵⁷ Dorota Żołądz, „Polacy z Korony i Litwy na studiach w Dillingen (1564–1624)“, *Studia Historica Slavico-Germanica* 17 (1992): 3–21.

²⁵⁸ Janusz Tazbir, „Studenci z Prus Królewskich, Korony Polskiej i Litwy na uniwersytecie w Tybindzie (1501–1654)“, *Zapiski historyczne* 48, z. 1–2 (1983): 79–101.

²⁵⁹ Aleksander Przeździecki, *O Polakach w Bononii i Padwie* (Warszawa, 1853); Marian Chachaj, *Związek kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku. Staropolski studenci i podróżnicy w Sienie. Sieneńczycy i ich dzieła w Polsce* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998).

²⁶⁰ Józef Kallenbach, „Polacy w Bazylei w XVI wieku. Z metryk Uniwersytetu Bazylijskiego“, *Archivum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. 6 (Kraków, 1890), 1–9; Irena Śtikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje“, *Archivum Lithuanicum* 6 (2004): 199–238.

kuris, kaip nurodo 1958 m. lapkričio 9 d. savo laiške M. Biržiškai, dar studijuodamas Prahoje²⁶¹ pradėjo rinkti išrašus iš skelbtų matrikulų: jei aptikdavo šaltiniuose kokią žinią apie lietuvius studentus arba apskritai švietimo klausimus, viską dėdavo į tą patį segtuvą²⁶². 1930–1934 m. ataskaitoje A. Šapoka pažymi: „Sudariau studentų kartoteką ir renku biografines žinias, iš kurių bus matyti jų vaidmuo Lietuvoje, grįžus iš studijų“²⁶³. Jo surinkti duomenys apie lietuvius studentus²⁶⁴, straipsniai iš laikraščių apie jų studijas Karaliaučiaus universitete²⁶⁵ ir Branevo seminarijoje²⁶⁶ yra saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje. A. Šapoka planavo surinktą medžiagą kada nors sistemingai papildyti ir kartu su lietuvių studentų biografijomis ar nors trumpomis jų biografinėmis žiniomis paskelbti kaip medžiagą Lietuvos kultūros istorijai, tačiau vėliau nusprendė bent paviršutiniškai su šiais klausimais supažindinti platesnius lietuvių inteligentijos sluoksnius, todėl parašė straipsnį „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo?“²⁶⁷, kuriame suminėjo jam atrodžiusias žinomesnes pavardes. Šis straipsnis atliekamam tyrimui nėra reikšmingas, nes jame A. Šapoka paminėjo tik XV–XVI a. Prahos ir Krokuvos universitetuose, Branevo ir Olomouco seminarijose, Vokietijos ir Italijos mokymo įstaigose studijavusias didikų ir bajorų atžalas. Gerokai didesnę vertę turi Vrublevskių bibliotekoje saugomi jo surinkti išrašai, kuriuose užfiksuoti ir XVII–XVIII a. užsienio mokymo įstaigose studijavę Vilniaus miestiečiai.

A. Šapokos darbus tęsė Vaclovas Biržiška, kurio rankraštį „Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais“ redagavo ir papildė jo brolis M. Biržiška, o spaudai parengė Čikagos universiteto Lituanistikos instituto darbuotojai. Šiame leidinyje nurodoma, kad 19 pavardžių paimta iš minėto A. Šapokos straipsnio, kuris paskelbtas ir šio veikalo pratarmėje²⁶⁸. Apie tai M. Biržiška užsimena 1959 m. rugpjūčio 30 d. laiške A. Šapokai: „<...> Vaclovo veikalo prakalbos vietoje įrašydamas Tamstos puikų rašinį iš „Židinio“ (1935) <...>“²⁶⁹. Brolių Biržiškų parengta publikacija, kurioje suregistruoti iš LDK kilę studentai, kol kas vienintelė ir plačiausiai naudojama Lietuvos istoriografijoje. Joje nurodoma, kad bendras svetur studijavusių lietuvių XV–XVIII a. skaičius galėjo siekti apie 2 000, o V. Biržiška abėcėliniame sąraše sužymėjęs 1 749, iš kurių pašalinus dviem pavardėmis pažymėtus lieka

²⁶¹ A. Šapoka 1930–1932 m. atliko stažuotę Prahoje, Zigmantas Kiaupa, „Adolfo Šapokos apsilankymo Prahoje 1930–1932 m. istoriografinis derlius“, in *Lietuvių ir čekų santykiai amžių bėgyje* (Praha: Euroslavica, 1998), 87.

²⁶² 1958 11 09 Adolfo Šapokos laiškas Mykolui Biržiškai, Šapoka, *Raštai*, 136.

²⁶³ Adolfo Šapokos ataskaita apie atliktą darbą, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LMAVB RS), f. 233, b. 147, l. 1.

²⁶⁴ Polnische Studenten in Leipzig <...>, *ibid.*, b. 143.

²⁶⁵ Königsberger Studenten aus Litauen <...>, *ibid.*, b. 145.

²⁶⁶ Braunsbergo (Varmijoj) papos seminarijoj (1578–1798) <...>, *ibid.*, b. 146, l. 3v.

²⁶⁷ Adolfas Šapoka, „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo?“, *Židinis* 22, nr. 10 (1935): 316–327. Perspausdintas: Adolfas Šapoka, *Mokslo ieškančių senovės lietuvių keliai* (Kaunas: Žaibo spaust., 1935).

²⁶⁸ Adolfas Šapoka, „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo“, in *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*, redagavo ir papildė Mykolas Biržiška (Chicago: Lituanistikos instituto leidykla, 1987), 9–35.

²⁶⁹ 1959 08 30 Mykolo Biržiškos laiškas Adolfui Šapokai, Šapoka, *Raštai*, 180.

1 687 studentai²⁷⁰. Iš atliekamam tyrimui aktualaus XVII a. sužymėti 756 studentai, XVIII a. – 400, o pagal imatrikuliacijų skaičių ir viename, ir kitame amžiuje pirmąja Karaliaučiaus universitetas²⁷¹. Remiantis V. Biržiškos duomenimis, šioje disertacijoje pabandyta išskirti XVII–XVIII a. užsienio aukštosiose mokyklose studijavusius vilniečius (žr. 1 lentelę). Pasirodo, kad per šiuos du amžius įregistruotas 141 studentas su priedais „Wilna“, „Vilnensis“, „Vilnensis Lituanus“, „Polonus Vilnensis“, 109 iš jų įrašyti XVII a., o 32 – XVIII a. Miestiečių kilmės studentų skaičius turėjo būti dar mažesnis, nes aptariamu laikotarpiu į užsienio universitetus įregistruota ir keletas iš Vilniaus kilusių didikų, bajorų ir dvasininkų, o kai kurie Vilniaus miestiečiai paminėti kelis kartus, tad tai taip pat lemia jų skaičiaus mažėjimą.

1 lentelė. Studentų vilniečių skaičius V. Biržiškos duomenimis

AM	E	H	I	P	K	D	Br	V	M	L	A	Ba z	R	S	Br e	Be r	G
S. sk.	12	2	6	9	68	2	18	2	1	7	2	2	4	1	1	3	1
%	8,5	1,4	4,3	6,4	48,2	1,4	12,8	1,4	0,7	5,0	1,4	1,4	2,8	0,7	0,7	2,1	0,7

Santrumpos: aukštoji mokykla (AM), studentų skaičius (S. sk.), Elbingas (E), Heidelbergas (H), Ingolštatas (I), Paduva (P), Karaliaučius (K), Dilingenas (D), Branevas (Br), Vitenbergas (V), Marburgas (M), Leidenas (L), Altdorfas (A), Bazelis (B), Rostokas (R), Strasbūras (S), Breslauja (Leopoldina) (Bre), Berlynas (Ber), Gėtingenas (G)

Palyginus Biržiškų publikacijoje pateikiamus duomenis apie vilniečius su A. Šapokos rankraščio ir paskelbtų matrikulų knygų informacija tenka pastebėti, kad Biržiškų leidinyje padaryta nemažai klaidų, praleisti kai kurie asmenys, retai pateikiama papildoma informacija, pvz., ką studijavo, kokį imatrikuliacijos mokesį sumokėjo, galiausiai kokio buvo amžiaus ir pan. Toliau bus pateikta keletas pavyzdžių apie Karaliaučiuje studijavusius vilniečius (žr. 2 lentelę), kurie rodo, kad Biržiškų publikacijoje pasitaiko netikslumų, o kai kurie asmenys iš viso nepažymėti. Todėl naudojantis šiuo leidiniu vertėtų pateikiamas žinias apie studentus, kiek tai įmanoma, lyginti su matrikulų knygose esančia informacija.

2 lentelė. Vilniečiai Karaliaučiaus universitete V. Biržiškos, A. Šapokos ir G. Erler duomenimis

V. Biržiška	A. Šapoka	G. Erler
1637 04 10 Wilhelmus Pohl Vilnensis Lithvanus	1637 04 16 Wilhelmus Pohl, Vilnensis Lithvanus mk. 2 gr. 10	1636 04 16 Wilhelmus Pohl, Vilnensis Lithvanus 2 mk. 10 gr.

²⁷⁰ Vaclovas Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 168–169.

²⁷¹ *Ibid.*, 168.

1642 07 08 Arnoldus Zaleski, Vilnensis Litvanus famulus	1642 07 08 Arnoldus Zaleski, Vilnensis Litvanus, famulus D. Loselij, iur.	1642 07 08 Arnoldus Zaleski, Vilnensis Lithvanus, famulus D. Loselij, iur.
1646 12 03 Georgius Strunck Vilna Litvanus	1642 12 11 Georgius Strunck, Vilna Litvanus, adhuc minorennis, non iur. mk. 2, gr. 50	1642 12 11 Georgius Strunck, Vilna-Lithvanus, adhuc minorennis, non iur. 2 mk. 5 gr.
-	1657 07 13 Enden von Andr., Vilnensis mk. 4 gr. 10	1657 06 13 Enden von Andr., Vilnen 4 mk 10 gr
-	1708 10 29 Ruttich Mich. Vilna Lithuan, iur.	1708 10 29 Ruttich Mich., Vilna-Lithuan., iur.

Prie naujausių tyrimų, kuriuose remiantis išlikusiomis matrikulų knygomis išskiriami iš LDK kilę studentai, galima priskirti Z. Kiaupos studiją apie Kauno miesto istoriją. Jis išskyrė 65 XVI a. viduryje – XVII a. pirmoje pusėje Europos universitetuose studijavusius kauniečius. Pasirodo, kad dauguma iš jų buvo protestantiškų Vokietijos ir Prūsijos universitetų studentai²⁷². 2016 m. daktaro disertaciją apie LDK valdančiojo elito rengimą viešajam gyvenimui XVI–XVII a. viduryje apgynė Laurynas Šedvydis, kuris remdamasis minėtais šaltiniais išskyrė aukščiausių pareigūnų (LDK vaivadų, kaštelionų, Žemaitijos kunigaikštystės seniūnų ir kaštelionų, LDK ministrų lygmens pareigūnų: žemės ir dvaro maršalų, kanclerių, pakanclerių, žemės ir dvaro išdininkų) jaunystėje gausiausiai lankytas užsienio mokymo įstaigas ir šių asmenų pasirengimą atlikti funkcijas vykdomosios valdžios institucijose²⁷³.

Kaip atskirą grupę galima išskirti su Vilniaus universitetu susijusius šaltinius: laipsnių teikimo knyga, egzaminų sąrašai ir kt. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma Vilniaus akademijos mokslo laipsnių teikimo registracijos knyga²⁷⁴, kuri 1997 m. buvo paskelbta Morkaus Svirsko ir Irenos Balčienės pastangomis²⁷⁵. Iš jos sužinome apie Vilniaus akademijoje, vienintelėje LDK aukštojoje mokykloje, studijavusius ir mokslo laipsnius įgijusius miestiečių palikuonis. Tačiau manoma, kad paskelbta promocijų registracijos knyga yra antroji tokia knyga, pirmoji pražuvusi XVII a. viduryje maskvėnų okupacijos metais. Po karo laipsnių teikimas iki XVII a. vidurio buvo atkurtas remiantis įvairiais kitais raštais²⁷⁶, todėl dalis

²⁷² Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija*, t. 1, *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų* (Vilnius: Versus aureus, 2010), 359.

²⁷³ Laurynas Šedvydis, „LDK valdančiojo elito rengimas viešajam valstybės gyvenimui XVI a. – XVII a. viduryje“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2016), gs.elaba.lt/object/elaba:19754211/19754211.pdf.

²⁷⁴ Laureae Academiae seu Liber continens ritum promovendi et catalogum promotorum ad gradum doctoratus, licentiatum, magisterii et baccalaureatus, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau - VUB RS), f. 2, b. DC1.

²⁷⁵ *Akademijos laurai. Laureae Academiae*.

²⁷⁶ Romanas Plečkaitis, „Moksliniai laipsniai senajame Vilniaus universitete“, *Mokslas ir gyvenimas* 1 (1975): 22.

Vilniaus miestiečių galėjo būti praleisti. Yra išlikusios ir Vilniaus akademijos 1585–1642 m.²⁷⁷ ir 1688–1773 m.²⁷⁸ filosofijos ir teologijos egzaminų registracijos knygos, taip pat su studentų marijonų kongregacijos veikla susiję šaltiniai²⁷⁹.

Kita svarbi šaltinių grupė – Vilniaus miestiečių laidotuvių pamokslai, kuriuose paprastai užsimenama apie jų auklėjimą vaikystėje, tolesnius mokslus ir studijas, pabrėžiamas jų pasiektais mokslo laipsniais. Liuteronas Andrzejus Schonflissijus 1631 m. paskelbė pozumentininko Mykolo Šolio (Michał Scholl) sutuoktinės Onos laidotuvių pamokslą, kuriame nurodė, kad jai toruniečių tėvų pirklių namuose buvo suteiktas krikščioniškas auklėjimas ir kad ji buvo skatinama prie krikščioniško pamaldumo²⁸⁰. 1635 m. pirklio Simono Engelbrechto (Simon Engelbrecht) laidotuvių pamoksle užsimenama apie jo auklėjimą vaikystėje, kelionę į Vokietiją ir pirklio įgūdžių sėmimąsi Hamburgo mieste²⁸¹. 1637 m. gruodžio 2 d. laidotuvių pamoksle A. Schonflissijus įamžino burmistrą J. Gibelį: jame užsimenama apie jo patėvį Petrą Fonderflotą (Piotr von der Flot), jaunystėje išsiuntusį J. Gibelį į svetimas šalis semtis pirklio amato žinių²⁸². XVII a. ketvirtame dešimtmetyje porą laidotuvių pamokslų paskelbė ir kalvinistas Bałthazaras Łabęckis. Vienas iš jų skirtas pirkliui Kornelijui Winholdui (Korneliusz Winhold (Winold)): aptariamą jo krikščioniškas auklėjimas vaikystėje, mokslai Vilniuje ir užsienio mokymo įstaigose²⁸³. Kitame pamoksle įamžintas Kornelijaus brolis Jonas, kuris gyveno labai trumpai, vos porą mėnesių²⁸⁴. 1686 m. Janas Baazelis paskelbė pirklio Jono Danieliaus Hartmano (Jan Daniel Hartmann) sutuoktinės Kristinos laidotuvių pamokslą, kuriame užfiksuotos žinios apie svetimuose kraštuose esančius sūnus²⁸⁵. Iš XVIII a. išlikęs tik vienas laidotuvių pamokslas: tai 1706 m. Aleksandro Dowgialo paskelbtas pamokslas, skirtas vaito Stepono Morozo (Stephan

²⁷⁷ Liber Extraordinarius Provincialis <...>, *VUB RS*, f. 13, b. 35. Publikuotas: *Liber extraordinarius provincialis (Ypatingoji provincijolo knyga)*, parengė, transliteravo ir iš lotynų kalbos vertė Irena Katilienė (Vilnius: VU leidykla, 2012).

²⁷⁸ Examina Theologorum & Philosophorum In Colegio Vilenſi S. I., *LMAVB RS*, f. 9, b. 145.

²⁷⁹ Liber rationum congregationis B. V. Visitantis in Alma Academia Vilenſis Societatis Jesu (1667–1770 m.), *VUB RS*, f. 2, b. DC22; Ordo officialium congregationis B. V. Visitantis in Alma Academia Vilenſis Societatis Jesu (1668–1720), *ibid.*, b. DC3.

²⁸⁰ *Kazanie na pogrzebie córki Achacego Fillenborna mieszczanina i kupca poznańskiego <...>* (Wilno, 1631).

²⁸¹ *Memorial smiertelnosci na pogrzebie niegdy szlachetnego pana Simona Engelbrechta kupca wileńskiego w Krolewcu w tym roku 1635. Junij 17 spokojynie zmarłego, ultima Junij przed oczu sluchaczow wystawiony przez X. Andrzeia Schonflissiusa Kaznodzieię Confess: Augs (Jewie, 1635).*

²⁸² „Wiadomość o życiu i sprawach Jakoba Gibla burmistrza wileńskiego“, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. 4 (Wilno, 1838), 139–140.

²⁸³ *Nadzieia sprawiedliwych w śmierci: wywiedziona w kazaniu pogrzebnym nad <...> ciałem <...> Korneliusza Winholda, który <...> w roku 1638 dnia 31 maja <...> dokonał żywota <...>* (Lubicz, 1638).

²⁸⁴ *Meditacie rodzicielskie w chorobie y po śmierci dziatek podane nad synaczkiem małym szlachetnego pana Korneliusza Winholda, który oglądawszy ten świat dnia 1 Aug. r. 1637 rozstał się z nim spokojynie tegoż roku d. 12 Octobra <...>* (Lubicz, 1638).

²⁸⁵ *Obraz mary albo prawdziwy konfafet, ubogiej, osieroconej wdowy, na pogrzebie przezacney y bogobojney matrony jey mości Crystyny Härtmannowej urodzonej Tokarskiej sławney pamięci jego mości Pana Jana Daniela Hartmanna kupca y obywatela wileńskiego faktora jego królewskiej mości <...>* (Kol, 1686).

Moroz) gyvenimui įamžinti. Jame užsimenama apie S. Morozo studijas Vilniaus akademijoje ir įgytą mokslo laipsnį, taip pat pabrėžiamas jo sūnaus Mykolo mokslo laipsnis²⁸⁶.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad aptarta istoriografija ir surinkta šaltinių bazė iš esmės pakankama iškeltam tikslui pasiekti. Kiek mažiau yra informacijos apie vargingiau gyvenusius miestiečių sluoksnius, todėl ateities tyrimuose reikia kiek įmanoma daugiau plėsti šaltinių šiuo klausimu bazę.

---

²⁸⁶ *Kajdan żelazny doczesnej niewoli, przerobiony od Boga na lancuch złoty wiecznej wolności ofiarowany przy pogrzebowym akcie w Bogu zeszłego I.M. Pana Stephana Morozza Sekretarza aktualnego J. K. M. wójta wileńskiego <...> od X. Alexandra Dowgiały, S.T.L. Kaznodziei Ordynaryjney S. Praed. Ord. Provin. Litv. podczas wojny domowej roku pańskiego 1706.*

I. VILNIAUS MIESTIEČIŲ EDUKACIJA NAMUOSE IR MOKYKLOSE

1. Amžininkai apie vaikų lavinimo svarbą ir tėvų vaidmenį šiame procese

Žinios apie ugdymą šeimoje LDK laikotarpiu gana menkos²⁸⁷, nes ilgą laiką nebuvo šios problematikos tyrimų. Tokia situacija susiklostė tikriausiai dėl nepakankamos šaltinių bazės. Viena vertus, šaltinių palyginti nedaug, kita vertus, jų teikiama informacija labai ribota²⁸⁸, tad norint aptarti svarbiausius vaikų ugdymo namuose aspektus bei atskleisti tėvų vaidmenį bei įtaką šiame procese reikia pasitelkti įvairius šaltinius. Darbo autorės pastebėjimai šia tema yra dvejopi. Iš pradžių aptariamas XVII–XVIII a. pamokslininkų, moralistų ir pedagogų požiūris į vaikų auklėjimą namuose ir motinos bei tėvo vaidmenį šiame procese, o vėliau remiantis išlikusiais Vilniaus miestiečių testamentais atskleidžiamas tėvų požiūris į savo atžalų lavinimą.

XVII–XVIII a. autorių darbuose ryški nuostata, kad šeima yra pagrindinė vaiko auklėjimo vieta, o vadovavimas vaikų auklėjimui – neišvengiama tėvų pareiga²⁸⁹. Vilniaus akademijos teisės profesorius A. A. Olizarovijus 1651 m. išspausdintame veikale „Apie politinę žmonių sąjungą“ pažymi: „<...> žinoma, blogai, kai tėvai paleidžia vaikus į pasaulį, jų neauklėja ir nelavina, o dar blogiau, kai lavina, bet nemoko būti dorais. Svarbiau tinkamai išauklėti, nei pagimdyti“²⁹⁰. Tėvų dalyvavimo vaikų auklėjimo procese klausimą savo knygoje kelia ir Vilniaus akademijoje studijavęs, o vėliau šalia Vilniaus esančiuose Karkažiškėse klebonavęs Józefas Legowiczius²⁹¹. Jis tvirtina, kad tėvai privalo suteikti savo vaikams padorų išsilavinimą, o pagimdyti vaikus ir palikti juos be tinkamos edukacijos yra tas pats, kas paversti juos piktadariais²⁹². Panaši pozicija išsakoma ir leidinyje „Vaikų akademija, arba įvairių mokslų rinkinys“, kurio autorius nėra žinomas. Čia rašoma: „<...> bet ir tėvai ne mažiau blogai elgiasi, jei neskiria pakankamai dėmesio savo vaikų edukacijai, nes galima teigti, kad nuo edukacijos visuomet priklausė viso gyvenimo laimė ar nelaimė“²⁹³. Aptariamu laikotarpiu vyravo

²⁸⁷ Sarcevičienė, „Tėvai, vaikai ir ugdymas“, 150.

²⁸⁸ Żołądź-Strzelczyk, „Dzieciństwo w mieście ...“, 7.

²⁸⁹ Sarcevičienė, „Tėvai, vaikai ir ugdymas“, 155.

²⁹⁰ Olizarovijus, *De politica hominum societate*, 181.

²⁹¹ Bogdan Rok, „Dzieciństwo w świetle poradników Józefa Legowicza z drugiej połowy XVIII wieku“, in *W kręgu rodziny epok*, 375.

²⁹² *Stan małżeński czyli prawidła szczęśliwego między małżonkami pożycia y porządnego a chrześcijańskiego wychowania dzieciak przez X. Jozefa Legowicza nauk wyzwolonych filozofij, i świętey heologij doktora, plebana koscioła Korkożyskiego zebrane y na pożytek powszechnosci do druku podane <...>* (Wilno, 1787), 187.

²⁹³ *Akademia dziecinna albo zbiór nauk różnych na świecie zwyczajnych, każdemu do wiadomości potrzebnych y wielce pożytecznych na osobne szkoły podzielony a dla wygody młodzi polskiej bądź szkolney bądź domowej, osobliwie parafialney krotko po polsku zebrany* (Wilno, 1761), 68-69.

įsitikinimas, kad didelė sėkmė laukdavo tik tų jaunuolių, kuriems vaikystėje buvo užtikrinama puiki edukacija²⁹⁴.

Kokia puikaus išsilavinimo nauda? Šis klausimas taip pat sulaukė amžininkų dėmesio: „Su ja [gera edukacija] yra susijusi ramybė šiame gyvenime ir palaima kitame. Tad tėvai turi neapleisti šio dalyko ir nieko negailėti užtikrinant vaikams gerą auklėjimą; o vaikai savo ruožtu privalo branginti laiką, kuris būna skiriamas jų mokslams, kad mokytųsi savo pareigų ir semtųsi tų žinių, kurios jiems atrodo būtinos ir kurios suteiks naudą tolesniame jų gyvenime. [Jie] turi savo stropumu ir nuovokumu paremti pastangas, kurias deda tėvai, siekdami jų edukacijos, nes šis dalykas susijęs su jais tiesiogiai ir labiau taikomas jiems nei kam nors kitam“²⁹⁵. Atrodo, kad Vilniaus miestiečių palikuonys vertindavo tėvų pastangas suteikti jiems gerą išsilavinimą. Pvz., 1720 m. spalio 15 d. testamente pirklys Grigalius Straškevičius (Gregory Straszkievicz) atsisveikina su savo tėvu ir geradariu Simonu Straškevičiumi (Symon Straszkievicz) ir išreiškia jam padėką už jaunystėje suteiktą edukaciją bei visą šį laiką teiktas geradarybes²⁹⁶. Nuolatinis dėkingumas – viena iš vaikų pareigų tėvams, nes tėvai suteikė jiems gyvenimą ir lavinimą – dalykus, kurių vaikai niekadoms negalės tėvams atlyginti ir atitarnauti²⁹⁷.

Tėvai suteikdami vaikams jų padėtį atitinkantį auklėjimą, mokydami tam tikro amato ir perteikdami savo profesinę patirtį prisideda prie jų ateities finansinio pagrindo kūrimo²⁹⁸. Tėvų lūkesčius vaikų ateities atžvilgiu pabrėžia ir to meto amžininkai: „Pageidauju, ką minėjau ir anksčiau, kad dorų namų vaikai mokytųsi ir įgytų tam tikrų įgūdžių prieš imdamiesi kokio nors amato ar profesijos, kuri galėtų užtikrinti jiems maistą ir pragyvenimą; yra įvairių profesijų, kurios reikalauja įvykdyti nemažai sąlygų, įveikti daug kliūčių, užsiimti mokytojų paieškomis; kiekvienai iš jų [įgyti] būtini tam tikri būdai ir priemonės, kurių čia neminėsiu“²⁹⁹.

Nors tėvai privalėjo pasirūpinti savo atžalų auklėjimu ir lavinimu, tačiau jie jokių būdu neturėjo teisės planuoti vaikų ateities neatsižvelgdami į jų polinkius ir pomėgius. Amžininkai gana griežtai smerkia tuos tėvus, kurie neleidžia savo palikuonims savarankiškai pasirinkti gyvenimo kelio: „Pernelyg mylėdami savo vaikus, jie sulaukia žmonių nuoskaudų, pranašesnių žmonių nuoskaudų, kad tėvai vaikus, nors ir nepasižyminčius [ypatingais] gabumais, prievarta

²⁹⁴ *Szkola bazylianska zamykająca nauki dla dobrego wychowania Nowicuszow i Professow Z. S. Bazylego W. przez Jmci Xiędza Piotra Mennitego, generala tegoż zakonu congregacyi włoskiey, włoskim językiem wydana; na polski zas język przetłumaczona <...>, wszystkim zakonnym osobom do doskonałości dążącym wielce użyteczna; do druku podana* (Wilno, 1764), 2.

²⁹⁵ *Akademia dziecinna*, 71.

²⁹⁶ „<...> oddaie dziękczynienia synowskie za edukacyą w młodym wieku daną i dobrodzieystwa przez wszytek czas swiadczone <...>“, 1720 10 15 Grigalius Straškevičiaus testamentas, *LVI*A, f. SA, b. 5344, l. 303v.

²⁹⁷ *Arka testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: z których pierwsza część Pars Heymalis jest rzeczona przez X. Szymona Starowolskiego, kantora tarnowskiego ku pożytkowi y zbudowaniu duchownemu nabożnym katolikom wystawiona* (Kraków, 1648), 222.

²⁹⁸ Sarcevičienė, „Nie mogą ich świętobliwie ...“, 403.

²⁹⁹ *Wychowanie ciała i duszy dziecka: edukacya, czyli wychowanie, iest sposobienie młodych, aby umieli być szczęśliwemi* (Kraków, 1790), 126.

skiria į aukštus postus ir pareigas, tiek pasaulietines, tiek bažnytines, taip pablogindami nepasiturinčių [asmenų] padėtį ir rodydami blogą pavyzdį jiems [vaikams] bei sunaikindami savo ir jų sielas³⁰⁰. Šis klausimas keliamas ir XVIII a. antros pusės leidiniuose: „Ar gali tėvai drausti vieną padėtį ir prievarta versti prie kitos? Negali, nes padėties pasirinkimas priklauso tam žmogui, kuris užėmęs tokią padėtį turės gyventi“³⁰¹. Pagarba tėvams buvo aukščiau visko, o labiausiai pageidaujama jos išraiška – vaikų paklusnumas tėvų priimtų sprendimų, susijusių tiek su kasdieniu gyvenimu, tiek su gyvenimo kelio pasirinkimu, atžvilgiu³⁰². Tačiau tuo metu buvo išskiriamos aplinkybės, kai vaikai galėjo nepaklusti tėvų sprendimui, ypač tada, kai tėvai nenorėjo atsižvelgti į vaiko norus pasirenkant profesiją: „<...> [vaikai] neprivalo būti paklusnūs, pavyzdžiui, jei tėvai liepia vaikams tapti eretikais arba neleidžia atsiversti į katalikybę; arba liepia stoti į vienuolyną, arba priešinasi šiam sprendimui, nors jų širdis linksta prie jo“³⁰³. Buvo akcentuojamas noras tapti vienuoliu iš pašaukimo ir laisva valia, o ne verčiant tėvams ar giminėms, kad tik jų norus išpildytų³⁰⁴.

Pamokslininkai, moralistai ir pedagogai atkreipia dėmesį į dar vieną svarbų aspektą – skirtingą tėvų vaidmenį vaikų ugdymo procese. Tai susiję su patriarchalinės šeimos modelio dominavimu, kai socialiniai vaidmenys paskirstomi taip, kad tėvui tenka rūpestis šeimos socialine padėtimi, išlaikymu ir jos reprezentacija visuomenėje, o ant žmonos ir motinos pečių gula namų reikalai ir vaikų auklėjimas, kuris neretai buvo laikomas svarbiausiu ištekėjusios moters darbu³⁰⁵. J. Legowiczius savo traktate pažymi: „Abiejų lyčių vaikų edukacija iki daugmaž septynerių metų Dievo valia daugiau priskiriama motinai, ir tai yra vienas svarbiausių jos darbų namuose, kurio ji niekuomet neturi teisės atsisakyti“³⁰⁶. Ypač motinos įtaka išryškėdavo užsiimant dukterų lavinimu, kurias reikėjo paruošti žmonos, motinos ir šeimnininkės vaidmenims³⁰⁷ bei perteikti joms kasdiniame gyvenime praversiančius įgūdžius: „Moteriškajai lyčiai gebėjimą solidžiai skaityti ir gerai rašyti, pradinės aritmetikos ir skaičiavimo mokslo; istorijos, piešimo, reikalingų ir naudingų rankdarbių, tvarkingos ekonomikos arba namų ūkio žinių ir tų gebėjimų, kurie pravers joms tapus motinomis ir perteikiant padorią bei krikščionišką

³⁰⁰ *Arka testamentu*, 245.

³⁰¹ *Katechizm krotki, zawierający w sobie nauki cztery naypotrzebniejsze o fundamentach wiary, o pokucie, o komunii, i o powinnościach chrześciańskich dla nauki prostaczków pod czas spowiedzi wielkanocney służący, przez jednego Plebana Diecezji Wileńskiej do druku podany <...>* (Wilno, 1762).

³⁰² Sarcevičienė, „Nie mogą ich świętobliwie ...“, 409.

³⁰³ *Katechizm abo nauka o wierze, nadziei, miłości, sakramentach, y powinnościach sprawiedliwości chrześciańskiej, dla wygody tak owych którzy chcą zrozumieć te rzeczy, które człowiekowi chrześcijańskiemu wiedzieć należy, jako y owych, którzy innych nauczać mają, zebrana przez W. X. Tomasza Łąckiego Soc. JESU Teologa, a po zeyściu świętobliwym autora wydana <...>* (Wilno, 1748), 232.

³⁰⁴ *Szkola bazylianska*, 22–23.

³⁰⁵ Sarcevičienė, „Tėvai, vaikai ir ugdymas“, 153.

³⁰⁶ *Stan małżeński*, 207.

³⁰⁷ Dorota Żołędz-Stzelczyk ir Wiesław Jamrozek, *Studia z dziejów edukacji kobiet na ziemiach polskich* (Poznań: WSE UAM, 2001), 17.

edukaciją savo vaikams³⁰⁸. Piotras Dufouras publikacijoje apie moterų fizinę ir moralinę edukaciją, priešingai nei kiti autoriai, pasisako už vienodą mergaičių ir berniukų lavinimą: „Jo [vyro] gyvenimo palydovė privalo kaip ir jis gerai mokėti visų kūno pratimų; būti įgudusi muzikos ir literatūros srityje; mokėti viską, ką ir jis moka, žodžiu, būti taip apsišvietusi, kad galėtų protauti ir filosofuoti su vyru; kad jam neatsirastų žeminantis būtinumas gėdytis savo sutuoktinės prastuomeniškumo ir neišmanymo³⁰⁹. Jei dukterys atsisakydavo tapti vienuolėmis, tada šeimos ir Bažnyčios lūkesčiai buvo siejami su sėkminga santuoka ir laiminga motinyste³¹⁰, tad motinos pavyzdys ir įtaka dukterų ugdymui buvo be galo didelė.

Tėvo vaidmuo vaikų auklėjimo procese dar svarbesnis – jam buvo priskiriamas visos palikuonių ugdymo sistemos nuostatų formuotojo vaidmuo. Vyras turėjo padėti žmonai kasdieniauose vaikų auklėjimo rūpesčiuose ir nuo vaikystės sekti tiek sūnų, tiek dukterų bendrą ugdymo proceso eigą³¹¹: „Tas yra tikras Tėvas, kuris rūpinasi savo vaikų edukacija, lydima džiaugsmo ir linksmumo, kurie įkvepia meilę dorybei ir skatina ją praktikuoti, nes linksmumas atitolina jų [vaikų] ligas³¹². Tėvas dar vaikystėje privalėjo pažinti savo vaikų, ypač sūnų, gabumus, kad galėtų vėliau jiems suteikti tinkamą išsilavinimą ir užtikrinti jų kilimą karjeros laiptais³¹³. Atrodo, kad Vilniaus miestiečiai XVII–XVIII a. labai rimtai vertindavo pareigą rūpintis savo atžalų auklėjimu ir lavinimu. Antai 1689 m. sudarytame testamente siuvėjas Jonas Ožinskis (Jan Orzynski) pažymi: „Po mano sutuoktinės ir jų [vaikų] gimdytojos mirties jokių ženklų piniginių lėšų ar kraičio neturėjau ir tik su Dievo palaiminimu ir dėl mano uolaus darbo bei pastangų jaunystėje sukauptu tai, iš ko galėjau savo atžalas išmaitinti, suteikti vaikams padorų ugdymą ir Šventojo Rašto žinių, užauginti juos visiškai susiprotėjusius ir subrendusius³¹⁴. Tėvas, panašiai kaip „aukščiausiasis teisėjas“, priima sprendimus ne tik dėl šeimos turinių reikalų, bet rūpinasi ir visų šeimos narių asmeniniais klausimais³¹⁵.

Amžininkų darbuose atkreipiamas dėmesys ir į tėvų pavyzdžio vaikams svarbą. Szymonas Starowolskis įsitikinęs: „Tėvai privalo vaikams rodyti gerą pavyzdį, nes raginimai mažai ką padės, jei jie tave matys kitaip besielgiantį. Pavyzdžiui, jei tėvas ir motina kiekvieną

---

³⁰⁸ Stan małżeński, 252.

³⁰⁹ *O edukacyi fizycznej i moralnej żeńskiej płci: wykład z francuzkiego w Warszawie w drukarni P. Dufour konsyl: Nad: Druk: J. K. Mci i Rzpltey <...>* (Warszawa, 1789), 43.

³¹⁰ Filip Wolański, *Kaznodziejstwo bernardyńskie w staropolskim systemie komunikacji społecznej schyłku epoki saskiej: studium kształtowania wyobrażeń i postaw* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012), 329.

³¹¹ Sarcevičienė, „Tėvai, vaikai ir ugdymas“, 164.

³¹² *Sposob dla rodziców fizycznego wychowania dzieci napisany po francusku przez P. Ballexserda, biegłego w sztuce doktorskiej; z francuskiego zaś na oyczysty język przetłumaczony* (Warszawa, 1774), 172.

³¹³ Tadeusz Bieńkowski, „Edukacja w rodzinie w Polsce do poł. XVIII wieku – wnioski z badań“, in *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX: materiały z konferencji naukowej Katedry Historii Wychowania*, pod red. Juliusza Jundziłła (Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, 1994), 165.

³¹⁴ 1689 07 20 Jono Ožinskio test., *LVI A*, f. SA, b. 5340, l. 265.

³¹⁵ Krystyna Wróbel-Lipowa, „Relacje dzieci-rodzice w polskiej rodzinie ziemiańskiej w XVIII wieku“, in *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie*, t. 2, *Dzieje Nowożytne*, red. Krzysztof Jakubiak i Wiesław Jamrożek (Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniana Akad. Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2002), 104.

dieną gers, tai ir sūnelis ar dukrelė nebus geresni³¹⁶. Vaikai labiau linkę ne į gėrį, o į blogį, todėl tėvai privalo būti labai atidūs ir galvoti, ką sako ir daro jų akivaizdoje: „Tėvų ar prižiūrėtojų gyvenimas, poelgiai, kalbos ir papročiai yra jiems kaip veidrodis, nes [vaikai] stengiasi atkartoti ir išbandyti visa tai, ką mato ir girdi“³¹⁷. Geras tėvų pavyzdys labiausiai skatina vaikus gerai elgtis, o blogas – dažniausiai juos gadina; taigi vaikai atspindi, atkuria visa tai, ką matė ar patyrė³¹⁸.

2. Miestiečių požiūris į atžalų ugdymą testamentų duomenimis

2.1. XVII a. – XVIII a. septintame dešimtmetyje

Dalis Vilniaus miestiečių labai rimtai ir atsakingai vertindavo savo pareigas vaikams. Tai atspindi jų testamentai, kuriuose dažniausiai tėvas, baimindamasis artėjančios mirties, stengėsi užtikrinti savo atžalų ateitį, beje, ne tik materialinę. Daugelyje testamentų vyrauja pastabos, kuriomis aptariami globos klausimai, kai mažamečiai vaikai ir turtas patikimas sutuoktinio arba kitų paskirtų asmenų, dažniausiai iš šeimos ar draugų rato, priežiūrai. Pastebėta, kad tėvas dažniau minėdavo sūnus nei dukteris, kurios kai kada būdavo net praleidžiamos. Testamentuose nebūdavo nurodomas ir vaikų amžius – buvo rašoma apie mažamečius (*minorennitatis, niedorosle, małoletnie*) vaikus arba apytikrį amžių (*do dojścia lat zupełnych, do perfekcji lat, do wzrostu lat, dziecinne lecia, młode lecia*). Dažnai miestiečių testamentuose (iš viso 31 testamentas, kas sudaro 11 % visų išlikusių testamentų) pasitaiko prašymų ar konkrečių nurodymų, susijusių su našlaičių ar pusiau našlaičių vaikų auklėjimu³¹⁹. Tai dažniausiai trumpos žinutės, nors kartais pasitaiko ir platesnio pobūdžio rekomendacijų.

Vyrų įrašuose žmonoms (arba žmonių vyrams) dažnai pasitaiko įpareigojimų rūpintis mažamečiais vaikais, ypač jų išlaikymu, auklėjimu, dukrų kraičio aprūpinimu. Pvz., pirklys Motiejus Znakovičius (Mattheusz Znakowicz) 1615 m. sudarytu testamentu paveda žmonai Katažinai Mikolajovnai (Katarzyna Mikołajowna) aprūpinti vaikus – Tomašą, Joną, Aną, Kristiną, Konstanciją ir Reginą – maistu ir apranga bei užtikrinti jiems padorų lavinimą, o užgyventą turtą iki gyvenimo pabaigos bendrai su vaikais naudoti ir valdyti³²⁰.

Tarėjo S. Filipovičiaus 1663 m. testamente užfiksuotas prašymas, kad antroji jo sutuoktinė Regina Kostrovicka (Regina Kostrowicka Filipowiczowa) pasirūpintų jų mažamečiais vaikais – Elena, Mariana, Juozapu, Danieliumi, Bazilijumi ir Jonu. Dalį jiems

³¹⁶ *Arka testamentu*, 219.

³¹⁷ *Stan małżeński*, 231.

³¹⁸ *Ibid.*, 230.

³¹⁹ Popiołek, *Woli mojej ostatniej testament*, 243.

³²⁰ 1615 04 23 Motiejaus Znakovičiaus test., *LVI*A, f. SA, b. 5333, l. 117-117v.

užrašytų pinigų kaip garantiją (*assecuratia*) testatorius iki vaikų pilnametystės paliekantis Gdansko rotušėje, iš kurios kiekvienais metais gaunamą mokestį R. Kostrovicka privalo skirti vaikų reikmėms ir auklėjimui. S. Filipovičius – bene vienintelis miestietis, kuris išreikė susirūpinimą ir anūkės Reginos Fedorovičovnos (Regina Fiedorowiczowna) auklėjimu. Testamente jis pažymi, kad anūkės tėvas labai išlaidus, nesugebėjęs išsaugoti jo dukros turtinio įnašo, o dabar apleidęs pirklio amatą dykinėja, todėl testatorius iš meilės užrašantis anūkei Reginai dalį savo lėšų³²¹.

Rūpestį savo atžalų lavinimu išreiškė ir pirklys P. Kosobuckis, kuris šiam klausimui 1689 m. surašytame paskutinės valios akte skyrė ypač daug dėmesio. Be konkrečių užrašymų kiekvienam iš vaikų, čia randame ir kreipimąsi į antrąją žmoną, kurią vedė 1669 m. spalio 10 d., Kristiną Bielmacovičovną (Krystyna Bielmacewiczowna Kossobucka), kad po jo mirties ji užtikrintų vaikučiams įvairiapusį ir padorų auklėjimą, o šie už tai turi ją labai gerbti ir jai patarnauti. P. Kosobuckis iki gyvos galvos žmonai užrašė mūrinius namus Turgaus aikštėje ir Lukiškėse, taip pat daržą, sodą, grūdų sandėlį ir druskos krautuves (*solnej siemierzach*), kad ji galėtų naudoti iš šių objektų gaunamą pelną ir dalį jo skirti vaikų auklėjimui³²².

1736 m. sudarytame testamente tekintojas Dovydas Lehneris (Dawid Lehnher) išskiria vieną iš savo vaikų – mažametį sūnų Dovydą. Jis įpareigojo savo žmoną Aną Kristiną Lehnerovienę (Anna Krystyna Lehnerowa), kad iš motiniško palankumo ir meilės ji iki 21 m. laikytų sūnų savo žinioje, pasirūpintų jo tinkama edukacija ir neleistų niekam jo skriausti. Savo dukrai Dorotėjai Lehnerovnai Hejserovienei (Dorotha Lehnerowna Heyserowa) jis tvirtina, kad pernelyg daug lėšų iki šiol jai skyręs ir visuomet jai padėjęs, dėl ko jo mažametis sūnus gali nukentėti ir patirti nuostolių, t. y. negauti tinkamo auklėjimo³²³. O dukros auklėjimui ir drabužiams vaikystėje tiek Vilniuje, tiek Karaliaučiuje jis nemažai kapų išleidęs; jos ištekinimas ir dviejų vestuvių kėlimas jam daug kainavo, bet pagal savo padėtį ir išgales jis tinkamai ją aprūpino, be kita ko, padovanojo jai namų apyvokos daiktų (aukso, sidabro, brangenybių, alavo, vario, drabužių, skarų), tai rodo ir jo, dukros bei žento pasirašytas vokiškas rejestras. Todėl Dorotėja, jau atsiėmusi dalį sąžiningu darbu užgyvento turto, po jo mirties neturinti kelti jokių pretenzijų savo motinai ir broliui, kuriems testamentu užrašomos ir paliekamos visos gėrybės bei nuosavybė³²⁴.

³²¹ 1663 02 08 Samuelio Filipovičiaus test., *LVI*A, f. SA, b. 5334, l. 119; 1663 02 08 ДЗ Виленскаго радцы Самуила Филиповича, *АВАК*, t. 9, 494.

³²² 1689 06 29 Pauliaus Kosobuckio test., *LVI*A, f. SA, b. 5340, l. 228.

³²³ 1736 09 03 Dovydo Lehnerio test., *ibid.*, b. 5346, l. 165.

³²⁴ *Ibid.*, l. 164v-165.

Iš 1749 m. surašyto pirklio³²⁵ Jono Hertmano (Jan Hertman) testamentu aiškėja, kad jis taip pat jautė pareigą pasirūpinti savo vaikų auklėjimu ir lavinimu. Paskutinės valios pareiškimu J. Hertmanas užrašė savo mylimai žmonai Kunegundai namą su visais jame esančiais rakandais ir kilnojamoju turtu ir pareikalavo auklėjant vaikus jų neskriausti bei lavinti juos laikantis krikščioniškų vertybių³²⁶.

Panašų pageidavimą išreiškė ir suolininkas Gasparas Žuromskis (Gaspar Žuromski) 1750 m. sudarytame testamente. Jame jis pažymi, kad abi mylimiausios savo dukras Rozaliją ir Marianą su paskirtomis joms turto dalimis iki pilnametystės patikintis žmonos Rozos Šenscinskovnos (Roza z Szenscinskich Żeromska), iš kurios tikisi motiniško palankumo jų atžvilgiu, dispozicijai. Taip pat jis viliasi, kad ji kaip tikra motina išreikš norą suteikti dukroms gerą edukaciją ir kruopščiai jomis rūpintis³²⁷.

1759 m. paskutinės valios aktą surašė ir pirklys M. Ostrovskis. Testamente daugiausia dėmesio jis skyrė jauniausiam sūnui Vincentui, kuriam užrašė 100 muštų talerių ir Rūdninkų priemiestyje esantį namą. Šio sūnaus edukaciją testatorius patikėjo sutuoktinei Marianai Kelpšovnai (Marianna z Kiełpszów Ostrowska), kuri turėjo įskiepyti Vincentui moralės pagrindų ir dievobaimingumo, o, šiam sulaukus pilnametystės ir pasirinkus savo gyvenimo kelią, pagal savo išgales suteikti kilnojamojo turto³²⁸. Svarbu pastebėti, kad M. Ostrovskis, remdamasis to meto amžininkų rekomendacijomis, leido sūnui pačiam pasirinkti profesiją. Tai rodo tokie jo pasakymai: „jei jam Dievas sulaukus pilnametystės į kažkokią padėtį (*do jakiego stanu*) norės pašaukti“, „net iki kokios nors padėties (*do obrania stanu*), į kurią visagalis Dievas norės pašaukti, užsitikrinimo“³²⁹.

Iš kitų testamentų išsiskiria pirklio stačiatikio K. Parfianovičiaus 1664 m. surašytas paskutinės valios aktas, kuriame jis išreiškia rūpestį dar negimusio vaiko auklėjimu. Testamente pažymima, kad jo sutuoktinė Marina Safianovna (Marina Safianowna) dalį pinigų turi palikti vaikeliiui, kurį šiuo metu dar savo įsčiose nešioja ir kurį Dievas leistų laimingai pagimdyti bei išauklėti, kad šią sumą ji turi išlaikyti ir iki pilnametystės šį vaikelį globoti. Už sutuoktinės darbą ir paslaugas testatorius jai dovanuoja 32 raudonųjų auksinų vertės auksinę grandinėle, kuri kaip depozitas saugoma pas Gdansko pirklių Jokūbą Kezberką (Jakub Kezberk). Liko nepamiršta ir dukra Marija, kuriai K. Parfianovičius užrašė 1 000 auksinų. Marija buvo globojama vienuolių

³²⁵ J. Hertmano testamente nenurodoma jo profesija, tik geografinė priklausomybė *incola Vilnensis*. Jo užsiėmimas užfiksuotas A. Urbonavičiaus sudarytame Vilniaus naujųjų miestiečių sąrašė *Ioanne Hertman cive negoti[at]ore Vil.*, Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai <...> sąrašas*, 148.

³²⁶ 1749 05 06 Jono Hertmano test., *LVTI*, f. SA, b. 5350, l. 501v.

³²⁷ 1750 03 05 Gasparo Žuromskio test., *ibid.*, b. 5350, l. 750.

³²⁸ 1759 03 30 Martyno Ostrovskio test., *ibid.*, b. 5351, l. 1091v, 1093v.

³²⁹ *Ibid.*

bazilijonių prie Švč. Trejybės cerkvės, tad vienuolės, atsiėmusios užrašytus pinigus, privalo suteikti dukrai tinkamą auklėjimą ir savo žinioje ją laikyti tol, kol ji apsilvils šventąjį abitą³³⁰.

Labai retai pasitaiko įrašų, kuriuose prieš mirtį vyras įpareigoja pasirūpinti mažamečių vaikų auklėjimu ne tik savo žmoną, bet ir jos naująjį vyrą, jei našlė dar kartą ryžtųsi ištekti. Pvz., juvelyras A. Honorskis 1758 m. sudarytame testamente pažymi, kad jei jo žmona Konstancija Hofmanovna (Konstancya z Haufmanów Honorska) sugalvotų antrą kartą ištekti už kataliko juvelyro, tai tuomet jai reikėtų atiduoti visus ūkinius rakandus ir skirti 2 000 auksinų: 1 000 auksinų jai, o kitą 1 000 auksinų – būsimam juvelyro amatu besiverčiančiam sutuoktiniui, kad gražiai augintų jo keturias dukras – Petronėlę, Konstanciją, Kristiną ir Viktoriją – bei iš krikščioniško palankumo rūpintųsi jų katalikišku ugdymu ir suteiktų joms Šventojo Rašto žinių³³¹.

Taip pat retai pasitaiko testamentų, kuriuose žmonos prieš mirtį kreipiasi į savo vyrus prašydamos pasirūpinti vaikų ugdymu. Pvz., 1744 m. sudarytame testamente randame Anos Simonovičovnos (Anna z Symonowiczów Lebedziejewska) pageidavimą, kad jos sutuoktinis Jonas Lebedejevskis (Jan Lebedziejewski) pasirūpintų jų sūnumi Antanu ir užtikrintų šiam gerą edukaciją bei priežiūrą³³². Dažniau apie savo vaidmenį vaikų auklėjimo procese linkę užsiminti vyrai. Iš 1758 m. dokumento aiškėja, kad miestietis M. Paškevičius nemažai lėšų išleido sūnaus kunigo karmelito Antano edukacijai, o vėliau abitui, profesijai įgyti ir įvairioms kitoms reikmėms³³³.

Labai dažnai Vilniaus miestiečiai savo atžalų ugdymą patikėdavo ir globėjams, į kuriuos buvo kreipiamasi tokiais kreipiniais kaip *geradarys (dobrodziej)*, *garbusis (sławetny)* ir pan. Burmistras Steponas Dubovičius (Stephani Dubowicz) 1657 m. sudarytame testamente savo vaikų – Juozapo, Helijaus, Valerijono, Teresės, Luko, Barboros, Laurentijaus ir Mykolo – ir turto globėju paskyrė Kauno miesto teisėją Joną Šukštą (Jan Szukszta)³³⁴, savo svainį ir didį geradarį, kuris jį dosniai apdovanojo paslaugumu ir gerumu (*gratys et benefics*), todėl burmistras net neabejoja, kad teisėjas tokį pat palankumą norės parodyti ir jo našlaičiams liksiantiems vaikams, kuriems testatorius įpareigoja užtikrinti katalikišką edukaciją (*catholicam education*)³³⁵. S. Dubovičius savo vaikų globėjui troško palikti ištaigingą dovaną, tačiau dėl nepalankaus meto (maskvėnų okupacijos) užrašė jam tik porą mažesnių arklų, pistoletų,

³³⁰ 1664 10 27 Konrado Parfianovičiaus test., *LVI A*, f. SA, b. 5334, l. 1066–1067.

³³¹ 1758 02 03 Antano Honorskio test., *ibid.*, b. 5351, l. 948v, 950.

³³² 1744 06 04 Anos Lebedejevskienės test., *ibid.*, b. 5348, l. 1317v.

³³³ 1758 Motiejaus Paškevičiaus test., *ibid.*, b. 5351, l. 1025v.

³³⁴ Šaltiniuose dar įvardijamas kaip raštininkas: „<...> *Janu Szukszie, pisarzowi grodzkiemu kowienskiemu* <...>“, 1657 06 16 Stepono Dubovičiaus test., *ibid.*, b. 5334, l. 37–38.

³³⁵ *Ibid.*, l. 32.

kardasaičių ir muškietų. Nepamiršta ir svainė Šukštienė (Szukscina), kuriai užrašytas smaragdo žiedas ir relikvinė, kad gerumu jo vaikus apdovanotų³³⁶.

Chirurgas Jurgis Damesas (Georgium Dames) 1655 m. surašytame testamente pažymi, kad su žmona Elžbieta Fonderflotovna (Halszka Fonderflotowna) susilaukęs trijų sūnų – Andriaus, Zigmunto ir Jurgio – ir lygiai tiek pat dukrų: Sofijos, Katažinos ir Elžbietos, kuriuos prašo iki pilnametystės savo žinioje laikyti ir puoselėti. Visų vaikų globą testatorius patikėjo svainiui Martynui Fonderflotui (Marcin Fonderflot), kuris dalį gaunamo pelno iš mūrinio namo Stiklių gatvėje turi paskirti jo atžalų auklėjimui³³⁷.

Kailiadirbys Tomas Mistalskis (Thoma Mistalski) savo turto rejestre užsimena apie 1706 m. birželio 18 d. jo namuose Rūdninkų gatvėje įvykusį gaisrą, kuris jo turtą sumažino 300 talerių. Nepaisydamas patirtų nuostolių, jis prašo savo trijų vaikų – Petro, Simono ir Anos – globėjo pono Turčinskio (Turczynski) neiššvaistyti vaikams palikto turto ir suteikti jiems tinkamą lavinimą bei leisti į mokyklą Vilniuje³³⁸.

Į savo mažamečių vaikų globėjus dažnai kreipiasi ir Vilniaus miestietės, kad užtikrintų vaikams puikų auklėjimą ir ugdymą. Pvz., odminio Martyno Čolkovskio (Martini Czołkowski) našlė Ana Kasperovna (Anna Kasperowna Czołkowska) 1668 m. sudarytu testamentu paveda pirkliui Stanislovui Linevičiui (Stanisław Liniewicz) savo sūnaus Jono globą. Ji taip pat išreiškia pageidavimą, kad būsimasis globėjas dėl Dievo meilės rūpintųsi tiek jos sūnumi, tiek paliktu turtu ir užtikrintų mažamečiam Jonui krikščionišką lavinimą ir skatintų jį prie dievobaimingumo ir mokslų, jei tik tam šis parodytų susidomėjimą ir gabumus³³⁹.

Panašų prašymą išreiškia ir pirklio Jurgio Michalovskio (Georgy Michałowski) našlė Ana Gudevičovna (Anna Gudziejewiczowna Michałowska), kuri 1705 m. suregistruotame turto rejestre reikalauja, kad garbieji Vladislovas Šukšta (Vladislai Szukszta) ir Bartolomėjus Michalovskis (Bartholomei Michałowski) tuojau pat užsiimtų jos sūnelio Stanislovo mokymu ir iki pilnametystės jį tinkamai lavintų³⁴⁰.

1732 m. testamentą sudarė miestiečio Andriaus Narkevičiaus (Andrzej Narkiewicz) našlė Ana Kučinska (Anna de Kuczynscys Narkiewiczowa), kuri šiuo paskutinės valios aktu savo sūnaus Stanislovo globėju paskyrė tarėją Joną Šatravą (Jan Szatrawa). Ji pageidavo, kad būsimasis globėjas įskiepytų jos mažamečiam (*in minorennitate będącego*) sūnui ne tik drausmės jausmą, bet ir užtikrintų puikią edukaciją³⁴¹.

³³⁶ 1657 06 16 Stepono Dubovičiaus test., LVIA, f. SA, b. 5334, l. 38.

³³⁷ 1655 05 07 Jurgio Dameso test., *ibid.*, b. 5335, l. 176.

³³⁸ 1708 12 Tomo Mistalskio test., *ibid.*, b. 5343, l. 399v.

³³⁹ 1668 Anos Čolkovskienės test., *ibid.*, b. 5335, l. 672.

³⁴⁰ 1705 03 28 Anos Michalovskienės test., *ibid.*, b. 5343, l.169.

³⁴¹ 1732 Elenos Narkevičienės test., *ibid.*, b. 5345, l. 455.

Rūpestis atžalų auklėjimu ir lavinimu išryškėja ir knygininkės K. Savičovnos Melcherevičienės 1758 m. surašytame testamente. Savo vaikų – Rozalijos, Anos, Liudvikos ir Jokūbo – globą ji patikėjo Jokūbui Kaveckiui (Jakub Kawecki), Jonui Ostrowskiui (Jan Ostrowski) ir Augustinui Ozemkovičiui (Augustyn Oziemkowicz) ir prašė, kad jie rūpintųsi vaikų turtu, pagal savo išgales suteiktų jiems tinkamą edukaciją, užtikrintų deramą maistą ir aprangą. Įdomus faktas, kad K. Melcherevičienė daugiau dėmesio skyrė savo mažamečių dukrų auklėjimui, bet neišskyrė sūnaus, priešingai nei kitos paminėtos Vilniaus miestietės. K. Melcherevičienė taip elgėsi, matyt, dėl to, kad Jokūbas nepasižymėjo nuolankumu tėvams, o, priešingai, prieš jų valią paliko gimtuosius namus³⁴².

XVIII a. 3–6 dešimtmečių archyvuose dokumentuose pasitaiko žinučių, kad Vilniaus miestiečiai rūpinosi ne tik savo atžalų, bet ir savo situoktinių iš ankstesnių santuokų, kitų giminių vaikų ar net visiškai svetimų asmenų auklėjimu ir ugdymu. Pvz., vaitas Jokūbas Stefanovičius Vargalovskis (Jacobi Stephanowicz Wargalowski) 1729 m. surašytame testamente pažymi, kad pusantrų metų išlaikė pirklio Dmyskio Markianovičiaus (Dmyski Markianowicz) posūnį ir leido jį į mokyklą Vilniuje³⁴³.

Panašus atvejis užfiksuotas ir miestietės Elžbietos Lenerovnos Mellerovienės (Elisabetha Lenerowna Mellerowa) 1732 m. paskutinės valios akte, kuriame ji pastebi, kad seserėnui T. Vildui, vaikystėje tapusiam našlaičiu, užtikrinsi tinkamą edukaciją, aštuonerius metus trūkusiems jo mokslams nemažai lėšų išleidusi ir aprūpinusi drabužiais, o vėliau jį išleidusi gilinti savo gebėjimų meistrų dirbtuvėse³⁴⁴. Matyt, T. Vildas mokėsi siuvėjo amato, nes 1737 ir 1747 m. dokumentuose jis įvardijamas kaip Vilniaus miestietis ir siuvėjas (*sartore cive Vil.*)³⁴⁵. Iš Anos Kristinos Polovnos Šulcovienės (Anna Kristyna z Polow Szulcowa) 1763 m. sudaryto testamentu aiškėja, kad ji pirmą kartą buvo ištekejusi už T. Vildo, o antrasis jos situoktinis – Jonas Motiejus Šulcas (Jan Maciej Szulc)³⁴⁶. Kadangi ji daugiau dėmesio skyrė antrajam savo vyrui, apie T. Vildą informacijos pateikta labai mažai.

Pirklys Stanislovas Jurevičius (Stanislaus Jurewicz) 1755 m. surašytame testamente pažymi kruopščiai rūpinęsis velionio mėsininko³⁴⁷ Juzefo Čerkaso (Joseph Czerkas) ir jo dabartinės žmonos Katažinos Obuchovskos Čerkasienės (Katarzyna z Obuchowskich Czerkasowa) vaikų edukacija, be to, nemažai lėšų išleidęs sūnaus Jono mokslams Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyne, kur šis Vincentu buvo vadinamas, taip pat jo abitui įsigyti ir

³⁴² 1758 06 20 Katažinos Melcherevičienės test., *ibid.*, b. 5351, l. 973.

³⁴³ 1729 01 08 Jokūbo Stefanovičiaus Vargalovskio test., *ibid.*, b. 5345, l. 102.

³⁴⁴ 1732 09 24 Elžbietos Mellerovienės test., *ibid.*, l. 907.

³⁴⁵ Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai <...> sąrašas*, 223, 255.

³⁴⁶ „<...> Anna Kristyna z Polow, primo Tobiaszowa Wildowa, ad prasens Szulcowa, maystrowa kunsztu krawieckiego, mieszczanka y obywatelka miasta JKMcI stolecznego Wilna <...>“, 1763 10 08 Anos Kristinos Šulcovienės test., *LVA*, f. SA, b. 5352, l. 509.

³⁴⁷ Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai <...> sąrašas*, 146.

kitoms jo reikmėms. Taip pat šiame testamente užsimenama apie nemažai kainavusią dukros Anos edukaciją vaikystėje, mokslus vienuolyne ir ištekinimą už Gabrieliaus Horodničiaus (Gabryel Horodnicz). Kitai dukrai Teresei, panašiai kaip ir Anai, buvo užtikrintas puikus lavinimas namuose, o vėliau ji išsiųsta gilinti žinių į vienuolyną³⁴⁸.

Vilniaus miestiečiai galimybę gauti išsilavinimą vertindavo kaip labai reikšmingą ir daug lėšų reikalaujantį dalyką, todėl dažnai vaikai, gavę gerą auklėjimą ir lavinimą namuose, o vėliau gilinę savo žinias mokyklose ir vienuolynuose, negalėjo pretenduoti į likusį tėvų turtą. Tai atsispindi Tatjanos Čičelovnos Pavlovskienės (Taciana Czyczelowna Pawlowska) 1695 m. sudarytame testamente, kuriame ji pažymi, kad sūnus iš pirmos santuokos Steponas Dubkevičius (Stefan Dubkiewicz) negali daugiau nieko tikėtis, nes daug lėšų išleista jo lankymuisi mokyklose, amatui studijuoti, išsilaisvinimui, egzaminams laikyti ir vietai dirbtuvėse išpirkti; be to, prie jo vestuvių taip pat šiek tiek prisidėta³⁴⁹. Panašus atvejis užfiksuotas ir jau minėto M. Paškevičiaus 1758 m. testamente, kuriame jis nurodo skyręs nemažai lėšų sūnaus Antano edukacijai vaikystėje, todėl šis negali pretenduoti tiek į kilnojamąjį, tiek į nekilnojamąjį turtą³⁵⁰.

Paminėti trumpi pastebėjimai apie mažamečių vaikų ugdymą Vilniaus miestiečių testamentuose rodo, kad miestiečiai labai atsakingai žiūrėjo į pareigą suteikti savo atžaloms tinkamą auklėjimą vaikystėje, nes tai galėjo jiems užtikrinti geresnį gyvenimą ateityje. Todėl dažnai tėvai artėjančios mirties akivaizdoje užrašydavo sutuoktinei visą užgyventą turtą ir įpareigodavo ją rūpintis vaikų ugdymu namuose, vėliau mokyklose ir vienuolynuose, jų apranga ir pan. Panašius pageidavimus jie išreikšdavo ir globėjams, kuriuos pasirinkdavo dažniausiai iš šeimos ar draugų rato. Lenkų tyrinėtoja Urszula Sowina užrašymus mokslams vadina „stipendijų fondais“³⁵¹, nes dėl jų našlaičiais arba pusiau našlaičiais likę vaikai galėjo įgyti išsilavinimą ir profesiją bei tapti savarankiški.

2.2. XVIII a. paskutiniame ketvirtyje

Vilniaus miestiečiai XVIII a. pradžios – septinto dešimtmečio testamentuose pateikia labai trumpus nurodymus dėl savo vaikų edukacijos, o platesnio pobūdžio rekomendacijų pateikiama tik keliuose paskutinės valios aktuose. Šitokią tendenciją galima sieti su ATR miestų nuosmukiu. Pasak Jerzio Wojtowicziaus, tai ganėtinai ilgai trukęs reiškinys, kurio užuomazgas

³⁴⁸ 1755 05 21 Stanislovo Jurevičiaus test., *LVA*, f. SA, b. 5351, l. 831–831v.

³⁴⁹ 1695 Tatjanos Pavlovskienės test., *ibid.*, b. 5342, l. 158v.

³⁵⁰ 1758 Motiejaus Paškevičiaus test., *ibid.*, b. 5351, l. 1025v-1026.

³⁵¹ Urszula Sowina, „Dziecko w rodzinie krakowskiej na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych w świetle testamentów“, in *W kręgu rodziny epok*, 51.

galima įžvelgti dar XVII a.³⁵² Dėl karų su rusais ir švedais bei maro epidemijų, gaisrų, įsiviešpatavusio agrarinio ūkio, baudžiatvos, infliacijos, žaliavų eksporto į vakarus XVIII a. miestų pamatiniai verslai – amatai ir prekyba – išgyveno nuopuolį³⁵³. Tai pabrėžiama ir Chrapowickio kalboje apie miestų padėtį: „Miestai – prekybos vieta ir pagrindas, kuris padaugina pelną kiekviename krašte, todėl deramai išlaikyti prekybą yra būtina. Deja, miestai mūsų šalyje ne tik nepasižymi augimu, bet ir artėja prie žlugimo, o kai kurie jau žlugo“³⁵⁴.

Franciszekas Bielińskis 1775 m. laiške Edukacinei komisijai kelia klausimą: kuo skiriasi miestietis nuo valstiečio, jei jis maisto ir pajamų užsidirba iš rankų darbo. Jo teigimu, miestiečiai, kaip ir valstiečiai, nepasižymi mokytumu, todėl, neturėdami mokslo pradmenų ir nežinodami savo pareigų, eina lengviausiu keliu. Savo atžalų gera edukacija, pasak F. Bielińskio, rūpinasi tik kai kurie keletu didesnių miestų pasiturintys miestiečiai, todėl to negalima laikyti visuotinai paplitusiu reiškiniu³⁵⁵. 1786–1788 m. Policijos departamento ataskaitoje Nuolatinei tarybai taip pat pabrėžiami miestiečių panašumai į valstiečius: „Didžiausia miestų suklestėjimo kliūtis yra tai, kad mažesnių miestelių miestiečiai panašesni į valstiečius, nes savo vaikus orientuoja į žemdirbystę ir alkoholio gamybą, o didesnių miestų gyventojai, jei tik didesnius turtus susikrauna, iš karto keičia gyvenimo būdą ir vaikus į mokslus išleidžia, tad didesnių miestų jaunuoliai netampa nei pirkliais, nei amatininkais, dėl to jų negalima laikyti tikrais miestiečiais. Akis bado ir tai, kad nepakankamai išsimokslinę yra mažesnių miestelių magistratų raštininkai“³⁵⁶. Tiek minėtame F. Bielińskio laiške, tiek ir Policijos departamento ataskaitoje siūloma stiprinti miestiečių parengtą amatų ir prekybos veiklą: „<...> būtent tam [amatams ir prekybai] būtina juos rengti, kad taptų naudingi patys sau ir sykiu būtų naudingi miestui. Kiekvienas [asmuo] gali būti renkamas mieste, gali užimti bendruomenines, suolininko ir tarėjo pareigas, privalo tas pareigas pažinti, išmokti vykdyti teisėjo funkcijas. Tik šitų dalykų pramokęs miesto gyventojas taps tikru miestiečiu, naudingu

³⁵² Jerzy Wojtowicz, „Miasta epoki Oświecenia, ich rola w rozwoju kultury“, in *Polska w epoce Oświecenia: państwo, społeczeństwo, kultura*, pod red. Bogusława Leńnodorskiego (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971), 221; XVII a. ATR miestai pasižymėjo ekonomine stagnacija, pereinančia į daugiau ar mažiau pastebimą regresą arba lėtą ekonomikos augimo tempą. Tai atsiliepė ne tik gamybai ir visuomeniniam gyvenimui, bet ir mentalitetui, Jerzy Topolski, „Gospodarka“, *ibid.*, 174.

³⁵³ Glemža, *LDK miestų sąjūdis*, 36; panašios amatų ir prekybos nuosmukio priežastys išskiriamos ir XVIII a. pabaigos spaudoje, esą Lenkijos žemės ūkis yra labai niekingos būklės, o baudžiauninkai labai engiami, „Zapytania do odpowiedzi ulatwiających przyczyny drożyzny w całym kraju“, *Dziennik handlowy* t. 1 (1787): 14; spaudoje dar pabrėžiamas miestiečių skurdas ir nedidelis jų skaičius – veiksniai, prisidėję prie rankų darbo smukimo, „Krótki opis terażniejszego stanu miasta J. K. Mości Sandomierza“, *ibid.*, cz. 7-8 (1787): 456.

³⁵⁴ „Myśl Chrapowickiego Marszałka Rady dawney a terażniejszego Kasztelna Mścislawskiego względem polepszenia miast naszych krajowych“, *ibid.*, cz. 9-10 (1786): 468.

³⁵⁵ Franciszek Bieliński, „O edukacji mieszczan“, in *Pisma i projekty pedagogiczne doby Komisji Edukacji Narodowej*, wybrała, wstępem i przypisami opatrzyla Kamilia Mrozowska (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 65–66.

³⁵⁶ „Raport generalny dwuletniej czynności Departamentu Policyi od Seymu 1786 do Seymu 1788 zeszedley radzie nieustajacej uczyniony“, *Dziennik handlowy y ekonomiczny* t. 4 (1788): 702–703; Krystyna Zienkowska, *Sławetni i urodzeni: ruch polityczny mieszczanstwa w dobie Sejmu Czteroletniego* (Warszawa: PWN, 1976), 28; Glemža, *LDK miestų sąjūdis*, 36.

sau ir miestui³⁵⁷. Policijos departamentas nurodė, kad policijos komisarų prižiūrimas kiekvienas miestietis bus priverstas leisti savo vaikus į miesto mokyklėles ir kad tokios mokyklos bus įsteigtos kiekviename miestelyje, o didesniuose miestuose bus akylai stebima, kad miestiečiai skatintų savo vaikus tapti pirkliais ir amatininkais³⁵⁸. Po vaito Nikodemo Pšemeneckio (Nikodem Przemieniecki) pranešimo apie kainas Vilniaus turgavietėje 1787 m. kovo 1–12 d. keliama klausimų apie prekybos nuopuolio šiame mieste priežastis: dėl ko smuko prekyba ir kaip ją pagyvinti, kiek gyventojų yra mieste, kiek iš jų pirklių ir kokių, kiek ir kokių amatininkų ir pan. Buvo tikimasi, kad Vilniaus magistratas, kurį sudarė pakankamai apsišvietę ir pasiturintys asmenys, teiksis tokią informaciją parengti³⁵⁹.

Vis dėlto dažnai pasitaikančius Policijos departamento raginimus miestiečiams užsiimti amatais ir prekyba vertėtų vertinti gana atsargiai. Krystynos Zienkowskos teigimu, departamento požiūris šiuo klausimu buvo konservatyvus ir, nors su jo veikla buvo siejami pažangūs siekiai, tačiau jis pasisakė tik už visuotinį pradinį miestiečių vaikų lavinimą. Žemiausios mokymo pakopos populiarinimas tarp miestiečių siejamas su luomine diferenciacija mokymo pakopos ir turinio atžvilgiu, rezervuojant aukštesnes mokymo pakopas kilmingo luomo atstovams. Lavinimo tikslas – parengti vykdyti tokias funkcijas ir atlikti tokius visuomeninius vaidmenis, kurie kiekvienam luomui buvo priskiriami tuo metu egzistavusioje visuomeninėje struktūroje. „Laiko gaišinimas“ edukuojant miestiečių atžalas, jų aukštesnis, nei to reikalavo amatininkų ir pirklių profesijos, lavinimas Apšvietos epochoje galėjo prisidėti prie nepageidaujamo miestiečių ambicijų ir siekių šuolio, jų abejonių dėl visuomeninės tvarkos ir jos dezorganizavimo. Sudėtinga pasakyti, ar tuo metu išsilavinęs miestiečių elitas buvo gausus, tačiau šios grupės atsiradimas neliko nepastebėtas bajorų luomo atstovų³⁶⁰. Jerzy Kowceks taip pat tvirtina, esą diskutuojant dėl pokyčių svarbus vaidmuo teko besiformuojančiam inteligentijos sluoksniui, kurio atsiradimą lėmė įvykę pokyčiai – švietimo plėtra, visuomeninės metamorfozės, ekonomikos pakilimas ir kapitalizmo užuomazgos. Sykiu inteligentijos sluoksnis tapo naujų idėjų skleidėju, lenkų Apšvietos epochos „bendraautorium“, intelektualinio sujudimo ir griežtėjančių reikalavimų šalininku ir t. t. Šio tyrinėtojo įsitikinimu, inteligentijos sluoksniui atsirasti įtakos turėjo didelis valdovo įnašas, jo sąmoninga politika kultūros ir švietimo srityje, mokslinės, kūrybinės ir didaktinės veiklos inspiravimas bei protegavimas. Įkurta Riterių mokykla, Edukacinė komisija ir jos organizaciniai darbai, reformos, apimančios akademią ir visą mokyklinį švietimą, miestų atnaujinimas ir diduomenės, pasiturinčių bajorų, taip pat

³⁵⁷ Bieliński, „O edukacji mieszczan“, 66.

³⁵⁸ „Raport generalny dwuletnich czynności ...“, 703.

³⁵⁹ „Targi Prowincyi Litewskiej“, *Dziennik handlowy* t. 1 (1787): 94–95; kitame šio leidinio tome N. Pšemeneckio tarnas Kazimieras Giecas (Gietz) pateikė Vilniaus amatininkų apibūdinimą, „Specyfikacya Rzemieślników przysięgłych w Mieście J. K. Mości Wilnie Stolecznym W. X. Lit. znaydujących się“, *ibid.*, t. 2 (1787): 279–282.

³⁶⁰ Zienkowska, *Sławetni i urodzeni*, 28–29.

turtingų miestiečių susidomėjimo menais ir mokslu pagyvėjimas – visa tai turėjo įtakos išaugusiam išsilavinusių ir talentingų žmonių poreikiui³⁶¹. Lietuvoje, deja, šie procesai nebuvo tokie ryškūs kaip Lenkijoje, nes Lietuvoje tarp išsilavinusių žmonių galima aptikti vos vieną kitą nekilmingo asmens pavardę. Tuo metu smarkiai sumažėjo savivaldžių miestų, mažiau vesta ir miestų knygų, todėl Lietuvos miestiečių raštingumas greičiausiai buvo menkesnis nei Lenkijoje³⁶².

XVIII a. devintame dešimtmetyje vyravo įsitikinimas, kad didesniuose miestuose yra daugiau galimybių siekti mokslo žinių palyginti su mažais miesteliais: „Siekiant įkvėpti miestietį, jį paraginti, nekalbu apie pirmaujančių miestų miestiečius, kurie turi galimybę siekti mokslo ir šviestis, turi vienas kito palaikymą; bet kalbu apie tuos mūsų miestelius, kurie pasižymi stačiokiškumu, yra nežinioje ir nusmukę it pelenai.“³⁶³ J. Wojtowiczius pažymi, kad maži agrariniai miesteliai, netekę ne tik amatininkų ir pirklių kaip įprastų prekių tiekėjų, bet ir žinių, mokyklų ir kitų institucijų, neatliko jokių kultūrinių funkcijų. Yra žinoma, kad tokių miestelių smukimas lėmė ir kultūros, švietimo bei gyvenimo būdo lygio nuosmukį³⁶⁴, todėl mažesnių miestelių gyventojai buvo raginami mokytis vaikus, kaip jiems elgtis visuomenėje, juos šviesti ir teikti jiems mokslo žinių, rūpintis mokyklų išlaikymu: „<...> jei miesteliuose jaunimas nebus verčiamas siekti mokslo, šviestis ir mokytis elgtis visuomenėje, tuomet miesteliai išliks tokie, kokie yra, o gal juos ištiks ir blogesnis likimas, ir <...> tik tuščiai skųsimės mūsų miestelių prastuomeniškumu ir puvėsiais <...>“³⁶⁵.

Kita miestų nuosmukio priežastis, į kurią istoriografijoje dėmesį jau yra atkreipęs L. Glemža, – tai žydų įsileidimas į miestus³⁶⁶. Nežinomas Naugardo vaivadijos bajoras 1786 m. domėjosi, kodėl miestams stinga turtų ir asmenybių. Kartą dalyvaudamas seimelyje jis paklausė vieno miesto piliečio, kodėl tokią gerą padėtį užimantis miestas yra nuskurdęs, o visas pareigybes užima bajorų kilmės asmenys. Iš pastarųjų jis išgirdo daug nusiskundimų žydais, kurie neva klasta atėmė iš krikščionių galimybę prekiauti ir verstis pelningesniais amatais, taip pat ir galimybę leisti vaikus į mokslus³⁶⁷. Tai gana tipiškas atvejis, nes to meto spaudoje gana dažnai žydai kaltinti dėl miestų nuosmukio, dėl pagrindinių verslų – prekybos ir amatų –

³⁶¹ Jerzy Kowecki, „U początków nowoczesnego narodu“, in *Polska w epoce Oświecenia*, 146–147.

³⁶² Glemža, *LDK miestų sąjūdis*, 36.

³⁶³ „Pismo Stężyczanina o potrzebie poprawy losu mieszczan y poddaństwa“, *Dziennik handlowy y ekonomiczny* t. 2 (1788): 371; *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego* (toliau – MDSC), t. 2, opracowali i przygotowali do druku Janusz Woliński, Jerzy Michalski i Emanuel Rostworowski (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959), 4.

³⁶⁴ Wojtowicz, „Miasta epoki Oświecenia ...“, 224.

³⁶⁵ „Pismo Stężyczanina o potrzebie ...“, 375–376.

³⁶⁶ Liudas Glemža, „Socialinių grupių susidūrimai LDK miestuose“, *Darbai ir dienos* 28 (2001): 40–41.

³⁶⁷ „Zapytanie szlachcica Wojewodztwa Nowogrodzkiego, dlaczego miasta nasze są po większej części zubożale nie tylko w bogactwa, ale i subjekta?“ *Dziennik handlowy cz.* 9-10 (1786): 471; Glemža, „Socialinių grupių susidūrimai ...“, 41.

nuopuolio, dėl miestiečių krikščionių išstūmimo iš vidaus rinkos ir jų nuskurdinimo ir pan. Pvz., 1787 m. sausio 24 d. Liudvikas Becu rašė, esą žydai, kurių Lenkijoje ypač padaugėjo ir kurie sudarė nemažą tautos dalį, labai prisidėjo prie „nelaimingos šalies būsenos“³⁶⁸. Taip pat buvo tvirtinama, kad žydų tauta Lenkijai nedarė jokios garbės, atvirksčiai – subtiliai krikščionis naikino, iš jų pelnydavosi ir dažnai pelną į svetimas šalis perkeldavo. Tokiu būdu krikščionims buvo trukdoma užsiimti prekyba³⁶⁹. Taip pat buvo skundžiamasi, kad sunkiai sekasi privilioti miestiečius krikščionis į miestus, nes jie negaudavo didelio pelno iš prekybos ir amatų dėl žydų jiems sudaromų kliūčių, kad žydų pareiğa esą buvo naikinti krikščionis ir, nors žydai neretai savo prekes parduodavo nuostolingai, bet taip bent jau sukliudydavo prekyba verstis krikščionims³⁷⁰. 1790 m. Józefas Fergisas tvirtino, esą ir Vilnius patyrė daug nuostolių, nes dėl žydų miestas negalėjo pasiekti teisingumo ir neteko privilegijų, nes buvo remiamasi apgaulinga politika, esą tarp miestiečių, užsiimančių prekyba ir rankdarbiais, vyks didesnė konkurencija, kai jie varžysis su žydais³⁷¹. Vilniaus pirklių rūmų atstovai 1791 m. gegužės 30 d. laiške savo delegatui Varšuvoje Pranciškui Antanui Tykieliui (Franciszek Antoni Tykiel)³⁷² rašė, esą Vilniui grėstų žlugimas, jei Seime būtų nutarta žydams suteikti pilietybę, nes dėl padidėjusio žydų skaičiaus vos trečdalis piliečių krikščionių užsiima prekyba³⁷³. P. A. Tykielis birželio 4 d. laišku informavo Vilniaus pirklius, kad yra numatyta suburti visuotinę pirklių sesiją, kurioje bus ieškoma sprendimo, kad žydų tauta nebūtų „tokia našta krikščionims“. Taip pat jis sumanęs įkurti konferenciją, susidedančią iš dviejų asmenų, turinčių teisės žinių; prie jos turėtų prisidėti nuo Vilniaus magistrato deleguotas Jokūbas Kazimieras Sidorovičius (Syderowicz)³⁷⁴ ir jiedu

³⁶⁸ „Uwagi Becu kontrolera Kommissy Skarbu Litewskiego, o handlu, rękodzielach y fabrykach polskich w powszechności“, *Dziennik handlowy* t. 1 (1787), 51.

³⁶⁹ „Myśl do polepszenia miasta Kamieńca Podolskiego“, *ibid.*, 43.

³⁷⁰ „Co do ludności mieszczan chrześcian“, *ibid.*, cz. 6 (1786), 327.

³⁷¹ [Józef Fergis?], „Odpowiedź wójta na zarzuty burmistrza“, *MDSC*, t. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960), 356.

³⁷² 1788 m. balandžio 2 d. P. A. Tykielis įvardijamas ir kaip Varšuvos pirklys: „*Tykel Franciszek, noremberski [gatunek handlu]*“, „Specyfikacya mieszczan kupców warszawskich, stosownie do uniwersału Prześ: Kom: Skar: Kor: względem remiss wyszłego, przez Szl: Starszych Konfraterii Kupieckich ułożona 1788“, *Dziennik handlowy y ekonomiczny* t. 2 (1788), 501; tą pačių metų rugpjūčio 27 d. jis įgijo ir Vilniaus miesto pilietybę: „<...> *Franciszek Antoni Tykiel kupiec Warszawski, rodem z Pruss, z miasta Mały Głogow zwanego* <...>“, Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai* <...> *sąrašas*, 504; 1791 m. balandžio 18 d. nuo Vilniaus pirklių rūmų deleguotas į Seimą Varšuvoje: „<...> *z Izby zaś kupieckiej J. pana Franciszka Tykla kupca i obywatel[a] wilen[skiego]* <...>“, 1791 04 30 [Vilniaus magistrato posėdžių protokolais], *VUB RS*, f. 5, b. 66-3402, l. 17; Wacława Studnickio žiniomis, 1795 m. P. A. Tykieliui buvo 42 metai, su žmona Liudvika jiedu susilaukė 2 sūnų – Benono ir Felikso – ir 5 dukrų: Teresės, Kotrynos, Liudvikos, Onos ir Joanos.

³⁷³ Wacław Studnicki, „Z archiwum wileńskiej izby kupieckiej: korespondencya z r. 1791 wileńskiej izby kupieckiej z jej delegatem na sejm A. F. Tyklem“, *Przegląd historyczny* 11, nr. 1 (1910), 116–117.

³⁷⁴ „<...> *magistrat miasta Stoll[ez]ne]go JKM Wilna* <...> *Jakuba Kazimierza Sidorowicza, sekretarza JKMci, pisarza* <...> *delegował* <...>“, *VUB RS*, f. 5, b. 66-3402, l. 17. Vilniaus magistrato posėdžių protokoluose pateikiama nemažai informacijos apie J. K. Sidorovičių: tai buvęs Gardino miesto raštininkas, kilęs iš Lietuvos Brastos, 1790 m. įgijęs Vilniaus pilietybę, tą pačių metų vasario 17 d. išrinktas Vilniaus magistrato raštininku ir įpareigotas atskirai bei tvarkingai sudėlioti tarybos ir vaito aktų knygas, taip pat visus dokumentus pluoštais sudėti; kadangi buvo nuspręsta iš miesto išduoti skirti lešų registrams sudaryti, popierui įsigyti ir viršeliams paruošti, už šį darbą J. K. Sidorovičiui buvo numatyta skirti 400 auksinų premiją, dar papildomai 200 auksinų už sesijinių

kartu su P. A. Tykieliu turėtų surašyti raštą dėl žydų sudaromų kliūčių pirklių ir amatininkų atžvilgiu³⁷⁵.

Be jau paminėtų miestų nuosmukio priežasčių buvo išskiriama dar viena – tai miestiečių luomo atstovų menkinimas ir niekinimas, „nors tik jų dėka visuose svetimuose kraštuose prekyba ir pramonė klesti“³⁷⁶. Taip pat buvo keliamas klausimas: kam vargingai gyvenančio miestiečio sūnui mokytis, jei kai kuriuose ATR miestuose įkurti našlaičių edukacijos fondai remia tik kilmingo luomo atžalas, o, jei kas nors ir susidomėtų literatūra, tai turėtų skurdų gyvenimą baigti užsidaręs vienuolyne arba, išvykęs iš miesto, nepažįstamame krašte būtų priverstas skleisti savo talentą ir padoraus pragyvenimo šaltinio ieškoti³⁷⁷. Jau minėtas J. Fergisas tvirtino, kad miestiečiui, nors ir labai išsimokslinusiame, atsidūrus tarp kilmingų asmenų apie jį, ko gero, būtų taip pagalvota: žmogus protingas, išsilavinęs ir dėl to vertas pagarbos, tačiau, jei jis nėra bajoras, tai ir neturės galimybės eiti kokių nors pareigų³⁷⁸. J. Fergisas užsiminė apie važiuojant iš Kijevo į Žytomyrą sutiktą vieno miestiečio vaikų namų mokytoją, kuris gimęs dvasininko unito šeimoje ir mokantis lotynų bei prancūzų kalbas. Tasai miestietis paklausė mokytojo, kam jam toks puikus išsilavinimas, lotynų ir prancūzų kalbų, piešimo ir geometrijos žinios, jei jis nėra bajoras, o kiekvieno popo sūnus yra prilyginamas valstiečiui. Mokytojas atsakė: „<...> nesu gerbiamas šiame krašte, jame protingi žmonės yra nekenčiami <...>; netoli yra Lvovas ir Mogiliavas <...>, kai esu savo tėvynei nenaudingas, surasiu sau tėvynę, kuri dorybes ir talentą mokės įvertinti“³⁷⁹. Vėliau J. Fergisas gavo to mokytojo laiškus, kuriuose šis džiaugsmingai pranešė einantis reikšmingas pareigas Polocko gubernijoje, o kariuomenėje įgijęs pulkininko laipsnį. Pats J. Fergisas apgailėstavo įdėjęs tiek pastangų ir darbo siekdamas padidinti turimą turtą, kad savo sūnams suteiktų puikų išsilavinimą, bet jie šiame krašte negalintys užimti aukštų pareigų ar įgyti karininko laipsnio, todėl abudu sūnus jis išsiuntęs į užsienio šalis. Jei ATR miestuose artimiausiu metu nebus jokių pokyčių ir nebus vertinamas miestiečių išsilavinimas, tai jis pats mielai atsisakytų vaito pareigų ir visų garbingų miestietiškų vardų ir, ramiai gyvendamas iš savo rankomis uždirbto turto, gyvenimo pabaigos sulauktų kuriame nors kitame mieste³⁸⁰.

Vienas Naugardo bajoras 1786 m. teigė, kad svetimuose kraštuose skaitomasi su išsilavinusiais miestiečių luomo atstovais: nors jie ir neturi galimybės užimti bajorams priklausančių pareigybių, tačiau visas miesto pareigybes užima miestiečių kilmės asmenys. ATR

---

protokolų sudarymą ir visokių klausimų bei transakcijų fiksavimą dienoraštyje, iš viso kasmet 600 lenkiškų auksinų, *ibid.*, l. 4v-5.

³⁷⁵ *Ibid.*, 118.

³⁷⁶ „Uwagi Becu Kontrolera ...“, 57.

³⁷⁷ „Zapytanie szlachcica Wojewodztwa Nowogrodzkiego ...“, 471.

³⁷⁸ [Józef Fergis?], „Odpowiedź wójta na zarzuty ...“, 359.

³⁷⁹ *Ibid.*, 359–360.

³⁸⁰ *Ibid.*, 360–361.

miestuose priešingai: muitinės raštininkais tampa bajorai, vaitais – taip pat bajorai, kurie į raštininkus proteguoja savo bičiulius arba kitus užsirekomendavusius asmenis iš bajorų tarpo, o šie, užėmę nuošalią poziciją, mažiau domisi miesto padėties pagerinimu, ieško sau naudos, skriausdami miestiečių luomo atstovus, ir stengiasi atsidėkoti tiems, kurie juos į šias pareigas paskyrė. Šis Naugardo bajoras, nors ir nurodo turintis nedaug turto, tačiau teigia nepageidaujantis užimti bajorų luomui nepriderančių miestietišκών pareigybių ir trukdyti miestiečių kilmės asmenims atlikti pavestas funkcijas, todėl, norėdamas užkirsti kelią panašioms dalykams, ruošiasi parengti įstatymo projektą ir pateikti jį kitame seimelyje³⁸¹.

Kita to meto problema – per ilgai (kartais net ligi gyvos galvos) einamos pareigos. Pvz., nežinomas Kopšyvnicos miesto gyventojas 1787 m. rašė, esą jo mieste jau ketvirti metai vaitas ir burmistrai tie patys. Nors jie turėtų būti renkami, tačiau ponai³⁸² į šias pareigas paskiria tuos asmenis, kurių patys pageidauja, o ne tuos, kurių liaudis reikalauja. Taip pat jis paminėjo žinantis dar vieną miestą, kuriame prezidentas valdo jau 5 metus. Nors visi skundžiasi jo valdymu, bet jis sugeba būti jų valdytoju tol, kol pats nori ir kol jam niekas nesutrukdo. Norėdamas ilgiau išsilaikyti savo pareigose, jis sugebėjo veikti prieš tarėjus, suolininkus ir kt., taip pat sugebėjo nuo pareigų nušalinti literatus ir palikti prastuolius, priklausančius nuo jo malonės, kad rinkimuose užsitikrintų jų palaikymą³⁸³. 1791 m. gegužės 30 d. Vilniaus pirklių rūmų atstovai rašė P. A. Tykieliui: „Iki šiol Vilniaus magistratas buvo renkamas iki gyvos galvos, burmistrai, tarėjai ir suolininkai taip pat buvo renkami ligi gyvos galvos. Burmistrai su tarėjais ir suolininkais be pirklių, be bendruomenės palaikymo patys save išrinkdavo į valdžią ir rinkimų teisę patys savo rankose išlaikė. Tai apsunkindavo tiek pirklių, tiek liaudies galimybes patikusį asmenį išrinkti burmistru ir vertė piliečius, o ypač mus, pirklius, būti atsargesnius“³⁸⁴. Vilniaus pirkliai taip pat išreiškė pageidavimą, kad P. A. Tykielis, turintis jų įgaliojimus, labiau stengtųsi kuo greičiau priimti naują konstituciją, pagal kurią magistratas, ypač burmistrai ir tarėjai būtų renkami kasmet ir ne ligi gyvos galvos, nes valdymo iki gyvos galvos teisė taip paplito tarp giminių, kad beveik paveldima tapo, todėl pasidarė labai sudėtinga tuos asmenis „iškrapštyti“ iš paveldimų tiek burmistrų, tiek ir kitų pareigų³⁸⁵. P. A. Tykielis birželio 4 d. laišku informavo apie Seime vykstančias diskusijas dėl valdymo teisės ligi gyvos galvos. Jo tvirtinimu, dėl to yra daug nesutarimų: vieni pasisako už pareigybes iki gyvos galvos, kiti – už laikinas. Jis pats nuo pat pradžių nurodė esantis už laikinas pareigybes, nes yra įsitikinęs, kad eiti pareigas iki gyvos galvos pagal dabartinę teisę nėra ir negali būti priimtina. Galiausiai

³⁸¹ „Zapytanie szlachcica Wojewodztwa Nowogrodzkiego ...“, 471–472.

³⁸² Šis miestas paveldimas: „*Miasto Koprzywnica dziedziczne* <...>“, [Anonim z Koprzywnicy] „Z Koprzywnicy doniesienie do Dziennika“, *Dziennik handlowy* cz. 7- 8 (1787): 461.

³⁸³ *Ibid.*, 461–462.

³⁸⁴ Studnicki, „Z archiwum wileńskiej izby ...“, 117.

³⁸⁵ *Ibid.*

diskutuojujantieji susiskaldė ir atsirado du įstatymo projektai, vienas iš kurių buvo parengtas P. A. Tykielio šalininkų pastangomis. Svarbiausias jo punktas, kuriam neprieštaravo ir oponentai, – prezidentai, t. y. burmistrai ir vaitai, turėtų būti renkami piliečių balsų dauguma. Kitu įstatymo projekto punktu buvo apibrėžta, kad visi pareigūnai – tarėjai, suolininkai ir kt. – eitų pareigas 3 metus, o praėjus 5 metams vyktų nauji rinkimai, ir visų pareigūnų pavardės atsidurtų kortelėje, kurios vienas egzempliorius būtų siunčiamas kiekvienam piliečiui, turinčiam mieste nekilnojamojo turto – tokiems asmenims ir būtų leista trečdalį buvusių pareigūnų balsų dauguma pakeisti. Šiam punktui prieštaravo oponentai, kurie pasisakė už valdymo teisę iki gyvos galvos. Tiesa, P. A. Tykielio šalininkų siūlomame įstatymo projekte rangų hierarchija išliko – tas, kuris nebuvo suolininku, negalėtų tapti tarėju, o tas, kuris nėjo bendruomeninių pareigų, negalėtų tapti suolininku. Prezidentai, t. y. burmistrai ir tarėjai, turėtų būti renkami iš tarėjų, o šias pareigas turėtų eiti trečdalis teisininkų ir gydytojų, trečdalis pirklių ir trečdalis amatininkų. Giminytės ryšiais susieti asmenys, pvz., tėvas su sūnumi ar žentu arba broliai, taip pat tie asmenys, kurie nemoka skaityti ir rašyti, tokių pareigų eiti negalėtų³⁸⁶. Vilniaus pirkliai vėlesniuose laiškuose savo delegatui leido suprasti, kad jie pasisako už laisvus rinkimus, nekreipiant dėmesio į giminytės ryšius, taip pat už rinkimus ne iki gyvos galvos, bet kasmečius, renkantis pareigūną iš gabių ir talentingų piliečių. Vilniaus pirkliai taip pat išreiškė pageidavimą, kad burmistras arba vaitas, tarėjas, suolininkas ir kiti pareigūnai neitų iš vienu pareigū į kitas, pvz., iš tarėjo į burmistro, iš suolininko į tarėjo, o į jas galėtų pretenduoti kiekvienas sėslus pilietis, pasižymintis gabumais ir privalumais tas pareigas eiti³⁸⁷.

Spaudoje be jau minėtų klausimų, atkreipiamas dėmesys į asmenybių (*ad Officia Civilia*) trūkumą, pareigybių patrauklumo nebuvimą ir ypač nedidelį atlygį, mat nuolatinis fondas, iš kurio būtų skiriamas atitinkamas atlygis pareigūnams, nebuvo numatytas. Pvz., viename iš ATR miestų buvo nutarta, kad vietoje keturių prezidentų, renkamų kas ketvirtį, miestas prezidentą rinks tik kartą per metus ir jam bus mokamas 400 auksinų per metus atlygis. O prezidentauti tokia mieste būdavo gerokai sudėtingiau, nes Vyriausiojo Tribunolo metais buvo įmanoma ne tik labai greitai save ir miestą „į rūpesčius įverti“, bet ir nuolat kildavo nesutarimų su bajorų ir dvasininkų jurisdikomis. Nors ir susidurdavo su tokiais ar panašiais sunkumais, prezidentas turėdavo dirbti už palyginti menką atlygį. Kita vertus, jei miesto prezidentas nusižengdavo teisei, privalėdavo sumokėti baudą, kurios dydis gerokai viršydavo jo metinio atlygio dydį, o jei gerai vykdavo jam pavestas funkcijas, tai būdavo laikoma jo pareiga. Jokios premijos šiame krašte jis negalėdavo tikėtis, nes miestiečių luomo atstovai už valdžioje praleistus metus premijų negaudavo. Buvo manoma, kad jei yra bauda už netinkamą

---

³⁸⁶ Ibid., 118–119.

³⁸⁷ Studnicki, „Z archiwum wileńskieję izby ...“, *Przegląd historyczny* 11, nr. 2 (1910): 253–254.

pareigų vykdymą, tai turėtų būti ir atitinkama premija gerai atliekantiems savo funkcijas, todėl mieste turėtų būti įsteigtas fondas, iš kurio pareigūnams būtų mokamas deramas atlygis, o gerai vykdantiems savo pareigas mokama premija – visa tai paskatintų rinktis pareigūno profesiją³⁸⁸. Dar vienas įdomus siūlymas – leidimą užsiimti vyno prekyba prilyginti premijai už puikų pareigų vykdymą, nes kadaise šiuo verslu buvo leidžiama užsiimti tik miesto tarėjams, o dabar vynu prekiauja tiktai atvykėliai vengrai ir graikai³⁸⁹.

ATR miestų atsigavimas po regreso karų užsitęsė net iki XVIII a. antros pusės, kartu pareikalaudamas nemažai jėgų ir lėšų. Miestų atsinaujinimą ir patirtų nuostolių išlyginimą net iki XVIII a. septinto dešimtmečio sunkino sumažėjęs ekonominio gyvenimo tempas ir veiksmingos politikos bei valdžios palaikymo nebuvimas. Tam tikras ekonominio gyvenimo pagyvėjimas, nulėmęs ir miestų pertvarkos procesą, juntamas tik aštuntame – devintame dešimtmečiuose³⁹⁰. Remiantis Danutės Blažytės tyrimais, galima teigti, kad XVIII a. paskutiniame ketvirtyje gerokai suaktyvėjo ir Vilniaus miesto ekonominis gyvenimas: išaugęs vartų mokestis rodo spartų prekybos augimą, o didėjančios pajamos iš prekyviečių nuomos atspindi amatų gamybos pakilimą³⁹¹.

Be pokyčių ekonominiame miestų gyvenime pastebimas ir kitų sričių atsigavimas. Teigiamą rezultatą, nors vis dar menkai apčiuopiamą, davė įvykdytos reformos, ženklus kultūros ir švietimo pakilimas, naujų veikėjų atsiradimas viešojoje erdvėje³⁹². Jerzy Koweckis nurodo, kad su ekonomiais ir demografiniais pokyčiais prasidėjo permainos, susijusios su miestiečių struktūra, jų turtine padėtimi, išsilavinimo lygiu, papročiais, mentalitetu, ambicijomis ir siekiais, taip pat susidomėjimu politika, kuri sukėlė bendras politinis pagyvėjimas. Nors šie pokyčiai vyko dar gana lėtai ir epizodiškai³⁹³, tačiau jie jau ženkliai prisidėjo prie miestiečių luominės savimonės lygio augimo.

Vilniaus miestiečių atveju išaugusį jų savimonės lygį atspindi po Ketverių metų seimo reformų prasidėjęs aktyvesnis miestiečių įsitraukimas į visuomeninį gyvenimą. L. Glemžos manymu, tam buvo sudarytos palankios sąlygos: miestiečiai galėjo įsigyti žemės valdas, užimti administracinės valdžios pareigas, turėti karininko laipsnį ir aukštesnę padėtį dvasininkijos hierarchijoje. Nobilitacijos įteisinimas suteikė miestiečiams galimybę artėti prie bajorijos ir tapti daugiau teisių turinčiais valstybės piliečiais. Pvz., tarp nobilituotųjų 1790 m. lapkričio mėn. aptinkamos 6 Vilniaus miestiečių pavardės: J. Sidorovičius, N. Pšemeneckis, Antanas

³⁸⁸ „Co do ludności mieszczan ...“, 328–329.

³⁸⁹ Ibid., 330.

³⁹⁰ Wojtowicz, „Miasta epoki Oświecenia ...“, 221–222.

³⁹¹ Vartų mokestis: nuo 4 100 auksinų 1764 m. iki 49 524 auksinų 1792 m; pajamos iš krautuvėlių, kromų ir turgaus stalų nuomos: nuo 1 423 auksinų 1751 m. iki 3 863 auksinų 1783 m., Danutė Blažytė, „Vilniaus miesto išdo pajamos ir išlaidos XVIII a. antroje pusėje“, *Jaunųjų istorikų darbai* 3 (1980): 111–112.

³⁹² Wojtowicz, „Miasta epoki Oświecenia ...“, 234–235.

³⁹³ Jerzy Kowecki, „U początków nowoczesnego narodu“, in *Polska w epoce Oświecenia*, 129.

Lachovičius (Antoni Lachowicz), Jonas Milleris (Jan Miller), Danielius Tolokonskis Paškevičius (Daniel Paszkiewicz) ir Leonardas Paškevičius (Leonard Paszkiewicz)³⁹⁴. Padidėjusį miestiečių savimonės lygį atspindi ir 1794 m. sukilėlių priesaikos tekstas, kurį pasirašė apie 120 Vilniaus miestiečių, tarp jų Kazimieras Paškevičius (Kazimierz Paskiewicz), Aleksandras Chmažinskis (Alexander Chmarzynski), Felicijanas Kosobuckis (Felician Kossobucki), J. Mileris, Petras Bilingas (Piotr Biling), Vincentas Vežbickis (Wincenty Wierzbicki), Petras Dubinskis (Piotr Dubiński), Petras Grozmanis (Piotr Grozmani), Onufras Sipko (Onufry Sippko) ir kt.³⁹⁵ Šie parašai leidžia spręsti apie prisiekusių miestiečių raštingumo lygį: 37,5% jų vietoje parašo padėjo tris kryželius, o 62,5% miestiečių savo vardą ir pavardę įrašė savo ranka, dalis jų šalia vardo ir pavardės nurodė ir užimamas pareigas bei pasirašė. Už J. Millerį tikriausiai pasirašė kitas asmuo, nes prie jo pavardės yra pažymėti trys kryželiai, o Vilniaus magistrato, kuriame ėjo tarėjo pareigas, 1792 m. gruodžio mėn. ir 1793 m. vasario mėn. protokolus jis pasirašė savo ranka³⁹⁶.

Vilniaus miestiečių suaktyvėjimą rodo ir jų įsijungimas į sukilėlių gretas³⁹⁷. 1794 m. rugpjūčio 6 d. Tvarkos komisija paskelbė pranešimą apie gyventojų prižiūrėtojų paieškas. Jais galėjo tapti visų luomų atstovai, pasižymintys dora, išmintimi ir turintys rašymo, skaitymo ir skaičiavimo įgūdžius³⁹⁸. Miestiečių pavardės aptinkamos ir tarp aukotojų kariuomenei, o šią paramos akciją galima vadinti „tikra patriotiškumo manifestacija“³⁹⁹. Aukų įvairiu pavidalu (pinigais, vaistais, drabužiais, brangenybėmis, arkliais, malūnais) skyrė raštininkas Antanas Lachnickis (Lachnicki), Ignotas Karpas (Ignacy Karp), D. Paškevičius, pirklys Mikalojus Šelis (Szell), architektas Martynas Knakfusas (Knakfus), J. Milleris, P. Grozmanis, vaistininkas Adolfas Ulbrichtas Strazburgas (Strazburg)⁴⁰⁰. Paskutinysis 1799 m. lapkričio 13 d. sudarė testamentą⁴⁰¹, tačiau jame nėra nurodymų dėl jo vaikų iš pirmosios santuokos – sūnaus Kristijono Benjamino ir dukrų Onos bei Zuzanos – edukacijos.

Vilniaus miestiečiai XVIII a. paskutinio ketvirčio testamentuose savo atžalų edukacijai skiria daugiau dėmesio, priešingai nei XVII–XVIII a. septinto dešimtmečio testamentuose,

³⁹⁴ Glemža, *LDK miestų sąjūdis*, 41; „Nobilitacya osób niżej wyrażonych to jest palestry“, *Dziennik rządowo-ekonomiczno handlowy* nr. 10–11 (1790): 722, 724, 740, 741.

³⁹⁵ 1794 Vilniaus miesto magistrato sesijų, vykusių T. Kosciuškos sukilimo metu, protokolai, *LMAVB RS*, f. 9, b. 133, l. 1–3v.

³⁹⁶ 1792 12 07 ir 1793 02 07 [Vilniaus magistrato posėdžių protokolai], *VUB RS*, f. 5, b. 66–3402, l. 37v., 42.

³⁹⁷ Eduardas Brusokas, „Už vientisą ir laisvą Respubliką. Vilniaus miestiečiai 1794 metų sukilime“, *Darbai ir dienos* 37 (2004): 168–169.

³⁹⁸ „Postanowienie dozorców i przepisy dla dozorców i nauczycielów w dozorach“, *Gazeta Narodowa Wileńska* (toliau – GNW) 28 (1794): 4.

³⁹⁹ Valdas Rakutis, „Keletas pastabų apie Lietuvos visuomenės nuotaikas 1792 metų karo su Rusija metu“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 32 (2004): 22.

⁴⁰⁰ *GNW*, 1 (1794): 3; *ibid.*, 2 (1794): 4; *ibid.*, 3 (1794): 4; *ibid.*, 4 (1794): 3; *ibid.*, 5 (1794): 3; *ibid.*, 10 (1794): 3; *ibid.*, 12 (1794): 2; *ibid.*, 13 (1794): 2.

⁴⁰¹ 1799 11 13 Adolfo Ulbrichto Strazburgo test., *LVI A*, f. SA, b. 5357, l. 621–623v.

akcentuojamas gerų manierų ir savybių skiepijimas, pradinių mokslų būtinybė. Išsiskiria tarėjo Juozapo Tolokonskio-Paškevičiaus (Jozef Tołłokonski Paszkiewicz) 1774 m. rugpjūčio 26 d. sudarytas testamentas, kuriame jis daug dėmesio skyrė savo mažamečiam sūnui Antanui Tolokonskiui-Paškevičiui (Antoni Tołłokonski Paszkiewicz). Šiuo testamentu jis įpareigojo savo sutuoktinę Antoniną Končevską (Antonina z Kończewskich Tołłokonska Paszkiewiczowa) dalį kilnojamojo turto skirti judviejų sūnui, taip pat užrašė jam 32 000 auksinų vertės prekių, kurios turėjo būti kuo greičiau realizuotos, o gautos lėšos investuotos kur nors Karaliaučiuje, kol A. Tolokonskis-Paškevičius sulauks pilnametystės. Nuo šios sumos kasmet gaunamas procentas turėjo būti skiriamas deramai sūnaus edukacijai ir geroms manieroms ugdyti⁴⁰², o tuo turėjo pasirūpinti J. Tolokonskio-Paškevičiaus paskirti globėjai D. Tolokonskis-Paškevičius ir Jonas Končevskis (Jan Konczewski), atitinkamai jo brolis ir svainis. Viso testamento vykdymu turėjo pasirūpinti burmistras N. Pšemeneckis. Mažamečiam A. Tolokonskiui-Paškevičiui 1773 m. rugsėjo 23 d. testamentu *Plawszkiewiczowska* vadinamą mūrinį namą Rūdinkų gatvėje užrašė jo senelis Aleksandras Končevskis (Alexander Kończewski), anksčiau ėjęs raštininko pareigas⁴⁰³. Apie A. Tolokonskio-Paškevičiaus išsimokslinimą žinių, deja, neišliko, tačiau visapusiškai aprūpintas tėvo ir senelio jis veikiausiai buvo įgijęs puikų išsilavinimą. 1791 m. jis buvo išrinktas deputatu į apygardų suvažiavimą ir dėl to kilo didelis nepasitenkinimas, nes A. Tolokonskis-Paškevičius buvo dar nepakankamo amžiaus⁴⁰⁴. 1792 m. gruodžio 7 d. jis buvo išrinktas suolininku⁴⁰⁵, 1793 m. sausio 24 d. magistrato protokolą jis pasirašė kaip tarėjas⁴⁰⁶, o nuo 1793 m. liepos 6 d. pasirašydavo kaip burmistras⁴⁰⁷.

1779 m. balandžio 15 d. testamente Mariana Kublicka (Marianna z Kublickich Chmarzynska) užsimena apie antrąjį sutuoktinį pirklių Aleksandrą Chmažinskį (Alexander Chmarzynski), kurį ji įpareigojo savo mažamečius vaikus iš pirmosios santuokos – sūnų Pranciškų, dukras Elžbietą, Teresę ir Juozapotę Maslovskius – globoti ir suteikti jiems tinkamą

---

⁴⁰² „<...> temuż synowi moiemu bez żadney ni od kogo prepedycyi należec ma, ktora to takowa summa 32 000 złotych polskich, ad prasens podług tabelli w towarach rożnych znayduiąca się po iak nayprędzszym wspomnionych towarow sprzedaniu ma byż spieniężona y lokowana na pewnym mieyscu w Krolewcu na procencie aż do doyscia lat zupełnych syna moięgo, a procent coroczny przychodzący od teraz zapisaney summy ma byż na edukacyią iak naydokładnieyszą y uczciwe onęgo obeyscie obrocony, w czym dozor y pilność Ichmosciom Panom opiekunom poniżey wyrażonym porucza się y zaleca <...>“, 1774 08 26 Juozapo Tolokonskio Paškevičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5353, l. 140v.

⁴⁰³ „Wnukowi memu milemu <...> Antoniemu Paszkiewiczowi kamienicę moią na Rudnickiey ulicy w Wilnie sytuowaną, Plawszkiewiczowska z dawna przezwaną, in ruderibus ad prasens zostaiącą wiecznością zapisuię“, 1773 09 23 Aleksandro Končevskio test., *ibid.*, l. 98.

⁴⁰⁴ Glemža, *LDK miestų sąjūdis*, 164.

⁴⁰⁵ 1792 12 07 [Vilniaus magistrato posėdžio protokolas], *VUB RS*, f. 5, b. 66-3402, l. 37v.

⁴⁰⁶ 1793 01 24 [Vilniaus magistrato posėdžio protokolas], *ibid.*, l. 40.

⁴⁰⁷ 1793 07 06 [Vilniaus magistrato posėdžio protokolas], *ibid.*, l. 49v.

edukaciją, be to, prašė jų neskriausti⁴⁰⁸. Išlikęs ir 1780 m. rugsėjo 25 d. sudarytas Barbaros Lomanovičovnos (Barbara z Lomanowiczow Chmarzynska) paskutinės valios aktas, kuriame ji kreipiasi į savo sutuoktinį pilietį A. Chmažinskį prašydama tėviškai globoti jų dukrą Tekliją, įskiepyti jai gerų savybių ir suteikti deramą išsilavinimą⁴⁰⁹. Tiesa, dėl informacijos stokos sudėtinga pasakyti, ar čia kalbama apie tą patį A. Chmažinskį, iš testamentų turinio susidaro įspūdis, kad veikiausiai kalbama apie du skirtingus asmenis. A. Chmažinskis Vilniaus magistrato protokoluose pasirašo kaip burmistras⁴¹⁰. Iš 1794 m. birželio 11 d. įrašo aiškėja, kad jis ėjo vaito pareigas ir buvo deleguotas į Tvarkos komisiją⁴¹¹.

Daugiausiai informacijos yra išlikę apie Antano Pšemeneckio (Antoni Przemieniecki), tikriausiai giminytės ryšiais susijusio su minėtu N. Pšemeneckiu, išsimokslinimą. Yra žinoma, kad A. Pšemeneckis gimė 1762 m. liepos 18 d. Vilniuje, mokėsi pas pijorus Vilniuje ir Varšuvoje⁴¹², o 1779 m. spalio 14 d. įrašytas į Karaliaučiaus universitetą⁴¹³, kuriame 1784 m. birželio 8 d. įgijo medicinos daktaro laipsnį. A. Pšemeneckis 1784 m. Karaliaučiuje paskelbė du leidinius: *Commentatio medico-philosophica in veterum illud Nosce te ipsum* ir *Prolusio invitatoria, quę nova detonationis theoria commendatur ad lectiones cursorias candidati medic <...>*⁴¹⁴.

Didelį rūpestį dėl savo vienintelio sūnaus Ignoto Narkevičiaus (Ignacy Narkiewicz) edukacijos savo paskutinės valios akte 1780 m. balandžio 14 d. išreiškė pirklys Jurgis Narkevičius (Jerzy Narkiewicz). Jis užrašė savo mažamečiam sūnui namų apyvokos daiktų ir dalį už realizuotas prekes gautų pinigų. J. Narkevičius paskyrė jam ir mūrinį namą, vadinamą *Jablonowa*, kad vaikystėje be tėvo likęs Ignotas galėtų mokslus praktikuoti ir tinkamai lavintis⁴¹⁵. Savo sūnaus globėjais jis paskyrė burmistrą Grigorijų Haluzą (Grzegorz Hałłuzą) ir Vilniaus pirklių rūmų direktorių Pranciškų Sokolovskį (Franciszek Sokołowski), kuriuos įpareigojo prižiūrėti, kad Ignotui skirti pinigai nebūtų judinami iki pat jo pilnametystės, t. y. kol jam sueis 24 metai; į šiuos pinigus negalėjo pretenduoti ir jo motina Anastazija Duchovičovna

⁴⁰⁸ „Przytym tegoż milego menża moiego, aby dzieci moje w swoiey miał opiece y onym przystoyną dał edukacyą, oraz aby ich nie pokrzywdzał miłością boską obowiazuię <...>“, 1779 04 15 Marianos Chmažinskienės test., *LVI*A, f. SA, b. 5353, l. 607.

⁴⁰⁹ „<...> oycowską maiąc opiekę, do wszelkich przymiotow dobrych przystoyna zechce dać edukacyą <...>“, 1780 09 25 Barbaros Chmažinskienės test., *ibid.*, l. 801.

⁴¹⁰ 1790-1794 [Vilniaus magistrato posėdžių protokolai], *VUB RS*, f. 5, b. 66-3402, l. 15–17, 20, 26.

⁴¹¹ 1794 Vilniaus miesto magistrato sesijų, vykusių T. Kosciuškos sukilimo metu, protokolai, *LMAVB RS*, f. 9, b. 133, l. 1, 6v.

⁴¹² *Słownik lekarzów polskich: obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzów polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, ułożył Stanisław Kościński (Warszawa, 1884), 400.

⁴¹³ „Przemieniecki Anton., *Vilna-Lithuan*“, *Matrikel Albertus-Universität*, Band 2, 558.

⁴¹⁴ „*Bibliografia Estreicher*“, t. 9, žiūrėta 2017 m. gegužės 25 d., <http://www.estreicher.uj.edu.pl/chronologia/szukaj/?q=przemieniecki>.

⁴¹⁵ „*Kamienicę moją, Jablonowa nazwaną, <...> synowi memu jednemu Ignacemu zapisuję y dyspunuję, z czego aby miał sposób w niedorosłych leciech do nauk się exercytowac, a należycie edukowac*“, 1780 04 14 Jurgio Narkevičiaus test., *LVI*A, f. SA, b. 5353, l. 783v.

(Anastazyja z Duchowiczow Narkiewiczowa). Paskirti globėjai turėjo sąžiningai stengtis, kad Ignotas vaikystėje būtų lavinamas, nuo blogų įpročių jaunystėje saugomas ir kad puikią padėtį pasiektų⁴¹⁶. J. Narkevičius numatė ir ypatingus Ignoto globėjus, kuriais paskyrė vaitą N. Pšemeneckį ir burmistrą Juozapotą Minkevičių (Jozefat Minkiewicz). Šie asmenys turėjo rodyti dėmesį Ignotui, reikiamu metu jam suteikti pagalbą ir prižiūrėti, kad Ignotui skirtos lėšos, kuriomis iki jo pilnametystės disponavo minėti globėjai Vilniuje ir ponas Šerefas (Szereff) Karaliaučiuje, būtų išsaugotos be žymesnių nuostolių.

Kitas pirklys Stanislovas Krasnickis (Stanisław Krasnicki) taip pat pageidavo užtikrinti savo sūnui Stanislovui Kostkai Krasnickiui (Stanisław Kostka Krasnicki) puikią edukaciją, todėl 1781 m. sudarytu testamentu jam užrašė Subačiaus gatvėje esantį mūrinį namą, kuriuo išlaikymu ir restauravimu iki sūnaus pilnametystės turėjo rūpintis žmona Eva Tarašovska (Ewa z Taraszowskich Krasnicka). Iki tol, kol S. K. Krasnickis bus pasirengęs siekti žinių, motina turėjo aprūpinti jį maistu ir drabužiais (*victus et amictus*), taip pat pasirūpinti jo išlaikymu. Bene svarbiausias jos uždavinys – apgalvoti, kaip užtikrinti sūnui galimybę eiti pradžios mokslus⁴¹⁷. S. Krasnickis, panašiai kaip ir J. Narkevičius, išreiškė pageidavimą, kad jo žmona su globėju pagalba sūnui skirtas lėšas investuotų, o iš jų kasmet gaunamą procentą skirtų skatinti S. K. Krasnickį siekti tų mokslų, kuriems jis turės gebėjimų⁴¹⁸. Vaitą N. Pšemeneckį testatorius įpareigojo jo sūnų globoti ir apgalvoti, kaip suteikti jam kuo geresnį išsilavinimą⁴¹⁹.

1793 m. vasario 12 d. sudarytas Vilniaus miesto prezidento A. Lachovičiaus testamentas, kuriame nemažai dėmesio skiriama jo sūnui Antanui Pranciškui Lachovičiui (Antoni Franciszek Lachowicz) ir dukroms Karolinai, Marcianai bei Elžbietai. Visiems vaikams lygiomis dalimis A. Lachovičius užrašė mūrinį namą, esantį netoli Šv. Mykolo bažnyčios, pačiame gatvės kampe. Jei tas namas kažkada būtų parduotas, tai gautos už jį lėšos taip pat turi būti vaikams padalytos po lygiai. A. Lachovičius taip pat įpareigojo iš šio mūrinio namo gaunamas pajamas skirti jo atžalų edukacijai⁴²⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad XVIII a. paskutiniame ketvirtyje prasidėjęs Vilniaus miesto ekonominio gyvenimo atsigavimas ir pirklių bei amatininkų materialinės padėties pagerėjimas, taip pat Edukacinės komisijos rūpinimasis mokymu ir mokslais, švietimo idėjų sklaidimas turėjo įtakos padidėjusiam Vilniaus miestiečių susirūpinimui deramu savo atžalų

⁴¹⁶ „Sumiennoscią też obowiązując, izby syna mojego Ignacego Narkiewicza, teraz w małoletnosci będącego edukowali, y od złych nałogow, ktoreby się okazywały w młodości odprowadzali, a iego do stanu przyzwoitego dopilnowali, y obowiązkwowi swoiemu podług prawa zadość czynili“, *ibid.*, l. 784v–785.

⁴¹⁷ „<...> aby dla syna naszego <...> dawanie pierwszych początkow nauk obmyslała <...>“, 1781 Stanislovo Krasnickio test., *ibid.*, l. 829v.

⁴¹⁸ „<...> z procentu rocznego kapital urastać ma do sposobności brania nauk synowi, do których skoro sposobnym już będzie“, *ibid.*, l. 830v.

⁴¹⁹ „<...> w obmysleniu iako naylepszey synowi memu edukacyi <...>“, *ibid.*, l. 831.

⁴²⁰ „Intrate z niey pochodzącą na edukacya tychze dzieci obracane mieć chcę“, 1793 02 12 Antano Lachovičiaus test., *ibid.*, b. 5356, l. 143.

lavinimu. Vilniaus miestiečiai ne tik teikdavo platesnius nurodymus dėl jų edukacijos, bet ir numatydavo tam lėšų bei paskirdavo įtakingus globėjus, kurių pareiga buvo tuos pinigus kontroliuoti ir užtikrinti puikų globojamų vaikų išsilavinimą.

3. Lavinimosi namuose procesas

Pirmoji vieta, kurioje vaikai įgyja ne tik žinių, bet ir gebėjimų, yra jų gimtieji namai. Jau seniai tyrinėtojai diskutuoja, koks auklėjimas teikia daugiau naudos: namuose ar mokykloje? Dažniau pasisakoma už mokymąsi mokykloje, pabrėžiant ir auklėjimo šeimoje bei gimtųjų namų reikšmę⁴²¹. A. A. Olizarovijus teigia: „Bendros mokyklos pranašesnės už lavinimą namuose. Nes mokyklos – tarsi gražiausi valstybės sodai, kuriuose vaikai lyg įstabūs augalai auklėjami rūpestingiau, patikimiau ir vertingiau“⁴²². Tačiau jis neneigia ir šeimos, ypač motinos, vaidmens lavinant vaiką: „Jokiu būdu neneigiame motinų triūso su vaikais. Nes juk pirmuosius auklėjimo nemalonumus tenka iškęsti motinoms“⁴²³. Iš motinos buvo tikimasi ne tik elementarios vaiko priežiūros (šių funkcijų galėjo atlikti ir auklė), bet ir aktyvaus dalyvavimo formuojant vaiko charakterį. Motina – pirmoji vaiko mokytoja, ji formulavo draudimus ir taisykles, tokiu būdu įvesdama savo atžalą į visuomenėje egzistuojančių normų ir vertybių pasaulį⁴²⁴. Ji buvo laikoma tarsi namų angelu, šeimos institucijos širdimi, jos moraliniu ir doroviniu centru⁴²⁵, todėl turbūt neatsitiktinai dalis Vilniaus miestiečių savo testamentuose išreiškė pageidavimą, kad jų atžalų auklėjimu užsiimtų būtent sutuoktinės⁴²⁶.

Vaikų lavinimu namuose užsiimdavo ne tik motina, kartais buvo naudojamosi ir mokytojų paslaugomis. Lietuvos ir Lenkijos istoriografijoje jie vadinami įvairiai: namų mokytojai, privatūs mokytojai, pedagogai, auklėtojai, prižiūrėtojai, globėjai, inspektoriai, preceptoriai, guberneriai, mentoriai ir t. t.⁴²⁷ Zofios Chyros teigimu, dėl informacijos trūkumo

⁴²¹ Dorota Żołądz, *Idealy edukacyjne doby staropolskiej. Stanowe modele i potrzeby edukacyjne szesnastego i siedemnastego wieku* (Warszawa: PAN, 1990), 52.

⁴²² Olizarovijus, *De politica hominum societate*, 199.

⁴²³ *Ibid.*, 185–186.

⁴²⁴ Sarcevičienė, „Vaikas XVI–XVII a.“, 8.

⁴²⁵ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 36.

⁴²⁶ „<...> ażeby nalezyte przy edukacyey dala im [dziatkom] cwiczenie obowiazuię <...>“, 1685 10 05 Jono Baranovskio test., *ibid.*, b. 5339, l. 275; „<...> miłą małzonkę upraszam, aby ona [córka] w chowaniu, cwiczeniu <...> mogła zostawać <...>“, 1690 06 20 Eustachijaus Levonovičiaus test., *ibid.*, b. 5340, l. 302; „<...> a synaczka [Symona] chowała y cwiczenie nalezyte dala“, 1705 02 06 Kristupo Vojšvilos test., *ibid.*, b. 5343, l. 159; „<...> ażeby syna mego Jana we wszelkim dozorze y edukacyi raczyła konserwowac <...>“, 1751 11 17 Mikołajaus Dyminskiego test., *ibid.*, b. 5351, l. 209.

⁴²⁷ Kraszewski, *Wilno od początków jego*, t. 4, 3; *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės*, 55; Samalavičius, „Keletas pastabų“, 101; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244; Štikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai“, 204; Avizonis, „Švietimas Lietuvoje XVII-jo amžiaus“, 544; Zofia Chyra, „Nauczyciele prywatni (1764-1807)“, in *Spoleczeństwo polskie XVIII i XIX wieku: studia o uwarstwieniu i ruchliwosci spolecznej*, t. 4, pod red. Janiny Leskiewiczowej (Warszawa: PWN, 1974), 38; Żołądz, *Idealy edukacyjne doby staropolskiej*, 52; Żołądz-Strzelczyk, *Peregrinatio academica*, 185; Żołądz-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, 209; Kabacińska,

sudėtinga apibūdinti miestietijos požiūrį į privačių mokytojų samdymą. Turtingesni šio luomo atstovai dažnai stengėsi pamėgdžioti bajorus, jie samdė savo atžaloms didikų gubernierių rekomenduojamus asmenis⁴²⁸.

Kalbant apie mokytojų ir auklėtojų grupę apskritai, ji aptariamam laikotarpiui buvo gana gausi ir diferencijuota. Tyrinėtojai linkę išskirti kelias jų kategorijas. Visų pirma, jie kalba apie mokytojus, mokiusius vaikus ir jaunimą mokyklose. Taip pat egzistavo iki šiol daugiausiai tyrinėtojų dėmesio sulaukę mokytojai globėjai, kurie lydėdavo turtingesnių miestiečių palikuonis užsienio mokymo įstaigose⁴²⁹. Jie parengdavo savo auklėtinius būsimoms studijoms, kaupė pačią įvairiausią informaciją ir, be abejonės, turėjo įtakos jų asmenybės formavimuisi⁴³⁰. Yra žinoma, kad 1621 m. lapkričio mėn. į protestantiškąją Torunės gimnaziją įstojo tarėjo stačiatikio Izaoko Kononovičiaus (Izak Kononowicz)⁴³¹ sūnūs Jonas ir Simonas (Simeon Kanonowicz, Johannes Kononowicz), taip pat Lukošius Šycikas (Lucas Schiczik) – visi su savo inspektoriumi Steponu Stšeleckiu (Stephanus Sczelecki) iš Voluinės⁴³². 1642 m. liepos 8 d. į Karaliaučiaus universitetą įrašytas Arnoldas Zaleskis (Arnoldus Zaleski) su jam patarnaujančiu (*famulus*) D. Loselijumi⁴³³. Šalia paminėtų mokyklų mokytojų bei mokytojų globėjų tyrinėtojai išskiria didelę grupę žmonių, kurie lavindavo vaikus jų tėvų namuose. Miestiečių luomo atstovai dažnai dėl laiko, galimybių arba tiesiog noro stokos patikėdavo savo atžalų ugdymą namų mokytojams⁴³⁴, kuriais tapdavo ir vietinės aukštosios mokyklos studentai⁴³⁵.

Dėl šaltinių stokos nėra galimybių aptarti daugelio svarbių su namų mokymu susijusių klausimų, pvz., mokytojų intelektualinių gebėjimų, užsiėmimų vedimo būdo, pamokų plano, dalykų ir jų turinio apimties, mokytojų santykių su mokiniais, bausmių taikymo bei susitarimų su vaikų tėvais ar globėjais laikymosi⁴³⁶. Nagrinėjant namų mokymo klausimus, be abejonės, informatyviausi būtų miestiečių dienoraščiai ir atsiminimai, kuriuose dažnai fiksuojami užsiėmimai ir jų eiga, mokytojo ryšys su vaikais bei tolesnis tokių mokytojų likimas. Deja, yra publikuotas tik M. Vorbeko-Lettowo dienoraštis „Atminties lobynas“, kuriame randame

---

„Nauczyciel domowy ...“, 315; D. Żołędz-Strzelczyk ir K. Kabacińska-Łuczak, *Codziennosc̄ dziecięca opisana słowem*, 139.

⁴²⁸ Zofia Chyra, „Nauczyciele prywatni (1764-1807)“, 36.

⁴²⁹ Żołędz-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, 209.

⁴³⁰ Štikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai“, 204.

⁴³¹ „Izak Kononowicz“, *LVIA*, f. SA, b. 5324, l. 11v.

⁴³² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245; *Metrika uczniów toruńskiego gimnazjum*, 60; Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum ...“, 58.

⁴³³ „Arnoldus Zaleski, Vilnensis Lithvanus, famulus D. Loselij“, *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 434. M. Pawlako teigimu, duomenis į matrikulų knygas įrašantys rektorai arba kiti universiteto funkcionieriai patarnaujančius asmenis apibrėždavo žodžiu *famulus*, jų funkcijos skyrėsi nuo lydinčių mokytojų-globėjų, Marian Pawlak, „Kilka uwag o opiekunach polskich peregrynantów w XVI i XVII wieku“, in *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem: studia z dziejów nowożytnej Polski i Europy* (Toruń: Wydawn. UMK, 1993), 116.

⁴³⁴ Kabacińska, „Nauczyciel domowy ...“, 315.

⁴³⁵ Waclaw Urban, „Nauczanie domowe a szkolne w Małopolsce od XVI do XX wieku“, in *Wychowanie w rodzinie*, 205.

⁴³⁶ Kabacińska, „Nauczyciel domowy ...“, 315.

vertingos informacijos ne tik apie jo įgytą puikų vidurinį išsilavinimą⁴³⁷, bet ir apie mokymąsi namuose su samdomais mokytojais⁴³⁸. M. Vorbekas-Lettowas užsimena turėjęs net tris preceptorius. Pirmasis – Mykolas Frobeniusas (Michael Frobenius); antrasis – Andrius Uslovskis (Jędrzej Usłowski), mokytas ir pavyzdingas jaunuolis, vėliau tapęs Vitebsko vaivados Kristupo Kiškos vyriausiuoju tarnu ir patikėtiniu; trečiasis – Andrius Gutovskis (Andrzej Gutowski)⁴³⁹.

M. B. Topolska užsimena apie XVII a. pradžios pamaldaus vilniečio J. Boršos pirkliškus užrašus ir dienoraštį⁴⁴⁰. Iš A. Ragausko tyrimų aiškėja, kad XVII a. pirmoje pusėje dienoraštį rašė ir vaitas T. Bildziukevičius⁴⁴¹, kurio informacija rėmėsi J. I. Kraszewskis, rašydamas keturtomę Vilniaus miesto istoriją⁴⁴². Tačiau nei J. Boršos, nei T. Bildziukevičiaus atsiminimų likimas nėra žinomas. Daugiau jų atsiminimų ar dienoraščių XVII–XVIII a., deja, neišliko.

3.1. Namų mokytojai

Vilniaus miesto tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygoje bei šaltinių rinkiniuose pavyko rasti keletą dokumentų, kuriuose tiesiogiai užsimenama apie miestiečių samdomus namų mokytojus. S. Samalavičiaus teigimu, dažniausiai tai būdavo neturtingi Vilniaus akademijos studentai⁴⁴³. Pirmoji žinutė yra iš XVII a. antrojo dešimtmečio. 1614 m. rugpjūčio 14 d. dokumente užsimenama apie jėzuitų studentus: kažkokį Polikovskį (Поликовский), Andriaus Montauto (Андрей Монтовт) sūnaus pedagoga⁴⁴⁴, ir Joną Rukevičių (Янь Рукевичь), Vilniaus

⁴³⁷ M. Vorbekas-Lettowas mokėsi Vilniaus liuteronų mokykloje ir garsiojoje Gdansko gimnazijoje, dar klausėsi paskaitų Vilniaus akademijoje, Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus“, 18.

⁴³⁸ Franciszek Mincer, „Kształcenie i nauka domowa dzieci w świetle pamiętników staropolskich (XVII w.)“, in *Wychowanie w rodzinie*, 195.

⁴³⁹ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 30.

⁴⁴⁰ Topolska, *Czytelnik i księżka*, 288.

⁴⁴¹ „<...> *Thomaszem Bildziukiewiczem, sekretarzem JKM, woytem wilenskim* <...>“, 1641-1678 [Išrašai iš Vilniaus miesto teismo aktų], *LMAVB RS*, f. 43, b. 22952, l. 15; „<...> *Thoma Bildziukiewicz, Tribuni Derpaten, S[acra] R[egia] M[ai]es[t]is secretarij, aduocati* <...>“, 1649 04 13 Stanislovo Čubakovskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5333, l. 341; „<...> *Tomasza Bildziuka, sekretarza JKRM, wójta miasta wileńskiego* <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 481.

⁴⁴² Kraszewski, *Wilno od początków jego*, t. 2, 12–14, 18, 31; Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus“, 8.

⁴⁴³ Jie ne tik privačiai mokydavo pasiturinčių miestiečių vaikus, bet ir giedodavo per miestiečių laidotuves bei aktyviai dalyvaudavo miesto šventėse, Samalavičius, „Keletas pastabų“, 101. Pvz., Vilniaus miestiečio Jono Titunovičiaus (Jan Titunowicz) pomirtiniame turto inventoriuje pažymima, kad per jo laidotuves giedojo studentas, 1697 Jono Titunovičiaus t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5120, l. 239v.; pirklio Jono Opankovičiaus (Jan Opankowicz) laidotuvėse taip pat psalmes giedojo studentai, Jono Opankovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5111, l. 1581; 200 auksinų studentams už giedojimą skyrė Apolonija Kosobucka Grabovskienė (Apolonia de Kossobudzkich Grabowska), 1746 01 05 Apolonijos Grabovskienės test., *ibid.*, b. 5349, l. 598v. Porą pavyzdžių pateikia ir S. Samalavičius: XVII a. pabaigoje per Reginos Pyščenės šermenis giedojusiems akademijos studentams buvo sumokėti 6 auksinai ir 15 grašių; už giedojimą per vilniečio Motiejaus Opankovičiaus laidotuves 1694 m. balandžio 24 d. studentai gavo 10 auksinų ir 10 grašių, Samalavičius, „Kokiais instrumentais grojo vilniečiai“, 49.

⁴⁴⁴ „<...> „*педагогъ сына пана Андрея Монтовта* <...>“, *Описание документов Архива Западнорусскихъ Уніатскихъ митрополитовъ 1470-1700*, t. 1 (Санкт Петербургъ, 1897), 151,

miestiečio Stepono Žuselos (Стефан Жусела) vaikų pedagoga⁴⁴⁵. Pasirodo, kad rugpjūčio 13 d. jie atėjo į Jono Dubovičiaus (Ясь Дубович) namus, pas Martyną Vojslavskį (Мартин Войславский), J. Dubovičiaus guberneri ir stačiatikių brolijos mokyklos mokytoją⁴⁴⁶, kurio paprašė užėiti kartu su jais į A. Montauto namus žadėdami parduoti pastarajam lotynišką bibliją ir dialektiką. Nieko neįtardamas M. Vojslavskis palydėjo J. Dubovičiaus atžalas į mokyklą ir leidosi su jais į A. Montauto namus, kuriuose buvo keletu jėzuitų studentų verčiamas jiems paklusti ir taip smarkiai jų sumuštas, kad vos išliko gyvas. Nei Polikovskio, nei J. Rukevičiaus nėra tarp Vilniaus universiteto absolventų, įgijusių čia mokslo laipsnį. Išlikę žinių tik apie antrojo studijas vietinėje Jėzuitų akademijoje – 1615 m. išleisto leidinio antraštiniame puslapyje užrašyta: <...> *Ioannem Rukievicz in eadem Acad. S. E. repraesentatur*⁴⁴⁷. J. Rukevičius tikriausiai ir yra šio leidinio autorius, nes pasirašo po pratarne *Ioannes Rukiewicz*.

1670 m. sudarytame tarybos raštininko L. Minkevičiaus turto rejestre minimas jo sūnaus pedagogas Kazimieras Kozlovskis (Kazimierz Kozłowski)⁴⁴⁸. Pastarojo pavardės taip pat nėra Vilniaus akademijos mokslinių laipsnių registracijos knygoje. Matyt, jis čia studijavo, bet bakalauro laipsnio taip ir negavo. K. Kozlovskio studijas Vilniaus akademijoje patvirtina jo priklausymas studentų marijonų kongregacijai. 1672 m. jis ėjo koplyčios viršininko, o 1672–1673 m. – patarėjo pareigas⁴⁴⁹. 1672 m. birželio mėn. šiai kongregacijai K. Kozlovskis paaukojo 6 auksinus⁴⁵⁰.

1680 m. surašytame suolininko Stepono Šyciko Zaleskio (Stephan Szycik Zaleski) turto inventoriuje įrašytas jo vaikų inspektoriaus Antano Šporciko (Antoni Szporcik) prašymas atiduoti jam žadėtą atlygį – prancūziškos gelumbės kontušui ir ritinį milo „žiponui“⁴⁵¹. Mokslo laipsnių teikimo registracijos knygoje pažymima, kad 1680 m. A. Šporcikas įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1682 m. – magistro laipsnį⁴⁵². Jis buvo aktyvus studentų marijonų kongregacijos narys, 1677–1682 m. ėjo įvairias pareigas: padėjėjo, tikrintojo, išdininko,

---

http://publ.lib.ru/ARCHIVES/_Raritetnye_knigi/Opisanie_dokumentov_arhiva_Zapadnorusskih_uniatskih_mitropolitov_1470_1700_01.pdf.

⁴⁴⁵ „<...> „педагожь“ детей виленакаго мещанина Стефана Жуселы <...>“, *ibid.* 1660 m. dokumente minimas Vilniaus pirklys Jonas Žusinelevičius (Jan Żusinelewicz), galbūt tai minėto S. Žuselos sūnus, 1660 07 10 Jono Žusinelevičiaus mūrinio namo pardavimas K. Parfianovičiui, *XVII a. vidurio Maskvos*, 446-448.

⁴⁴⁶ „<...> бывшему у Дубовича губернатором и въ то же время состоявшему учителемъ братской школы <...>“, *Описание документовъ Архива*, 151-152.

⁴⁴⁷ *Mors Iesu Christi a rhetoricae auditoribus in alma Academia Vilnen[sis] S. I. deplorata admodum rr. dominis d. Melchiori Heliaszewicz Gieysz, vigilantissimo episcopatus Samogitiae administratori, canonico Vilnensi, etc. etc. d. Melchiori Grodzicki canonico Mednicensi, etc. patronis ac fautoribus suis munificentissimis* (Vilnae, 1615).

⁴⁴⁸ „<...> akademika pedagoga, synaczka swego, na imię Kazimierza Kozłowskiego <...>“, 1670 02 01 Lauryno Minkevičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5107, l. 106; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

⁴⁴⁹ *Ordo officialium congregationis <...>*, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 17–18, 20.

⁴⁵⁰ *Liber rationum congregationis <...>*, *ibid.*, b. DC2, l. 4.

⁴⁵¹ „Pan Antoni Szporcik, inspektor dzieiatek nieboszczykowskich <...>“, 1680 Stepono Šyciko Zaleskio t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5109, l. 468; 1680 Stepono Šyciko Zaleskio t. inv., *ibid.*, b. 5112, l. 511; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

⁴⁵² *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 267, 322.

patarėjo, muzikų viršininko, asistento ir sekretoriaus⁴⁵³. 1679 m. jis paaukojo 2 auksinus, 1680 m. – 9 auksinus 30 grašių, 1682 m. – 1 auksiną 15 grašių⁴⁵⁴

Apie inspektorių užsimenama ir 1681 m. sudarytame J. Sofronovičiaus, ėjusio karaliaus sekretoriaus pareigas, turto inventoriuje. Čia pažymima, kad akademikas ir inspektorius ponas Šadurskis (Szadurski), kurio vardas nenurodomas, už velionio Jokūbo Sofronovičiaus (Jakub Sofronowicz) sūnaus lavinimą prašė grąžinti 120 auksinų⁴⁵⁵. Čia tikriausiai turimas omenyje mažametis sūnėnas Benediktas Sofronovičius (Benedykt Soffronowicz), apie kurį J. Sofronovičius užsimena 1681 m. testamente⁴⁵⁶. Apie Jok. Sofronovičiaus sūnų Benediktą⁴⁵⁷ kalbama ir minėtame J. Sofronovičiaus turto inventoriuje. Jame nurodoma, kad J. Sofronovičius brolio Jokūbo mažamečio palikuonio (*niedorosle potomka*) globėjais paskyrė Martyną Jurgį Vyšotą Zaleskį (Marcin Jerzy Wyszota Zaleski) ir Bazilijų Omeljanovičių (Bazyli Omelianowicz), kuriems užrašė 30 000 auksinų. Apie Vilniaus akademijos studentą Šadurskį daugiau informacijos rasti nepavyko, jo nėra ir tarp absolventų, įgijusių bakalauro ar magistro laipsnį.

Inspektorių Kazimierą Velneraną (Kazimierz Welneran) nuo 1684 m. lapkričio 2 d. iki 1685 m. liepos 9 d. už 1633 auksinų ir 10 grašių atlygį savo mažamečiams broliams samdė tarėjas Jonas Šperkovičius (Jan Szperkowicz), burmistro E. Šperkovičiaus sūnus⁴⁵⁸. Jis, kaip ir minėtas A. Šporcikas, 1683 m. tapo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauru, o 1685 m. – magistru⁴⁵⁹. Apie jo priklausymą studentų marijonų kongregacijai jokių duomenų neturima.

Burmistras M. Klarovskis 1691 m. sudarytame testamente taip pat mini daug lėšų išleidęs sūnaus vienuolio dominikono⁴⁶⁰ Rapolo studijoms Vilniaus akademijoje ir inspektoriams samdyti⁴⁶¹. Puikų pradinį išsilavinimą bus gavęs ir kitas M. Klarovskio sūnus Jonas Pranciškus, kuris taip pat mokslo žinių sėmėsi vietinėje aukštojoje mokykloje. 1674 m. jis

⁴⁵³ Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 38, 43–46, 48–49, 51–55.

⁴⁵⁴ Liber rationum congregationis <...>, *ibid.*, b. DC2, l. 11–12, 14.

⁴⁵⁵ „*Im pan Szadurski, akademik, inspektor synaczka nieboszczyka pana Jakuba Sofronowicza* <...>“, 1681 Jono Sofronovičiaus t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5113, l. 169.

⁴⁵⁶ „<...> *synowcowi memu Benedyktowi Soffronowiczowi* <...>“, 1681 08 03 Jono Sofronovičiaus test., *ibid.*, b. 5334, l. 124v. J. Sofronovičiaus brolis Jokūbas irgi buvo sudaręs testamentą, jis minimas tarp J. Sofronovičiaus dokumentų: „*Testament nieboszczyka pana Jakuba Sofronowicza oryginalny y ekstrakt tegoz testamentu*“, 1681 Jono Sofronovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5113, l. 147v.

⁴⁵⁷ „<...> *Jakuba Sofronowicza do synaczka swe na imie Benedykta* <...>“, *ibid.*, b. 5113, l. 169v.

⁴⁵⁸ „<...> *P. Kazimierza Welnerana, inspektora* <...>“, 1686 Eustachijaus Šperkovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5111, l. 656; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

⁴⁵⁹ *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 269, 325.

⁴⁶⁰ „<...> *xiqdz syn moy* <...> w *Zakonie Ordinis Pradicatorum Sancti Dominici* <...> *zostaiqcy* <...>“, 1691 07 03 Motiejaus Klarovskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5341, l. 61.

⁴⁶¹ „<...> *przez tak wiele lat do Szkoły, Akademiey onego aplikuiqcz, inspektorów chowajqcz* <...> *niemalo de substantia mea uszczerbilem* <...>“, *ibid.*; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1675 m. – magistro laipsnį⁴⁶². J. P. Klarovskis 1696 m. testamente taip pat užsimena apie brolių vienuolį Rapolą⁴⁶³.

Namų mokytojų ir auklėtojų paslaugomis naudojosi ne tik miesto savivaldos institucijų nariai, bet ir amatininkai, pirkliai, muzikantai. 1682 m. surašytame cukrainininkės Anos Pryševičienės (Anna Pryszewiczowa) turto inventoriuje pažymima, kad jos vaikus pusę metų už tam tikrą atlygį lavino Vilniaus akademijos studentas Tomašas Vonglikovskis (Tomasz Wąglikowski)⁴⁶⁴. 1682 m. jis tapo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauru, tais pačiais metais jam pavyko įgyti ir magistro laipsnį⁴⁶⁵.

Muzikantas J. Baranovskis 1685 m. sudarytame testamente nurodo ne vieną tūkstantį auksinų išleidęs dviejų savo sūnų – Mykolo ir Kazimiero – ugdymui mokyklose, jų aprangai ir inspektoriams samdyti⁴⁶⁶. Išsamesnė informacija apie namų mokytojus nepateikiama, tačiau minėtame dokumente atsispindi nuolatinis tėvo rūpinimasis vaikų edukacija.

1709 m. surašytame pirklio Mykolo Denbkovskio (Michaelis Dębkowski) testamente minimas jo vaikų pedagogas Pranciškus Dargevičius (Francisci Dargiewicz)⁴⁶⁷. Kitame dokumente kalbama apie Mykolą Dargevičių (Michaelis Dargiewicz)⁴⁶⁸. Galbūt M. Denbkovskis savo palikuonims samdė abu šiuos mokytojus, nes šaltiniuose randame žinių ir apie P. Dargevičių, ir apie M. Dargevičių. Pirmasis 1708 m. Vilniaus akademijoje įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro laipsnį⁴⁶⁹. Egzaminų registracijos knygoje išlikęs įrašas, kad 1714 m. rugsėjo 19 d. P. Dargevičius laikė teologijos egzaminą⁴⁷⁰. Tikriausiai jis tęsė studijas Vilniaus akademijoje ir bandė įgyti magistro laipsnį. Apie M. Dargevičių žinome tik tiek, kad jis buvo studentų marijonų kongregacijos narys, o 1710 m. ėjo oratoriaus pareigas⁴⁷¹.

Paskutinė žinutė yra iš XVIII a. aštunto dešimtmečio. Chirurgas medikas Jokūbas Graffas (Jacobus Graff) 1775 m. sudarytu testamentu įpareigojo sutuoktinę Elžbietą

⁴⁶² *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 264, 319.

⁴⁶³ „<...> xiędza Rafala de Ordine Pradicatorum brata mego <...>“, 1696 07 06 Jono Pranciškaus Klarovskio testamentas, *LMAVB RS*, f. 318, b. 23847, l. 3.

⁴⁶⁴ „P. Tomasz Wąglikowski, akademik <...>“, 1682 Anos Pryševičienės t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5113, l. 345v.

⁴⁶⁵ *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 267, 324.

⁴⁶⁶ „<...> syny z młoda pielenguiq, uczq <...> inspektorow chowaiq“, 1685 10 05 Jono Baranovskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5339, l. 274; *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 415.

⁴⁶⁷ „<...> Francisci Dargiewicz, accademici Vilnensis protunc pedagogi liberorum nobilis d[omi]ni Michaelis Dębkowski <...>“, 1709 Mykolo Dembkovskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 471.

⁴⁶⁸ „<...> Michaelis Dargiewicz, academici Vilnensis protunc pedagogi liberorum famati domini Michaelis Dębkowski <...>“, 1709 11 18 Mykolo Dembkovskio test., *ibid.*, b. 5122, l. 412.

⁴⁶⁹ *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 343.

⁴⁷⁰ *Examina Theologorum & Philosophorum in Collegio Vilnensi S. I.*, *LMAVB RS*, f. 9, b. 145, l. 12; akademikas teologas Dargevičius minimas 1714 m. jėzuitų dienoraštyje, *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštis 1710-1723 metai*, parengė Irena Katilienė (Vilnius: Baltos lankos, 2004), 140-141.

⁴⁷¹ *Ordo officialum congregationis <...>*, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 158.

Sabovičovną (Elżbieta z Sabowiczow Graffowa) sūnų Kasperą Graffą (Kasper Graff) du metus prie savęs laikyti, rūpintis jo drabužiais, leisti jį į mokyklas bei direktorių jam samdyti⁴⁷².

Kitų miestų – Lvovo ir Krokuvos – gyventojai XVII a. taip pat naudojosi studentų paslaugomis. Pvz., iš Lvovo miestiečio Petro Kunaščako (Piotr Kunaszczak) užrašų aiškėja, kad 1668 m. prasidėjus Gavėnios laikotarpiui jo atžalas ėmėsi prižiūrėti studentas Jucevičius (Luciewicz), už tai jam buvo išmokėti 5 auksinai, antrą kartą – 1 auksinas ir 15 grašių, trečią kartą Jucevičius lavino juos šeštadienį prieš šventes ir už savo paslaugas pareikalavo 2 auksinų, į P. Kunaščako namus buvo atvykęs ir penktą savaitę po Žolinių, taip pat šeštadienį, ir už vaiku priežiūrą gavo 1 auksino atlygį⁴⁷³. Panašiai buvo ir Krokuvoje, kurios turtingesni miestiečiai naudojosi akademikų paslaugomis, o šie už valgį bei būstą mokė jų palikuonis. Ypač dažnai namuose buvo lavinamos mergaitės, kurios neturėjo galimybės lankyti viešųjų mokyklų. Žinoma, tokio pobūdžio mokslai daugiausia priklausė nuo preceptoriaus pedagoginių gebėjimų ir sąžiningumo: jis negalėjo kitaip mokyti, negu pats kadaise buvo mokomas⁴⁷⁴.

Reikia pastebėti, kad išlikę šaltiniai teikia žinių vien apie miestiečių samdomus namų mokytojus, o apie mokymąsi namuose informacijos trūksta. Vilniaus miestiečių palikuonis dažniausiai lavindavo Vilniaus akademijos studentai. Keturi iš jų įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, iš kurių trys tęsė studijas ir įgijo magistro laipsnį. Kiti trys pedagogai joje studijavo, bet nėra žinių apie jų įgytą mokslo laipsnį. Minėti asmenys taip pat buvo aktyvūs studentų marijonų kongregacijos nariai, ėjo joje įvairias pareigas bei paremdavo ją pinigais.

3.2. Preceptoriams keliami reikalavimai ir vaikams perteikiami dalykai

Kaip jau buvo minėta, dėl ribotos šaltinių informacijos sudėtinga aptarti lavinimosi namuose procesą. Todėl svarbu aptarti keletą klausimų, kurie bent iš dalies priartintų prie bendro edukacijos šeimoje vaizdo. Vienas iš jų – koks turi būti mokytojas, kurio globali atiduodamas vaikas? Tiesa, ne visi autorių pastebėjimai šiuo aspektu susiję su priešmokyklinio amžiaus vaikų auklėtojais, tam tikros jų įžvalgos yra bendro pobūdžio, bet jas galima pritaikyti tokio amžiaus vaikų mokytojams. Jau minėtas A. A. Olizarovijus, remdamasis Plutarchu ir Ravizijumi, teigia: „Pasirūpink kuo doriausiu auklėtoju, kurio dora saugotų jaunesnius nuo žalos, o rimtumas vyresnius atbaidytų nuo savivaliavimo. Ir, jei mane girdi, nesirūpink jų

⁴⁷² „<...> syna przez lat dwie przy sobie konserwowała, odziewała y do szkół dawala, y dyrektora dla niego chowała“, 1775 05 06 Jokūbo Graffo test., *LVI A*, f. SA, b. 5353, l. 185.

⁴⁷³ Zapiski Piotra Kunaszczaka mieszczanina lwowskiego z 1663–1694, *Oddział Rękopisów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, sygn. 2111/I, l. 13v.

http://www2.oss.wroc.pl/kat/kzc/pobpdf.php?fond_5_d_1/r1_f5_d_1_rkps_2111.pdf.

⁴⁷⁴ Renata Żurkowa, „Starożytna literatura historyczno-polityczna w księgozbiorach mieszczan krakowskich z XVII wieku“, *Studia o książce* 5 (1975): 107; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 244.

mokyтому labiau nei jų dora – tenebūna užsiēmimai labiau naudingi mokslams nei dorybei. Priešingai – pasirinkti tinkamą gyvenimo kelią yra svarbiau, nei išmolti kad ir puikiausios iškalbos⁴⁷⁵. Be dorovės, geras mokytojas turi gebėti formuoti auklėtinio charakterį ir perteikti jam papročius bei tradicijas: „<...> greta mokslų mokyti <...> vaikus papročių ir taisyklių, kad jie nuo mažens pažintų, kas garbinga ir kas daro gėdą, ko reikia siekti ir ko vengti“⁴⁷⁶. Taip pat auklėtojas turi turėti ir kitų svarbių bruožų – jis turi būti iškalbus, apsiskaitęs, pasižymėti aukštu žinių lygiu, nepriekaištinga dora ir būti geru pavyzdžiu savo globotiniui⁴⁷⁷. Deja, moralistų ir pedagogų pastebėjimai neretai prasilenkdavo su praktika. Jau minėtas Mot. Vorbekas-Lettowas taip atsiliopė apie vieną iš savo preceptorių A. Gutovskį: „[Jis] doras ir geras žmogus, bet mokymui labai negabus ir nepateisinęs mano lūkesčių.“⁴⁷⁸ Šis pavyzdys parodo, kad tėvai ar globėjai auklėtoją rinkdavosi labai kruopščiai. Tai jokiū būdu negalėjo būti atsitiktinis, nepažįstamas žmogus, priešingai – jis turėjo būti labai patikimas ir nepriekaištingos moralės. Tėvų atsakomybė nesibaigdavo tinkamo mokytojo paieškoms, jie buvo linkę bendradarbiauti su jų atžalas lavinančiais auklėtojais ir domėtis savo vaikų mokslo pažanga: „<...> gero ir rūpestingo auklėtojo pareiga, kad net būdamas labai atidus, jis pasidarytų dar rūpestingesnis, jei pats [auklėtinių] tėvas panorėtų būti jam auklėtoju, dažnai domėdamasis, kaip elgiasi pats auklėtojas, kaip moko vaikus, kaip jie daro pažangą moksluose ir tampa dorybingesni“⁴⁷⁹.

Reikėtų pabrėžti, kad namų mokytojai dirbdavo su įvairaus amžiaus vaikais: ketverių, penkerių ar šešerių metų, nors daugelis autorių neigia šį amžių esant tinkamą auklėjimui „tiek dėl to, jog su šio amžiaus vaikais nelengva užsiimti be motinų <...> pagalbos, tiek dėl to, kad tokio amžiaus vaikai neįstengia nei suvokti mokymo prasmės, nei išverti darbo, ir galiausiai todėl, kad didžiai kenksminga gležnutį vaiką varginti auklėjimo sunkumais“⁴⁸⁰. Vaikams nuo trejų metų, be žaislų, tinkami šie užsiēmimai: „<...> raidžių pažinimas ir skiemenų dėliojimas, plunksnų plėšimas, malkų ir skiedrų rinkimas, mažesnių vaikučių linksminimas, varpų rinkimas per pjūtį, akmenukų iš daržo rinkimas, vartų saugojimas vasarą“⁴⁸¹. Rimčiau mokyti jie jau gali baigę septynerius metus, „tačiau nereikia jų versti, o skatinti palengva ir tarsi žaidžiant, patraukliais būdais“⁴⁸². M. Vorbeko-Lettowo atveju nėra tiksliai žinoma, kada jam tėvas pradėjo samdyti namų mokytojus. Savo dienoraštyje jis pažymi, kad, sulaukęs septynerių metų, jis

⁴⁷⁵ Olizarovijus, *De politica hominum societate*, 197.

⁴⁷⁶ *Ibid.*, 195.

⁴⁷⁷ Mincer, „Kształcenie i nauka domowa ...“, 195.

⁴⁷⁸ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 30.

⁴⁷⁹ Olizarovijus, *De politica hominum societate*, 199.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, 185.

⁴⁸¹ Legowicz, *Stan małżeński*, 184.

⁴⁸² Olizarovijus, *De politica hominum societate*, 195.

pradėjo lankyti liuteronų mokyklą Vilniuje, kaip tik tada jis užsimena ir apie namuose jį lavinusius preceptorius⁴⁸³.

Vaikų edukacija namuose turėjo prasidėti nuo moralės pagrindų skiepijimo: „Su šio mokslo abėcėle tėvai privalo supažindinti vaikučius visų pirma; [tik] šiam mokslui turi būti skirtos vaikiškos mintys, žodžiai, širdys ir protas; be šio mokslo bet koks gebėjimas yra tuštybė ir [laiko] gaišinimas“⁴⁸⁴. Be moralės dalykų, septynmečiams reikalingi mokslai, kuriuos J. Legowiczius įvardija kaip priemones visiems kitiems būtiniams ir naudingiems gebėjimams įgyti: 1) skaitymas – tai pradiniai mokslai vaikams, kurie patys pirmieji atveria jiems protą ir paruošia dirvą visiems kitiems mokslams pažinti⁴⁸⁵; 2) skaičiavimas (bent jau pradinės skaičiavimo žinios, kurios yra visai nesudėtingos) ir skaičių pažinimas; 3) rašymas – susipažinimas su raidėmis, žodžiais ir kalbėjimo būdais; 4) įpročių pažinimas, arba gebėjimas gerai sugyventi visuomenėje ir deramai elgtis su aukštesnes pareigas užimančiais, sau lygiais ir žemesnio sluoksniu asmenimis⁴⁸⁶. Šie išvardyti pradiniai mokslai yra bendri visų luomų vaikams, tačiau J. Legowiczius juos skirsto dar ir pagal užimamą visuomeninę padėtį. Pvz., bajorų luomo atžaloms būtinas gramatikos mokėjimas, t. y. tvarkingo kalbėjimo ir rašymo menas, gera ir lengva rašysena; šalies istorijos pažinimas; geografijos, chronologijos, piešimo, kalbų, retorikos, arba iškalbos, matematikos, teisės, riteriško meno žinios. Valstiečių palikuonims, pasak J. Legowicziaus, reikalingas gebėjimas skaityti, gamtos mokslų žinios, ūkininkavimo taisyklių ir naudingų rankdarbių išmanymas, vaistažolių pažinimas ir mokėjimas skiepyti vaismedžius⁴⁸⁷. Kiti autoriai mokslų taip smulkiai neskirsto, bet, priešingai nei J. Legowiczius, pabrėžia gimtosios kalbos reikšmę: „<...> vaiko motina, auklė turėjo pasižymėti puikia artikuliacija, kad vaikelis nuo kūdikystės galėtų mokytis gerai tarti žodžius“⁴⁸⁸. Pramokę savo gimtosios kalbos, vaikai turėjo mokytis visuotinai paplitusios prancūzų kalbos, nes „nėra jokio dalyko, jokio meno, jokio mokslo, kuris nebūtų prancūziškai parašytas“⁴⁸⁹, taip pat kitų užsienio kalbų – vokiečių ir lotynų, neretai muzikos ir dainavimo⁴⁹⁰. Tai buvo arba pasirengimas mokslams pradinėse mokyklose, arba mokymasis namuose nesirengiant mokytis kitur. Pastarasis mokymosi būdas ypač būdingas lavinant mergaites, kurių edukacijos procesas dažnai

⁴⁸³ Vorkbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 30.

⁴⁸⁴ *Stan małżeński*, 189.

⁴⁸⁵ J. Legowiczius, remdamasis nurodymais parapinėms mokykloms, pateikia būdus, kaip greičiau išmokti skaityti: pradėdantiems mokytis vaikams norint sustiprinti jų norą skaityti reikia duoti paprastas, bet juokingas ir sąmojingas pasakėles, istorijėles ir eiles; kad vaikas greičiau pramoktų skaityti, nereikia skubotai jo prie to pratinti, skiemėnavimas ir žodžių dėliojimas patobulės tik ilgai praktikuojantis; ženkla – būtiniausias gero ir aiškaus skaitymo dalykas; taip pat labai svarbu atidžiai laikytis rašybos taisyklių, *ibid.*, 249.

⁴⁸⁶ *Ibid.*, 249-250.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, 250-254.

⁴⁸⁸ *Wychowanie ciała i duszy*, 115.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, 117-118.

⁴⁹⁰ D. Żołądź-Strzelczyk ir K. Kabacińska-Luczak, *Codziennosc dziecięca opisana slowem*, 139.

baigdavosi mokslais namuose, kur jos gaudavo minimalų išsilavinimą iš jų broliams pasamdytų mokytojų⁴⁹¹. Visų pirma, jos privalėjo būti pasirengusios atlikti motinos ir auklėtojos vaidmenį, nors auklėjant ir lavinant savo atžalas joms taip pat galėjo prireikti tam tikrų mokslo žinių bei įgūdžių⁴⁹². Deja, dauguma Vilniaus miestiečių moterų XVII–XVIII a. testamentuose pažymi neturinčios rašymo įgūdžių arba pasirašo uždėdamos tris kryželius⁴⁹³. Tai liudija apie menką mergaičių lavinimosi namuose lygį.

4. Miestiečių lankomos pradinės mokyklos

Pradinį išsilavinimą Vilniaus miestiečiai ir jų palikuonys paprastai galėjo įgyti prie bažnyčių veikusiose parapišose mokyklose. Tiesa, egzistavo tokiam lavinimuisi alternatyvios mokymo formos – naudojimas preceptorių paslaugomis, amatininkų, pirklių ir raštininkų rengimas, tačiau jos neišaugo iki institucinės mokyklos lygio⁴⁹⁴. Pasak V. Kamuntavičienės, parapišės mokyklos buvo vienintelė organizuota pradinio mokymo sistema, dėjusi pamatus miestiečių raštingumui⁴⁹⁵, palaikiusi spaudos poreikį ir parengusi dirvą miestiečių veržimuisi siekti žinių⁴⁹⁶. Pradinis išsilavinimas galėjo tapti pakopa tolimesniam, nors dėl materialinių ir socialinių aplinkybių ir labai sunkiai pasiekiamam, viduriniam išsilavinimui įgyti ir bandymui išėiti iš savo luomo⁴⁹⁷.

Požiūris į mokymąsi pradinėse mokyklose puikiai atsispindi 1790 m. katekizme, kuriame nemažai dėmesio skirta krikščioniškoms tėvų pareigoms apibūdinti. Viena iš jų – leisti savo atžalas į mokslus parapišose mokyklose: „Tai jums pati Švenčiausioji Dvasia rekomenduoja Ekleziasto knygoje <...>. Priartėkite prie manęs, neišmintingi žmonės, ir susiburkite į Mokslo namus. <...> Ko išmoks ten jūsų vaikai? Šventojo tikėjimo paslapčių, pamaldumo ir krikščioniškos drausmės, gerųjų papročių, naudingų rankdarbių. Skaityti, rašyti, skaičiuoti ir viso to, kas jiems pravers gyvenime. Jaunuolis, rašoma Šventajame Rašte, <...> nuo savo jauname amžiuje susiklosčiusio kelio net ir būdamas senas nenukryps. Koks pasitenkinimas tėvams iš mokytų vaikų? Džiaugsmas, laimė luomui; išmintingas sūnus džiugina tėvą, išmintingas sūnus – tėvo nuopelnas, sentencijų knygoje teigia Švenčiausioji Dvasia <...>. O iš nemokytų – liūdesys, pyktis, skausmas ir visas blogis, kvailas sūnus teikia savo motinai liūdesį. Dėl kvailo sūnaus – tėvo pyktis, dėl kvailo sūnaus – tėvo skausmas, rašoma tose sentencijų

⁴⁹¹ Sarcevičienė, „Moterys“, *LDK kultūra*, 399; Šmigelskytė-Stukienė, „Lyčių vaidmenys viešojoje“, 174.

⁴⁹² Dorota Żołądź-Strzelczyk, „Jako rządzić mają rodzice córki swe“. Poglądy na wychowanie kobiet w XVI–XVIII w., in *Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej* (Poznań: Instytut Historii UAM, 1998), 63.

⁴⁹³ Plačiau apie tai žr. skirsnyje apie moterų raštingumo lygį.

⁴⁹⁴ Pacevičius, „Mokyklos“, 378.

⁴⁹⁵ Kamuntavičienė, „LDK parapišės mokyklos“, 117.

⁴⁹⁶ Lukšaitė, „Parapišinių mokyklų tinklo susidarymas“, 35.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, 26.

knygose <...>. Leisdami vaikus į mokslus mokyklose patenkinsite Dievo valią, Šventosios Bažnyčios valią, viso krašto troškimą, tinkamai atliksite tėvų prigimtinę pareigą. Iš jūsų pramokytų ir apsišvietusių vaikų Dievas turės gerus ir pavyzdinius krikščionis, Šventoji Bažnyčia – gerus sūnus, visa šalis – gerus šeiminingus, o jūs [įgysite] pagalbininkus darbuose, ūkyje ir aptarnavimo srityje“⁴⁹⁸.

4.1. Katedros mokykla ir parapiinė Šv. Jono bažnyčios mokykla

Nėra žinoma, kiek tiksliai parapiinių mokyklų veikė Vilniuje XVII a. Pasak I. Lukšaitės, 1697 m. čia buvo 6 katalikų parapijos, tad ir mokyklų galėjo būti ne viena⁴⁹⁹. Iš jos sudaryto Lietuvos mokyklų 1397–1861 m. žemėlapiro aiškėja, kad aptariamam laikotarpiu Vilniuje galėjo veikti kelios katalikų pradinės mokyklos⁵⁰⁰. Rankraštiniuose šaltiniuose pabirų žinių randame apie dvi iš jų – Katedros ir parapiinė Šv. Jono bažnyčios mokykla. Pirmoji daugiau kaip šimtą metų (minima nuo 1397 m.⁵⁰¹) buvo vienintelė katalikiška mokykla Vilniuje⁵⁰², nes tik XVI a. 2-ame dešimtmetyje buvo nutarta įkurti pradinę mokyklą prie Šv. Jono bažnyčios. Ilgą laiką Katedros mokykla neturėjo konkurentų, matyt, dėl jai suteiktos išimtinės privilegijos mokyti vaikus visame mieste, nes niekas kitas be Vilniaus kapitulos leidimo ir pritarimo neturėjo teisės steigti mokyklos bei rūpintis jos išlaikymu. Ir nors Šv. Jono bažnyčios klebonui vokiečiui Leonardui Rodianiui⁵⁰³ 1513 m. gruodžio 13 d. pavyko išsirūpinti leidimą kurti pradinę mokyklėlę 6 berniukams, besiruošiantiems giedoti bažnyčios chore, ir 16-kai kitų mokinių, bendras jų skaičius neturėjo viršyti 22⁵⁰⁴. Tačiau ilgainiui parapiinė Šv. Jono bažnyčios mokykla išaugo ir nepaisė nustatyto mokinių limitu⁵⁰⁵. L. Piechniko duomenimis, 1574 m. pas šios

⁴⁹⁸ *Katechizm dla ludzi zycia wiejskiego przez X. J[ózefa] L[egowicza] S. Th. D. Pl: Kość: Korcożyskiego zebrany y do druku podany* (Wilno, 1790), 138-139.

⁴⁹⁹ Lukšaitė, „Parapiinių mokyklų tinklo susidarymas“, 31.

⁵⁰⁰ Lukšaitė, „Lietuvos mokyklos 1397–1861. Žemėlapis“; daugiau informacijos apie Vilniaus katalikų pradines mokyklas išlikę tik nuo XVIII a. 8-o dešimtmečio (J. Kurčevskio, T. Vežbovskio ir L. Truskos duomenys), žinoma kai kurių mokyklų mokinių socialinė sudėtis ir skaičius. L. Truska aptardamas 1801 m. statistinius duomenis pateikia net mokinių amžių bei išvardija dėstomus dalykus.

⁵⁰¹ 1397 m. gegužės 9 d. Vilniaus vyskupo Andriaus rašte dėl jo kuriamos altarijos minima, kad buvusio šventoriaus ir kapinių riboje šalia altaristos namo esąs ir mokyklos namas (*ut stubella nunc posita est*), Raulinaitis, „Medžiaga Lietuvos mokyklų istorijai“, 112.

⁵⁰² 1409 m. parapiinė mokykla įkurta Trakuose, Ingė Lukšaitė, „Trakų mokykla – Lietuvos pradinių mokyklų pradžia“, *Mokslas ir gyvenimas* 12 (1989), 28; apie XVI a. Kauno miestiečių lankomas mokyklas rašė Zigmantas Kiaupa, „Kauno mokyklos XVI amžiuje“, *Kauno istorijos metraštis* 1 (1998): 25–35; Kiaupa, *Kauno istorija*, 342–349.

⁵⁰³ „<...> *Leonardum Plebanum S. Joannis Vilna* <...>“, *Processus Visitationis Ordinaria, VUB RS*, f. 57, b. B55-4(8), l. 106.

⁵⁰⁴ Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, 26-27.

⁵⁰⁵ Ježis Ochmanskis, „Seniausios Lietuvos mokyklos XIV a. pabaigoje – XVI a. viduryje“, in *Senoji Lietuva* (Vilnius: Mintis, 1996), 144.

mokyklos bakalaurą mokėsi jau daugiau kaip 100 mokinių, o Vilniaus jėzuitų kolegijoje studijavo net 361 jaunuolis⁵⁰⁶.

Mokymas Katedros mokykloje buvo glaudžiai susijęs su praktiniais užsiėmimais. Be triviumo dalykų (gramatika, retorika, dialektika)⁵⁰⁷, čia ypač akcentuojamas giedojimo mokymas⁵⁰⁸. Pasak Algirdo Šidlausko, Katedros mokykla turėjo rengti ne tik bažnyčių patarnautojus, choristus, nes, ko gero, dauguma šios mokyklos mokinių buvo Vilniaus miestiečių palikuonys. XIV a. pab. – XV a. pr. sustiprėjus LDK prekybiniais bei kultūriniais ryšiams su Vakarų Europos kraštais buvo jaučiamas raštingų žmonių trūkumas⁵⁰⁹. Tačiau skaitymo ir rašymo įgūdžių turėjimas praversdavo ne tik pirkliams – mokslo pradmenų turintys asmenys galėdavo eiti raštininko pareigas arba tapti advokato padėjėjais⁵¹⁰.

Išlikusiuose šaltiniuose trūksta informacijos apie Katedros mokyklą lankiusius mokinius. Tik 1639 m. spalio 9 d. dokumente užsimenama apie penkiolikmetį Fedoreką Andžejevičių (Fiedrek Andrzejewicz), besimokiusį parapiinėje Šv. Jono bažnyčios mokykloje ir stačiatikių mokykloje prie Šv. Dvasios bažnyčios, o dabar jau 4 savaites lankančią Katedros pradinę mokyklą⁵¹¹. Šiame dokumente trumpai užsimenama ir apie kitus du mokinius – neturtinguosius Tomašą Didįjį (Tomasz Wielki) ir Martyną (Marcin), apsistojusį pas kalvį už Rūdninkų vartų, pačiame kampe⁵¹², nes Vilniaus akademijos žemesniųjų klasių studentai ir pradinių mokyklų mokiniai dažnai nuomodavosi butus pas mažiau pasiturinčius miestiečius⁵¹³. Katedros mokykloje besimokiusių Vilniaus miestiečių palikuonių nepavyko užfiksuoti (dauguma jų, matyt, rinkosi magistrato globojamą (*ius patronatum* teise) parapinę Šv. Jono bažnyčios mokyklą), tačiau surinkta informacija leidžia kalbėti apie ilgesnį Katedros mokyklos egzistavimo laikotarpį. Ankstesni tyrinėtojai buvo linkę kalbėti apie šios mokyklos veiklą iki 1572 m., kai ji ištuštėjo ir Vilniaus katedroje pritrūko Šv. Mišioms patarnaujančių jaunuolių ir

---

⁵⁰⁶ 1572 m. Šv. Jono bažnyčios mokykloje mokėsi 150 mokinių, Jėzuitų kolegijoje – 200 jaunuolių, Piechnik, *Początki Akademii Wileńskiej 1570-1599*, 113.

⁵⁰⁷ Vilniaus katedros mokykloje triviumas buvo pasiektas tik XVI a. pr., kai Vilniaus vyskupijos kapituloje buvo įsteigtos scholasto bei kantorius pareigybės, Edvardas Gudavičius, „Mokyklų atsiradimas Lietuvoje“, in *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, 17; pagrindinė scholasto funkcija – katedros mokyklos priežiūra ir rūpinimasis jos išlaikymu bei ją lankančių mokinių kontrolė, Antoni Karbowski, *Szkoła katedralna krakowska w wiekach średnich* (Kraków, 1899), 5.

⁵⁰⁸ Pacevičius, „Mokyklos“, 387; Vilniaus katedros mokyklai bibl[iografija] ir anotacijos, *LMAVB RS*, f. 322, b. 1498, l. 10.

⁵⁰⁹ Algirdas Šidlauskas, „600 metų Lietuvos mokyklai. Švietimo sistemos pradžia“, *Kultūros barai* 10 (1990): 67.

⁵¹⁰ Kurczewski, „Wiadomość o szkołach parafjalnych ...“, 21.

⁵¹¹ „<...> częścią w szkole farskiej, częścią S. Duchą disunickiej, a teraz w zamkowej od 4 niedziel uczyć się“, 1639 10 09 [Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčios užpuolikų apklausos protokolas], *Lietuvos nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LNB RS), f. 93, b. 1701, l. 1.

⁵¹² „<...> z szkoły zamkowej pauperibus Tomasz Wielki y Marcin, który u kowala za Rudnicką bramą na samym rogu mieszka <...>“, *ibid.*, l. 1v.

⁵¹³ Urszula Augustyniak, „Jeszcze raz w sprawie tumultu wileńskiego 1639 i jego następstwach“, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 50 (2006): 181.

psalmių giedotojų⁵¹⁴. Tuomet šią mokyklą administruojantis vyskupas Kiprijonas kreipėsi į Jėzuitų kolegijos (*ex Infima*) prefektą prašydamas atsiųsti katedrai 20 berniukų, tiek pat jų turėjo atsiųsti ir prie Šv. Jono bažnyčios veikiančios mokyklos bakalauras. Tokiu būdu buvo pildomas ištuštėjusios Katedros mokyklos mokinių skaičius, tačiau ji taip pat neišvengė įsipareigojimų jėzuitams, nes kasmet turėjo jų kolegijai gražinti (*iterum per commutationem*) tam tikrą skaičių gramatikos pramokusių mokinių⁵¹⁵.

1603 m. Katedros mokyklai vadovavo vilnietis Stanislovas Galonska (Stanislao Gałąska)⁵¹⁶, kuris, manoma, vėliau tapo praktikuojančiu advokatu ir sudarė Lietuvos Statuto 1619 m. leidimo rejestrą⁵¹⁷. Kiek vėliau, 1608 metais, Katedros mokykla nukentėjo nuo Vilniaus miestą nusiaubusio gaisro. Prelatas scholastas Zigmantas Rosciševskis (Sigismundo Rosciszewski)⁵¹⁸ 1610 m. liepos 7 d. pažadėjo Vilniaus kapitulai atstatyti sudegusią mokyklėlę, o kapitula šiam reikalui skyrė 10 kapų grašių paramos⁵¹⁹. Tačiau Z. Rosciševskiui tikriausiai nepavyko įgyvendinti savo sumanymo, nes Katedros mokykla buvo atstatyta 1632 m. kovo–spalio mėnesiais scholasto Pauliaus Levicho (Paweł Lewichy)⁵²⁰ pastangomis. Išlikusi šių statybų pajamų ir išlaidų registracijos knyga teikia šiek tiek žinių ir apie patį mokyklos pastatą: jis buvo statomas iš plytų⁵²¹, viršutiniai kambariai iš medienos⁵²², mokymui skirta patalpa apstatyta mediniais suolais⁵²³. Ši pradinė mokykla buvo suniokota ir maskvėnų okupacijos metais. 1680 m. Katedrai atnaujinti ir prie jos veikiančiai mokyklai su visais įrenginiais pastatyti buvo skirta 5 500 auksinų suma⁵²⁴.

Nedaug žinių apie Katedros mokyklą teikia ir XVIII a. šaltiniai. Vilniaus kapitulos pajamų ir išlaidų apskaitos knygoje užfiksuota, kad 1743 m. rugpjūčio 14 d. kantorius ir prelatas Jonas Bychovecas (Joannes Bychowiec) aštuoniems neturtingiems Katedros mokyklos

⁵¹⁴ *Kościół Zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, opr. Jan Kurczewski, cz. 1 (Wilno: nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1908), 73.

⁵¹⁵ Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, 81–82.

⁵¹⁶ „<...> Stanislaŏ Gałąska schola cathedr. Rectore <...>“, *Acta capituli Vilmensis, LMAVB RS*, f. 43, b. 216, l. 23.

⁵¹⁷ *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1, opisał Wincenty Przywałowski (Petersburg, 1860), 172; Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, 26; Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 10; A. Ragauskas spėja, kad jis arba kitas vilnietis teisininkas, tarėjas Baltramiejus Gavlovickis galėjo išversti 1614 m. lenkiškąjį Lietuvos Statuto leidimą, S. Galonska esą parengė ir jo registrą, Ragauskas, „Teisininkas Baltramiejus Gavlovickis“.

⁵¹⁸ „<...> Sigismundo Rosciszewski scholastik Vilen[sij] <...>“, *Acta capituli Vilmensis, LMAVB RS*, f. 43, b. 216, l. 179; „<...> Sigismundum Rosciszewski scholasticu <...>“, *ibid.*, l. 180v.

⁵¹⁹ Vytautas Ališauskas et al., *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, t. 2, *Bažnyčios istorijos studijos* (Vilnius: Aidai, 2009), 420–421.

⁵²⁰ „Paweł Lewichy scholastyk“, Przychod pieniędzy na budinek szkoły katedralney w zamku wileńskim, *LMAVB RS*, f. 43, b. 19840, l. 6v.

⁵²¹ „Ambrozemu Kablukowi, strycharzowi, za 8 000 cegły zapłaciłem kop 32“, *ibid.*, l. 2v.

⁵²² „<...> drzewa na izdebki gorne <...>“, *ibid.*, l. 4v.

⁵²³ „Na drzewo do lawek szkolnych <...>“, *ibid.*, l. 6v.

⁵²⁴ Rachunek nomin. Sufragana Żmudzkiego pralata Żuchorskiego, prokuratora kapituly, z wydanych pieniędzy na odnowienie kościoła zamkowego, przez najście Rosjan zniszczonego, podany w r. 1680, dnia 18 maja kapitule, *Kościół Zamkowy czyli Katedra*, cz. 2 (Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1910), 249.

mokiniams (*pauperibus octo schola cathedralis*) paskyrė 262 auksinus⁵²⁵. Tų pačių metų lapkričio 8 d. Vilniaus prelatui scholastui Juozapui Puzinai (Josephus Puzyna) buvo išmokėtas 366 auksinų ir 1 grašio atlygis⁵²⁶. 1743 m. vadovaujant vyskupui Mykolui Jonui Zenkovičiui (Michaelae Ioanne Zienkowicz) atlikta Vilniaus katedros vizitacija. Jos dokumentuose duomenų apie mokyklą neužfiksuota, tačiau daug dėmesio skiriama katedros bibliotekai ir knygų rinkiniams, taip pat minimi scholastai J. Puzinas, Jonas ir Aleksandras Žebrowskiai (Joanne Žebrowski, Alexandro Žebrowski)⁵²⁷. 1777 m. duomenimis, Katedros mokykloje mokslo pradžios sėmėsi 18 bajorų ir 10 miestiečių vaikų⁵²⁸, o 1782 m. pateikiamas tik bendras mokinių skaičius – 28, neskirstant jų pagal socialinę kilmę⁵²⁹ (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Mokinių skaičius Vilniaus pradinėse mokyklose XVIII a. pabaigoje

Nr.	Vilniaus pradinė mokykla	1777 m.			1781 m.			1782 m.	1785-1798 m.	1801 m.		
		Bajorai	Miestiečiai	Valstiečiai	Bajorai	Miestiečiai	Valstiečiai			Bajorai	Miestiečiai	Valstiečiai
1.	Katedros	18	10	-	-	-	-	28	-	14	3 ⁵³⁰	-
2.	Šv. Jono	10	2	-	2	9	-	bajorų 350	-	-	-	-
3.	Šv. Nikodemo	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	Šv. Petro ir Povilo	4	9	-	-	-	-	13	1797 m. buvo mokykla, mokinių keliasdešimt	10	2	6
5.	Užupio	1	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Šv. Baltramiej aus	-	-	-	6	-	15	-	-	-	-	-

⁵²⁵ Importancia Summ Pieniężnych ad fiscum Ven. Capituli Vilm[ensis] anno d[omi]ni 1742 10 01, *LMAVB RS*, f. 318, b.12703, l. 11v–12.

⁵²⁶ *Ibid.*, l. 12v–13.

⁵²⁷ Visitatio generalis ecclesia cathedralis Vilnen[sis] <...>, *VUB RS*, f. 1-F217, l. 296, 318, 324–325.

⁵²⁸ Wierzbowski, *Szkoly parafjalne w Polsce*, 227.

⁵²⁹ Truska, „Lietuvos mokyklos XVIII a.“, 48.

⁵³⁰ Jeronimo Srojnovskio (Hieronim Stroynowski) žiniomis, 1801 m. kovo 30 d. Katedros mokyklą lankė 5 miestiečiai: Jonas Michnevičius (Jan Michniewicz), Jonas Kovalevskis (Jan Kowalewski), Rapolas Cidrovskis (Rafał Cydrowski), Antanas Hajkevičius (Antoni Haykiewicz) ir Andrius Oroško (Andrzej Oroszko). Šioje pradinėje mokykloje jie sėmėsi skaitymo ir rašymo įgūdžių, katekizmo žinių ir moralinių mokslų, aritmetikos ir gramatikos pradžios, 1801 03 30 Wiadomość o uczniach szkoły początkowey przy Katedrze Wileńskiej, *LMAVB RS*, f. 43, b. 19841, l. 1.

Ježis Ochmanskis, priešingai nei kiti autoriai, teigė, kad parapiinė Šv. Jono bažnyčios mokykla greičiausiai buvo atidaryta tik 1514 m., prieš tai atlikus visus reikiamus formalumus⁵³¹. Šiaip ar taip, ji tikrai veikė 1518 m. Tų pačių metų gruodžio 29 d. dokumente paminėtas šios mokyklos mokytojas (*мистръ святого Яна*)⁵³². Ji kiek skyrėsi nuo kitų parapiinių mokyklų, nes ją išlaikė klebonas ir Vilniaus magistratas⁵³³. Todėl galima numanyti, kad ši parapiinė mokykla ruošė mokinius darbui ne tik bažnyčioje, bet ir miesto savivaldos institucijose. Remiantis 1521 m. susitarimu, klebonas ir miesto tarybos nariai bendrai turėjo rinkti ir mokyklos rektorių, nors galutinis sprendimas dėl jo paskyrimo ar atleidimo vis dėlto priklausė klebonui⁵³⁴. Iš šio susitarimo taip pat aiškėja, kad mokyklos išlaikymas buvo ne tik magistrato narių rūpestis, prie to daug prisidėdavo ir pati Šv. Jono bažnyčios mokykla: tik jos mokiniai turėjo teisę giedoti psalmes Vilniaus miestiečių laidotuvėse, o už tai gautos lėšos plaukdavo į miesto išdą⁵³⁵.

Istoriografijoje parapiinės Šv. Jono bažnyčios mokyklos veikla aptariama iki XVI a. pabaigos, kai ji perėjo į jėzuitų rankas. Tačiau 1634–1710 m. rankraštinė šaltinių informacija rodo, kad šiuo laikotarpiu ji buvo pakankamai nepriklausoma. Galima daryti prielaidą, kad, šalia jėzuitų įsteigtos kolegijos (vėliau akademijos), ji galėjo veikti kaip žemesnio lygio mokymo įstaiga, teikianti Vilniaus miesto gyventojų atžaloms rašymo ir skaitymo pradmenis. Yra išlikusi 1634 m. vadovaujant vyskupui Abraomui Vainai (Abrahamus Wojna) atliktos Šv. Jono bažnyčios vizitacijos ataskaita (*ecclesia parochiali tituli S. Joannis Vilna visitatio*), kurioje yra užfiksuotas ir parapiinės mokyklos (*schola parochialis*) aprašymas⁵³⁶. 1514 m. birželio 17 d. privilegijoje buvo pažymėta, kad dar 1430 m. spalio 4 d. Šv. Onos brolijos nariai, Vilniaus miesto ir Vilniaus vyskupijos gyventojai kreipėsi į Popiežių prašydami įsteigti mokyklą (*pro skola particulari*) netoli parapijos bažnyčios esančiame name⁵³⁷. Tai, kad ji buvo įkurta atskirame pastate, patvirtina ir 1634 m. vizitacijos dokumentai. Ataskaitoje rašoma: „Parapiinė mokykla užima namus, kuriuose seniau pagal tradiciją buvo klebono rezidencija. Ji stovi per vidurį tarp Dievo Kūno koplyčios klebono namų ir kraštinių Jėzuitų kolegijos namų, atskirta nuo jų mūro siena“⁵³⁸. Vizitacijos ataskaita teikia žinių ir apie mokymui skirtas patalpas, kurios buvo gana erdvios, su tvarkingai iš abiejų pusių sustatytais suolais. Čia berniukai (*pueri, młodziencowie*) buvo mokomi giedojimo pagrindų ir įvairių kitų mokslų⁵³⁹. Yra informacijos ir

⁵³¹ Ochmanskis, „Seniausios Lietuvos mokyklos“, 143.

⁵³² *Русская Историческая Библиотека, издаваемая Императорскою Археологическою комиссией*, t. 20, *Литовская метрика* (Петербург, 1903), 1261.

⁵³³ Jonas Antanas Račkauskas, „Pradinis švietimas Lietuvoje iki trečiojo padalinimo (1795 m.)“, *Lietuvių tautos praeitis* 3, kn. I(9) (1971): 65.

⁵³⁴ Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 21.

⁵³⁵ *Ibid.*

⁵³⁶ *Processus Visitationis Ordinaria, VUB RS, f. 57, b. B55-4(8), l. 105v–106.*

⁵³⁷ *Indult papieski na szkołę Świętojańską, Kościół Zamkowy czyli Katedra, cz. 2, 309.*

⁵³⁸ *Processus Visitationis Ordinaria, VUB RS, f. F57, b. B55-4(8), l. 105v.*

⁵³⁹ *Ibid.*

apie mokytoją, kuris gyveno pastato antrame aukšte esančiame mediniame kambaryje. Jis čia vadinamas įvairiai: *schola magister*, *rector schola parochialis*. Mokytojas įvairiai buvo vadinamas, matyt, dėl to, kad jis užsiimdavo ne tik vaikų mokymu, bet buvo atsakingas ir už vadovavimą mokyklai⁵⁴⁰. Antrame aukšte gyveno ir mokytojo padėjėjai: bakalauras (*bacalaureo*) bei giedotojas (*cantoribus*). Kitų Vilniaus vyskupijos parapiinių mokyklų aprašymuose dažniausiai kalbama apie vieną mokytoją, kuris kartais būdavo net ne bakalauras, o vargonininkas ar giedotojas. Pvz., prie Rudaminos bažnyčios veikiančioje parapiinėje mokykloje vaikus skaitymo ir rašymo įgūdžių mokė vargonininkas⁵⁴¹.

Nors atskirame pastate netoli bažnyčios arba jos pastatų komplekse buvo kuriamos tik turtingesnės mokyklos⁵⁴², tačiau parapiinės Šv. Jono bažnyčios mokyklos pastato būklė buvo labai liūdna: „Visos mokyklos stogas ištiesi kiauras, sudaužytomis čerpėmis, griūvantis, kritulių pūdomas“⁵⁴³. Tokia mokyklos ir kitų klebonijos pastatų būklė 1632 m. priverė Vilniaus magistratą kreiptis į vyskupą prašant, kad būtų efektyviau panaudojamos bažnyčios fondo lėšos, kurios buvo skirtos nežinia kam, o būtinas remontas atliktas iš surinktų aukų ir be magistrato narių žinios bei sutikimo. Kreipimesi rašoma, kad visiškai nesirūpinta mokyklos ir kunigų gyvenamųjų namų remontu, taip pat bažnyčios vargonais ir varpine. Kokios buvo šio kreipimosi pasekmės, žinių neišliko⁵⁴⁴. Nors iš Mikalojaus Slupskio 1672 ir 1680 m. atliktų Šv. Jono bažnyčios vizitacijų ataskaitų galima spręsti, kad šiuo klausimu buvo nuveikta nedaug. Ir vienoje, ir kitoje ataskaitoje yra nurodymas parapijos vikarui kažkokių būdu atnaujinti parapiinę mokyklą (*schola parochialis reparatio*). Taip pat minimas mokyklos rektorius (*rectori schola*) ir giedotojas (*cantori*), mokantis jaunuolius chorinio dainavimo⁵⁴⁵.

Kazimiero Paco 1681 m. atliktos Šv. Jono bažnyčios vizitacijos ataskaitoje mokytojas vadinamas *magistrum schola*, o mokiniai – *scholam*⁵⁴⁶. Matyt, XVII a. 9-ame dešimtmetyje prie Šv. Jono bažnyčios veikiančioje mokykloje ir toliau buvo mokoma triviumo dalykų (*schola trivialis*) ir psalmių giedojimo, o prie kvadriviumo taip ir nebuvo pereita. 1710 m. atliktos Kazimiero Konstantino Bžostovskio (Constantini Brzostowski) vizitacijos ataskaitoje užfiksuota

⁵⁴⁰ Henryk Karbownik, „Szkolnictwo elementarne na terenie archidjako­natu warszawskiego w przedroz­biorowej Polsce“, *Studia Plockie* 21 (1993): 130.

⁵⁴¹ „Przy kościele filialnym w Rudominie iest szkółka parafialna, która żadnego nie ma funduszu, y żadnego osobnego miejsca, lecz organista w domu swoim uczy czytać y pisać dzieci, których bywa od 10 do 15“, Raport o koscielu parafjalnym S. Jana <...>, *LMAVB RS*, f. 43, b. 19370, l. 10.

⁵⁴² Kamuntavičienė, „LDK parapiinės mokyklos“, 124; Kamuntavičienė, „Szpitalė i szkoły parafialne ...“, 68.

⁵⁴³ Processus Visitationis Ordinaria, *VUB RS*, f. 57, b. B55–4(8), l. 105v.

⁵⁴⁴ Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, 24.

⁵⁴⁵ Dekret Visitationis Ecclesia S. Joannis per Illsmum Slupski sufragane um albe Russia et officialem Vilnense <...>, *VUB RS*, f. 57, b. B55–4(8), l. 92; Wizyta kosciola Ś. Jana w Wilnie przez X. Slupskiego biskupa gratianopolitan[skiego] archidyakona wilen[skiego] uczyniona, *ibid.*, l. 15v.

⁵⁴⁶ Dekret wizyty Pacy biskupa wileński[ego] XX. Jezuitow y plebanowi wileńskim Sto. Jańskim wydany <...>, *ibid.*, l. 20.

jėzuito Valentino Bartoševskio (Valentini Bartoszewski) 1 000 auksinų legacija, skirta parapinės mokyklos bakalaurui (*bacalauri schola parochialis*)⁵⁴⁷.

Yra išlikusi ir vyskupo Valerijono Protasevičiaus (Waleryan Protassewicz) 1787 m. atliktos Šv. Jono bažnyčios vizitacijos ataskaita (vizitavo dekanas Adomas Borovskis, klebonavo Andrius Stšeckis (Andrzej Strzecki)), tačiau joje teigiama, kad parapinės mokyklos prie šios bažnyčios niekuomet nebuvo, nėra nei pastatyto, nei jai paskirto namo⁵⁴⁸. Panašiai rašoma ir 1798 m. raporte: „Prie parapinės Šv. Jono bažnyčios nėra ir nebuvo jokios parapinės mokyklos ir jokios gyvos sielos, bet yra *Universitas Scientiarum* ir pavieto mokyklos“⁵⁴⁹. Tikriausiai šios parapinės mokyklos veikla nutrūko XVIII a. 9-ame dešimtmetyje, nes vėlesniuose šaltiniuose apie ją neužsimenama, žinių apie ją nepateikiama ir XIX a. pr.⁵⁵⁰

Parapinės Šv. Jono bažnyčios mokykloje 1777 m. mokėsi 10 bajorų ir 2 miestiečių vaikai; 1781 m. – 2 bajorų, – 9 miestiečių vaikai; 1782 m. nurodomas tik bajorų vaikų skaičius – 350 (žr. 3 lentelę). Vilniaus miestiečių pavardžių šaltiniuose nepavyko užfiksuoti, tačiau juose gausu legacijų Šv. Jono bažnyčiai. Tikėtina, kad jai dosniai aukoję miestiečiai ar jų palikuonys galėjo lankyti prie jos veikusią pradinę mokyklą, o vėliau tęsti mokslus Vilniaus akademijoje arba kitose katalikiškose mokymo įstaigose užsienyje. 1606 m. pirklys Andrius Ūsas su pirmąja žmona Agniete fundavo Švč. Marijos Ėmimo į dangų altorių, savo lėšomis išmūrijo jį nuo pamatų ir užrašė jam 300 kapų fondą⁵⁵¹. Tiek pat kapų 1625 m. šiam altoriui paskyrė ir antroji jo žmona Darata Durnikaitė, kuri savo lėšomis išmūrijo altoriaus menšą, pasirūpino altoriaus įrengimu, aptvėrė jį tvorele⁵⁵². Ji, matyt, ištekėjo ir trečią kartą, nes 1641 m. surašytame testamente užsimena apie vyro J. Senkevičiaus 10 000 auksinų fundaciją Dievo Kūno koplyčiai ir 1 000 kapų grynais pinigais Švč. Marijos Ėmimo į dangų altoriui – visos šios pajamos iš užrašytų namų prie Turgaus aikštės⁵⁵³, kurie kaip pajamų šaltinis⁵⁵⁴ ir nesibaigiančių ginčų objektas⁵⁵⁵ minimi ir vėlesnių metų dokumentuose.

⁵⁴⁷ Opisanie wszystkich funduszow y obligacyow funduszowych, kaplic i ołtarzów w kościele Sto. Jańskim wilen[skim] y pod staraniem tegoż kościoła będących, czasu wizyty X. Brzostowskiemu biskupowi przedstawionych, uczynione, *VUB RS*, f. 57, b. B55–4(8), l. 32v.

⁵⁴⁸ „*Szkoły parafialney przy kościele S. Janskim niebyło i niemasz, ani domu zbudowanego, albo wyznaczonego* <...>“, Wizyta generalna Kościoła Święto=Janskiego <...> miano r. 1787 – Dziekanska, *LMAVB RS*, f. 318, b. 12804, l. 33.

⁵⁴⁹ Raport o kosciele parafijalnym S. Jana <...>, *ibid.*, f. 43, b. 19370, l. 10.

⁵⁵⁰ Dvarai. Tabella statystyczna z roku 1803. Koscioły, klasztory, szpitale, szkoły etc., *LMAVB RS*, f. 318, b. 12764, l. 21v–22.

⁵⁵¹ Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, 27.

⁵⁵² *Ibid.*

⁵⁵³ *Ibid.*, 34.

⁵⁵⁴ „*Legacya slawetney Doroty, primo Zomoytelowey, ex post Sienkiewiczowej, mieszczi wilens[kiej], która kamienice swoia w Wilnie na Imbarach położoną, a osobliwie dwa sukienn kramy y sumnę gotowa 1 000 kop groszy lit[fewskich] do kosciola farnego S. Janskiego lokowała z obligacyą*“, Wizyta generalna Kościoła Święto=Janskiego <...>, *LMAVB RS*, f. 318, b. 12804, l. 33v.

⁵⁵⁵ Do <...> Kommissyji Szpitalney <...>, *ibid.*, f. 43, b. 19368, l. 1v.

Legacijų Šv. Jono bažnyčiai XVII a. taip pat paskyrė miestietis Stanislovas Vizbirovičius (Stanislai Wizbirowicz)⁵⁵⁶, tarėjai Bartolomėjus Daškevičius (Bartholomeus Daszkiewicz)⁵⁵⁷ ir Aleksandras Paškevičius (Alexander Paszkiewicz)⁵⁵⁸, pirkliai Andrius ir Mikalojus Semaškos (Andrzej i Mikołai Siemaszko)⁵⁵⁹, T. Bildziukevičius⁵⁶⁰, taip pat S. Karasis⁵⁶¹, Jokūbas Sadlauskas⁵⁶², jėzuitas V. Bartoševskis⁵⁶³, advokatas Stanislovas Paškevičius (Stanisław Paszkiewicz)⁵⁶⁴ ir kt. Matrikulų ir kitų šaltinių duomenys iš dalies patvirtina prielaidą, kad Šv. Jono bažnyčiai aukoję asmenys ar jų atžalos galėjo semtis žinių prie jos veikiančioje parapiinėje mokykloje, o vėliau Vilniaus akademijoje ar kitose katalikiškose mokymo įstaigose užsienyje (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Vilniaus miestiečių legacijos Šv. Jono bažnyčiai ir jų studijos katalikiškose ugdymo institucijose

Šv. Jono bažnyčiai aukoję Vilniaus miestiečiai	Informacija apie studijas
BARTOŠEVSKIS Valentinas	Apie V. Bartoševskio išsilavinimą žinių nėra, tačiau 1619 m. jis išleido darbą „Apie puotą smuklėje ir smuiką“ ⁵⁶⁵ , o 1630 m. – instrukciją, kaip išvengti maro ⁵⁶⁶ , todėl nėra abejonių, kad jis veikiausiai studijavo Vilniaus akademijoje ar kitur. Tarp Vilniaus akademijos studentų minimas

⁵⁵⁶ „<...> Stanisłai Wizbirowicz civis Vilnensis <...> fl. 500 <...>“, Procesus Visitationis Ordinaria, *VUB RS*, f. 57, b. B55-4(8), l. 88v; „Z legacyi <...> Wizborowicza <...> zł. 1000“, Raport o kosciele parafialnym S. Jana <...>, *LMAVB RS*, f. 43, b. 19370.

⁵⁵⁷ „<...> Bartholomeus Daszkiewicz consul Vilnen[sis] <...> fl. 40“, Procesus Visitationis Ordinaria, *VUB RS*, f. 57, b. B55-4(8), l. 102.

⁵⁵⁸ „Alexander Paszkiewicz, consul Vilnen[sis] <...> fl. 20“, *ibid.*

⁵⁵⁹ „Z legacyi Andrzejia Siemaszki zł. 3000“, Raport o kosciele parafialnym S. Jana <...>, *LMAVB RS*, f. 43, b. 19370, l. 8v; tai, kad jie buvo Vilniaus pirkliai, aiškėja iš 1650 m. rugsėjo 2 d. dokumento: „<...> Andrzejem Siemaszkiem Kotem, mieszczaninem y kupcem wilenskim <...> pozwanym o spadki niemale po nieboszczyku Mikołaiu Siemaszku, bracie rodzonym, mieszczaninie y kupcu wilenskim <...>“, Wypis z ksiąg biskupstwa wilenskiego r. 1650 09 02, *ibid.*, f. 43, b. 22940, l. 31.

⁵⁶⁰ Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, 31, 35, 36; „Z legacyi Bildziukiewiczza 2 000 zł.“, Lustracya Collegium Akademickiego wilenskiego <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC6, l. 151; „Advocatus Thomas Bildziukiewicz <...> fl. 20“, Procesus Visitationis Ordinaria, *ibid.*, f. 57, b. B55-4(8), l. 102; „Thoma Bildziukiewicz, advocatu Vilnensis <...> fl. 1 000“, Documentorum Revisorum servientium Parochia Vilnensi sub Titulo Sancti Joannis <...>, *ibid.*, l. 112.

⁵⁶¹ „Stefana Karasia 5 000 zł.“, Lustracya Collegium Akademickiego wilenskiego <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC6, l. 153.

⁵⁶² Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, 36.

⁵⁶³ „Z legacyi Bartoszewskiego <...> zł. 1 000“, *VUB RS*, f. 2, b. DC6, l. 8v; neišku, ar jis tikrai buvo miestietis, dažniausiai nurodoma, kad jis buvo jėzuitas ir gyveno Vilniuje. Kai kurie lenkų tyrinėtojai spėja, kad Valentinas buvo tik autorinis slapyvardis, tikras vardas – Jonas. Gimė 1574 m., 1609–1618 m. ir 1627–1633 m. Vilniaus kolegijos misionierius ir pamokslininkas, mirė 1645 m., Wojciech Rębowski, „Przedmowa“, in *Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie Naświętszej, które powaźny senat miasta wileńskiego ... na roracziech przystojnie co rok odprawuje* (Warszawa: Inst. Wydaw. Pax., 1988), 7.

⁵⁶⁴ „<...> kamienice na Sawicz ulicy do Spaskiej bramy <...> leguę do zakrystyi S. Jana <...>, Widymus z xiąg grodzkich <...>, *VUB RS*, f. 4, b. (A530)21776, l. 1v.

⁵⁶⁵ Spis poszukiwanych broszur ludowo-mieszczanskich [Dr. Karol Badecki, Lwów, Archiwum miejskie], *LMAVB RS*, f. 9, b. BF–2405, l. 1.

⁵⁶⁶ *Bezoar z lez ludzkich czasu powietrza morowe[go] w roku pańskim 1624 utworzony <...>* (Wilno, 1630); Instrukcja ks. Walentego Bartoszewskiego, T. J., *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 97-100.

	Ferdinandas Bartoševskis (Ferdinandus Bartoszewski), kuris 1680 m. čia įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1685 m. – magistro laipsnį ⁵⁶⁷ .
BILDZIUKEVIČIAI Tomas ir Mikalojus	1600 m. į Branevo seminariją įrašytas Tomas Bildziukas (Thomas Bilducius), o 1607 m. – Gasparas Bildziukas (Gasparus Bilducius) ⁵⁶⁸ . 1632 m. tarp Krokuvos universiteto studentų minimas Mikalojus Bildziukevičius (Nicolaus Thomae Bildzikowic) ⁵⁶⁹ . Paulius Rabikauskas užsimena apie Vilniaus jėzuitų kolegijos naujokynę besimokantį Adomą Bilducių (Adomas Bilducius) ⁵⁷⁰ .
PAŠKEVIČIUS Aleksandras	Apie A. Paškevičiaus studijas žinių nėra. Tarp Vilniaus akademijos studentų randame Joną Paškevičių (Joannes Paszkiewicz), kuris 1646 m. čia tapo filosofijos ir laisvųjų menų bakalauru ⁵⁷¹ ; Dominykas Paškevičius (Dominicus Paszkiewicz) 1684 m. įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1686 m. – magistro laipsnį ⁵⁷² ; Prokopas Paškevičius (Procopius Paszkiewicz) 1675 m. tapo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauru ⁵⁷³ ; M. Paškevičius 1692 m. įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1695 m. – magistro laipsnį ⁵⁷⁴ ; Kazimieras Paškevičius (Casimirus Paszkiewicz) 1693 m. tapo filosofijos ir laisvųjų menų bakalauru, o 1695 m. – magistr ⁵⁷⁵ ; Jurgis Paškevičius (Georgius Paszkiewicz) 1673 m. įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1674 m. – magistro laipsnį ⁵⁷⁶ ; Mikalojus Paškevičius (Nicolaus Paszkiewicz) 1696 m. tapo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauru, o 1698 m. – magistr ⁵⁷⁷ .
PAŠKEVIČIUS Stanislovas	1683 m. Vilniaus akademijoje įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, 1685 m. – magistro laipsnį, 1699 m. – tapo abiejų teisų (t.y. kanonų ir civilinės teisės) ⁵⁷⁸ daktaru ⁵⁷⁹ .

⁵⁶⁷ *Akademijos laurai. Laureae academicae*, 269, 323.

⁵⁶⁸ *Uczniowie-solidasi gimnazjum jezuitów*, 54.

⁵⁶⁹ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, 142.

⁵⁷⁰ Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai* (Vilnius: Aidai, 2002), 433, 443.

⁵⁷¹ *Akademijos laurai. Laureae academicae*, 315; galbūt tai Vilniaus pirklio Andriaus Paškevičiaus (Andrea Paszkiewicz) sūnus: „<...> *dziatkami moiemi z pierwszą małżonką p. Heleną Krukowną splodzonymi, Janem i Wawrzyncem Paszkiewiczami* <...>“, 1668 06 29 Andriaus Paškevičiaus test., *LVI A*, f. SA, b. 5335, l. 590v.

⁵⁷² *Akademijos laurai. Laureae academicae*, 271, 326.

⁵⁷³ *Ibid.*, 320.

⁵⁷⁴ *Ibid.*, 276, 333.

⁵⁷⁵ *Ibid.*

⁵⁷⁶ *Ibid.*, 264, 319.

⁵⁷⁷ *Ibid.*, 279, 335.

⁵⁷⁸ Romano Plečkaičio teigimu, daktaro titulą imta teikti jau XII a. Bolonijos teisų mokykloje: užuot vadinus magistris, mokyklos dėstytojus imta vadinti daktarais. Iš pradžių buvo tik civilinės teisės daktarai (*doctores legum*), amžiaus pabaigoje atsirado kanonų teisės daktarai (*doctores decretorum*). Dalis juristų vadinti abiejų teisų – civilinės ir bažnytinės – daktarais, Plečkaitis, „Promocijos senajame Vilniaus universitete“, 18.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, 183, 269, 325; „<...> *Stanislao Paszkiewicz AA. LL. & Philosophiae magistro* <...>“, *Assertiones Canonico Legales DE Iudiciis & Processu in Causis Civilibus & Criminalibus, Sub Auspicijs Illustrissimi, Excellentissimi ac Reverendissimi, Domini Domini Constantini Casimiri Brzostowski, Episcopi Vilmensis, Praelati Domestici SSmi D. N. Innocentii XII, & Pontificij Solij Assistentis, Cancellarii Almæ Academiæ & Universitatis Vil[nensis] Soc[ietatis] IESU, Domini, Patroni, & Meccenatis Amplissimi, Publicæ Disputationi propositæ* <...> (Vilnæ, 1699), 1.

SADLAUSKAS Jokūbas	1658 m. kovo 6 d. į Zamostės akademią įrašytas Helijas Martynas Sadlovskis (Sadłowski Helias Martini) ⁵⁸⁰ .
SEMAŠKOS Mikalojus ir Andrius	Stanislovas Semaška (Stanislaus Siemaszko) 1655 m. Vilniaus akademijoje įgijo teologijos bakalauro, o 1668 m. – laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį ⁵⁸¹ .
VIZBİROVIČIUS Stanislovas	1641 m. Vilniaus akademijoje studijavo Jonas Vizborovičius (Jan Wizborowicz) ⁵⁸² .

4.2. Liuteronų ir evangelikų reformatų mokyklos

Evangelikai išsilavinimą, mokytumą, rašto vaidmenį visuomenės gyvenime laikė didžiule vertebe⁵⁸³, todėl rūpinosi švietimo institucijų – parapijų, vėliau ir vidurinių mokyklų – steigimu. XVI a. paskutiniame ketvirtyje jie pirmavo pagal įkurtų pradinėjų mokyklų skaičių. Jų atsiradavo beveik prie kiekvienos naujai funduojamos evangelikų bažnyčios, mokyklos buvo aprūpinamos lėšomis⁵⁸⁴. Parapinės mokyklos – pradinė, elementarioji mokymo pakopa, kurioje tikybos, o dažnai ir rašymo bei skaitymo įgūdžių buvo mokomi ne tik nepasiturinčių bajorų ir valstiečių, bet ir miestiečių palikuonys⁵⁸⁵. Vilniuje liuteronų pradinė mokykla, kuri iš pradžių buvo skirta tik berniukams, veikė prie jų maldos namų Vokiečių gatvėje⁵⁸⁶. 1600 m. ją pradėjo lankyti M. Vorbekas-Lettowas. Savo dienoraštyje jis pažymi: „Septynerių metų amžiaus pradėjau lankyti liuteronų mokyklą prie jų bažnyčios Vilniuje, kurioje per pusę metų išmokau skaityti ir saikingai rašyti“⁵⁸⁷. Jis pripažįsta labai paviršutiniškai susipažinęs su gramatika, todėl tėvo Mato Lettowo vėliau buvo išsiųstas semtis žinių į Karaliaučių, kur beveik metus lankė mokyklą senamiestyje⁵⁸⁸.

Daugiau žinių apie liuteronų mokyklą Vilniuje išlikę nuo XVII a. vidurio. Žinoma, kad nuo 1649 m. jos rektoriumi buvo pamokslininkas Joachimas Goebelis (Goebel), 1665 m. –

⁵⁸⁰ *Album studentów Akademii Zamojskiej*, 225.

⁵⁸¹ *Akademijos laurai. Laureae academicae*, 169, 261.

⁵⁸² 1641 01 23 [Vilniaus akademijos studentų Jono Vizbaravičiaus (Wizborowicz), Aleksandro Katerlos ir Žygimanto Jablko (Jablko) skundas prieš evangelikus Joną Girdvilą (Girdwił) ir Jokūbą Chelchovskį, kaltinant juos smurto veiksmų prieš katalikus organizavimu], *LNB RS*, f. 93, b. 1713, l. 1.

⁵⁸³ Lukšaitė, „Reformacijos Lietuvoje raida“, 85.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, 115; Kristupas Radvila aprūpino mokyklas Biržuose (1584 m.), Nemunėlio Radviliškyje (1590 m.), taip pat Salamiestyje ir Papilyje (1595 m.); Sofija Mitkevičiūtė-Vnučkienė mokyklas fundavo 1589 m. Pašušvyje ir 1592 m. Šiluvoje; liuteronų mokykla galbūt veikė XVI a. pab. Žemelyje, o arijonai, globojami Kiškų, lankė Yvijos ir Naugarduko mokyklas, Pacevičius, „Mokyklos“, 392–393.

⁵⁸⁵ Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, 467.

⁵⁸⁶ 1555 m. iš Vokietijos į Vilnių atvyko tūlas Viklefas ir ėmė skelbti Martyno Liuterio mokslą Šv. Onos bažnyčioje. Vėliau jį savo namuose Vokiečių gatvėje priglaudė burmistras Augustinas Morštinas, šiuose namuose rinkosi naujojo mokslo šalininkai. Vėliau Viklefas buvo išvarytas, Morštinas greitai mirė, tačiau jo namai tapo nuolatine prieglauda Liuterio šalininkams, kurie čia įrėngė sau bažnyčią, pradžioje medinę, o vėliau mūrinę, Vladas Drėma, *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvų* (Vilnius: Versus aureus, 2007), 561.

⁵⁸⁷ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 30.

⁵⁸⁸ *Ibid.*

pastorius Kristupas Hartknochas (Hartknoch)⁵⁸⁹, o 1678 m. – Zielinskis. Nuo 1673 m. pastoriai tapdavo ir mokyklų inspektoriams. Be mokyklos rektoriaus, joje taip pat buvo konrektorius, choro ir giedojimo mokyklos direktorius. 1640 m. tokiu direktoriumi arba giedotoju dirbo Jonas Tyrhaeusas (Jan Tyrhaeus). Mokyklą sudarė trys, vėliau – dvi klasės, joje visada dirbo keletas mokytojų. 1694 m., be prie bažnyčios veikusios mokyklos, mieste veikė dar dvi mažesnės, bet jos vėliau buvo uždraustos⁵⁹⁰. Visos LDK mastu liuteronai įdiegė švietimo sistemos naujovę: jie apie 1648 m. atidarė pirmąją viešą mergaičių mokyklą LDK⁵⁹¹. Adamas Ferdynandas Adamowiczius nurodo, kad 1647 m. nežinomas asmuo našlių namams paaukojo 6 000 auksinų, o minėtai mergaičių mokyklai – 1 000 auksinų⁵⁹².

Galima daryti prielaidą, kad liuteronų mokyklą lankė daugiausia vokiečių kilmės miestiečiai⁵⁹³, nes dauguma jų buvo liuteronų bažnyčios kuratoriai ir skirdavo jai lėšų. Vienas pirmųjų jos globėjų – burmistras J. Gibelis. Iš Torunės kilusio A. Schonflissijaus 1637 m. gruodžio 2 d. pamokslė rašoma: „<...> [J. Gibelis] buvo mūsų vargingos bažnyčios senjoras, noriai buvo linkęs jai tarnauti, būdamas savo draugams didelis pagalbininkas ne tik sveiku patarimu, bet ir paties dalyko esme“⁵⁹⁴. 1624 m. jo lėšomis buvo pastatytas altorius, pasižymėjęs grožiu ir turtingumu: „<...> kai didžiojo gaisro metu mūsų bažnyčia visiškai sudegė, jo pastangomis nedelsiant buvo pastatyta kita, kurioje jis savo lėšomis fundavo puikų ir vertingą altorių ir tam išleido nemažą sumą pinigų, kviesdamas iš užsienio dailės meistrus“⁵⁹⁵. Nors J. Gibelio testamentas neiškilo, tačiau, kaip teigia pamokslininkas liuteronas A. Schonflissijus, ir jame burmistras nepamiršo liuteronų bažnyčios, špitolių ir Dievo tarnų⁵⁹⁶.

Nuo 1636 m. liuteronų bažnyčios Vilniuje (*Ecclesiae Saxonicae Vilnensis*) kuratoriumi buvo jau minėtas M. Vorbekas-Lettowas. Jos senjoru (*Ecclesiae Vilnensis senior*) jis įvardijamas ir Karaliaučiaus universiteto matrikulų 1655 m. vasario 15 d. įrašė⁵⁹⁷. Žinoma, kad M. Vorbekas-Lettowas buvo ne tik Vilniaus magistrato narys, bet ir karaliaus Vladislavo IV Vazos gydytojas bei sekretorius. Kaip rašo A. F. Adamowiczius, karalius 1639 m. puikiai pasitikdavo

⁵⁸⁹ Kazimierz Piwarskis nurodo, kad K. Hartknochas kalvinistų mokyklos rektoriumi tapo po metų, t. y. 1666 m., tuo pat metu jis padėdavo pastoriumi skelbti pamokslus lenkų ir vokiečių k., Kazimierz Piwarski, „Hartknoch Krzysztof Jan“, *PSB* 9, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960–1961), 296; išlikusios nežinomo autoriaus pastabos dėl K. Hartknocho veikaluose pasitaikančių klaidų: „Christoph Hartknoch <...>“, [Nežinomo autoriaus pastabos dėl Christoph Hartknocho veikalų klaidų], *LMAVB RS*, f. 15, b. 319, l. 2v.

⁵⁹⁰ Adam Ferdynand Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie. Kronika zebrana na obchód trzechwiekowego istnienia kościoła w roku 1855 w dzień Ś. Jana Chrzciciela* (Wilno, 1855), 37.

⁵⁹¹ Lukšaitė, „Reformacijos Lietuvoje raida“, 116.

⁵⁹² Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie*, 60.

⁵⁹³ Liuteronų bažnyčios pamokslininko eilėraštyje pažymima: „Jest tu nas Niemców nie lada, że już trzecia część diabłów po Niemiecku gada“, *Relacya a oraz suplika zboru wileńskiego saskiego do Hern Martyna Lutra, za predykantom Burchardym ministrem swoim, który roku 1623 dnia 14. Octobra <...> po kury lazząc, z drabiny spadł, y szycję szczęśliwie zlamac raczył <...>* (Wilno, 1623).

⁵⁹⁴ „Wiadomość o życiu ...“, 142.

⁵⁹⁵ *Ibid.*

⁵⁹⁶ *Ibid.*, 146.

⁵⁹⁷ *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 547.

liuteronų pasiuntinius iš Gdansko, nes šalia savęs turėjo darbštų ir pamaldų gydytoją, Vilniuje nuolat gyvenantį M. Vorbeką-Lettową⁵⁹⁸. Matyt, dėl pastarojo ryšių su liuteronų bažnyčia karalius Vladislovas IV Vaza 1633 m. birželio 15 d. išleido atskirą privilegiją, kuria garantavo liuteronams tikybos laisvę (*liberum exercitium religioni*), leido sakyti pamokslus lenkų ir vokiečių kalbomis, laidoti mirusius ir lydėti juos į kapines skambant įprastoms giesmėms bei dalyvaujant protestantų kunigams, mokyklų bakalaurams ir mokiniams⁵⁹⁹. Dažnai evangelikų laidotuvių procesijos kėlė katalikų nepasitenkinimą ir baigdavosi neramumais. Pvz., iš 1620 m. gruodžio 5 d. dokumento aiškėja, kad Vilniaus bernardinų vienuolyno vyresnysis kunigas Valerijonas Grocholskis draudė evangelikams lydėti mirusius su pamaldomis pro vienuolyno bažnyčią⁶⁰⁰. Sujudimas kilo ir 1637 m. laidojant liuteronų bažnyčiai nusipelnusį burmistrą J. Gibelį, kai vaikpalaikiai užpuolė į kapines lydimą jo kūną. A. Schonflissijus taip aprašo šį įvykį: „Graudus buvo reginys, kai į kapo duobę nešamas tavo kūnas buvo draskomas ir plėšomas, kai tavo karstas buvo išvoliotas vandens nutekamajame griovyje (*rynsztoku*) ir apmėtytas akmenimis, o kas liūdniausia – tavo veidas niekšišškai akmeniu sužeistas“⁶⁰¹. Galbūt dėl šių įvykių M. Vorbekas-Lettowas 1663 m. birželio 27 d. testamente pageidavo būti palaidotas liuteronų evangelikų kapinių koplyčioje be pasaulietinių iškilnių, o sutaupytus pinigus įpareigojo skirti Vilniaus liuteronų špitolės vargšams, nes pinigų labiau reikėtų jų nepritekliui sumažinti, nei jo mirusio kūnui išpuošti⁶⁰².

Pasak A. F. Adamowicziaus, 1644 m. liuteronų bažnyčios senjoru ir kuratoriumi tapo medicinos ir filosofijos daktaras Jonas Majus (Ioannes Maius)⁶⁰³. XVII a. 5-o dešimtmečio šaltiniuose jis įvardijamas kaip medicinos daktaras⁶⁰⁴. 1648 m. J. Majus parašė liuteronų bažnyčios taisykles, arba kanonus, susidedančius net iš 304 punktų. Tų pačių metų liepos 22 d. juos patvirtino Vilniuje posėdžiavęs Evangelikų liuteronų sinodas. Kanonus pasirašyti privalėjo kiekvienas pamokslininkas, pradedant J. Goebeliu, baigiant bažnyčios vadovu bei kuratoriumi. Paskutinis pamokslininkas, įsipareigojęs juos vykdyti, buvo klebonas daktaras Hilsenitzas. Svarbu tai, kad trečioje J. Majaus sukurtų taisyklių dalyje daug dėmesio skirta mokyklų globėjams, inspektoriams ir tarnams bei egzaminams⁶⁰⁵.

⁵⁹⁸ Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie*, 21.

⁵⁹⁹ Ibid.

⁶⁰⁰ 1620 12 05 [Vilniaus evangelikų reformatų atstovo Povilo Progulbickio skundas LDK Vyriausiajam Tribunolui prieš Vilniaus bernardinų vienuolyno vyresnįjį kun. Valerijoną Grocholskį, kuris draudžia evangelikams lydėti mirusiuosius su pamaldomis pro vienuolyno bažnyčią], *LNB RS*, f. 93, b. 1692, l. 1-1v.

⁶⁰¹ „Wiadomość o zyciu ...“, 143.

⁶⁰² Ragauskas, „Karaliaus sekretoriaus medicinos daktaro“, 50.

⁶⁰³ Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie*, 38.

⁶⁰⁴ „<...> Ioannes Maius, Medic. Doctr. <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 61; „<...> Ioannes Maius, *medicinae doctor*“, *ibid.*, 454; „<...> Jana Majusa, *medicinae doctora* <...>“, *ibid.*, 458.

⁶⁰⁵ Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie*, 38.

Galima teigti, kad liuteronų bažnyčios pripažinimui ir pradinių mokyklų kūrimuisi įtakos turėjo jų bendruomenės narių užimamos aukštos pareigos Vilniaus savivaldos institucijose. 1531–1544 m. burmistru dirbo Vilniaus pirklys Augustinas Morštinas, kilęs iš pasiturinčių Krokuvos miestiečių⁶⁰⁶. 1618 m. burmistru išrinktas minėtas J. Gibelis, kuris net 38 m. uoliai tarnavo miestui ir liuteronų bažnyčiai⁶⁰⁷. Vilniaus savivaldos institucijose dirbo ir tarėjai liuteronai M. Vorbekas-Lettowas ir Vilhelmas Engelbrechtas (Vilhelmi Engelbrecht)⁶⁰⁸ bei kt. Tikėtina, kad šie paminėti asmenys ar jų palikuonys lankė prie liuteronų bažnyčios veikusią pradinę mokyklą, o vėliau studijavo užsienio aukštosiose mokyklose. I. Lukšaitės teigimu, katalikiškoji Vilniaus akademija nedraudė priimti kitas religijas išpažįstančių studentų, bet per studijų metus įvairiais būdais siekdavo jų konversijos. Todėl evangelikai stengėsi kurti specialius fondus, iš kurių skirdavo stipendijas jaunuoliams ir siuntė juos į užsienio universitetus⁶⁰⁹. Tarp tokiomis stipendijų fondais pasinaudojusių mokinių buvo miestietis liuteronas Andrius Pezarskis (Andrzej Pezarowius)⁶¹⁰, kuris 1684 m. vasario 29 d. dokumente įvardijamas kaip karaliaus sekretorius ir advokatas⁶¹¹. 1658 m. balandžio 5 d. įrašė teigiama, kad jis imatrikuluotas į Karaliaučiaus universitetą studijuoti teisės, tačiau šiame įrašė nurodomas su Vilniumi nesusijęs kilmėvardis⁶¹². Kitas stipendininkas – Arnolfas Zaleskis (Arnolf Zaleski)⁶¹³, taip pat studijavęs teisės mokslus Karaliaučiuje, 1656 m. vasario 15 d. įrašė įvardijamas kaip bažnyčios administratorius (*Ecclesiae provisor*)⁶¹⁴. Pasak D. Fricko, liuteronų bažnyčios senjoro pareigas A. Zaleskis ėjo nuo 1664 m., o jo aukų dydis šiai bažnyčiai siekdavo nuo 12 iki 48 auksinų⁶¹⁵.

Liuteronų mokyklą Vilniuje lankė ir mažiau pasiturintys miestiečiai. Pvz., pirklio liuteronas S. Engelbrechto laidotuvių pamoksle pažymima, kad jo tėvai – S. Engelbrechtas ir Kristina Litavovna (Christyna Litawowna) – jį auklėjo Dievo baimėje, moksluose ir drausmėje⁶¹⁶, todėl galima daryti prielaidą, kad jis sėmėsi žinių prie liuteronų bažnyčios

⁶⁰⁶ Jan Ptaśnik, *Z dziejów krakowskiego kupiectwa od XIV do XIX w.* (Kraków: drukarnia „Czas“, 1910), 7-9.

⁶⁰⁷ „Wiadomość o życiu ...“, 143; Kraszewski, *Wilno od początków jego*, t. 2, 17; Marcelli Kosman, *Protestanci i kontreformacja. Z dziejów tolerancji w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978), 84.

⁶⁰⁸ „<...> Vilhelmi Engelbrecht, consularis Vilmensis <...>“, 1653 12 15 Arento Engelbechto test., *LVIA*, f. SA, b. 5341, l. 276; „<...> Wilhelma Engelbrechta, rajcy wileńs[kiego] <...>“, *ibid.*, l. 284.

⁶⁰⁹ Lukšaitė, „Reformacijos Lietuvoje raida“, 116.

⁶¹⁰ Adamowicz, *Kościół augsburski w Wilnie*, 59.

⁶¹¹ „<...> Andrea Pomeani Pezarski SRM s[e]c[reta]ry, patroni caesarum <...>“, 1690 10 20 Jurgio Goltzo test., *LVIA*, f. SA, b. 5340, l. 413.

⁶¹² „Pomeanus Pesarovius Andr., Caunen. Lithvan., iur.“, *Matrikel der Albertus-Universität*, II Band, 4.

⁶¹³ „<...> Arnolphi Zaleski caesarum postcurialium MDL juris consulti <...>“, Henriko Moneso t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5104, l. 71; „<...> Arnolphus Zaleski <...>“, *ibid.*, b. 5106, l. 104.

⁶¹⁴ *Matrikel und Promotionsverzeichnisse*, I Band, 547.

⁶¹⁵ *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 182.

⁶¹⁶ „<...> wychowywali go w boiaźni Bożey, w nauce, w karności Pańskiey <...>“, *Memorial smiertelnosci na pogrzebie*.

veikusioje pradinėje mokykloje, o vėliau tęsė mokslus Hamburge⁶¹⁷. Šią mokyklą turėjo lankyti ir jo sūnus M. Engelbrechtas, kuris anksti neteko tėvo ir buvo globojamas Kauno pastalininkio Kristupo Eperješo (Krzysztof Eperieszy)⁶¹⁸.

Tikėtina, kad liuteronų pradinėje mokykloje mokslo žinių sėmėsi miestietis pozumentininkas M. Šolis⁶¹⁹ bei jo palikuonys. Iš A. Šionflisijaus pamokslo aiškėja, kad M. Šolis 1621 m. gruodžio 20 d. Poznanėje vedė vietinio pirklio Achacijaus Fillenborno (Achacy Fillenborn) dukrą Aną, su kuria gyvendamas Vilniuje susilaukė 5 vaikų – 3 sūnų ir 2 dukrų. Dėl mieste 1624–1625 m. siautusio maro jie laikinai buvo apsistoję Nesvyžiuje, bet maro pasekmių jų šeimai vis dėlto nepavyko išvengti. Grįžus į Vilnių, M. Šolio žmona ėmė skūstis prastėjančia sveikata ir mirė 1631 m. vasario 5 d. būdama vos 26 metų amžiaus. Prieš mirtį ji pasikvietė į namus vokiečių pamokslininką, kuriam išpažino savo nuodėmes⁶²⁰.

Prie liuteronų bažnyčios veikiančioje mokykloje, ko gero, mokėsi ir kito pirklio liuteronas J. D. Hartmano⁶²¹ atžalos. Jo sutuoktinės K. Tokarskos Hartmanienės laidotuvių pamoksle užsimenama apie sūnų Stanislovą Hartmaną (Stanisław Hartman) ir dar apie du svetimuose kraštuose esančius sūnus⁶²². Šiame pamoksle taip pat nurodoma, kad jos velionis vyras J. D. Hartmanas buvo nusipelnęs liuteronų bažnyčios senjoras⁶²³. Jo užrašymai šiai bažnyčiai 1662–1675 m. siekė 24 auksinus, panašią pinigų sumą 1675–1683 m. bažnyčiai paskyrė ir jo našlė K. Hartmanienė⁶²⁴. Jos laidotuvių pamokslą Vilniaus liuteronų bažnyčioje dalyvaujant garbingiems klausytojams 1686 m. vasario 10 d. sakė kunigas J. Baazelis, kuris buvo prie bažnyčios veikiančios pradinės mokyklos inspektorius⁶²⁵.

Tai, kad liuteronų mokyklą Vilniuje lankė daugiausiai pirklio amatu užsiimantys miestiečiai, patvirtina dar keli išlikę šaltiniai. Pvz., pirklys liuteronas P. Kletas 1667 m. vasario 9 d. testamentu užrašė 10 kapų liuteronų bažnyčiai ir 10 kapų prie jos įsikūrusiai špitolei⁶²⁶, todėl galima numanyti, kad jis, o vėliau ir jo sūnus Mykolas Kletas (Michael Klet) mokslo žinių sėmėsi liuteronų pradinėje mokykloje. Pirklys Jonas Ejsinkas (Joannes Eysink) ir jo žmona

⁶¹⁷ „Potym odesłał go do Niemiec, a osobliwie do Hamburgu, aby się tam zaprawował w handle kupieckie“, ibid.

⁶¹⁸ „<...>Melcherowi Engelbrechtowi u nas w opiece zostaiacemu po nieboszczyku panu Symonie Engelbrechcie, rodzicu onego <...>“, 1669 Simono Engelbrechto t. inv., LVIA, f. SA, b. 5106, l. 82.

⁶¹⁹ „<...> Michał Szol i Andrzej Offman mieszczenie wilen[scy] <...>“, 1653 12 15 Arento Engelbrechto test., LVIA, f. SA, b. 5341, l. 282v; „<...> Michala Scholle, pasamonita i mieszczanina tutecznego <...>“, Kazanie na pogrzebie córki.

⁶²⁰ Ibid.

⁶²¹ „<...> Daniela Hartmana, także kupca i mieszczanina wileńskiego <...>“, Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne, 28.

⁶²² „Zegna trzech synow swoich, jednego z nich tu teraz obecnego, a dwuch w cudzoziemskich zostaiacych kraiach“, Obraz mary albo prawdziwy kontrafet, 289, 327.

⁶²³ „<...> dobrze zasłużonego seniora kościoła wileńskiego Aug. Confess. invar. <...>“, ibid., 283.

⁶²⁴ Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne, 28.

⁶²⁵ „<...> X. Jana Baazela pasterza y kaznodzeje niemieckiego y polskiego Augspurskiey Confessiey Wilnie szkoły tameczney inspektor“, Obraz mary albo prawdziwy kontrafet, 283.

⁶²⁶ „Do kościoła naszego confessiey auspurskiey kop dziesięć, a na szpital kop dziesięć oddał“, 1667 02 09 Petro Kleto test., LVIA, f. SA, b. 5335, l. 287v.

Elžbieta Peceltovna Ejsinkienė (Elisabetha Peceltowna Eysinkowa) 1690 m. spalio 18 d. laiške teigė, kad nepamiršo liuteronų bažnyčios: šiems maldos namams, špitolėms, vargšams ir artimiausiems giminaičiams užrašė 1 000 lenkiškų auksinų įprastomis monetomis⁶²⁷. Tačiau liuteronų mokyklą, ko gero, galėjo lankyti tik J. Ejsinkas, kuris pasirašė šį laišką, nes jo žmona, kaip pažymėta šiame laiške, neturinti rašymo įgūdžių⁶²⁸.

Liuteronai nuo XVI a. antrosios pusės galėjo lavintis ir Vilniaus evangelikų reformatų pradinėje mokykloje. Vincas Laurynaitis nurodo, kad apie 1553 m. Mikalojus Radvila Juodasis Lukiškėse savo tikėjimo išpažintojams įsteigė bažnyčią ir tuoj susirūpino mokyklos reikalu. Viename pasitarime jis išskėlė mintį, kad vaikai ir tarnai čia galėtų iš ko nors įgyti „tikrojo mokslo“. 1565 m. testamentu jis paskyrė didelę pinigų sumą vietos bendruomenei ir jos mokyklai. Po jo mirties Vilniaus evangelikus reformatus globojo Mikalojus Radvila Rudasis, 1570 m. nusipirkęs žemės sklypą ir čia ėmęs statyti bažnyčią, prieglaudą, mokyklą ir bendrabutį. Jam mirus, statybos darbus baigė Kristupas Radvila Perkūnas⁶²⁹. Jis 1609 m. rugpjūčio 3 d. privilegijoje užsimena apie evangelikų reformatų bažnyčiai ir špitolei užrašytą nuosavą mūrinių namą, vadinamą *Konstantynowska*, esantį Didžiosios Pilies gatvėje priešais Šv. Jono bažnyčią⁶³⁰.

Vilniaus evangelikų reformatų mokykla savo gyvavimo pradžioje buvo suvargusi ir turėjo 10 mokinių, tačiau XVI a. 9-ame dešimtmetyje ji išaugo ir pasiekė vidurinės mokyklos lygį⁶³¹. I. Lukšaitės teigimu, nuo 1588 m. iki 1610 m. joje lavinosi ir kalvinistų, ir liuteronų vaikai⁶³², todėl galima numanyti, kad čia turėjo būti išmokslintas ne vienas jaunuolis. Apie šioje mokykloje besimokusius asmenis daugiausiai žinių teikia su kalvinistų persekiojimais susiję šaltiniai. Pvz., 1640 m. balandžio 13 d. Vilniaus akademijos rektorius kunigas Melchioras Šmelingas (Melchior Schmelling) apskundė evangelikų bendruomenės narius, tarp jų ir mokyklos bakalaurus, dėl įvykdytų smurto aktų prieš katalikus⁶³³. Šiame dokumente paminėti ir

⁶²⁷ „<...> na Kościół y Chwałę Bożą, na szpitalu, na ubogie, także krewne moie nayblisze tysiąc zł. polskich zwyczajny monety wylączam“, 1690 10 18 Jono ir Elžbietos Ejsinkų laiškas, *ibid.*, b. 5340, l. 402.

⁶²⁸ *Ibid.*, l. 402v.

⁶²⁹ Laurynaitis, „Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos“, 124.

⁶³⁰ Ja, Chrzysztoph Radziwił, xiąże na Birzach, z Dubinek, seywenski, żyzmorski, bystrzycki <...>, *LMAVB RS*, f. 1, b. 232, l. 1.

⁶³¹ Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, 468.

⁶³² *Ibid.*, 471.

⁶³³ „Wielebny xiądz Melchior Schmelling rector Akademiej Wilenskiej Societatis Jesu załował się y protestował na zbor kalwinsky y na obywatelu jego, ministry, ludimagistry, bakalarze, cantory, gospodarze y wszystkie adherenty <...>“, 1640 05 13 [Vilniaus akademijos rektorius kun. Melchioro Šmelingo skundas prieš evangelikus, 1640 m. balandžio 7 d. padėjusius prie akademijos bažnyčios nuluptą šunį, vaizduojantį nukryžiuotąjį Kristų, ir įvykdžiusius kitokius smurto prieš katalikus aktus], *LNB RS*, f. 93, b. 1712, l. 1.

evangelikų mokyklos „žekai“: Šoto Hanuso (Szot Hanus) sūnus Petras Hanskis (Petr Hanski) ir pozumentininko Kornelijaus (Korneliusz) sūnus Hanusas Kornelijus (Hanus Korneliusz)⁶³⁴.

Apie čia besilavinusius Vilniaus miestiečius žinių nėra daug. M. Vorbekas-Lettowas savo dienoraštyje pažymi, kad grįžęs iš Gdansko ir konrektorius Adomo Rasijaus (Adamus Rassius) paragintas, pradėjo lankyti garsiąją Vilniaus evangelikų reformatų mokyklą⁶³⁵. Čia jis klausėsi įvairių paskaitų: kunigo Baltazaro Krosnevickio (Baltazar Krośniewicki), teologijos daktaro, dėstomos teologijos ir logikos, Martyno Chmieleskio (Marcin Chmieleski) dėstomos fizikos ir etikos, buvusio M. Vorbeko-Lettowo inspektoriaus [A. Rasijaus] skaitomos retorikos⁶³⁶. M. Vorbekas-Lettowas užsimena apie atvejį, kai, grįždamas iš evangelikų reformatų mokyklos su knygomis pažastyje, prie namų sutiko kunigą jėzuitą J. Gruževskį (Gruszewski), kuris panorėjo jį egzaminuoti ir išsiaiškinti, ko jis išmoko Karaliaučiaus ir Vilniaus mokyklose⁶³⁷.

I. Lukšaitė spėja, kad XVII a. pr. evangelikų reformatų mokykloje galėjo lavintis turtingo vilniečio sūnus Bartolomėjus Mejeris (Barholomaeus Meier)⁶³⁸, kuris 1604 m. rugpjūčio mėn. įsirašė į Gdansko akademinę gimnaziją⁶³⁹. 1615 m. rugpjūčio mėn. tarp šios protestantiškos gimnazijos mokinių aptinkame vilnietį Johaną Mejerį (Johannes Meierus)⁶⁴⁰, tikriausiai B. Mejerio brolį ar giminaitį. Su B. Mejeriu giminystės ryšiais greičiausiai susijęs ir 1617 m. gruodžio 18 d. į Elbingo gimnazijos antrąją klasę įrašytas Simonas Mejeris (Simon Meier)⁶⁴¹, todėl galima numanyti, kad Johanas ir Simonas Mejeriai taip pat, ko gero, lankė Vilniaus evangelikų reformatų mokyklą.

Šioje mokykloje veikiausiai mokėsi žinomo Vilniaus pirklio kalvinisto K. Winholdo (Winoldo)⁶⁴² sūnus, kaip ir tėvas pavadintas Kornelijaus vardu. 1638 m. išspausdintame

⁶³⁴ „<...> zakom swoim zborowym, mianowicie Petrowi Hanskiemu, synowi Szota Hanusa, Hanusowi Korneliuszowi, synowi Korneliusza passamannika <...>“, *ibid.*, l. 2.

⁶³⁵ „<...> przy zborze ewangelickim była sławna szkoła, do której za konrektora iż był zaciągniony inspektor mój, a ich alumnus, Adamus Rassius, vir literatissimus, abym do tejże chodził, wymógł na rodzicu moim <...>“, Vorbek Lettow, *Skarbnica pamięci*, 31.

⁶³⁶ *Ibid.*

⁶³⁷ *Ibid.*, 31–32.

⁶³⁸ Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, 471.

⁶³⁹ „Barholomaeus Meier, Vilnensis Lithuanus“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 71.

⁶⁴⁰ „Johannes Meierus, Vilnensis“, *ibid.*, 97.

⁶⁴¹ „Simon Meier Vilnensis“, *Matrikel des Gymnasiums*, 55.

⁶⁴² 1609 m. rugpjūčio 3 d. dokumente minimas Vilniaus pirklio K. Winoldo mūrinis namas Didžiosios Pilies gatvėje, vadinamas *Rupertowska*, Ja, Chrzysztoph Radziwił, xiążę na Birzach, z Dubinek, seywenski, żyzmorski, bystrzycki <...>, *LMAVB RS*, f. 1, b. 232, l. 1; 1610 m. spalio 21 d. Vilniaus pavieto vazonio Juozapo Jankovskio reliacijoje taip pat paminėtas miestietis K. Winoldas, 1610 08 03 Выпис с книгъ гродскихъ владу воеводства виленского, *ibid.*, f. 43, b. 11050, l. 1; vilniečių Winholdų šeimos atstovų biografinius faktus plačiausiai apžvelgęs A. Ragauskas, kuris teigia, kad Kornelijus Winholdas I atvyko iš Olandijos, tikriausiai Vilnių pasiekė per Gdanską, palaikijęs glaudžius prekybinius ir kultūrinius ryšius su Olandija, Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai“, 11–12.

kalvinisto B. Łabęckio⁶⁴³ laidotuvių pamokslė nurodoma, kad K. Winholdas gimė 1600 m. gruodžio 25 d. pamaldumu pasižyminčioje šeimoje, todėl nuo jaunų dienų buvo auklėjamas pažįstant Dievą ir krikščionišką tikėjimą. Laisvųjų menų jis mokėsi ne tik Vilniuje, bet ir užsienio mokymo įstaigose, iš kurių 1622 m. laimingai grįžo į gimtuosius namus⁶⁴⁴. K. Winholdas, kaip ir tėvas, tarnavo evangelikų reformatų bažnyčiai ir netgi sutiko būti scholiaru Vilniaus mokykloje nuo miestiečių⁶⁴⁵. Būdamas 22 m. amžiaus vedė aukščiau minėto liuteronų burmistro J. Gibelo dukrą Katažiną, su kuria santuokoje dorai pragyveno 16 metų bei susilaukė 5 vaikų, iš kurių tėvus pergyveno tik sūnus Jokūbas⁶⁴⁶. A. Ragauskas užsimena apie Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčioje 1635 m. sausio 1 d. pakrikštytą sūnų Kornelijų, kuris palaidotas tų pačių metų kovo 6 d. prie šios bažnyčios esančiose kapinėse⁶⁴⁷. 1637 m. rugpjūčio 1 d. gimęs ir tų pačių metų rugpjūčio 11 d. pakrikštytas kitas sūnus Jonas⁶⁴⁸ gyvenęs labai trumpai, vos porą mėnesių. Pamokslininkas B. Łabęckis nurodo, kad Jonas mirė 1637 m. spalio 12 d.⁶⁴⁹, o Jokūbas – 1647 m. balandžio 15 d., turėdamas 18 m. ir būdamas nevedęs⁶⁵⁰.

Vilniaus evangelikų reformatų mokykloje žinių, ko gero, sėmėsi ir kalvinistas H. Monesas, kuris XVII a. 4-ame dešimtmetyje buvo įtakingas evangelikų reformatų bendruomenės narys⁶⁵¹. Nuo 1655 m. jis pradėjo eiti tarėjo pareigas⁶⁵², o nuo 1665 m. šaltiniuose įvardijamas burmistru, karaliaus sekretoriumi ir LDK muitų administratoriumi⁶⁵³. 1666 m. sudarytu testamentu H. Monesas kreipėsi į kolegas iš Vilniaus magistrato, kad jie neabejotų jo Vilniaus miestui parodytomis geradariybėmis⁶⁵⁴. Jo užimamos pareigos reikalavo didesnio nei pradinėje mokykloje įgyjamo žinių багаžo⁶⁵⁵: jo turto inventoriuje užsiminama

⁶⁴³ B. Labenckis – kalvinistų pamokslininkas ir rašytojas, kilęs iš Karališkosios Prūsijos, nežinoma, kokioje mokykloje įstaigoje lavinosi, Stanisław Twarek, „Łabęcki (Łabenski, Łabentski, Labenscius) Baltazar“, *PSB* 18, z. 2 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 172.

⁶⁴⁴ *Nadzieia sprawiedliwych w śmierci*, 10v; A. Ragauskas pažymi, kad K. Winholdas II mokėsi mokykloje Vilniuje, o laisvuosius menus studijavo užsienyje, Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai“, 15.

⁶⁴⁵ *Ibid.*, 17.

⁶⁴⁶ *Nadzieia sprawiedliwych w śmierci*, 10v–11; Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai“, 16.

⁶⁴⁷ Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai“, 16.

⁶⁴⁸ *Ibid.*

⁶⁴⁹ *Meditacie rodzicielskie w chorobie*, 7v.

⁶⁵⁰ Ragauskas, „Vilniečiai Winholdai“, 19.

⁶⁵¹ *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 25.

⁶⁵² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 124.

⁶⁵³ „<...> Hendrychowi Monesowi, sekretarzowi JKM, burmistrzowi wileńskiemu <...>“, 1665 03 18 Hanuso Maydeburgeno test., *LVI A*, f. SA, b. 5333, l. 471v; 1665 03 18 Hanuso Magdeburgerio test., *ibid.*, b. 5334, l. 1300; „<...> Henrici Mones, SRM secretary, proconsulis Vilnens, theleonoru MDL administratoris <...>“, 1666 Henriko Moneso test., *ibid.*, b. 5335, l. 40; „<...> Henrici Mones, SRM secretary, procon[sulis] Vilnen[sis] <...>“, Henriko Moneso t. inv., *ibid.*, b. 5104, l. 71.

⁶⁵⁴ „<...> collegow moich w magistracie będących, nie wątpiąc namniemy, że iakiekolwiek usługi y wygody moie, ktorem niezmarzczonym czolem dla dobra pospolitego miasta tego stołecznego okazowalem <...>“, 1666 Henriko Moneso test., b. 5335, l. 41.

⁶⁵⁵ A. Ragauskas spėja, kad jis buvo gavęs profesinį – pirkliską – ir vienos iš protestantiškų pradinių mokyklų išsilavinimą, Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 266.

apie 2 rejestrines ir 6 muitų knygas⁶⁵⁶, kurias, be abejonės, jis privalėjo pildyti, todėl galima daryti prielaidą, kad kalvinistas H. Monesas turėjo lavintis ne tik evangelikų reformatų mokykloje, bet ir kitur. Tačiau jo pavardės tarp protestantiškų užsienio mokymo įstaigų studentų aptikti nepavyko. Testamente jis prašė žento liuteronu Jono Štrunko (Jan Sztrunk) būti palaidotas prie Vilniaus reformatų evangelikų bažnyčios išmūrytame rūsyje⁶⁵⁷.

XVII a. šaltiniai nedaug informacijos teikia ir apie evangelikų reformatų mokyklos materialinę bazę bei joje dėščiusius mokytojus. Yra žinoma, kad ji buvo 4 klasių, mokytojams ir mokiniams buvo įsteigtas bendrabutis su valgykla⁶⁵⁸. I klasė, t. y. aukščiausioji, buvo vadinama *prima*, II – *secunda*, III – *tertia*, IV, pati žemiausioji, – *quarta*⁶⁵⁹. 1625 m. evangelikų reformatų sinodo nutarime mokytojai vadinami įvairiai: bakalaurais, pedagogais ir preceptoriais, o mokiniai – alumnais. Kiekvienas stojantysis į mokyklą privalėjo sumokėti vienkartinį 20 auksinų mokestį⁶⁶⁰. Pirmasis Vilniaus evangelikų reformatų mokyklos mokytojas – arijonas Martynas Čechovičius (Marciu Czechowicz)⁶⁶¹. Prieš 1590 m. joje veikiausiai dirbo Joannas Jonas Moravas, kuris 1595 m. buvo vadinamas Šviesiausiosios Vilniaus gimnazijos rektoriumi⁶⁶². Be J. J. Moravo, 1595 m. mokykloje dirbo dar keturi mokytojai: Johannas Groterus iš Rostoko, Molleris Cyryakas Leutschovius, Motiejus Schmissius iš Glogovo ir Abraomas Visockis; 1600–1610 m. joje mokytojavo Kvirinas Knogleris⁶⁶³. S. Tworekas, priešingai nei I. Lukšaitė, nurodo, kad C. Molleris (Cyriaci Molleris) dar iki 1590 m. kalvinistų gimnazijoje Vilniuje pradėjo dėstyti retoriką ir poetiką, 1599 m. tapo jos rektoriumi⁶⁶⁴, o su šia gimnazija jis buvo susijęs iki 1605 m.⁶⁶⁵ XVII pr. Vilniaus evangelikų reformatų mokykloje dėstė M. Vorbeko-Lettowo atsiminimuose minėti A. Rasijus, B. Krosneviskis ir M. Chmieleskis.

I. Lukšaitės žiniomis, šios mokyklos rektorais buvo Rozumscijus Lenkas (Benedictus Rozumscius Polonnus), kuris vėliau tapo Vilniaus magistrato sekretoriumi, ir Heidelberge studijavęs Petras Siestrencevičius (Sestrencius, Siestrencewicz)⁶⁶⁶. J. Łukaszewiczius dar

⁶⁵⁶ „Ksiąg rejestrowych dwoie, ksiąg sześć celnych“, Henriko Moneso t. inv., LVIA, f. SA, b. 5104, l. 73.

⁶⁵⁷ 1666 Henriko Moneso test., *ibid.*, b. 5335, l. 40–40v.

⁶⁵⁸ Laurynaitis, „Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos“, 124.

⁶⁵⁹ *Ibid.*, 125.

⁶⁶⁰ 1625 m. Vilniaus provincinio evangelikų reformatų sinodo „Nutarimo apie mokyklas“ fragmentai, *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis*, 172, 174.

⁶⁶¹ Jan Łukaszewicz, *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*, t. 2 (Poznań, 1843), 163.

⁶⁶² Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, 470.

⁶⁶³ *Ibid.*, 471.

⁶⁶⁴ Kaip gimnazijos rektorius jis minimas 1599 m. leidinyje, *Chorvs mvsarvm in honorem nvytiarvm, virisolidarvditione, singviari i virtvte <...> Cyriaci Molleris, rectoris scholae Argiuorum apud Vilnenses in Lithuania, sponsi <...> (Regiomontiboruss, 1599)*.

⁶⁶⁵ Stanisław Tworek, „Moller (Mollerus, Möller) Cyriak“, *PSB* 21, z. 6 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976), 631.

⁶⁶⁶ *Ibid.*; „*Petrus Sestrencius, Litanus*“, *Matrikel der Universität Heidelberg*, 218; „*Petrus Sestrentius, Vilnensis Litanus*“, *ibid.*, 473.

užsimena apie Povilą Dimitrovičių (Paweł Dymitrowicz), iš Gdansko kilusį Andrių Velzijų (Andrzej Welsyusz) ir iš Prūsijos atvykusį Vaitiekų Hartlibą (Wojciech Hartlib)⁶⁶⁷. Šaltiniuose randame žinių tik apie vieną iš jų – Jurgį Hartlibą (Georgius Hartlibius), matyt, J. Łukaszewiczius klaidingai nurodęs jo vardą. 1638 m. leidinyje „Paradoxa Spiritus Privati Quem nuper Magistelli Calvinistae Vilnenses“, be mokyklos rektoriaus J. Hartlibo, paminėtas konrektorius Elijas Biskupskis (Elias Biskupski), *collega scholae* Samuelis Ceraskis (Samuel Ceraski) ir giedotojas Motiejus Dolivskis (Matthias Doliwski)⁶⁶⁸. 1640 m. kovo 31 d. dokumente minimi evangelikų reformatų bažnyčios pamokslininkai B. Łabęckis ir Jonas Jurskis (Jan Jurski), mokyklos *ludi rector* J. Hartlibas, *collega scholae* S. Ceraskis, giedotojas M. Dolivskis ir kt.⁶⁶⁹

Evangelikams reformatams B. Łabęckiui, J. Jurskiui ir J. Hartlibui daugiau dėmesio skiriama 1639–1640 m. šaltiniuose, susijusiuose su katalikų ir kalvinistų riaušėmis. 1639 m. spalio 4 d. pamokslininko J. Jurskio – B. Łabęckio žento – namuose švenčiant dukros krikštynas Vilniaus pilies teismo teisėjo Danieliaus Naborovskio posūnis Paulius Piekarskis su Naborovskos tarnu Juozapu Rakovskiu paleido iš lanko strėles link seserų bernardinių vienuolyno. Buvo išdaužtas vienuolyno langas, o strėlės pataikė į Šv. Mykolo ir kitų arkangelų atvaizdus⁶⁷⁰. Šis įvykis tapo puikiu pretekstu jėzuitams pradėti neramumus spalio 5 d., kai jie bandė ne tik sugriauti evangelikų reformatų bažnyčią, bet ir suniokojo šalia veikiančios mokyklos stogą bei špitolę. Per riaušes labiausiai nukentėjo kalvinistų mokyklos rektorius J. Hartlibas, kuris buvo smarkiai sumuštas ir nuo tilto įmestas į Vilnios upę. Taip pat per šiuos neramumus buvo apiplėšti turtingo Vilniaus pirklio, prancūzo kalvinisto Jokūbo Desauso namai ir krautuvės⁶⁷¹. Po šių įvykių kalvinistai įsipareigojo per šešias savaites iškelti savo maldos namus už miesto ribų. Radvilų giminės atstovų remiama gimnazija taip pat nutraukė savo veiklą, nors šaltiniuose esama užuominų, kad ji galbūt dar kurį laiką veikė slapta. Pvz., iš 1641 m.

⁶⁶⁷ Łukaszewicz, *Dzieje kościołów wyznania helweckiego*, 166.

⁶⁶⁸ *Paradoxa Spiritus Privati Quem nuper Magistelli Calvinistae Vilnenses <...> Ad Rem poetice transtulerunt, Ex libello ipsorum In Exequias Cuiusdam Illustris Viri Anno 1638. 14. Septembris. impresso collecta et illustrata* (Vilnius, 1638), 1.

⁶⁶⁹ *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 484.

⁶⁷⁰ Aivas Ragauskas, „1639–1640 m. religiniai neramumai Vilniuje“, *Orbis Lituaniae*, žiūrėta 2016 12 14, <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/16391640-m-religiniai-neramumai-vilniuje/1474>; Bogumiła Kosmanowa, „Sprawa wileńskiego kościoła św. Michała (wizja J. I. Kraszewskiego a rzeczywistość historyczna)“, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 40 (1996): 64; Augustyniak, „Jeszcze raz w sprawie ...“, 170.

⁶⁷¹ Henryk Wisner, „Likwidacja zboru ewangelickiego w Wilnie (1639–1646). Z dziejów walki z inaczej wierzącymi“, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 37 (1993): 91; Henryk Merczyng, „Czterokrotne zburzenie zboru wileńskiego“, *Zwiastun ewangeliczny* 11 (1901): 327.

sausio 23 d. dokumento aiškėja, kad karaliaus dekretu uždraustos kalvinistų mokyklos galimai buvo atidaromos priemiestyje esančiuose privačiuose namuose⁶⁷².

Apžvelgus liuteronų ir evangelikų reformatų mokyklų veiklą kyla klausimas: kodėl katalikų neapykanta buvo nukreipta būtent prieš evangelikų reformatų bendruomenės narius, o vokiečių kilmės miestiečiams liuteronams turėta mažiau pretenzijų? Pasak tyrinėtojos U. Augustyniak, tam įtakos turėjo ne tik tai, kad liuteronai paprastai buvo miestiečių kilmės, o tarp kalvinistų dominavo bajorų luomo atstovai. Nesantaika atsiradavo labiau dėl evangelikų reformatų bažnyčios padėties, kuri nuo XVI a. pab. buvo apsupta katalikiškų šventovių – Šv. Trejybės (bernardinų), Šv. Jono (faros, nuo 1578 m. perėjo į jėzuitų rankas) ir Šv. Mykolo (bernardinų). Kiek toliau aplink Žuvies turgų buvo išsidėsčiusios cerkvės: Švč. Trejybės (unitų), Šv. Spaso, Šv. Paraskevijos (Piatnickajos) ir Šv. Mikalojaus. Reikėtų neužmiršti, kad visai šalia buvo įsikūrusios bursos nepasiturintiems Vilniaus akademijos studentams: Valerijonų ir Ambraziejaus⁶⁷³, todėl, be abejonės, trijų tikėjimų bendruomenių koegzistavimas kurstė nesantaiką⁶⁷⁴, o tai atsispindėdavo ir mokyklų veikloje.

Santykius tarp evangelikų reformatų ir katalikų komplikuodavo konkurencija dėl „sielų valdymo“ ir ambicijos lavinti priešingos konfesijos jaunuolius. Dėl to evangelikų reformatų bažnyčios dvasininkai privalėjo „resocializuoti“ Vilniaus akademijoje jėzuitų idėjų prisisėmusias reformatų atžalas. Tačiau jie priimdavo ir akademijos bėglius, deklaruojančius norą atsiversti į reformatų tikėjimą, slėpė juos nuo jėzuitų ar netgi siūsdavo studijuoti į užsienį evangelikų reformatų bažnyčios lėšomis, o tai kartais tapdavo pačiu tikriausiu tokių konversijų motyvu⁶⁷⁵.

4.3. Šv. Dvasios brolijos stačiatikių mokykla

Iki XVI a. antrosios pusės stačiatikiai, skirtingai nuo katalikų, Vilniaus mieste nebuvo įsteigę ugdymo institucijų, tad daugelis jų buvo priversti lankyti katalikų pradinės mokyklas. Romanas Pelczaras nurodo, kad dėl pastarųjų įtakos stačiatikiai dažnai pereidavo į katalikybę, o

⁶⁷² „<...> szkoły tymże dekretem zniesione, na przedmieściu swowolnie otworzywszy, exercitium religijie kalwińskiej intra muros w domach prywatnych nad zakazanie tegoż świętobliwego dekretu non sne proximo tumultuum periculo gorąco i hardzie wznowiwszy <...>“, *Wilniane: żywoty siedemnastowieczne*, 487.

⁶⁷³ 1691 m. druskos pirklo Mikalojaus Koryznos (Nicolaus Koryzna) testamente minimas bursoje gyvenantis studentas Jonas Blaževičius: „<...> Janowi Blażewiczowi, studentowi, w bursie będącemu <...>“, *LVI A*, f. SA, b. 5340, l. 497v.

⁶⁷⁴ Augustyniak, „Jeszcze raz w sprawie ...“, 173–174; panašios nuomonės yra A. Ragauskas, teigiantis, kad trintį kaskart kelė artima vienuolių bernardinų ir kitų katalikų bažnyčių kaimynystė, Ragauskas, „1639–1640 m. religiniai neramumai“.

⁶⁷⁵ Augustyniak, „Jeszcze raz w sprawie ...“, 179–180; panašių konversijos atvejų užfiksuoti nepavyko, 1729 m. birželio 27 d. sudarytame testamente Vilniaus patricijus A. Willantsas pažymi, kad miršta išpažįsdamas šventąjį katalikų tikėjimą ir išsižadantis klaidų ir atsimetimų bei Liutero mokyklos, kurią smerkia ir atmeta, *LVI A*, f. SA, b. 5345, l. 141v.

kartais net sulenkėdavo, todėl tarp jų buvo aiškiai jaučiamas išsilavinusių ir šviesaus proto asmenų trūkumas⁶⁷⁶. Aukštesnį išsilavinimą stačiatikiai dažniausiai įgydavo Ostrogo ir Kijevo Mohylos akademijose ar artimiausiose katalikiškose mokymo įstaigose – Vilniaus bei Krokuvos universitetuose⁶⁷⁷. Sylwestras Kossowas 1635 m. išleistame veikalė „Exegesis“ pažymėjo, kad įkūrus aukštąją mokyklą Kijeve stačiatikiams nėra būtinybės „elgetauti“ Ingolštate ir Olomouce⁶⁷⁸. Jis tikriausiai rėmėsi savo patirtimi, nes yra žinoma, kad S. Kossowas pradinių žinių sėmėsi stačiatikių brolijos mokykloje Vilniuje, vėliau studijavo jėzuitų kolegijoje Liubline ir Zamostės akademijoje, galimai pabuvojo ir Olomouce bei Vienoje. Savo pedagoginę veiklą jis pradėjo XVII a. 2-jo dešimtmečio pabaigoje Vilniaus brolijos mokykloje, kurioje dėstė retoriką ir teologiją, taip pat buvo kviečiamas ir į Lvovo⁶⁷⁹ bei Kijevo brolijų mokyklas⁶⁸⁰.

Stačiatikių mokykla Vilniuje buvo įkurta XVI a. 9-ame dešimtmetyje miestiečių luomo atstovų ir brolijos narių⁶⁸¹ pastangomis prie Švč. Trejybės vienuolyno⁶⁸². Pasak Dariaus Barono, Vilniaus stačiatikiai jau 1584 m. juto būtinybę steigti savo stačiatikišką mokyklą. Tokį jų sumanymą galima vertinti kaip atsaką į Vilniaus akademijos ir Vilniaus popiežiškosios seminarijos įkūrimą. Tačiau dar turėjo praeiti nemažai metų, kol toks jų sumanymas buvo realizuotas⁶⁸³. Stačiatikių mokyklos įsteigimo metai siejami su 1592 m. spalio 9 d. Zigmanto Vazos privilegija, iš kurios aiškėja, kad brolijos nariai iš LDK medžioklio Jono Naruševičiaus (Ян Нарушевич) nusipirko vadinamąjį Hamšėjaus (Гомшеевскій) namą, o kitą namą gavo

⁶⁷⁶ Roman Pelczar, „Cerkiewne szkolnictwo parafialne w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w.: podstawy ideowe, organizacyjne i materialne“, *Rozprawy z Dziejów Oświaty* 42 (2003): 68.

⁶⁷⁷ Antoni Mironowicz, „Szkolnictwo prawosławne na ziemiach białoruskich w XVI–XVIII wieku“, *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 2 (1994): 32.

⁶⁷⁸ „Exegesis, to iest danie sprawy o szkołach kiowskich y winickich, w których uczą zakonnicy Religiey Graeckiey, przez wielebnego oycy Sylwestra Kossowa, electa episkopa Mscislawskiego, Mogilowskiego, Orczańskiego, przed rokiem teraznieyszym w tychże szkołach przez trzy lata professora napisane“, *Архивъ Юго-западной Россіи, издаваемый временной комиссіей для разбора древних актовъ*. Ч. 1, т. 8, вып. 1, *Памятники литературной полемики православныхъ южно-русовъ с протестантами и латино-унитами в Юго-западной Руси за XVI и XVII стол.* (Киев, 1859–1911), 445.

⁶⁷⁹ Apie Lvovo brolijos mokyklą ir špitolę užsimenama miestiečio Petro Kunaščako užrašuose: „<...> do szpitala y do szkoły <...>“, „Zapiski Piotra Kunaszczaka mieszczanina lwowskiego z 1663-1694“, *Oddział Rękopisów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, sygn. 2111/I, s. 17, http://www2.oss.wroc.pl/kat/kzc/pobpdf.php?fond_5_d_1/rl_f5_d_1_rkps_2111.pdf.

⁶⁸⁰ Ryszard Łuźny, „Kossów (Kosów, Kosow) Sylwester“, in *PSB* 14, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968-1969), 326; Ludmiła Utrutko, „Szkoly prawosławne w rozumieniu Sylwestra Kossowa“, in „*Pokazanie Cerkwie prawdziwej...*“. *Studia nad dziejami i kulturą Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej*, pod. red. naukową Piotra Chomika (Białystok: Libra, 2004), 81.

⁶⁸¹ Dar egzistavo stačiatikių madaus brolijos, kurios jokiū būdu neprilygo bažnytinėms (cerkvinėms) brolijoms pagal savo indėlį į kultūrą ir švietimą, Aivas Ragauskas, „Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidurys – XVII a.)“, in *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, sudarė Grasilda Blažienė, Sandra Grigaravičiūtė ir Aivas Ragauskas (Vilnius: VPU leidykla, 2010), 232.

⁶⁸² „Школа тежъ ихъ братская, въ монастыру светое Троицы въ мeste Виленскомъ быти мела <...>“, 1592 10 09 Привилегія короля Сигизмунда III-го на основание Братства при Виленской Св.-Троицкой церкви, также на открытіе при немъ школы и типографіи и на освобожденіе Братскаго дома отъ всехъ городскихъ повинностей, *АВАК*, т. 9, 146;

⁶⁸³ Darius Baronas, „Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m.“, in *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, t. 5, *Bažnyčios istorijos studijos* (Vilnius: Petro ofsetas, 2012), 59.

dovanų iš Vilniaus miestiečio ir brolijos nario Jokūbo Kondratovičiaus (Яковъ Кондратовичъ)⁶⁸⁴, tada abu juos sujungė ir įkūrė mokyklą⁶⁸⁵. Taigi matome, kad prirėkė maždaug 8 metų, kol mokykla buvo aprūpinta mokymo priemonėmis, mokytojais ir patalpomis bei ėmė visiškai funkcionuoti⁶⁸⁶.

Stačiatikių kultūros ir švietimo klausimais labiau rūpinosi pasiturintys miestiečių luomo atstovai⁶⁸⁷. Konstantino Charlampovičiaus teigimu, jiems buvo gerokai paprasčiau prisiimti ir atlikti šviečiamąją misiją, nes jie priklausė daugiau ar mažiau juridiskai nepriklausomam luomui, turėjo savo savivaldos institucijas ir, kadangi vertėsi amatininkyste ir prekyba, buvo gana pasiturintys, todėl, palyginti su kitais miesto gyventojais būdami ganėtinai išprusę ir išsilavinę, puikiai suvokė išsimokslinimo naudą. Kita vertus, XVI a. antroje pusėje daugelyje didesnių ATR miestų stačiatikiai miestiečiai telkėsi į cerkvines brolijas, ir tokiu būdu gyventojų švietimas stačiatikybės dvasia tapo jiems ne kažkokiu šalutiniu užsiėmimu, o prisidėjo prie ankstesnės veiklos, pritaikytos prie to laikotarpio poreikių⁶⁸⁸. Kitų tyrinėtojų manymu, stačiatikių mokyklų steigimas XVI–XVII a. tapo bene pagrindiniu cerkvinių brolijų uždaviniu. Būtent šių brolijų pastangomis kuriamos ugdymo institucijos atliko pagrindinį vaidmenį plėtojant švietimą tarp stačiatikybės išpažinėjų.

1632 m. Vilniaus stačiatikių brolijos išleistame leidinyje pažymima, kad jos narių skaičius nuolat didėjo, į ją įsirašydavo ne tik savivaldos institucijų nariai – burmistrai, tarėjai ir suolininkai, bet ir mažiau pasiturintys miestiečiai⁶⁸⁹. Pvz., 1584 m. tarp brolijos narių randame Vilniaus burmistrą Ivaną Jeremejevičių (Иван Еремеевичъ), tarėjus Jokūbą Kaptūrą (Яковъ Константиновичъ Каптуръ), Ostarą Boroviną (Остапъ Максимовичъ Боровинъ) ir Ilją Isamovičių (Илья Исамовичъ), gaštininką Ivaną Andrejevičių (Иванъ Андреевичъ), tarėją Ivaną Montušovą (Иванъ Мартиновичъ Монтушовъ), suolininkus Gavrilą Bražušić (Гаврило

---

⁶⁸⁴ Miestietį Jokūbą Kondratovičių randame 1584 m. brolijos narių registre: „Ланъ Яковъ Кондратовичъ“, „Реестр уписованія братій братства цетковнаго Святои Живоначалнои Тройце, олтаря стретенія господня, в месте Виленскомъ, року отъ воплощенія господа Бога и спаса нашего Иисуса Христа, 1584“, *Чтенія въ императоркомъ обществѣ исторіи и древностей російскихъ при Московскомъ университете*, kn. 3, отд. 3 (1859), 30.

⁶⁸⁵ 1592 10 09 Привилегія короля Сигизмунда III-го <...>, АВАК, т. 9, 146; Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 319–320.

⁶⁸⁶ Baronas, „Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos“, 61.

⁶⁸⁷ Antoni Mironowicz, *Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej* (Białystok: Zakład Poligraficzny Offset-Print, 2003), 18.

⁶⁸⁸ Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 278.

⁶⁸⁹ „<...> rosło w Chrystusie bractwo nasze Wileńskie, a im daley tym wiecey do rejestru brackiego <...> poczęli się wpisywać <...> z magistratu Wileńskiego burmistrze, raycy, ławnikowie prawosławni, tak у PP. mieszczanie imiona swe wnosić“, „ΣΥΝΟΨΙΣ, - сочиненіе въ защиту правъ православной западно-русской церкви, изданное Виленскимъ братствомъ ко времени конвокаціоннаго сейма после смерти короля Сигизмунда III 1632 года“, *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссіею для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ и Волыньскомъ Генераль-Губернаторѣ*, т. 7, ч. 1 (Кіевъ, 1887), 549; Teresa Chynczewska-Hennel, „Rola bractw prawosławnych w polemice międzywyznaniowej w Rzeczypospolitej końca XVI i pierwszej połowy XVII wieku“, in „*Pokazanie Cerkwie prawdziwej...*“, 18.

Семеновичъ Бражичъ) ir Gavrilą Maksimovičių (Гаврило Максимовичъ)⁶⁹⁰. Brolijos nariais taip pat tapdavo amatininkai ir pirkliai: dažytojai (audinių), siuvėjai, kepurininkai, kailiadirbiai, auksakaliai, muilininkai, krautuvininkai ir kt. Prie kai kurių brolijos narių nenurodomos užimamos pareigos ar įgyta profesija, bet iš jų pavardžių galima spręsti, kad jie turėjo priklausyti garsioms Vilniaus miestiečių stačiatikių šeimoms: Omeļjanas Senčila (Омелянь Сенчило), Ivanas ir Izaokas Kononovičiai (Иванъ Семеновичъ Кононовичъ, Исакъ Семеновичъ Кононовичъ), Andrius Šostakas (Андрей Афанасовичъ Шостаць), Nikiforas Omeļjanovičius (Никифоръ Омеляновичъ), Larijonas Kononovičius (Ларионъ Кононовичъ), Ivanas Dubovičius (Иванъ Кузмичъ Дубовичъ)⁶⁹¹ ir kt. Galima daryti prielaidą, kad 1584 m. brolijos narių rejestre paminėti Vilniaus miestiečių palikuonys galėjo semtis žinių stačiatikiškoje mokykloje prie Švč. Trejybės cerkvės, o vėliau – prie Šv. Dvasios cerkvės. Šią prielaidą patvirtina ir 1589 m. birželio 21 d. Žygimanto III Vazos privilegija, kurioje nurodoma stačiatikių mokykloje nemokamai lavinti brolijos narių atžalas⁶⁹².

Piotras Chomikas pažymi, kad XVI a. pabaigoje brolijos nariais ir stačiatikybės išpažinėjais buvo pirklys Vilniaus burmistras Kozma Mamoničius ir jo brolis Lukas Mamoničius⁶⁹³, kurie savo namuose Didžiojoje gatvėje išlaikė spaustuvę. P. Chomikas spėja, kad stačiatikių brolija, gavusi leidimą spausdinti įvairias knygas, reikalingas tiek cerkvėje, tiek ir mokykloje, iš pradžių galėjo naudotis brolių Mamoničių dirbtuvėmis⁶⁹⁴. Yra žinoma, kad 1607 m. spaustuvę ir šeimos verslą perėmė K. Mamoničiaus sūnus Leonas, kuris spaustuvininko amato išmoko iš tėvo ir lavinosi stačiatikių brolijos įkurtoje mokykloje. Jis turėjo literatūrinių gebėjimų, mokėjo keletą kalbų – lenkų, gudų ir senąją bažnytinę slavų, kiek vėliau perėjo į unitų pusę ir net tapo Švč. Trejybės unitų bazilijonų brolijos nariu⁶⁹⁵. Vilniaus burmistro S. Lebedičiaus turto inventoriuje užsimenama apie Mamoničių spaustuvėje rusėnų kalba išspausdintas maldas⁶⁹⁶.

⁶⁹⁰ „Реестр уписованія братій братства цетковного ...“, 30.

⁶⁹¹ Ibid., 31-34.

⁶⁹² „<...> в школе теж братской детей братии уписное <...> дармо учити повинни <...>“, *Zbiór dawnych dyplomatow i aktow miast: Wilna, Trok, prawoslawnych monasterów, cerkwi, i w różnych sprawach*, cz. 2 (Wilno, 1843), 10.

⁶⁹³ Mamoničių šeima kilusi iš Mogilavo, į Vilnių atvyko tikriausiai XVI a. pirmojoje pusėje. Kuzmos tėvas Ivanas buvo pasiturintis pirklys ir Vilniaus tarybos narys. Kuzma irgi vertėsi pirklio amatu, panašiai kaip ir tėvas priklausė Vilniaus miesto valdančiajam elitui, daug metų ėjo burmistro pareigas, K. Korotajowa, „Mamonicz Kuźma vel Kosma“, in *PSB* 19, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974), 464.

⁶⁹⁴ Piotr Chomik, „Bractwo Św. Ducha w Wilnie w XVI–XVIII wieku“, in „*Pokazanie Cerkwie prawdziwej...*“, 28.

⁶⁹⁵ K. Korotajowa, „Mamonicz Leon“, in *PSB* 19, z. 3, 466; Artūras Dubonis nurodo, kad Kozma po Brastos unijos liko stačiatikiu, todėl, matyt, ir sūnų leido į stačiatikių brolijos mokyklą, o jo brolis Lukas, nors atvirai nedeklaruodavo savo konfesinių pažiūrų, bet, manoma, kad jo ryšiai su L. Sapiega, unijos šalininku, vertė jį laikytis globėjo gyvenimo taisyklių, Artūras Dubonis, „Vilniaus miestietis Lukas Mamoničius“, *Lituanistica* 2(18) (1994): 26.

⁶⁹⁶ „*Modlitwy druku Mamoniczowskie <...>*“, 1649 Stepono Lebedičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5096, l. 439v.

Antoni Mironowiczius nurodo, kad XVII a. pirmoje pusėje į broliją įsirašė miestiečiai Simonas Azaryčius (Semeon Iwanowicz Azarycz) ir P. Kosobuckis, kurie 1636 m. jai paaukėjo tam tikrą pinigų sumą⁶⁹⁷. Dėl pirmojo narystės brolijoje nekyla abejonių, nes S. Azaryčius⁶⁹⁸ savo testamente nurodė priklausęs Šv. Dvasios brolijai Vilniuje⁶⁹⁹. Tam tikrą išsilavinimą jis, matyt, įgijo Naugarde ar kitame rusėniškame mieste, nes testamente pažymi, kad buvęs išmokslintas ir išauklėtas pagal Rytų cerkvės tikėjimo pamaldas. Jo trys sūnūs – Mykolas (krikšto vardas Matas), Petras ir Jeronimas – žinių sėmėsi stačiatikiškose mokyklose. Yra žinoma, kad S. Azaryčius vyriausiąjį sūnų Mykolą atidavė į stačiatikių vienuolyną prie Šv. Dvasios cerkvės Vilniuje, kuriame jis patarnaudavo tėvui Silvestriui⁷⁰⁰. Apie Petro išsilavinimą nepateikiama jokių žinių, o jauniausias sūnus Jeronimas, S. Azaryčiaus testamento duomenimis, iki šiol yra atsidėjęs mokslams⁷⁰¹. Iš 1648 m. J. Azaryčiaus testamento aiškėja, kad jis vėliau vertėsi pirklio amatu⁷⁰². Šv. Dvasios cerkvei testamentu jis paaukėjo 40 lietuviškų kapų, o špitolėi – 4 kapas. Šiame dokumente taip pat pažymėta, kad jis buvęs Šv. Dvasios cerkvės statybų prižiūrėtoju ir šiam reikalui išleidęs 70 kapų, kurias dovanojo brolijos nariams⁷⁰³.

Abejonių kyla dėl pirklio P. Kosobuckio⁷⁰⁴ priklausomybės brolijai XVII a. pirmoje pusėje, nes žinoma, kad jis atvyko į Vilnių iš Polocko tik 1668 m.⁷⁰⁵ Savo testamente P. Kosobuckis užsimena apie Polocke gyvenantį brolių Mykolą Kosobuckį (Michał Kossobucki) ir kito brolio Vasilijaus Kosobuckio našlę (Wasiłowa Kossobucka), gyvenančią Mogiliavo mieste⁷⁰⁶. Galbūt P. Kosobuckis brolijos nariu tapo dar gyvendamas Polocke, nes, pavyzdžiui, į 1584 m. rejestrą įrašyti miestiečiai ir iš kitų miestų – Bielsko, Oršos, Brastos, Pinsko ir kt. Tikėtina, kad XVII a. antroje pusėje prie Šv. Dvasios cerkvės veikiančią stačiatikišką mokyklą lankė P. Kosobuckio sūnūs Andrius, Juozapas, Mykolas ir Aleksandras. Dviem iš jų – Juozapai

⁶⁹⁷ Mironowicz, *Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej*, 39.

⁶⁹⁸ „<...> Symeon Iwanowicz Azarycz – Nowogrodzki mieszczanin, uprzywileiowany miasta ikmci stołecznego wileńskiego <...>“, 1636 12 08 ДЗ Виленскаго мещанина Семена Ивановича Азарича, *АВАК*, t. 9, 471.

⁶⁹⁹ „<...> brat wpisany w bractwo Wileńskie ś. Ducha <...>“, *ibid.*

⁷⁰⁰ „Synu moiemu starszemu Michałowi <...> kłóregom ofiarował panu Bogu do zakonu w Czerncy, mianowicie do tegoż zakonu s. Ducha przy cerkwi Bratstwa Wileńskiego <...>“, *ibid.*, 472.

⁷⁰¹ „<...> młodszy aż dotychczas na naukach będąc y trwając <...>“, *ibid.*, 473.

⁷⁰² „<...> Hieronimi Ozarycz – civis et negotiatoris Vilnensis <...>“, 1648 06 02 ДЗ Виленскаго мещанина Геронима Азарича, *ibid.*, 476.

⁷⁰³ *Ibid.*, 478.

⁷⁰⁴ „<...> Pawła Kosobuckiego, kupca mieszczanina wileńskiego <...>“, 1679 Juozapo Kosobuckio t. inv., *LVIIA*, f. SA, b. 5109, l. 420; „<...> Pawła Kossobuckiego, mieszczanina i kupca wileńskiego <...>“, 1689 06 29 Pauliaus Kosobuckio test., *ibid.*, b. 5340, l. 230.

⁷⁰⁵ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 273; „<...> Paulus Kossobucki incola quondam Polocen[sis] <...>“, Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai <...> srašas*, 47; 1657 m. Polocko magistrato aktų knygoje minimas Filipas Kosobuckis, tikriausiai P. Kosobuckio tėvas ar giminitis: „Переднами, Филипом Кособуцким а Кузьмою Наумовичом, бурмистрами <...> в ратушу Полоцьком заседаючими“, Максим Гардзеў, „Дакументы па гісторыі рамяства ў актавай кнізе полацкага магiстратуза 1656-57 г.“, *Беларускі Гiстарычны Аглядад* 10, сш. 1-2 (2003), <http://www.belhistory.eu/maksim-gardzee%D1%9E-dakumenty-pa-gistoryi-ramyastva-%D1%9E-aktavaj-knize-polackaga-magistratu-za-1656-57-g/>.

⁷⁰⁶ 1689 06 29 Pauliaus Kosobuckio test., *LVIIA*, f. SA, b. 5340, l. 229v.

ir Mykolui Kosobuckiams (Józef, Michał Kossobuckie) – tikrai reikėjo tam tikrų žinių ir įgūdžių, nes jie, panašiai kaip ir tėvas, vertėsi prekyba, ne kartą vyko į Karaliaučių ir kitus miestus⁷⁰⁷. P. Kosobuckis paskutinės valios akte užsimena ne tik apie savo turėtas religines knygas (*Żywoty Ojców Świątych* ir *Biblia Polska*), bet ir apie velioniui sūnui Juozapui dovanotus veikalus⁷⁰⁸, kurie yra suregistruoti 1679 m. sudarytame J. Kosobuckio turto inventoriuje (48 įvairaus pobūdžio knygų rinkinys)⁷⁰⁹. Čia užsimenama ir apie du prekybinius rejestrus, kuriuos jis pats privalėjo pildyti (vieno apimtis 16 puslapių, kito – 10 puslapių).

A. Mironowicziaus teigimu, Šv. Dvasios brolijai dvi bibliotekas su turtingais knygų rinkiniais (Antikos autorių Cicerono, Aristotelio, Homero ir Justiniano veikalais) padovanojo minėtas burmistras unitas S. Lebedičius⁷¹⁰. Tačiau mažai tikėtina, kad jis žinių būtų sėmęsis stačiatikių brolijos mokykloje. M. B. Topolska nurodo, kad S. Lebedičiaus knygų rinkinyje gausu lotyniškų žodynų ir vadovėlių, todėl esą jis galėjo studijuoti vietinėje jėzuitų akademijoje⁷¹¹. Tokiam jos teiginiui prieštarauja A. Ragauskas, kuris spėja, kad S. Lebedičius galėjo mokytis XVII a. pradžioje aukštu lygiu pasižymėjusioje unitiškoje Švč. Trejybės vienuolyno ar kurioje nors kitoje didelės jėzuitų įtakos mokykloje, todėl šaltiniuose nėra duomenų apie jo studijas Vilniaus akademijoje⁷¹². S. Lebedičiaus 1649 m. turto inventoriuje minimas sūnus Stepukas (Stephus)⁷¹³, tačiau apie jo mokslus taip pat nepateikiama jokių duomenų. Iš mažiųjų vardo formos galima spręsti, kad jis buvo dar mažametis, todėl peršasi išvada, kad Stepukas galbūt buvo lavinamas tik namuose, mokytis pradinėje mokykloje tikriausiai nebuvo pradėjęs, nes S. Lebedičiaus turto rejestro pabaigoje pažymima, kad netrukus po burmistro laidotuvių mirė ir jo sūnelis⁷¹⁴.

Apie stačiatikių brolijos mokykloje besimokiusius Vilniaus miestiečius yra informacijos dar dviejuose XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios dokumentuose. Pvz., iš 1695 m. sudaryto stačiatikės T. Čyčelovnos Pavlovskienės testamento aiškėja, kad ji išleidusi nemažai lėšų sūnau iš pirmos santuokos S. Dubkevičiaus mokslams mokykloje, o vėliau – amatininko dirbtuvėse⁷¹⁵. Stačiatikiškoje mokykloje veikiausiai lavinosi ir kailiadirbio T. Mistalskio sūnūs Petras bei

⁷⁰⁷ „<...> syna <...> Józefa Kossobuckiego <...> wyprawując na Ruś dla kupienia towarów <...>“, 1689 06 29 Pauliaus Kosobuckio test., *LVI A*, f. SA, b. 5340, l. 225v; „<...> syna me Michała Kossobuckiego w roku terażniejszym 1689 <...> do Królewca poslanego <...>“, *ibid.*, l. 229.

⁷⁰⁸ *Ibid.*, l. 230v.

⁷⁰⁹ 1679 Juozapo Kosobuckio t. inv., *ibid.*, b. 5109, l. 421–423.

⁷¹⁰ Mironowicz, *Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej*, 39; „<...> Stephanie Lebedziczu, burmistrzu wileńskim <...>“, 1649 Stepono Lebedičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5096, l. 435.

⁷¹¹ Topolska, *Czytelnik i książka*, 219.

⁷¹² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 257.

⁷¹³ 1649 Stepono Lebedičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5096, l. 437; 1649 12 27 Опись имущества, оставшагося по смерти Виленскаго бургомистра Степана Лебедича, *АВАК*, t. 9, 481.

⁷¹⁴ „<...> co na pogrzeb tak samego niebozczyka, iako też y dziecięcia po smierci jego zmarłego <...>“, 1649 Stepono Lebedičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5096, l. 441v; 1649 12 27 Опись имущества <...>, *АВАК*, t. 9, 485.

⁷¹⁵ „<...> dawszy naprzód do szkoły, potom do rzemiosła <...>“, 1695 Tatjanos Pavlovskienės test., *LVI A*, f. SA, b. 5342, l. 158v; „<...> dając do szkół na nauki <...>“, *ibid.*

Simonas, nes 1708 m. surašytame T. Mistalskio turto inventoriuje išreiškiamas pageidavimas, kad jo paskirtas vaikų globėjas leistų juos į mokyklą Vilniuje⁷¹⁶.

Stačiatikių mokyklos buvo steigiamos visų pirma galvojant apie stačiatikių bažnyčių (cerkvių) poreikius. Kaip galima nuspėti, šių mokyklų absolventai vėliau tapdavo dvasininkais, diakonais ir choristais psalmininkais⁷¹⁷. Kitaip sakant, jie sudarė tuometės inteligentijos sluoksnį, kuris prisidėdavo prie rūpinimosi cerkvių ir stačiatikių kultūros laimėjimais bei jų sklaida ateities kartoms⁷¹⁸. Tiesa, dvasininko kelią pasirinkdavo ne visi absolventai – didelė jų dalis cerkvėse atlikdavo pagalbines funkcijas. Pvz., 1737 m. Jono Kosobuckio (Joannis Kossobucki) testamente minimas Šv. Dvasios cerkvės varpininkas Prokopas⁷¹⁹, apie kurio socialinę kilmę žinių nėra.

Gabiausi stačiatikių mokyklų absolventai dažnai pasirinkdavo mokytojo profesiją, dėstydamo brolijų, parapijų ir vienuolynų mokyklose. Šaltiniuose jie vadinami įvairiai: diakas (*дьяковъ школьныхъ*)⁷²⁰, didaskalas (*дидаскалу школному, дидаскала школного*)⁷²¹, pedagogas (*педагога руского*)⁷²², bakalauras (*бакаляръ кгрецкїи*)⁷²³ ir t. t. Yra žinoma, kad stačiatikių brolijos mokykloje dėstė Steponas Zizanija⁷²⁴, Kirilas Lukaris ir Ivanas Boreckis⁷²⁵, mokytojavę ir Lvovo brolijos mokykloje. Stačiatikių atžalas XVII a. stačiatikių mokykloje lavino ir Meletijus Smotrickis⁷²⁶ bei Teofilis Leontovičius. Daugiau žinių yra išlikę apie T.

⁷¹⁶ „<...> aby się uczyli w szkołach <...>“, 1708 12 Tomo Mistalskio t. inv., *ibid.*, b. 5343, l. 399v.

⁷¹⁷ Mironowicz, „Szkołnictwo prawosławne na ziemiach ...“, 28; 1584 m. brolijos narių rejestre minimas giedotojas Michailas Ignatovičius (*Михайло Игнатовичъ*), „Реестр уписования братїи братства цетковного ...“, 40.

⁷¹⁸ Pelczar, „Cerkiewne szkolnictwo parafialne ...“, 80.

⁷¹⁹ Wioletta Zielecka-Mikołajczyk, „Antemortem documents of Eastern Orthodox and Uniate burghers of Vilnius from the first half of the 18th century“, *Zapiski historyczne* 79, z. 4 (2014), 168.

⁷²⁰ 1595 09 04 Донесение вознаго о сделанномъ имъ запросе проповедникамъ Св. Троицкаго монастыря: почему они въ своихъ проповедяхъ злословили митрополита и ратмановъ? *АВАК*, t. 8 (Вильна, 1875), 18.

⁷²¹ 1595 07 16 Грамота Киевскаго митрополита Михаила Рагозы православному духовенству Виленскаго Троицкаго братства <...>, *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографическою комиссіею* (toliau – АЗР), t. 4 (Санкт Петербургъ, 1851), 104; 1600–1605 Историко-полемическое изслѣдоваіе о начале и распространѣніи Уніи въ Литве и Западной Руси <...>, *ibid.*, 225.

⁷²² 1598 05 15 Показаніе свидетелей на суде по поводу нападенія студентовъ Виленскаго Іезуитскаго коллегіума на Виленскій Свято-Духовскій монастырь во время праздника Пасхи, *АВАК*, t. 8, 33.

⁷²³ *Ibid.*, 35.

⁷²⁴ „<...> za nauczyciela wiary maia <...>“, *Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie: przitiim napomnienie krotkie do uniey Kościoła Ruskiego z Lacinskim* (Wilno, 1595), 5.

⁷²⁵ Kazimieras Chodynickis pažymi, kad I. Boreckis pasisakydavo už dvasininkų švietimą, remdavo Lvovo ir Vilniaus brolijų mokyklą ir apskritai buvo tik panašaus tipo mokyklų šalininkas, Kazimierz Chodynicki, „Borecki Jan“, in *PSB* 2, z. 3 (Kraków: nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1936), 317.

⁷²⁶ Pradinis mokslus išėjo Ostrogo trikalbėje mokykloje, vėliau mokėsi Vilniaus jėzuitų akademijoje ir protestantiškuose Vokietijos universitetuose – Leipcige, Vitenberge, Altdorfe, David A. Frick, „Smotrycki Maksym (Maksenty)“, in *PSB* 39, z. 4 (Warszawa-Kraków: drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999–2000), 357. M. Smotrickis taip apibūdinamas laidotuvių pamoksle: „<...> *prawy miłośnik braciey y ludu Ruskiego <...> Meletius Kaplan Boży*“, *Widok Potyczki Wygraney, Zawodu dopedzonego, Wiary dotrzymaney Od Przewielebnego w Christwie Jego Mości Oycza Meletivsa Smotryskie[go] Archiepiskopa Hierapolitanskiego Archimandryty Dermańskiego, na tegoż pogrzebie* (Wilno, 1634); M. Smotryckio veikalai: *Threnos, to iest lament iedyney ś. powszechney apostołskiey wschodniey Cerkwie: z objaśnieniem Dogmat Wiary* (Wilno, 1610); *Apologia peregrinathey do kraiov wschodnych <...>: roku P. 1623 i 24 obchodzonej, przez fa[il]szywego bracią słownie i na piśmie sportwarzonej, do przeczacnego Narodu Ruskiego <...> sporządzona i podana. A. 1628 Augusti die 25 w Monasteru Dermany* (Lwów, 1628); *Paraenesis abo napomnienie od w Bogu wielebnego Meletiusza*

Leontovičiaus mokytojavimą Vilniaus brolijos mokykloje, nes jo biogramą remdamasis išlikusiu dienoraščiu sudarė A. Mironowiczius. Jis pažymi, kad T. Leontovičius į kunigus buvo įšventintas apie 1620 m., kiek vėliau įgijo įvairiapusį išsilavinimą, Vilniaus brolijos mokykloje jis dėstė 1622–1626 m., o po dvejų metų pertraukos, 1628 m., vėl grįžo į Vilnių ir tapo brolijos mokyklos mokytoju. 1633–1634 m. T. Leontovičius vadovavo Bielsko brolijos mokyklai⁷²⁷. A. Mironowiczius užsimena dar apie du mokytojus: tarp miestiečių autoritetą turintį Petrą Andruškovičių ir jiems žinomą bei jų vertinamą Parfieną Kištychą⁷²⁸. Kelių mokytojų pavardės užfiksuotos ir su jėzuitų studentų puolimais susijusiuose šaltiniuose, pvz., 1598 m. dokumentuose minimi pedagogai Firsas Oļševskis (Фирс Ольшевский) ir Timofėjus (Тимофей) bei bakalauras Demjanas Kapišovskis (Демьянь Капишовский)⁷²⁹. Jie pasižymėjo tokiomis savybėmis kaip dorumas, kuklumas, blaivumas ir sąžiningumas atliekant savo pareigas⁷³⁰.

Nedaug žinių išlikę apie stačiatikių brolijos mokyklos struktūrą. Iš 1619 m. sausio 21 d. laiško Lvovo brolijai sužinome, kad ji buvo 5 skyrių: pirmuose trijuose buvo dėstomas „lotynų mokslas“, 4-ame – rusų, o 5-ame – bažnytinė slavų ir graikų kalbos⁷³¹. Toks skirstymas leidžia suprasti, kad stačiatikiškoje mokykloje daug dėmesio buvo skiriama kalboms mokytis: be jau paminėtų, dar buvo dėstoma ir lenkų kalba. Taip pat buvo mokoma ir pasaulietinių dalykų: gramatikos, poezijos, retorikos, dialektikos ir filosofijos elementų. Užsiėmimai brolijos mokykloje buvo susiję ir su cerkviniais mokslais: mokiniai buvo supažindinami su cerkvių sandara, Šventuoju Raštu, liturgija, cerkvinėmis tradicijomis, šventųjų gyvenimais ir cerkvinio giedojimo kanonais⁷³². 1596 m. S. Zizanijos brolis Laurentijus brolijų mokyklų reikmėms išleido slavų gramatiką⁷³³, panašų veikalą 1619 m. išleido ir minėtas M. Smotrickis⁷³⁴.

Smotrzyskiego <...> do Przewacznego Bractwa Wileńskiego Cerkwie S. Ducha <...> Anno 1628 Decembr.12. (Kraków, 1629); *Exethesis abo Expostulatia, to iest rosprawa między Apologią y Antidotem o ostanek błędow haerezy i klanstw Żyzaniowych, Philaletowych, Orthologowych i Klerykowych uczyniona <...>* (Lwów, 1629).

⁷²⁷ Mironowicz, „Szkolnictwo prawosławne na ziemiach ...“, 30.

⁷²⁸ *Ibid.*, 31.

⁷²⁹ 1598 04 25 Показанія свидетелей – шляхты и Виленскихъ мещанъ по делу о нападеніи студентоѡ Виленскаго іезуитскаго коллегіума на Свято-Духовскій монастырь, *АВАК*, t. 8, 29–30; 1598 05 15 Показаніе свидетелей на суде по поводу нападенія студентоѡ <...>, *ibid.*, 33, 35.

⁷³⁰ Pelczar, „Cerkiewne szkolnictwo parafialne ...“, 78.

⁷³¹ 1619 01 21 Посланіе Виленскаго православнога братства Львовскаму ставропигіяльному братству, *АЗР*, t. 4, 506; Baronas, „Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos“, 62.

⁷³² Mironowicz, „Szkolnictwo prawosławne na ziemiach ...“, 28.

⁷³³ *Grammatika słowenska sowerszennag(o) iskustwa osmi czastij słowa, i inych nuždnych. Nowo sostawlenna Ł. Z. W Wilni w drukarni Bratskoj, rok(u) b(o)ż(e)go 1596g(o) <...>*, in *Bibliografia Estreicherowa*, žiūrėta 2017 m. kovo 10 d., http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=-1&id=165124&offset=1019&index=6; kaip ir brolis, L. Zizanja mokėsi Ostrogo mokykloje, dėstė Lvovo, Brastos ir Vilniaus stačiatikių brolijų mokyklose, Grzegorz Rąkowski, *Ziemia Lwowska: przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie zachodniej*, cz. 3 (Pruszków: Oficyna Wydawnicza „Rewasz“, 2007), 148–149.

⁷³⁴ *Грамматикѡ Славенскѡ правилое Сунтагма, потцианіемъ много грѣшнаго мнѡха Мелетїа Смотрицкаго <...>* ([Vievis], 1619), [252].

4.4. Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno mokykla

Pasak Artūro Grickevičiaus, po Brastos unijos sudarymo 1596 m. naujoji Unitų Bažnyčia buvo labai silpna. Patys unitai tuo metu turėjo tik senas vienuolynų ir pradines mokyklas, kurios dėl mokymo programos primityvumo ir menko dėstymo lygio jų poreikių patenkinti negalėjo, todėl viena svarbiausių Unitų Bažnyčios problemų tapo dvasininkų rengimas⁷³⁵. Panašios nuomonės yra ir lenkų tyrinėtoja Maria Pidłypczak-Majerowicz, kuri teigė, esą vienuolynų mokyklos rusėniškose žemėse iki Brastos unijos nebuvo masiškai organizuojamos, o Šv. Bazilijaus regulos vienuoliai iki reformos išlaikė visai nedaug mokyklų. Tačiau nepaisant Vakarų Europos švietimo centrų artumo (pvz., Lenkijos) tuometė Vakarų Rusia XVII a. pirmoje pusėje patyrė švietimo institucijų žlugimą ir intelektualinio judėjimo išnykimą. Vyravo nuomonė, kad labiausiai rusėnams pakenkė tai, kad jie nesistengė plėtoti mokslų ir funduoti mokyklų. Buvo manoma, esą ilgą laiką jie rūpinosi cerkvių statymu, o ne lavinimosi galimybėmis⁷³⁶.

Tokią nepalankią švietimo ir lavinimo būklę ATR rusėniškose-lietuviškose žemėse XVII a. bandė gerinti bazilijonų mokyklos, tačiau jų tikslas buvo šviesti veikiau kunigus ir vienuolius, o ne plačiąsias žmonių mases⁷³⁷. Parapinių mokyklų kunigų išsilavinimu domėjęsis Ludomiras Bieńkowski nurodo, kad daugumos dvasininkų išsimokslinimo lygis, jų pasirengimas atlikti kunigų funkcijas ne tik XVI a., bet ir ilgą laiką po unijos buvo labai žemas⁷³⁸. Tai atsispindi ir 1604 m. Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos pranešime Romai, kuriame jis prašo Apaštališkojo Sosto finansiškai paremti seminarijos rusėnams steigimą, nes popai arba presbiteriai yra labai prasti dėl nepakankamo mokyklinio išsilavinimo, kai kurie iš jų vos moka skaityti ir apskritai nepažįsta sakramentų ir tikėjimo paslapčių, nors jas privalo ne tik pažinti, bet ir mokėti išaiškinti tikintiesiems, tačiau tai daro labai netinkamai ir su dažnai pasitaikančiomis klaidomis⁷³⁹.

M. Pidłypczak-Majerowicz vienuolių bazilijonų šviečiamojame veikloje išskiria keturias pagrindines kryptis: elementarių parapinių mokyklų, kolegijų arba visiems prieinamų viešųjų mokyklų, seminarijų unitų kunigams ir vidinių arba privačių studijų vienuoliams lavinti

⁷³⁵ Artūras Grickevičius, „Unitų mokymas bei jų kunigų rengimas ir popiežiškoji seminarija Vilniuje iki 1655 m.“, *Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos metraštis* 12 (1998): 353; Artūras Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 m. (Iš Lietuvos religinio ugdymo istorijos)* (Vilnius: VPU leidykla, 2008), 203.

⁷³⁶ Maria Pidłypczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazylikańskie w XVII i XVIII wieku“, in *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu* (Warszawa: PWN, 1986), 29.

⁷³⁷ Ibid.

⁷³⁸ Ludomir Bieńkowski, „Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce XVI–XVIII w.“, *Kościół w Polsce*, t. 2, *Wiek XVI–XVIII. Studia nad historią kościoła katolickiego w Polsce*, pod red. Jerzego Kłoczowskiego (Kraków: Wydaw. Znak, 1969), 964.

⁷³⁹ Ibid., 966; Wojciech Walczak, „O wykształceniu duchowieństwa unickiego w Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku“, in *Nad społeczeństwem staropolskim. Kultura, instytucje, gospodarka w XVI–XVIII stuleciu*, t. 1, *Kultura, instytucje, gospodarka w XVI–XVIII stuleciu*, pod red. Karola Łopateckiego i Wojciecha Walczaka (Białystok: Ośrodek Badań Europy Środkowo-Wschodniej, 2007), 485.

kūrimas⁷⁴⁰. Istoriografijoje nėra daug informacijos apie Vilniuje prie Švč. Trejybės vienuolyno veikusią pradinę mokyklą. Pvz., A. Grickevičius nurodo, kad vadinamoji Švč. Trejybės seminarija iš pradžių tebuvo pradinė mokykla, prieš 1613 m. čia dėstyti laisvųjų menų dalykai, o 1617 m. ji pertvarkyta į vienuolių mokyklą. Panašios mokyklos atidarytos Minske ir Naugarde⁷⁴¹. Iš 1630 m. dokumento aiškėja, kad tokio pobūdžio mokykla galėjo veikti ir Supraslio vienuolyne, nes aprašant bandymus pašalinti iš vyresniojo pareigų Samuelį Senčilą (Самуил Сенчилла) užsimenama apie čia besilavinančius vaikus ir jų pedagoga⁷⁴².

XVI a. pabaigoje neturint atskiros seminarijos, unitų aukštesniojo mokymo ir jų kunigų rengimo pagrindas buvo popiežiškosios seminarijos ir kolegijos⁷⁴³. Tačiau 1583 m. įsteigta Vilniaus popiežiškoji seminarija nebuvo skirta unitų dvasininkijai rengti, o, kaip pažymima jos steigimo bulėje, rusėnams ir maskvėnams (*scholares rutheni et moscovitae*) konvertitams ugdyti⁷⁴⁴. Apie šią seminariją darbą parašęs kunigas jėzuitas Janas Poplatekas nurodo, kad iš pradžių jai skiriamos lėšos buvo siunčiamos Vilniaus pirkliui Albertui Lampartovičiui (Albert Lampartowicz). Iš 1589 m. liepos 30 d. liudijimo, patvirtinto pastarojo autentišku parašu ir antspaudu, jėzuitų kolegijos Vilniuje rektoriui aiškėja, kad lėšos nebuvo reguliariai mokamos: 1587 m. A. Lampartovičius neįmokėjo 100 skudų už rugpjūčio mėn., 1588 m. – 50 skudų už pusę liepos mėn., o 1589 m. neįteikė lėšų už gegužės mėn.⁷⁴⁵ Ne visi bazilijonų vienuolyno nariai tapdavo popiežiškosios seminarijos auklėtiniais. Dalis jų žemesniuosius mokslus ir filosofiją studijuodavo kurioje nors kitoje seminarijoje, o teologijos studijuoti vykdavo tiesiai į Romą⁷⁴⁶. Pvz., J. I. Kraszewskis nurodo, kad 1599 m. Graikų kolegijoje Romoje studijavo 4 unitų dvasininkai (Vienoje – 2, Prahoje – 2, Olomouce – 2, Braneve – 6, Vilniuje buvo ruošiami 6 kunigai)⁷⁴⁷. Kita vertus, tarp unitų vienuolyno narių ne visuomet būdavo mokymuisi pasirengusių kandidatų, nes pradinės unitų mokyklos, kaip ir kelios kitos, pretenduojančios į aukštesnes, buvo silpnos, o ir tokių stigo⁷⁴⁸.

Popiežiškosios seminarijos alumnų socialinės kilmės klausimą yra nagrinėjęs jau minėtas A. Grickevičius. Jis savo monografijoje nurodė, kad šaltiniuose nedaug informacijos šiuo

⁷⁴⁰ Pidłypczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazylikańskie ...“, 30.

⁷⁴¹ Grickevičius, „Unitų mokymas ...“, 379; Minsko ir Naugardo mokyklos įsteigtos apie 1616 m. Rutskio pastangomis ir lėšomis, jas lankė bajorų ir miestiečių palikuonys, Pidłypczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazylikańskie ...“, 31.

⁷⁴² „<...> у dzieci с педагогием <...>“, 1630 10 06 Жалоба наместника Супральскаго монастыря Самуила Сенчиллы на Христофора Ходкевича – за вмешательство его въ дела монастыря. *Археологический сборник документовъ относящихся къ исторіи Северо-Западной Руси* (toliau – AC), t. 6 (Вильна, 1869), 178.

⁷⁴³ Grickevičius, „Unitų mokymas ...“, 363.

⁷⁴⁴ Ibid., 370.

⁷⁴⁵ Jan Poplatek, *Seminarjum Papięskie w Wilnie, cz. 2, Zarys dziejów Seminarium Papięskiego w Wilnie* (Wilno: Zakłady graficzne „Znicz“, 1930), 57.

⁷⁴⁶ Grickevičius, „Unitų mokymas ...“, 367.

⁷⁴⁷ Kraszewski, *Wilno od początków jego*, t. 3, 71.

⁷⁴⁸ Grickevičius, „Unitų mokymas ...“, 369.

klausimu, ir iš to galima spręsti, kad jėzuitai, ypač po 1592 m., alumnų socialinei kilmei ypatingo dėmesio neskyrė⁷⁴⁹. Tokią pačią išvadą galima daryti peržiūrėjus J. Popłateko paskelbtą 1582–1773 m. alumnų sąrašą: vos prie trijų 1589–1592 m. šioje seminarijoje studijavusių alumnų pažymima, kad jie yra Vilniaus ar Kauno miestiečiai (žr. 5 lentelę), o kitų šalių miestiečių alumnų gerokai daugiau⁷⁵⁰. Visiškai tiksliai nustatyti alumnų socialinių grupių proporcijas galima tik pagal 1590 m. sąrašą. Pasirodo, kad tais metais seminarijoje studijavo 1 kunigaikštis, 12 bajorų, 18 miestiečių ir 4 valstiečiai. Miestiečiai, miestelėnai ir valstiečiai, kaip nurodo A. Grickevičius, ir XVII a. pirmoje pusėje sudarė alumnų daugumą⁷⁵¹.

1589 m. į popiežišką seminariją įstojo Vilniaus tarėjo Pilypo Solokajaus (Philip Solokai) sūnus Izaokas Solokajus (Izaak Solokai)⁷⁵², kuris joje studijavo humanistinius mokslus⁷⁵³. A. Grickevičius nurodo, kad jis buvo kilęs iš stačiatikių arba iš protestantų⁷⁵⁴, o J. Popłateko sąrašė ir Lietuvos katalikų dvasininkų XIV–XVI a. kataloge⁷⁵⁵ nurodoma, kad I. Solokajus buvo rusėnas. 1590 m. humanistinius mokslus šioje seminarijoje studijavo ir vokiečių kilmės Vilniaus miestietis Jokūbas Kuleveldas (Jakób Kuleweld), kuris tais pačiais metais dar spėjo persikelti į Branevą⁷⁵⁶. Iš XVII a. antrosios pusės alumnų minimas bazilijonas I. Stefanovičius Vargalovskis⁷⁵⁷, apie kurio geografinę kilmę užsimenama Branevo seminarijos matrikulose (*natione Lithuanus, patria Vilnensis in diocesi Vilnensi*)⁷⁵⁸. J. Popłateko paskelbtame sąrašė dar prie dviejų alumnų – Florijono Stanislovo Gronskio (Florjan Stanisław Groński)⁷⁵⁹ ir Vaclovo Rosmanto (Wacław Rosmant)⁷⁶⁰ – yra prierasas „iš Vilniaus“, tačiau apie socialinę jų priklausomybę taip pat nepateikiama jokios informacijos.

⁷⁴⁹ Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija*, 130.

⁷⁵⁰ Daugiau apie tai žiūrėkite: Artūras Grickevičius, „Popiežiškosios seminarijos Vilniuje studentų geografinė kilmė (XVI a. pabaiga – XVII a. pirmoji pusė)“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 15 (1995): 224–239.

⁷⁵¹ Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija*, 132.

⁷⁵² „<...> od rodzonego P. Izaaka Solokaia syna niebosczyka szlachetnego P. Philipa Solokaia raicze wilenskiego <...>“, 1603, Kwitacya od Amedyka Bernatowicza Filipowi Solokajowi dana, *LMAVB RS*, f. 43, b. 22926, l. 5.

⁷⁵³ Jan Popłatek, *Seminarjum Papieskje w Wilnie, cz. 3, Wykaz alumnów Seminarium Papieskiego w Wilnie 1582-1773* (Wilno: drukarnia Grafika, 1936), 19.

⁷⁵⁴ Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija*, 125.

⁷⁵⁵ Ališauskas et al., *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, 106; 1601 m. lapkričio 20 d. į Branevo seminariją įrašytas Stanislovas Solokajus (su kilmėvardžiu „Lithuanus“), *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 58; Ivinskis, „Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje“, 434; tai I. Solokajaus brolis: „<...> od demnie Stanisława Solokaia dany bratu memu X. Isaakowi [Solo]kajowi <...>“, Przedany czyli zrzeczny list od Stanisława Solokoioiwicza bez daty X[ięd]žu Izaakowi Solokaioiwi służące, *LMAVB RS*, f. 43, b. 22926, l. 1; šaltiniuose yra žinių ir apie I. Solokajaus seserį Apoloniją Solokajovną (Apolonia / Pelonia Solokaiowna), ištekėjusią už Motiejaus Dembskio, 1623 Motiejaus Dembskio rašto patvirtinimas, kuriuo perleidžia ketvirtadalį Polankos dvaro Izaokui Solokajui, *ibid.*, b. 15527, l. 1, 2v.

⁷⁵⁶ Popłatek, „Wykaz alumnów seminarjum papieskiego ...“, 18.

⁷⁵⁷ *Ibid.*, 44.

⁷⁵⁸ *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 435.

⁷⁵⁹ Popłatek, „Wykaz alumnów seminarjum papieskiego ...“, 21.

⁷⁶⁰ *Ibid.*, 23.

5 lentelė. Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje studijavę vilniečiai, kauniečiai ir lietuviai (remiantis J. Poplateko duomenimis)⁷⁶¹

Vilniečiai	<p>Jokūbas Kuleveldas (Jakób Kuleweld), vokietis, Vilniaus miestietis, studijavo 1590 m. (tiesioginių žinių apie jo teologijos studijas nėra);</p> <p>Izaokas Solokajus (Izaak Solokai), rusėnas, Vilniaus miestietis, įstojo 1589 m., studijavo 1590 m.;</p> <p>Florijonas Stanislovas Gronskis (Florjan Stanisław Groński), iš Vilniaus, 1592 m. studijavo Dorpate;</p> <p>Vaclovas Rosmantas (Wacław Rosmant), iš Vilniaus, kalvinių mokyklos vadovas, įstojo 1592 m.;</p> <p>Inocentas Stefanovičius Vargalovskis (Innocenty Stefanowicz Wargolewski), bazilijonas.</p>
Kauniečiai	<p>Mikalojus Pavlovičius (Mikolaj Pawłowicz, Paulinus), lietuvis, Kauno miestietis, studijavo 1590 ir 1592 m.</p>
Alumnai su priedais „lietuvis“, „iš Lietuvos“, „Lithuanus“	<p>Baltazaras Lietuvis (Baltazar Litwin), lietuvis, 1584 m. vasario 18 d.;</p> <p>Ignotas Mamovičius (Ignacy Mamowicz), lietuvis, įstojo 1587 m.;</p> <p>Stanislovas Bochonovskis (Stanisław Bochonowski), lietuvis, baigė mokslus 1590 m.;</p> <p>Jonas Dževickis (Jan Drzewiecki), iš Lietuvos, 1592 m. studijavo Dorpate (mokėjo lietuviškai, studijavo scholastinę teologiją);</p> <p>Mikalojus Lenčickis (Mikolaj Łęczycki, Lanaciejus), iš Lietuvos, studijavo 1592 m.;</p> <p>Martynas Cestas (Marcin Cest), iš Lietuvos, studijavo 1593 m.;</p> <p>Jonas Ronckis (Jan Rącki, Roncius), iš Lietuvos;</p> <p>Danielius Batvilas (Daniel Batwil), iš Lietuvos, iš Vilniaus išsiųstas į Branevą (mokėjo lietuviškai);</p> <p>Jurgis Tomkevičius (Jerzy Tomkiewicz), iš Lietuvos, 1634 m. išsiųstas iš Vilniaus į Branevą (mokėjo lietuviškai);</p>

⁷⁶¹ Ibid., 13, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 30, 37, 38, 39, 43, 44, 56, 57; papildymai skliaustuose pateikti iš: Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija*, 245, 247, 253, 261, 262.

	<p>Mykolas Zienickis (Michał Zienicki), iš Lietuvos, 1648 m. perkeltas iš Branevo į Vilnių (mokėjo lietuviškai, studijavo scholastinę teologiją);</p> <p>Vladislovas Snarskis (Władysław Snarski), iš Lietuvos (nemokėjo lietuviškai, studijavo scholastinę teologiją);</p> <p>Joachimas Skirmuntas (Joachim Skirmunt), iš Lietuvos (mokėjo žemaitiškai, studijavo scholastinę teologiją);</p> <p>Meletijus Doroškevičius (Melecjusz Doroszkowski), bazilijonas iš Lietuvos, 1682 m. pradėjo mokslus seminarijoje;</p> <p>Juozapas Chetchovskis (Józef Chetchowski), iš Lietuvos, 1734 m. įstojo į seminariją;</p> <p>Dionizas Žaba (Dionizy Żaba), bazilijonas iš Lietuvos, 1736 m. įstojo į seminariją;</p> <p>Kazimieras Bokša (Kazimierz Boksza), iš Lietuvos, 1740 m. įstojo į seminariją;</p> <p>Jokūbas Lavrinovičius (Jakób Ławrynowicz), bazilijonas iš Lietuvos, įstojo į seminariją 1740 m.</p>
--	--

Vilniaus miestiečių palikuonių pasitaiko ir su Švč. Trejybės vienuolynu susijusiuose šaltiniuose, todėl galima daryti prielaidą, kad jie taip pat galėjo semtis žinių popiežiškojoje seminarijoje ar XVII a. pr. prie vienuolyno įkurtame noviciate. Enocho Kolendos (Enoch Kolenda) pakvitavime ir burmistro I. Dubovičiaus fundaciniame rašte bazilijonams minimas pastarojo sūnus Aleksijus Dubovičius (Alexy Dubowicz), kuris čia įvardijamas kaip kunigas ir Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno archimandritas⁷⁶². Iš šių dokumentų taip pat aiškėja, kad I. Dubovičius Vilniaus bazilijonams užrašė 12 000 lietuviškų kapų grašių, už kuriuos šie įsigijo dvarus Vilniaus vaivadijoje esančioje Merkinėje ir Medininkuose (Miedniki Giedeytanskie), dar vadinamuose Białozorovščizna (Białozorowszczyzna)⁷⁶³. Apie jiems nupirktus dvarus I. Dubovičius užsimena ir 1636 m. gruodžio 24 d. sudarytame testamente: „Mano sūnui Aleksijui, Šv. Bazilijaus vienuoliui, arba tėvams bazilijonams Švč. Trejybės

⁷⁶² „<...> po xdzu Alexym Dubowiczu, archimandrycie Wilenskim, a synie p. Ignata Dubowicza“, „Regiestr spraw do tey fundacyi należących“, AC, t. 10 (Вильна, 1874), 50; „Ten maiq̄c w zakonie naszym syna swego Alexego Dubowicza, ktory byl potym starszym abo archimandrytą Wilenskim <...>“, „Fundusz i. m. p. Ignacego Dubowicza, burmistrza wilenskiego“, ibid., 51.

⁷⁶³ Ibid.

vienuolyno Vilniuje vardu už savo pinigų nupirkau kelis dvarus <...>⁷⁶⁴. Apie Aleksijų užsimena ir jo brolis burmistras S. Dubovičius 1657 m. birželio 16 d. surašytame paskutinės valios akte. Artėjančios mirties akivaizdoje jis nurodė, kad bazilijono ir Vilniaus archimandrito Aleksijaus nurodymu gerbiamiems tėvams bazilijonams atidavė du burmistro Stepono Žepnickio (Stephan Rzepnicki) 1 160 auksinų vertės pakvitavimus, prie kurių pridėjo 90 auksinų, ir sudėjęs išėjo 1 250 auksinų suma, iš kurios tėvai bazilijonai kasmet turėjo gauti tam tikrą mokesť⁷⁶⁵. A. Dubovičius aptinkamas ir tarp Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno vyresniųjų ir archimandritų 1702 m. paskelbtame kunigo Marcijano Kulczyckiego leidinyje. Jame pažymima, esą Aleksijus tam tikrą pinigų sumą skyrė akatistui (*akafist*) Dievo Motinos garbei, 1 000 auksinų prie šio užrašymo pridėjo ir jo motina Ana Bandzikovičovna. Taip pat nurodyta, kad Švč. Trejybės cerkvė Aleksijaus pastangomis buvo pagražinta įvairiais puošniais prietaisais ir sidabrinėmis žvakidėmis⁷⁶⁶.

Kažkiek žinių apie A. Dubovičiaus išsilavinimą yra Józefato Skrutenio sudarytoje biogramoje. Remiantis čia pateikta informacija, daroma prielaida, kad Aleksijus lankė pradinę mokyklą prie Švč. Trejybės vienuolyno, nes būdamas jaunuolis dažnai čia lankydavosi ir įteikdavo vienuolynę gyvenančiam Šv. Juozapatui [Kuncevičiui] savo pasiturinčio tėvo siųstus pinigus. Padaręs didelę pažangą moksluose Aleksijus buvo priimtas į neseniai reformuotą bazilijonų vienuolyną, kuriame labai noriai atlikdavo įvairias užduotis, studijavo asketiką, retoriką ir teologiją bei pagarsėjo kaip mokytas vienuolis, turintis puikią iškalbą ir pasižymintis uolaus unito savybėmis⁷⁶⁷. Nuo 1645 m. A. Dubovičius buvo ir Supraslio vienuolyno archimandritas, čia pastatė mokyklą siekdamas išmokyti jaunuolius rusėnų kalbos⁷⁶⁸. XVIII a. pradžioje ši mokykla jau buvo gerai žinoma, o vėliau jos statusas dar labiau sustiprėjo⁷⁶⁹.

Burmistro I. Dubovičiaus testamente užsimenama ir apie vienuolių bazilijonų globojamą Bandzikovičių sūnų Hilarijoną (Hilaryjon) bei bazilijonams priklausančią 340 kapų sumą už

⁷⁶⁴ 1636 12 24 Ignoto Dubovičiaus testamentas, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 184.

⁷⁶⁵ 1657 06 16 Stepono Dubovičiaus testamentas, *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 33.

⁷⁶⁶ Marcyan Kulczycki, *Obrona Monasterya Wileńskiego Cerkwi Przenajświętszej Trojcy, y Zupełna Informacya przez Wielebnych OO. Bazylianow Wileńskich Unitow przy tey że Cerkwi zostających, na przyszlą da Bog Generalną tegoż Zakonu przypadaiącą Kongragcyą sporządzona* (Wilno, 1702); XVIII a. pr. dokumente pažymima, kad M. Kulčickio leidinys 1702 m. buvo paskelbtas siekiant pagerbti Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyną ir dokumentais, užrašymais bei įvairiomis fundacijomis įrodyti, kad vienuolynas buvo įsteigtas įvairių geradarių dovanotose žemėse. Šis leidinys visai kongregacijai buvo pristatytas 1703 m. Naugarde ir daug jo egzempliorių išdalyta metropolitams, episkopams, archimandritams ir visai vienuolių bendruomenei, „Transakcyja z imc xiędzem Żolkiewskim, episkopem pinskim, broniąc wolney elekcyey“, *AC*, t. 10, 148; kai kurie tyrinėtojai 1702 m. paskelbto leidinio autorystę priskiria vienuolyno archyvą tvarkiusiam Jonui Olševskui, „W poszukiwaniu Obrony monastera wileńskiego...“, wyd. 1702 r. w Wilnie“, žiūrėta 2017 01 05, http://www.bazylianie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2020:w-poszukiwaniu-autora-obrony-monastera-wileskiego-wyd-1702-r-w-wilnie&catid=16&Itemid=3.

⁷⁶⁷ Józefat Skruteni, „Dubowicz Aleksy“, in *PSB* 5, z. 4 (Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1939–1946), 436.

⁷⁶⁸ Ibid.

⁷⁶⁹ Pidłypczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazyliańskie ...“, 47.

trečdalį Bandzikovičių mūrinio namo. Kadangi jo sutuoktinės Anos⁷⁷⁰ ir Hilarijono⁷⁷¹ pavardės vienodos, galima spėti, kad juos siejo giminystės ryšiai, tikriausiai našlaičiu likęs Hilarijonas buvo jos brolis. Patys bazilijonai dažnai deklaruodavo, kad jiems dėl jų vienuolio Hilarijono globos priklauso 340 kapų iš Bandzikovičių mūrinio namo, o Białozorovščiznai, arba Medininkams, ir Merkinei, jokių pretenzijų skelbė neturintys⁷⁷². Hilarijonas Bandzikas (Hilarion Bandzik) aptinkamas ir Leono Kiškos, vieno žymiausių unitų bažnyčios hierarchų, rankraštyje, kurio 5-oje dalyje išvardijami bazilijonų cerkvių veikėjai⁷⁷³ (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Leono Kiškos rankraštyje minimi vilniečiai – bazilijonų cerkvių veikėjai

Nr.	Vardas ir pavardė
1.	Hilarion Bandzik
2.	Joannes Dubowicz Archimandrita Dermanefi
3.	Nicolaus Korsak Archimandrita Vilnensis
2.	Thadaeus Zakrzewski Vilnensi
3.	Philemon Sawicki Vilnensis
4.	Sylwester Brazys, Vilnensis Natjone ex Patriciorum genere
5.	Josaphat Brazyc Vilnensis
6.	Isaias Kimbar?
7.	Simon Zdanowicz Vilnensi
8.	Jgnatius Szycik
9.	Innocentius Stefanowicz Wargalowski
10.	Michael Welikonty Vilnensis
11.	Anselmus Czyż
12.	Josephus Salcewicz
13.	Josaphat Ohurcewicz
14.	Symeon Ohurcewicz
15.	Joannes Krupski ?
16.	Alexi[us] Dubowicz

⁷⁷⁰ „Małżonce mojej, Paniej Annie Bandzikowiczównie <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 184.

⁷⁷¹ „<...> kamienice Bandzikiewiczowskiej, która im po synie <...> Hilaryjonie przychodzi“, *ibid.*

⁷⁷² „<...> ponieważ po Hilarionie, naszym zakonniku, kop 340 na tey kamienicy winnego długi nam należało, żeby te pieniądze sobie odebrali, a do Białozorowszczyzny abo Miednik i Merecza żadnego accesu nie mieli“, „Przestroga o rewersale danym p. Dubowiczowi i samey“, *AC*, t. 10, 53.

⁷⁷³ Oleksandr Baran Chmielnicki, „Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. Z dziejów bazylikańskiej historiografii przełomu XVII i XVIII wieku“, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* Rok (3) (Lublin, 2005): 37; bazilijonų vienuolyne, matyt, globojami ir lavinami buvo ne tik našlaičiai vaikai, A. Ragauskas aprašo atvejį, kai 1703 m. į bazilijonų kongregaciją kreipėsi burm. A. Ogurcevičius, prašydamas priimti į vienuolyną jo aklą sūnėną, už tai žadėjo sumokėti 1 000 auksinų, Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 361; iš 1625 m. Vilniaus miestiečio Luko Ameljanovičiaus (Лукашъ Амелянвичъ) testamento aiškėja, kad bazilijonų vienuolyne buvo jo seserėnas Steponas (Стефанъ), *AC*, t. 6, 216; šaltiniuose minimas ir senyvo amžiaus (daugiau kaip 80 m.) bazilijonų vienuolyne sulaukęs Vilniaus miestietis Juozapas Salcevičius (Joseph Salcewicz), kuris 1666 m. bazilijonams užrašė savo dvarą Lukiškėse, „Legacya Łukiszek“, *ibid.*, t. 10, 91; beje, apie jį užsiminta ir L. Kiškos rankraštyje (žr. 6 lentelę); brolis vienuolis minimas miestiečio Bazilijaus Salcevičiaus (Bazyli Salcewicz) 1657 m. testamente, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 213.

Su Švč. Trejybės vienuolynu susiję ir keli vilniečių Ogurcevičių giminės atstovai⁷⁷⁴. Skelbtuose šaltiniuose dažnai minimas vyresniojo pareigas vienuolyne ėjęs kunigas Januarijus Ogurcevičius (January Ohurcewicz)⁷⁷⁵, burmistro Mykolo Ogurcevičiaus sūnus⁷⁷⁶. Neaišku, ar jis pradinių žinių sėmėsi Švč. Trejybės vienuolyno mokykloje. Pasak A. Ragauskos, jis mokėsi noviciate Bytenyje, 1694–1697 m. ėjo Švč. Trejybės vienuolyno Vilniuje viršininko pareigas, po to iki 1713 m. buvo kolegijos rektoriumi⁷⁷⁷. Šaltiniuose yra informacijos ir apie J. Ogurcevičiaus pabėgimą į Livoniją, šis įvykis jam ir ordinui užtraukė didelę gėdą⁷⁷⁸. Pasirodo, jis, 1698 m. palikęs Švč. Trejybės vienuolyno viršininko pareigas ir įsimylėjęs bajorę moterį, pabėgo į Kuršą, kur ją vedė bei susilaukė dukrelės, galiausiai po ilgų peripetijų ordino buvo sugražintas ir nubaustas⁷⁷⁹.

Taip pat randama žinių apie burmistro J. Ogurcevičiaus sūnų⁷⁸⁰ kunigą Simoną Ogurcevičių (Symeon Ohurcewicz)⁷⁸¹, buvusį Švč. Trejybės vienuolyno vyresniuolu, konsultoriumi⁷⁸² ir provincijolu⁷⁸³. Jis buvo mokytas žmogus, studijavęs kolegijoje Romoje, dėl mokslo ir užimamų pareigų buvęs žymus bazilijonų ordino asmuo⁷⁸⁴. Ne veltui su Švč. Trejybės vienuolynu susijusiuose šaltiniuose burmistras J. Ogurcevičius įvardijamas kaip didelės sėkmės ir palaimos iš savo atžalų sulaukęs žmogus⁷⁸⁵. Kitas jo sūnus Andrius nepasirinko vienuolio karjeros, bet 1697 m. buvo išrinktas burmistru⁷⁸⁶. Taigi sūnūs ir broliai, nepatekę į miesto savivaldos institucijas, paprastai rinkdavosi dvasininko arba vienuolio kelią, kuris tapdavo savotiška kompensacija už tai, kad nepakliūdavo į valdantįjį elitą⁷⁸⁷.

⁷⁷⁴ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 363.

⁷⁷⁵ „<...> x[ie]dza Januarego Ohurcewicza, starszego wilenskiego <...>“, *AC*, t. 10, 80; „<...> przy x[ie]dzu Januarim <...>“, *ibid.*; „<...> x[ie]dza] Januarego Ohurcewicza, starszego wilen. <...>“, *ibid.*, 143; „<...> x[ie]dzu Starszy, to iest January Ohurcewicz <...>“, *ibid.*, 145.

⁷⁷⁶ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 363.

⁷⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁷⁸ „<...> wzbiegal do Inflant, na wielką hanbę sobie i klasztorowi temu zarobiwszy <...>“, *AC*, t. 10, 80; „<...> summy po x[ie]dzu Ianuarym Ohurcewiczu z Inflant odszukanej <...>“, *ibid.*, 99.

⁷⁷⁹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 363–364.

⁷⁸⁰ *Ibid.*, 364; „<...> Jan Ohurcewicz burmistrz wileński <...>“, 1689 06 02 Pauliaus Kosobuckio test., *LVI A*, f. SA, b. 5340, l. 226v.

⁷⁸¹ „<...> xie]dza Symeona Ohurcewicza <...>“, *AC*, t. 10, 82; „<...> x[ie]dzu Symeon Ohurcewicz <...>“, *ibid.*, 84.

⁷⁸² „<...> starszy wilenski a consultor zakonu <...>“, *ibid.*

⁷⁸³ „<...> prowinciala zakonu naszego <...>“, *ibid.*, 82.

⁷⁸⁴ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 364.

⁷⁸⁵ „<...> będąc fortuny wielkicy czlowiekiem i doczekawszy sie w potomstwie swoim rozkrzewionym znaczney pociechi <...>“, *AC*, t. 10, 83; A. Ragauskas nurodo, kad J. Ogurcevičius buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo kongregacijos prie Švč. Trejybės cerkvės nariu, Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 393.

⁷⁸⁶ „<...> Andrzeiowi Ohurcewiczowi burmistrzowi wilenskim <...>“, 1706 07 14 Andriaus Ogurcevičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5122, l. 86; „<...> Jendrzey Ohurcewicz, burmistrz teraznieyszy wilenski <...>“, *AC*, t. 10, 84; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 124.

⁷⁸⁷ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 361.

Šaltinių aprašyme apie bazilijonams atitekusį Bražyčių mūrinį namą užsimenama apie burmistrą A. Bražyčių, kurio biografiją yra nagrinėjęs A. Ragauskas⁷⁸⁸. Šaltinyje rašoma, kad jis buvo nevedęs, iš pradžių ėjo Vilniaus tarėjo, o vėliau ir burmistro pareigas. Tai buvo išsilavinęs žmogus, nuolat sėdėjęs prie knygų, gyvenęs gana uždarai ir nesižavėjęs perėjimu į katalikų tikėjimą⁷⁸⁹. A. Ragauskas daro prielaidą, kad A. Bražyčius iš pradžių galėjo lavintis namuose, paskui mokykloje prie Švč. Trejybės ar Šv. Dvasios cerkvės, o gal net vienoje iš protestantiškų gimnazijų Karališkojoje Prūsijoje⁷⁹⁰. A. Ragauskas taip pat pažymi, kad A. Bražyčius viename iš magistrato protokolų pavadintas teologijos daktaru, tačiau nėra žinoma, kokioje aukštojoje mokykloje jis studijavo ir apgynė disertacijos tezes⁷⁹¹. Legacijoje Švč. Trejybės vienuolynui nurodoma, kad A. Bražyčius prieš mirtį 1696 m. sudarė testamentą, kuriuo visą savo kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, mūrinį namą ir daržą už Subačiaus vartų užrašė bazilijonų vienuolynui. Jam atiteko ir skrynija su įvairiomis knygomis, drabužiai bei kiti smulkūs daiktai⁷⁹². L. Kiškos rankraštyje minimas dar vienas vilniečių Bražyčių šeimos atstovas – Juozapas Bražyčius (Josaphat Brazyc), apie kurį bus kalbama kiek vėliau, ir Silvestras Bražyčius (Sylvester Brazys) (žr. 6 lentelę), kurio dėl informacijos stokos nepavyko identifikuoti.

XVIII a. pr. bazilijonų kolegijoje žinių galėjo semtis ir Vilniaus miestiečio Savičiaus (vardas nenurodomas) sūnus Juozapas Savičius (Jozeph Sawicz). Tarp Švč. Trejybės vienuolyno dokumentų yra šio miestiečio 1701 m. raštas, kuriame tvirtinama, esą nors jo sūnus Juozapas ir buvęs pakrikštytas dizunitų cerkvėje, tačiau dabar jis turi priklausyti unitų bažnyčiai⁷⁹³. Yra išlikęs 1701 m. rugpjūčio 29 d. į aktų knygas įrašytas Vilniaus pirklio Juozapo Savičiaus (Jozef Sawicz) turto inventorių, kuriame užsimenama, kad jo našlė Ana Minkievičovna (Anna Minkiewiczowna) praėjus kelioms savaitėms po vyro mirties susilaukė sūnaus Juozapo⁷⁹⁴, tačiau akivaizdu, kad čia kalbama ne apie dizunitų cerkvėje krikštytą Juozapą, o apie kitą asmenį.

Vienuolių bazilijonų mokyklą, tikriausiai Vitebske⁷⁹⁵, XVIII a. pirmoje pusėje veikusiai lankė ir Vilniaus tarėjas Gregorijus Naploščicas (Gregorius Naploszczyk)⁷⁹⁶, kuris 1746 m. surašytame testamente pažymi gimęs ir išsimokslinęs *in fide vera Catholica Graco*

⁷⁸⁸ Ragauskas, „Privatus mokslininkas Vilniaus burmistras“, žiūrėta 2016 m. spalio 30 d., http://www.ldkistorija.lt/?theme=1#privatus-mokslininkas-vilniaus-burmistras-aleksandras-brazycas-1696_fact_1238.

⁷⁸⁹ „Kamienica niegdys Brażycowska, a teraz mury puste zruinowane <...> Legatia s. p. imci pana Alexandra Brażyca, burmistrza wilenskiego“, *AC*, t. 10, 135-136.

⁷⁹⁰ Ragauskas, „Privatus mokslininkas Vilniaus burmistras“.

⁷⁹¹ *Ibid.*; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248.

⁷⁹² „Kamienica niegdys Brażycowska ...“, 36.

⁷⁹³ „Fascykuł 99. Sprawy z chyzmatykami Wilenskimi“, *AC*, t. 10, 217.

⁷⁹⁴ „<...> po smierci nieboszczyka, gdy polog miala, ktorey dal P. Bog syna na imie Jozefa <...>“, 1701 08 29 Juozapo Salcevičiaus t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5119, l. 348.

⁷⁹⁵ Iš 1728 m. įrašo aiškėja, kad G. Naploščicas atvyko iš Vitebsko: „<...> Gregorius Naploszczyk de civitate Witebsk <...>“, Urbonavičius, Vilniaus naujieji miestiečiai <...> sąrašas, 189; testamente užsimenama apie Vitebske gyvenančią dukterėčią Eleną, 1746 01 15 Gregorijaus Naploščico test., *LVI A*, f. SA, b. 5349, l. 611.

⁷⁹⁶ „<...> Gregorius Naploszczyk consul Vilnensis <...>“, *ibid.*, l. 607v.

Romana. Kaip šio tikėjimo išpažinėjas jis pageidavo būti palaidotas pas vienuolius bazilijonus (*ritus graco unitorum*) prie Švč. Trejybės cerkvės⁷⁹⁷. Savo laidotuvėms, t. y. skambinimui varpais, palydoms į kapines, gedulingoms pamaldoms ir kitoms svarbioms ceremonijoms, jis skyrė 10 muštų talerių, tiek pat jų užrašė Švč. Mergelės Marijos kongregacijai, 1 000 auksinų skyrė mišioms bažnyčiose užpirkti, 500 muštų talerių – vienuoliams bazilijonams prie Švč. Trejybės cerkvės⁷⁹⁸.

XVII a. pr. bazilijonai galėjo studijuoti noviciate, kurį prie Švč. Trejybės vienuolyno Vilniuje įsteigė Juozapas Benjaminas Rutskis. Kaip teigia K. V. Charlampovičius, bazilijonų noviciatas, panašiai kaip ir katalikų noviciatai⁷⁹⁹, nebuvo mokymo įstaiga tiesiogine prasme, tai buvo veikiau institucija vienuolystei parengti, todėl čia buvo priimami ir neraštingi bei suaugę asmenys⁸⁰⁰. Šiam K. V. Charlampovičiaus teiginiui prieštarauja Dorota Wereda, kuri nurodo, kad į noviciatą buvo priimami gana gabūs ir talentingi jaunuoliai, prieš tai baigę pradinio ugdymo mokyklas⁸⁰¹. Tai patvirtina ir 1764 m. leidinyje išvardyti reikalavimai į noviciatą stojantiems asmenims: jame negalėjo studijuoti tie jaunuoliai, kurie tobulai nemokėjo gramatikos; buvo siekiama priimti tik tuos asmenis, kurie išsiskirdavo gabumais retorikos, filosofijos ir teologijos mokslams bei kalbai, kuria buvo laikomos pamaldos⁸⁰². Egzistavo reikalavimai ir stojančiųjų amžiui: jie turėjo būti visiškai sulaukę 15 metų, o tie, kurie pretendavo tapti vienuoliais be šventimų (*na laictwo*), stodami turėjo būti sulaukę ne mažiau kaip 20 metų⁸⁰³. Vilniaus noviciate buvo dėstomi ir laisvieji, ir teologiniai dalykai, kurie buvo būtini pasirengti tarnystei cerkvėje ir eiti ateityje dvasines pareigas. Netrukus J. B. Rutskio noviciate susirinko apie 100 jaunuolių, ir šis, jau būdamas Švč. Trejybės vienuolyno archimandritas, nuo 1609 m. pradėjo statyti naują pastatą⁸⁰⁴. Mokslai su magistro priežiūra trukdavo vienus metus ir šešias savaites, ir juos baigęs vienuolis turėjo galimybę vykti į kitą vienuolyną arba tęsti mokslus kituose noviciatuose ar mokymo įstaigose⁸⁰⁵.

---

⁷⁹⁷ Ibid., I. 608v.

⁷⁹⁸ Ibid., I. 608v–609.

⁷⁹⁹ Jėzuitų noviciatuose mokslai trukdavo 2 m., novicijai mokslų pradžioje susipažindavo su vienuolynu ir noviciatu, įprasdamo prie vienuoliško gyvenimo ir laikydavo 30-ties dienų rekolekcijas, mokslai noviciate baigdavosi laikiniais įžadais, *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, opr. Ludwik Grzebień (Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“, 2004), 463.

⁸⁰⁰ Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 499.

⁸⁰¹ Dorota Wereda, „Bazylianie w unickiej diecezji brzeskiej w XVIII wieku“, *Szkie podlaskie* 8 (2000): 216.

⁸⁰² *Szkoła bazylianska*, 23; Maria Pidhupczak-Majerowicz, „Podręcznik wychowania bazylińskiej młodzieży zakonnej“, in *Ars Educandi. Źródła*, t. 1, *Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, pod red. naukową Jolanty Gwioździk przy współudziale Piotra P. Barczyka (Mysłowice: Górniośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2009), 214–215.

⁸⁰³ *Szkoła bazylianska*, 23; šių nurodymų buvo laikomasi, matyt, ne visur, pvz., Beata Lorens nurodo, kad XVIII a. vid. Bučačo kolegijoje kildavo auklėjimo sunkumų, nes klasėje šalia 5–6 m. jaunuolių sėdėdavo 20–24 m. vyrai, Beata Lorens, „Problemy wychowawcze w szkołach bazylianskich w drugiej połowie XVIII wieku na przykładzie kolegium w Buczaczu“, *Biuletyn Historii Wychowania* 29 (2013): 32.

⁸⁰⁴ Харлампович, *Западнорусские православные школы*, 499.

⁸⁰⁵ Pidhupczak-Majerowicz, „Szkolnictwo bazylianskie ...“, 34.

Išlikusiuose šaltiniuose užfiksuota fundacinių užrašymų novicijams lavinti. Pvz., 1653 m. Švč. Trejybės noviciatui 25 000 lenkiškų auksinų skyrė kunigas Kijevo metropolitas Antanas Sielava (Antoni Sielawa)⁸⁰⁶. Jis išreiškė pageidavimą, kad šios lėšos nebūtų skiriamos niekam kitam, tik novicijams auklėti. Kitas A. Sielavos reikalavimas – iš šių pinigų maistu ir drabužiais aprūpinti į vienuolyną įstojusių 10 jaunuolių novicijų ir 2 vyresnius kunigus⁸⁰⁷. 1653 m. rugpjūčio 2 d. testamentu šešioms Švč. Trejybės vienuolyno paskirtiems vienuoliams Kristupas Kievličius (Krzysztoph Kiewlicz) užrašė dvarą *Spiahlo*, už kurį sumokėjo 26 000 auksinų. Jis taip pat įpareigojo išlaikyti šešis „žekus“, kuriuos vienuoliai privalėjo ko nors išmokyti⁸⁰⁸. Pasirodo, kad ne visas K. Kievličiaus užrašytas lėšas išnaudojo Švč. Trejybės vienuolynas: dalį šių pinigų velionis kunigas ir vienuolyno vyresnysis Steponas Martiškevičius (Stephan Martiszkievicz) užstatė Vilniaus miestiečiui Sufronovičiui (Sufronowicz)⁸⁰⁹. Vėliau į šio turto pretenzijų turėjo ir Vilniaus jėzuitų noviciatas, nes čia buvo lavinamas velionio Sufronovičiaus sūnėnas⁸¹⁰. K. Kievličiaus fundaciniame rašte miestiečio Sufronovičiaus vardas nenurodomas, tačiau galima numanyti, kad čia kalbama apie karališkąjį sekretorių pirklių J. Sofronovičių⁸¹¹. 1681 m. rugpjūčio 3 d. testamente J. Sofronovičius daug dėmesio skyrė savo sūnėnui B. Sofronovičiui⁸¹², kuriam užrašė pinigus, drabužius, sidabrinius ir auksinius daiktus, brangenybes ir visą kilnojamąjį turą.

XVIII a. vid. bazilijonų vienuolynė egzistavo vadinamosios spekuliatyvosios teologijos studijos (*studium theologiae speculativae*) jauniems bendruomenės nariams⁸¹³. To meto fundaciniuose užrašymuose akcentuojamas tik bajoriškos kilmės jaunuolių lavinimas. Pvz., nuo 1750 m. grafas Gabrielius Dominykas Šankovskis Savanievskis (Gabryel Dominik Szankowski Sawaniewski) įpareigojo vienuolius bazilijonus ir jų įpėdinius prie Švč. Trejybės vienuolyno Vilniuje išlaikyti pensoną (*konwikt*) keturiems bajorų luomo atstovams, kurie neturėjo galimybių lankyti mokyklos ir įgyti pradinio išsilavinimo. Pirmenybė turėjo būti teikiama Šankovskių Savanievskių herbo Pologų giminės kandidatams, o jei jų pritrūkdavo – Peglovskių

⁸⁰⁶ „Fundacya summy na nowicijat Wilenski przez s. p. i. m. xdza Antoniego Sielawę, metr. Kiiowskiego, etc.“, *AC* t. 10, 67.

⁸⁰⁷ „<...> aby dziesięciu młodzi zakonney nowicyuszow do zakonu wstępujących i dwóch kaplanow starszych nad nimi z wyderkafu w potomne czasy przewidowano“, *ibid.*, 68; 1653 12 01 Фундушевая запись м. Антонія Селяввы на 25 т. золотыхъ польскихъ, пожерованныхъ имъ на воспитаніе десяти новициевъ въ предполагаемомъ новиціате базильянского ордена въ Вильне, *ibid.*, t. 6, 335.

⁸⁰⁸ „Fundacya i. m. p. Krzysztopha Kiewlicza“, *ibid.*, t. 10, 72.

⁸⁰⁹ „<...> na zastaw p. Sufronowiczowi, mieszczaninowi wilenskiemu <...>“, *ibid.*, 76.

⁸¹⁰ „Fundacya i. m. p. Krzysztopha Kiewlicza“, *AC*, t. 10, 77.

⁸¹¹ „<...> Joannis Soffronowicz secretary S. R. M[aiesta]ttis <...>“, 1681 08 03 Jono Sofronovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5344, l. 124; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 409.

⁸¹² 1681 08 03 Jono Sofronovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5344, l. 124v.

⁸¹³ Mokytojų sudėtis 1755 m.: studijų vadovas (*praepositus studii*) Teodoras Jackovskis (Teodor Jackowski), pirmasis lektorius Ambrozijus Onuškevičius (Ambroży Onuszkiewicz), antrasis lektorius Juozapas Narobskis (Józef Narobski), korepetitorius Dionizas Paškovičius (Dionizy Paszkowicz), Łukaszewicz, *Historia szkół w Koronie*, 268.

ir Kolontajų šeimų atstovams, rekomenduotiems jų tėvų, giminių arba globėjų. Jei ir Peglovskių ir Kolontajų šeimų atstovų pritrūkdavo, tuomet bazilijonai galėjo lavinti ir prie mokslų pratinti kokius nors kitus *de statu nobilis* jaunuolius⁸¹⁴.

5. Miestiečių moterų lavinimosi galimybės

5.1. Mokslai vienuolynuose

J. Sarcevičienės teigimu, visuomenės (ir šeimos) santykis su berniukais ir mergaitėmis (sūnumis ir dukterimis) buvo skirtingas nuo pat jų gimimo⁸¹⁵. Sūnūs, skirtingai nuo namuose saugotų seserų, buvo skatinami tapti išsilavinusiais, pasaulį pažįstančiais, aktyviais visuomenės žmonėmis⁸¹⁶. O į mergaičių lavinimą žiūrėta geriausiu atveju skeptiškai, blogiausiu – siūlyta jo visiškai atsisakyti⁸¹⁷. Pvz., A. A. Olizarovijus taip atsiliepia apie dukterų auklėjimą: „Moterims nereikia tiek, kiek vyrams, nei mokslų, nei fizinio lavinimo, nei muzikos, nei tapybos. Bet pageidautina, kad visos moterys mokėtų skaityti ir rašyti, nusimantų apie muziką, tačiau nereikia, kad būtų labai išprususios, nebent nedaugelis <...>“⁸¹⁸. Kaip pažymi Barbara Wlazlik, moterims nebuvo net formalios galimybės studijuoti universitetuose. Jos galėjo lavintis tik prie vienuolynų steigiamose mokyklose, kurios dažniausiai buvo nukonkuruojamos aukštųjų mokyklų ir nepasiekdavo aukšto mokymosi lygio⁸¹⁹. Nors kai kurie tyrinėtojai pabrėžia vienuolynų įtaką moterų švietimui LDK, o vienuolių benediktinių reikšmę ugdant mergaites lygina su jėzuitų edukacine reikšme vyrams⁸²⁰. Vizitietės ir uršulietės esą taip pat buvo įsteigusios gana aukšto lygio mokyklas mergaitėms⁸²¹.

Mergaičių kultūrinis horizontas buvo siauresnis, labiau apribotas namų, šeimos, kaimynų reikalų. Jos daugiausia laiko praleisdavo su motinomis, kurios perduodavo joms savo žinias, mokė įvairių moteriškų darbų ir rengė santuokai: būti geromis žmonomis, motinomis ir šeiminkėmis⁸²². Kai paaugdavo ir subręsdavo, jos ištekėdavo arba stodavo į vienuolyną, priklausomai nuo tėvų ar globėjų sprendimo. Mergaitės vienišomis likdavo retais atvejais, pavyko aptikti vos tris netekėjusių (lenk. *panna*, lot. *virginis*) Vilniaus miestiečių moterų

⁸¹⁴ Ibid., 270, 272.

⁸¹⁵ Sarcevičienė, „Vaikas XVI–XVII a.“, 8.

⁸¹⁶ Ibid., 9.

⁸¹⁷ Ibid., 8.

⁸¹⁸ A. Olizarovijus „Trys knygos apie politinę žmonių visuomenę“ (Ištraukos), *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis*, 339.

⁸¹⁹ Barbara Wlazlik, „Wychowanie dziewcząt w XVI i XVII w.“, *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika* 17 (2008): 200.

⁸²⁰ Vaida Kamuntavičienė, „Mergaičių mokymas Kauno benediktinių vienuolyne XIX a.“, *Kauno istorijos metraštis* 15 (2015): 55.

⁸²¹ Pacevičius, „Mokyklos“, 384.

⁸²² Sarcevičienė, „Moterys“, 401; Šmigelskytė-Stukienė, „Lyčių vaidmenys“, 174.

testamentus ir vieną pomirtinį turto inventorių. 1668 m. buvo surašytas panelės Marianos Fonderenovnos (Marianna Fonderowna) – Reinholdo Fondereno (Reinholdo Fonderen) dukros – testamentas⁸²³, o 1692 m. gruodžio 1 d. suregistruotas Reginos Pupovnos (Regina Pupowna) paliktas turtas⁸²⁴. Inventoriuje nenurodoma, ar pastaroji turėjo rašymo įgūdžių, skaityti galbūt mokėjo, nes tarp jos suregistruotų daiktų yra lenkiška knyga (*księga polska*)⁸²⁵. Kaip rodo M. B. Topolskos tyrimai, dalis miestiečių galėjo mokėti truputį skaityti ir nesureikšmindavo rašymo įgūdžių, kurie reikalavo gerokai didesnių pastangų nei skaitymas⁸²⁶. 1736 m. gegužės 20 d. dėl ligos sudarytas Vilniaus patriotės Anos Baravkos (Anna Barawska)⁸²⁷, kuri apie aštuonerius metus buvo apsistojusi tarėjo Motiejaus Osipovičiaus (Matheusz Osipowski) namuose, esančiuose Rūdninkų gatvės pačiame kampe, testamentas. Jos sesers likimas buvo kitoks, ši ištekėjo už Rokoskio (Rokoski) ir susilaukė palikuonių. 1782 m. rugsėjo 23 d. surašytas panelės Marcelinos Grycevičovnos (Marcellina Grycewiczowna)⁸²⁸ testamentas, kuriame ji užsimena apie tėvą Joną Grycevičių (Jan Grycewicz), velionę motiną Teresę Metulevičovną Grycevičienę (Teresa z Metulewiczów Grycewiczowa) ir pusseserę Zuzaną Horkovską Golembievską (Zuzanna z Horkowskich Golembiewska).

Iš Vilniaus miestiečių testamentų aiškėja, kad tėvai ar globėjai dukras ištekindavo arba siūsdavo į vienuolyną. Tai atspindi Katažinos Pežarskos (Catharine Pežarska) 1687 m. lapkričio 7 d. surašytas testamentas. Vysockio (Wysocki), kurio vardas nenurodomas, dukroms ji pažymi užrašanti 2 000 auksinų sumą, kuri joms turėjo atitekti ištekėjus arba priėmus amžinuosius įžadus⁸²⁹. Nėra žinoma, kaip susiklostė Vysockio dukrų gyvenimas. Yra išlikęs 1689 m. gegužės 16 d. sudarytas Kristinos Ambrozevičovnos Vysockienės (Christina Ambrozewiczowna Wysocka) testamentas, kuriame ji užsimena apie antrąjį situoktinį Joną Vysockį (Jan Wysocki), kuris esą iššvaistė visą jų užgyventą turtą ir privedė prie skurdo⁸³⁰. Testamente užsimenama ir apie dukrą Liuciją, kurios testatorė susilaukė su pirmuoju vyru Andriumi Jančevskiu (Andrea Janczewski) ir kurią ištekino už Stanislovo Jono Sperskio (Stanisław Jan Sperski)⁸³¹. Dėl informacijos trūkumo sudėtinga nustatyti, ar K. Pežarskos ir K. Vysockienės minimas Vysockis yra tas pats asmuo. Abejonių kelia ir tas faktas, kad K. Vysockienės testamente neužsimenama

⁸²³ „<...> *ultima voluntatem innupta virginis Marianna Fonderenovna* <...>“, 1668 Marianos Fonderovnos test., *LVIA*, f. SA, b. 5335, l. 672.

⁸²⁴ „<...> *nieboszcze panna Regine Pupowna*“, 1692 Reginos Pupovnos t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5118, l. 382.

⁸²⁵ *Ibid.*, l. 381v.

⁸²⁶ Topolska, *Czytelnik i ksiązka*, 298.

⁸²⁷ „<...> *bardzo słabą pannę Anną Barawską* <...>“, 1731 05 20 Anos Baravkos test., *LVIA*, f. SA, 5345, l. 292.

⁸²⁸ „<...> *panny Marcelliny Grycewiczówny* <...>“, 1782 09 23 Marcelinos Grycevičovnos testamentas, *LVIA*, f. SA, b. 5353, l. 1025v.

⁸²⁹ „<...> *w dzien, ktorego poydż za mąż, albo do klasztoru wstąpiwszy professiǳ uczyniǳ*“, 1687 11 07 Katažinos Pežarskos test., *ibid.*, f. SA, b. 5339, l. 577.

⁸³⁰ 1689 05 16 Kristinos Vysockienės test., *ibid.*, b. 5340, l. 132 v.

⁸³¹ *Ibid.*

apie antrojoje santuokoje gimusias atžalas. K. Pežarska 120 auksinų skyrė ir vyriausiajai Savičiaus (Sawicz), kurio vardas taip pat nenurodomas, dukrai Elenai. Šie pinigai, panašiai kaip ir Vysockio dukrų atveju, turėjo būti perleisti jai vestuvių dieną, arba priėmus amžinuosius įžadus, ypač pas Dievo Gailestingumo kongregacijos seseris⁸³². Trečioji K. Pežarskos 2 000 auksinų legacija skirta seseriai Elenai, kurios tikrasis vardas Kristina. Norėdama atgauti šias lėšas, Elena privalėjo išpildyti jau minėtas sąlygas, t. y. ištekėti arba tapti vienuole⁸³³.

Miestiečių vyrų testamentuose dukrų ateitis taip pat siejama su santuoka arba vienuolynu. Pvz., Vilniaus pilietis Eustachijus Levonovičius (Eustachy Lewonowicz) 1690 m. birželio 20 d. sudarytu testamentu 200 auksinų paskyrė dukros Marianos Levonovičovnos (Maryianna Lewonowiczowna) auklėjimui, o 300 lenkiškų auksinų užrašė jai iki pilnametystės, ir ši pinigų suma turėjo būti motinos Teodoros Levonovičienės (Theodora Malawczanka Lewonowiczowa) dispozicijoje. Testatorius prašė žmonos jį mielą dukrą auklėti ir lavinti laikantis krikščioniškų vertybių, o minėtus 300 lenkiškų auksinų atiduoti jai pradėjus santuokinį gyvenimą arba įstojus į kurį nors iš vienuolynų⁸³⁴. Tais pačiais 1690 m. buvo surašytas ir druskos pirklio Mikalojaus Lučinskio (Nicolai Luczynski) testamentas, kuriame jis užsimena su žmona Elżbieta Klarovska (Elżbieta Klarowska) susilaukęs dviejų dukrų – Martelės ir Olesės. Vyriausiajai dukrai Martelei M. Lučinskis užrašė druskos prekystalį, šiuo paskutinės valios aktu druskos prekystalį paskyrė ir dukrai Olesei, o joms ištekėjus arba įstojus į kurį nors vienuolyną šie du prekystaliai turėjo likti jų žinioje ir po tėvo mirties kiekvieną iš jų atskirai džiuginti⁸³⁵.

A. Kosobucka Grabovskienė 1746 m. sausio 5 d. dokumente nurodo aukojanti du padėklus našlaitei, norėšančiai susieti savo gyvenimą su unitų vienuolynu⁸³⁶. Ji tikriausiai turėjo omenyje savo dukterėčias Kristiną ir Barborą arba kitos dukterėčios našlės Lukianovičienės (Łukianowiczowa) mažametes dukras Agotėlę, kurią nuo mažų dienų pati auklėjo, ir Joaną⁸³⁷. Savo brangenybes ji užrašė unitėms vienuolėms ir įpareigojo vienuolyną malksnomis, o cerkvę – čerpėmis uždengti. Nemažai dėmesio testamente A. Grabovskienė skyrė ir savo broliui jėzuitui Jonui Kossobuckiui (Jan Kossobucki)⁸³⁸ bei velionio situoktinio broliui

⁸³² „<...> w dzien takze, ktorego puidzie za mąż, albo do klasztoru wstapiwszy professią uczyni, a osobliwie u Panien Warszawskich, nazwanych Bożego Miłosierdzia“, 1687 11 07 Katažinos Pežarskos test., *ibid.*, b. 5339, l. 577.

⁸³³ „<...> siostrze Heleniey, ktora się zowie Krystyna, leguię 2 000 z temisz wzwysz pomienionemi kondyciami“, *ibid.*

⁸³⁴ „<...> w stan małżenski albo będącey w zakonie ktorego klasztoru <...>“, 1690 06 20 Eustachijaus Levonovičiaus test., *LVI A*, f. SA, b. 5340, l. 302.

⁸³⁵ „<...> po poyściu w stan małżenski, luboby ktora miała zostawać w ktorymkolwiek zakonie <...>“, 1690 Mikalojaus Lučinskio test., *ibid.*, l. 416.

⁸³⁶ „Dwie tacy <...> leguię na sierotę, ktora by chciała wstąpić do zakonu ritu eodem“, 1746 01 05 Apolonijos Grabovskienės test., *ibid.*, b. 5349, l. 601v.

⁸³⁷ „Dla Agalutki, ktora się z małężkich dni u mnie wyhodowała się <...>“, *ibid.*, l. 601.

⁸³⁸ Jį vadina jėzuitu ir kunigu misionieriumi: „<...> Xdzu Janowi missyjonarzowi Janowi <...>“, *ibid.*, l. 599; „<...> Xdzu Janowi Kossobuckiemu jezuitcie <...>“, *ibid.*, l. 599v.

protopopui Povilui Grekovskiui (Paweł Grekowski)⁸³⁹. Taip pat jame užsiminė apie Dorofevičienės (Dorofiewiczowa), kurios vardas nenurodytas, sūnų, kurį prašė išsiųsti į Mogiliavą ir jos tikėjime laikyti⁸⁴⁰. Testamento pabaigoje A. Grabovskienė dar kartą užsiminė apie unites vienuoles, kurioms įpareigojo atiduoti vyno atsargas ir 50 raudonųjų auksinų.

Tai, kad Vilniaus miestietės neturėjo galimybės rinktis ir pačios priimti sprendimą dėl savo likimo rodo ir kiti išlikę dokumentai. Pvz., tarėjas H. Monesas 1666 m. surašytame paskutinės valios akte pažymi vyriausiąją dukrą Barbarą ištekinęs už pirklio J. Štrunko, o antroji dukra Zuzana, nors dar mažametė, bet jau buvo pažadėta su Dievo malone ir jo tėvišku sutikimu Starodubo taurininkui Zigmuntui Vorbekui Letovui (Zygmunt Worbek Litaw)⁸⁴¹, tačiau vėliau ji vis dėlto ištekėjo už bajoro J. Tobijaus Penkalskio⁸⁴². Iš 1705 m. kovo 19 d. surašyto Gertrūdos Farnovnos Ostrovskienės (Giertruda Farnowna Ostrowska) testamento aiškėja, kad ji nepageidavo, kad jos dukra Ana, kurios susilaukė su antruoju sutuoktiniu tarėju K. V. Perezu, ištekėtų už Simono Lazarovičiaus (Symon Łazarowicz) arba Chmielevskio (Chmielewski), o jei vis dėlto taip pasielgtų, tokiu atveju negalėtų pretenduoti į jai užrašytą turtą⁸⁴³. Toks G. Ostrovskienės priešmirtinis pageidavimas rodo tai, kad testatorė dukters ateitį siejo su santuoka, bet tik su labiau jai tinkančiu kandidatu.

Remiantis testamentų ir kitų šaltinių informacija pavyko nustatyti kelias Vilniaus miestietes, įstojusias į elgetaujančių vienuolių grupei priklausantį basųjų karmeličių (karmeličių) ordiną, pamokslininkų ordino seserų (dominikonių) ir Šv. Juozapato bazilijonių (bazilijonių) vienuolijas. 1667 m. dokumente burmistras M. Kličevskis užsimena ne tik apie savo dukterėčios sūnų Juzefą Vobolevičių (Jozeff Wobolewicz), tuo metu buvusį jėzuitų naujokyne (noviciate)⁸⁴⁴, bet ir apie jau mirusią⁸⁴⁵ basųjų karmeličių vienuolyne buvusią

⁸³⁹ „<...> Xdzu Pawłowi Grekovskiemu protopopie <...>“, *ibid.*, l. 602v.

⁸⁴⁰ „<...> dzieci pozostałe, ażeby do Mohilewa oddala, syna y w jey wierze konserwował się <...>“, *ibid.*

⁸⁴¹ „<...> z drugą corką moią młodszą panną Zuzanną, ieszcze w panienskim stanie będąca, ale iusz przybiecaną y zaręgowaną <...> Zygmuntowi Worbekowi Litawowi, częśnikowi starodubowskiemu <...>“, 1666 Henriko Moneso test., *LVIA*, f. SA, b. 5335, l. 40v.

⁸⁴² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 211; D. Frickas nurodo kitą Penkalskio vardą (*Tomasz z Maluch Pękalski*), *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 27. T. Penkalskis 1646 m. sutinkamas tarp protestantiškos Torunės gimnazijos mokinių: „*Thobias Pękalski*“, *Metryka uczniów toruńskiego gimnazjum*, 146.

⁸⁴³ „<...> gdyby corka moia panna Anna Perezowna miała isc za mąż po smierci moiey za Symona Łazarowicza urmianina y za Chmielewskiego, tedy com kolwiek oney zapisala, to rewoluię <...>“, 1705 03 19 Gertrūdos Ostrovskienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 207v.

⁸⁴⁴ „<...> syn siestrzenicy mey Jozeff Wobolewicz, ten iest w nowiciacie u Ich Mci Oycow Jezuitow“, 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5333, l. 541; 1667 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5335, l. 363v.; „<...> Jozefowi, ktory iest w nowiciacie“, 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5333, l. 541v.; „<...> Jozef w nowiciacie Ich Msciow Oycow Jezuitow <...>“, 1667 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5335, l. 364.

⁸⁴⁵ „<...> siestrzenicy mey paniey Kuhszczance nazwana w Zakonie Beata Cunegunda, w Zakonie Ich Mci Panien Karmelitanek Bosych będącey <...>“, 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5333, l. 541; 1667 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5335, l. 363v.; „*Beata Cunegunda siestrzenica moia w Zakonie Ich Mci Karmelitanek Bosych będąca <...>*“, 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5333, l. 541v.; „<...> siestrzyniey mey Beacie Kunegundzie, ktora iusz zmarla w Zakonie IchM Panien Karmelitanek Bossych <...>“, 1667 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5335, l. 364.

dukterėčią Kuchščanką (Kuhszczanka), ten vadintą Beata Kunegunda (Beata Cunegunda)⁸⁴⁶ (žr. 7 lentelę). Moterų vienuolijų tyrinėtoja M. Borkowska OSB pateikia apie ją kiek daugiau informacijos. R. Kuchščanka gimė apie 1619 m. Vilniaus miestiečių Jono Kukštos ir Martos Kličevskos⁸⁴⁷ šeimoje, 1640 m. balandžio 5 d. įstojo į naujokyną, 1641 m. balandžio 11 d. priėmė amžinuosius įžadus, ėjo choristės pareigas, mirė 1664 m. gegužės 8 d. Peremislyje būdama 45 metų amžiaus, taigi vienuolyne iš viso praleido 24 metus⁸⁴⁸.

1646 m. rugsėjo 17 d. įžadus basųjų karmeličių vienuolyne priėmė Regina Gavlovicka (Regina Gawłowicka), ten vadinta Anos vardu. Ji gimė Vilniuje apie 1629 m., jos tėvas tarėjas B. Gavlovickis⁸⁴⁹, motina Klara Šoltonosovna (Klara Szoltonosowna)⁸⁵⁰. Vienuolyne R. Gavlovicka praleido 36 m., ten ėjo choristės ir net keturiskart priorės pareigas⁸⁵¹. Yra išlikęs 1644 m. sudarytas B. Gavlovickio turto dalybų aktas, kuriame jis užsimena apie mažamečius vaikus – sūnų Dominyką ir dukrą Reginą⁸⁵². Panelei Reginai tėvas užrašė nepatikimų skolų, knygų, gelumbės ir druskos prekių už 5 929 auksinų ir 20 grašių, o šią sumą per pusę turėjo išsidalyti jos globėjais paskirti M. Kličevskis ir Juzefas Piotrovičius (Joseph Piotrowicz)⁸⁵³.

M. Borkowska OSB pateikia žinių ir apie karmelitę Marianą Balcevičovną (Marianna Balcewiczówna), vienuolijoje vadintą Rozalijos vardu. Ji gimė apie 1682 m. Vilniaus piliečio Mykolo Balcevičiaus ir Kristinos Skajstelovnos šeimoje. Į naujokyną įstojo 1700 m., įžadus priėmė 1701 m. gegužės 5 d., ėjo choristės pareigas, mirė 1739 m. kovo 24 d. būdama maždaug 58 m. amžiaus⁸⁵⁴. Deja, šaltiniuose apie Marianą informacijos aptikti nepavyko.

Lavinimuisi basųjų karmeličių vienuolyne, skirtingai nuo anksčiau paminėtų vienuolių, buvo ruošiamos mėsaininko Juzefo Čerkaso (Joseph Czerkas) dukros – Ana ir Teresė. 1755 m.

⁸⁴⁶ Įprotis suteikti naują vardą vienuolijoje atsirado tik XV–XVI a. sandūroje, pradedant nuo seserų bernardinų. Vėliau jį perėmė ir naujai įsteigtos karmeličių, vizitėčių, benediktinių bei sakramentiečių vienuolijos. Anksčiau įsikūrusios vienuolijos šią tradiciją perėmė prieš ATR padalijimus, arba perimdavo labai netolygiai. Tos vienuolijos, kurios buvo pavaldžios provincialiai vyrų valdžiai (ypač cistersės ir dominikonės), šią tradiciją įvedė XVII a. viduryje, Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich*, 12-13; Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktuose vienuolinis vardas imtas fiksuoti nuo XVII a. antros pusės ir paprastai rašytas antruoju, nors vienuolyne jis tapdavo svarbesnis už pasaulietinį, Gita Drungilienė, „Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktai (XVII a. – XIX a. 2 pusė)“, in *Benediktiškoji tradicija Lietuvoje*, 102.

⁸⁴⁷ Yra išlikęs pirklio Laurentijaus Kličevskio (Wawrzyniec Kliczewski) 1651 m. sudarytas turto inventorių, bet apie dukrą Mortą ar anukę Reginą čia neužsimenama, *LVIA*, f. SA, b. 5096, l. 513–518.

⁸⁴⁸ Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich*, 163; „Księga Żywota, w której się wpisują imiona sióstr karmelitanek bosych które czynią professyą w tym klasztorze S. Josepha w Wilnie od roku 1640 do roku 1668“, *Klasztory Karmelitanek Bosych w Polsce, na Litwie i Rusi. Ich początek, rozwój i tulactwo w czasie rozruchów wojennych w XVII wieku. Rzecz osnuta na kronikach klasztornych*, t. 1, *Wilno* (Kraków: w drukarni „Czas“, 1900), 15.

⁸⁴⁹ „<...> Barthłomieiu Gawłowickim raycy wilenskim <...>“, 1648 Baltramiejaus Gavlovickio kilnojamojo turto dalybų aktas, *LVIA*, f. SA, b. 5096, l. 229.

⁸⁵⁰ „<...> po szlachetnej niegdy paniej Klarze Szoltonosownie <...>“, 1643 12 29 [Dokumentas], *ibid.*, l. 221.

⁸⁵¹ Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich*, 163; „Księga Żywota ...“, 16.

⁸⁵² „<...> dziatkom ieszcze lath niedorosłym, a mianowicie synowi Dominikowi, y corce pannie Reginie <...>“, 1648 Baltramiejaus Gavlovickio kilnojamojo turto dalybų aktas, *LVIA*, f. SA, b. 5096, l. 229.

⁸⁵³ *Ibid.*, l. 229v.

⁸⁵⁴ Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich*, 133.

gegužės 21 d. sudarytame pirklio S. Jurevičiaus testamente užsimenama apie jo situoktinės Kotrynos Obuchovskos (Katarzyna z Obuchowskich Czerkasowa) mažamečius vaikus, kurių ji susilaukė su pirmuoju vyru J. Čerkasu⁸⁵⁵: Mykolą, dar vaikystėje mirusį, ir Joną, įstojusį į basųjų karmelitų vienuolyną ir ten vadintą Vincentu⁸⁵⁶. Taip pat šiame testamente kalbama apie dvi mažametes jų dukras: Ana dar vaikystėje buvo siunčiama mokytis į vienuolyną⁸⁵⁷, o paaugus ištekinta už G. Horodničiaus, vėliau – už Andriaus Juchnovičiaus (Andrzej Juchnowicz), taip pat aprūpinta kraičiu; kita dukra Teresė taip pat lavinosi vienuolyne⁸⁵⁸, pirmasis jos vyras tarėjas Petras Opanovičius (Piotr Opanowicz), antrasis – Šyškovskis (Szyszkowski).

7 lentelė. Vilniaus miestietės vienuolės testamentuose ir M. Borkowskos OSB registre

Testamentų informacija	M. Borkowska OSB, <i>Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbirowej, t. 3, Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej</i> (Warszawa, 2008)
Karmelitės	
Kuchščanka (<i>Kuhszczanka</i>) , vienuolyne vadinama Beata Cunegunda, 1667 m. dokumente nurodoma, kad jau yra mirusi.	Regina Kukszianka / Kuksza (<i>Beata Kunegunda od Św. Józefa</i>), įrašyta 1640 m. balandžio 5 d.
1644 m. turto dalybų akte minima Regina (<i>panna Regina</i>) , velionio tarėjo B. Gavlovickio mažametė dukra.	Regina Gałowicka / Gawłowicka / Gotowicka (<i>Anna Ancilla od Imienia NMP</i>), įrašyta 1646 m. rugsėjo 17 d.
-	Marianna Balcewiczówna (<i>Rozalia od św. Eliasza</i>), įrašyta 1700 m.
Bazilijonės	
1658 m. proteste Vilniaus patricijus Paulius Dubovičius (Paweł Dubowicz) mini seserį Barborą Dubovičovną (Barbara	-

⁸⁵⁵ „<...> Jozefie y Katarzynie z Obuchowskich Czerkasach, małżonkach, kunsztu zarembackiego <...>“, 1755 05 21 Stanislovo Jurevičiaus test., LVIA, f. SA, b. 5351, l. 830v; „<...> Josepho Czerkas lanione ciue Vil.“, Urbonavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai <...> sąrašas*, 146.

⁸⁵⁶ „<...> Janem na świecie teraz w Zakonie Wielebnych Karmelitow Bosych Wincentym, Michalem, który w dziedzinstwie z tego swiata zszedł <...>“, 1755 05 21 Stanislovo Jurevičiaus test., LVIA, f. SA, l. 830v.

⁸⁵⁷ „<...> Anna Czerkasowna w małych leciech niemalym kosztem edukowana, do klasztoru dla edukacyi aplikowana <...>“, *ibid.*, l. 831–831v.

⁸⁵⁸ „<...> Teressa Czerkasowna <...> należycie edukowana, do klasztoru dla edukacyi aplikowana <...>“, *ibid.*, l. 831v.

Dubowiczowna), bazilijonių vienuolyne vadintą Katažina, tėvas tarėjas Jonas Dubovičius (Jan Dubowicz).	
1664 m. dokumente yra žinių apie Mariją Parfianovičovną (Marusi corce) , vienuolių bazilijonių globojamą, tėvas – pirklys K. Parfianovičius.	-
1691 m. dokumente yra žinių apie Šv. Bazilijaus regulos vienuolę Eufemiją Radzkevičovną (panna Eufemia) , tėvas – pirklys Jonas Radzkevičius (Joannis Radzkiewicz), motina – Nastazija Čarniavska Radzkevičienė (Nastazy Czarniawska Radzkiewiczowa).	-
1707 m. dokumente yra informacijos apie vienuolę bazilijonę Felicijaną Antonovičovną (Felliciana Antonowiczowna) .	-
Dominikonės	
1760 m. dokumente yra informacijos apie vienuoles dominikones Aną ir Teofilę Ostrovskas (Theofila i Anna Ostrowskie) , tėvas miestietis M. Ostrovskis, motina Mariana Kelpšovna Ostrovskienė (Maryanna de Kielpszow Ostrowska), brolis dominikonas Bonifacas Ostrovskis (Bonifacy Ostrowski).	Apie dominikones M. Borkovska OSB informacijos nepateikia.

Šaltiniuose esama informacijos ir apie Vilniaus miestiečių dukras, įstojusias į Vilniaus bazilijonių vienuoliją. Yra išlikęs 1658 m. gegužės 6 d. Vilniaus patricijaus P. Dubovičiaus protestas, kuriame jis užsimena apie savo seserį K. Dubovičovną, bazilijonių vienuolyne vadintą Barbora⁸⁵⁹. M. Borkowska OSB jos į savo registrą nėra įtraukusi, todėl pateikiant informaciją apie B. Dobovičovną remiamasi tik paminėtu dokumentu. Pauliaus ir Katažinos Dubovičių tėvas – Vilniaus tarėjas Jonas Dubovičius, kuriam jo brolio sūnus, taip pat Jonas, Romoje sudarytu testamentu užrašė 4 000 auksinų. Būtent dėl šios sumos P. Dubovičius 1658 m. pateikė protestą

⁸⁵⁹ „<...> Panny Katarzyny w swiecie a w Zakonie S[więteg]o Bazylego Barbary Dubowiczowny siostry swey rodzoney imieniem <...>“, 1658 05 06 Protest y przypowiadanie do dobr Dubowiczowey, XVII a. vidurio Maskvos, 279; „<...> imieniem siostry swey rodzoney na swiecie panny Katarzyny, a w Zakonie Świętego Bazylego Barbary Dubowiczowny <...>“, ibid., 280.

Romoje mirusio J. Dubovičiaus motinai A. Bandzikovnai Dubovičienei ir broliui burmistrui S. Dubovičiui, nes šių pinigų, kurie po J. Dubovičiaus mirties turėjo atitekti jam ir jo seseriai vienuolei, jo tėvas tarėjas J. Dubovičius taip ir neatsiėmė⁸⁶⁰.

1664 m. spalio 27 d. surašytame pirklio K. Parfianovičiaus testamente užsimenama apie dukrą Mariją, kuri yra vienuolių bazilijonių prie Švč. Trejybės cerkvės globojama⁸⁶¹. Jai tėvas užrašė 1 000 auksinų, kurie turėjo atitekti minėtoms vienuolėms bazilijonėms, kad jo mylima dukra būtų auklėjama ir, kaip buvo nusprendusi, šventojo abito sulauktų, o jei Dievo valia anksčiau mirtų, pusė užrašytos sumos turėtų priklausyti vienuolėms bazilijonėms, kita pusė – broliams ir seserims iš pirmos santuokos. Dukrai Marijai K. Parfianovičius taip pat užrašė viršutinį drabužį (*ferezia*)⁸⁶² su karmazininio damastiniu pamušalu ir karmazininę suknelę. Šiuos daiktus gavusi ji turėtų daugiau nieko nereikalauti, nes auklėjimui vienuolyne reikia mažiau lėšų⁸⁶³.

1691 m. kovo 17 d. dokumente pirklys J. Radzkevičius užsimenta apie dukrą Eufemiją – Šv. Bazilijaus regulos vienuolę⁸⁶⁴. Jos ir kitų vaikų – Hanos, Elenos ir Teodoro Radzkevičių – globą jis patikėjo savo situoktinei N. Čarniavskai Radzkevičienei ir pirkliui Zacharijui Čarniavskui Budai (Zacharyasz Czarniawski Buda). J. Radzkevičius įpareigojo juos kasmet po 150 auksinų skirti vienuolėms bazilijonėms ir aprūpinti drabužiais panelę Eufemiją⁸⁶⁵. 1699 m. gruodžio 9 d. sudarytame Z. Čarniavskio Budos turto inventoriuje apie vienuolę Eufemiją neužsimenama. Čia paminėta tik jos motina N. Radzkevičienė, kuri iš brolio krautuvės pasiėmusi prekių už 600 auksinų, tačiau 120 iš jų Z. Čarniavskis Buda atsiėmė medžiagomis, tad N. Radzkevičienei liko atiduoti tik 480 auksinų, tačiau turto surašymo dieną ji tvirtino turinti tik 200 auksinų⁸⁶⁶.

Vilniaus miestiečio mėsininko Pranciškaus Ostrovskio (Francisci Ostrowski) našlės Kotrynos Čerkasovnos Ostrovskienės (Catharina Czerkasowna) 1704 m. vasario 21 d. surašytame testamente užsimenama apie 30 talerių skolą paneli F. Antonovičovnai – vienuolei bazilijonei prie Švč. Trejybės cerkvės⁸⁶⁷.

---

⁸⁶⁰ Ibid., 279-280.

⁸⁶¹ „*Marusi corce <...>, ktura zostaie na ten czas w opiece wielebnych panien zakonnych przy Cerkwi Swietey Troycy Uniackiey <...>*“, 1664 10 27 Konrado Parfianovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 1067.

⁸⁶² Zygmunt Gloger, *Encyklopedia staropolska*, žiūrėta 2017 m. vasario 11 d., <http://literat.ug.edu.pl/~literat/glogers/0011.htm>.

⁸⁶³ „<...> w Zakonie będącey mnieyszego do wychowania potrzeba kosztu“, 1664 10 27 Konrado Parfianovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 1067.

⁸⁶⁴ „<...> pannie Eufemiey – zakonnicy reguly świętego Bazylego wielkiego w klasztorze panien zakonnych przy cerkwi świętego Ducha <...>“, 1691 03 17 ДЗ Виленскаго мещанина и купца Ивана Радкевича, *АВАК*, t. 9, 504.

⁸⁶⁵ Ibid., 505.

⁸⁶⁶ 1699 12 09 Zacharijusz Čarniavskio Budos t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5120, l. 986v-987.

⁸⁶⁷ „<...> winnam Jey Msci Pannie Fellicianie Antonowiczownie zakonicy panien bazylianek przy Cerkwi Świętey Troyce trzydziestie talarow <...>“, 1704 02 21 Katažinos Ostrovskienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 98.

XVIII a. antrame dešimtmetyje bazilijonių vienuolyno padėtis buvo ne pati geriausia, nes 1714 m. gegužės 7 d. raštu vienuolyno vyresnioji Aleksandra Ignatovičovna (Alexandra Ilnatowiczowna) kreipėsi į kapitulą dėl pašalpos skyrimo. Ji pažymėjo, kad kadaise jų vienuolynas gaudavęs kapitulos aukas, todėl dabar ji nuolankiai prašanti išmaldos vargingam ir iš aukų išsilaikančiam jų vienuolynui, kad bent statinaitę rugių galėtų nusipirkti ir duonos seserims išsikepti, o už tai ji su savo bendruomene įsipareigojanti maldauti Viešpaties kapitulos nariams sveikatos ir laimės⁸⁶⁸. Žinoma, kad Vilniaus kapitula iš savo išdo bazilijonių vienuolijai paskyrė 15 auksinų paramos⁸⁶⁹.

1759 m. kovo 30 d. surašytame testamente miestietis M. Ostrovskis užsimena apie dukrą Aną – vienuolę dominikonę⁸⁷⁰, kuri yra visiškai aprūpinta, todėl negali ir neturi pretenduoti į jokią paveldėjimą ar mažiausią daiktą, kitaip prarastų jo tėvišką palankumą. Apie ją ir kitą dukrą Teofilę, taip pat dominikonę⁸⁷¹, užsimenama ir jų motinos M. Kelpšovnos Ostrovskienės 1760 m. kovo 17 d. sudarytame testamente. Iš jo taip pat aiškėja, kad į dominikonų vienuolyną buvo įstojęs ir jų brolis B. Ostrovskis⁸⁷².

Apie miestietes, įstojusias į kitas vienuolijas – Šv. Benedikto seserų (benediktinių), Šv. Pranciškaus Asyžiečio trečiojo reguliariojo ordino seserų (bernardinų), Švč. Mergelės Marijos apsilankymo ordino (vizitėčių), Marijos gyvenimo seserų (marijavičių) – informacijos trūksta. O. Mastianica labai taikliai pastebėjo, kad marijavitės ir šaritės turėjo daugiau galimybių plėsti savo veiklą, tačiau šioms moterų vienuolijoms mergaičių ugdymas buvo šalutinis uždavinys – jos daugiau slaugė ligonius ir globojo našlaičius⁸⁷³. Būtent tai atsispindi ir XVIII a. paskutinio dešimtmečio dokumentuose, kuriuose daugiau dėmesio skiriama šių vienuolijų globojamų špitolių veiklai. Pvz., A. Lachovičius testamente nurodė skyręs 160 auksinų Vilniaus šaričių špitolei, o 200 auksinų – marijavičių globojamai špitolei⁸⁷⁴. 1795 m. sausio 29 d. dokumente pažymima, kad druskos pirklys Juzefas Kuleša (Jozef Kulesza) 80 auksinų užrašė Gailestingųjų seserų špitolei Savičiaus gatvėje⁸⁷⁵. 1792 m. gegužės 1 d. surašytu testamentu Kūdikėlio Jėzaus špitolės našlaičiams ar pamestinukams 200 auksinų užrašė ginklakalystės amatu užsiimantis Matas Banevičius (Mateusz Baniewicz), 300 auksinų jis paskyrė ir gailestingųjų seserų špitolės

⁸⁶⁸ 1714 05 07 Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno vyresniosios Aleksandros Ilnatovičiūtės raštas kapitulai dėl pašalpos vienuolynui, *LMAVB RS*, f. 43, b. 21269, l. 1.

⁸⁶⁹ *Ibid.*, l. 1v.

⁸⁷⁰ „<...> *corka moja miła Jeymc panna Anna Ostrowska zakonu S. Dominika zakonnica <...>*“, 1759 03 30 Martyno Ostrovskio test., *ibid.*, b. 5351, l. 1091v.

⁸⁷¹ „<...> *Theofila i Anna Ostrowskie zakonnice S[więte]go Dominika konwentu nowogrodz. <...>*“, 1760 03 17 Marianos Ostrovskienės test., *LVA*, f. SA, 1143v.

⁸⁷² „<...> *Bonifacego Ostrowskiego zakonu S[więte]go Oyca Dominika, syna mego <...>*“, *ibid.*; „<...> *Bonifacego Ostrowskiego zakonu kaznodziejkiego <...>*“, *ibid.*

⁸⁷³ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 111.

⁸⁷⁴ 1793 02 12 Antano Lachovičiaus test., *LVA*, f. SA, b. 5356, l. 142v.

⁸⁷⁵ 1795 10 15 Juzefo Kulešiaus test., *ibid.*, l. 877v.

vargšams, ligoniams ir luošiams⁸⁷⁶. Pasirodo, kad gailestingosios seserys senatvėje globojo ir Marianą Tobianovičienę (Marianna z Dankiewiczow Tobianowiczowa), kuri vienuolėms už jai parodytą geraširdiškumą ir maloningumą 1793 m. gruodžio 20 d. testamentu užrašė 200 auksinų, o Kūdikėlio Jėzaus špitolei skyrė 100 auksinų⁸⁷⁷.

Kiek daugiau galima pasakyti apie vizitiečių pedagoginę veiklą XVIII a. paskutinio dešimtmečio pradžioje. Yra išlikę du šios vienuolijos priorės Anos Tiškevičovnos (Anna Tyszkiewiczowna) laišakai Trakų raštininkui Dederkai (Dederko) dėl jo dukters priėmimo į mokyklą ir planuojamų išlaidų. 1792 m. kovo 5 d. ji Dederkai rašė, kad mielai sutinka priimti jo dukrą į vienuolijos mokyklą lavintis, jei tik ši yra visiškai sveika⁸⁷⁸. Tų pačių metų lapkričio 4 d. laiške O. Tiškevičovna derino jos atvykimo laiką ir užsiminė apie išlaidas edukacijai. O. Tiškevičovna rašė, kad lauks Dederkos dukters rytojaus dieną arba antradienį po pietų, nes šią naktį mirė viena vienuolė, todėl ši diena (lapkričio 4 d.) bus labai užimta. Rytoj iki pietų planuojamos laidojimo apeigos ir pamaldos, kurios panelei turėtų sudaryti nelabai mielą vaizdą, todėl geriausia būtų jai atvykti antradienio rytą arba 4-ą valandą popiet⁸⁷⁹. Prie šio laiško O. Tiškevičienė pridėjo kvitą mokymosi išlaidoms apmokėti: už panelės stalą 200 auksinų, jos mokytojai – už 6 mėnesius 120 auksinų⁸⁸⁰.

Iš M. Borkowskos OSB tyrimų aiškėja, kad Vilniaus miestiečių kilmės moterų traukos centru buvo Nesvyžiaus benediktinių vienuolynas, kuriame nuo XVI a. pabaigos iki XVII a. trečio dešimtmečio buvo apsistojusios 14 panelių iš Vilniaus⁸⁸¹. Pasak šios tyrinėtojos, tokį miestiečių moterų susidomėjimą galėjo lemti šio vienuolyno tradicijos, nes žinoma, kad viena jo įkūrėjų – iš Branevo atvykusi miestietė Darata Hartmanovna, antroji Nesvyžiaus vienuolyno vyresnioji ir viena iš dviejų miestietiškos kilmės benediktinių vyresniųjų visoje ATR⁸⁸². 1661 m. birželio 20 d. dokumente Vilniaus miestietė Marina Bylinska Antonevičienė Pronevskienė

⁸⁷⁶ 1792 05 01 Mato Banevičiaus test., *ibid.*, b. 5355, l. 282.

⁸⁷⁷ 1793 12 20 Marianos Tobianovičienės test., *ibid.*, b. 5356, l. 483–483v.

⁸⁷⁸ „<...> względem przyjęcia <...> panny pisarzowny na edukacyą do klasztoru naszego chętnie zezwalam <...>“, 1792 03 05 Vizitiečių priorės Onos Tiškevičienės laiškas Dederkai, *LMAVB RS*, f. 31, b. 344, l. 3.

⁸⁷⁹ *Ibid.*, l. 1.

⁸⁸⁰ „za stoł panienki na ratę f. 200, dla metrowkę na 6 miesięcy f. 120“, *ibid.*, l. 2v

⁸⁸¹ Iš Vilniaus: Jadwiga Kiewłówna / Kiaulówna / Kiautówna (įstojo 1592 m. sausio 6 d.), Zofia Ludowikówna / Lodowikówna (1592 m. sausio 6 d.), Zofia Zagórska *alias* Benedyktówna (1592 m. sausio 6 d.), Felicjanna Barbara (1592 m. sausio mėn.), Elżbieta Augustianówna (1593 m. sausio 19 d.), Małgorzata Wojciechówna vel Wileńska (1593 m. vasario 21 d.), seserys Zuzanna Nowakówna ir Regina Nowakówna (1601 m. rugpjūčio 15 d.), Anna Benedyktówna (1616 m. liepos 26 d.), Helena Ciechanowska / Ciechanowiecka (1618 m. rugsėjo mėn.), Marianna Peregrynówna (1618 m. rugsėjo mėn.), Helena Grodzicka (1618 m. rugsėjo mėn.), Dorota Drożewska (1623 m. kovo 21 d.), Dorota Junzanka / Junga *Franciszka* (1626 m. spalio 28 d.), Borkowska OSB, *Leksykon zakonnicych polskich*, 84–86, 89–90, 99.

⁸⁸² Borkowska OSB, „Geografia rekrutacji do klasztorów ...“, 39; tarp Nesvyžiaus benediktinių minima iš Branevo atvykusi Anna Hartmanówna *Justyna*, galbūt vienuolyno vyresniosios D. Hartmanovnos giminaitė, Borkowska OSB, *Leksykon zakonnicych polskich*, 88; galima kalbėti apie Nesvyžiaus ir Vilniaus benediktinių glaudų bendradarbiavimą, tai atspindi Nesvyžiaus vienuolijos vyresniosios Šaniavskos įrašas, skirtas Vilniaus benediktinėms, 1766 09 17 Zapis uczyniony przez Szaniewską na rzecz benedyktynek konwentu wileńskiego, *LVI A*, f. 8, b. 559, žiūrėta 2017 m. vasario 8 d., <http://www.repecyfr.pl/dlibra/doccontent?id=3817&dirids=1>.

(Maryna Bylinska Antoniewiczowa Proniewska) išreiškė norą, kad jos sūnūs palaidotų ją Nesvyžiuje prie vienuolių benediktinių bažnyčios⁸⁸³. Taip pat žinoma, kad jaunos merginos iš kitų Lenkijos miestų atvykdavo ir į Krokuvos karmeličių vienuolyną. Pvz., iš 1626 m. gegužės 14 d. vienuolyno vyresniosios Magdalenos rašto aiškėja, kad į šį vienuolyną įstojusi Liublino miestiečio Valentino Filipovičiaus (Walenty Philippowicz) dukra Elžbieta, vienuolyne vadinta Angelika, o tėvas jai išlaikyti Krokuvos karmeličių vienuolijoje skyrė 500 auksinų⁸⁸⁴.

Kiekvienos vienuolijos religinis pagrindas buvo dalyvavimas liturgijoje ir maldoje su Šv. Raštu (*lectio divina*)⁸⁸⁵, o tai reikalavo gebėjimo skaityti lotynų ir gimtąja kalbomis, dėl to vienuolės įgydavo gerokai platesnį išsilavinimą palyginti su pasaulietėmis, o įgyti skaitymo įgūdžių buvo pageidaujama (benediktinių atveju – būtina) sąlyga tapti jų bendruomenės dalimi. Vienuolės naudojosi išskirtinai liturginiais leidiniais, tokiais kaip brevijoriai, mišiolai, martirologijos, ir paraliturginiais darbais: ceremonialais, ritualais ir kt., taip pat įvairių rūšių maldaknygėmis, leidiniais apie šventųjų ir kankinių gyvenimus ar vienuolyno globėjus. Šios knygos buvo saugomos bažnyčios zakristijoje arba chore⁸⁸⁶. A. Pacevičius ir J. Gwioździk nurodo, kad benediktinių bibliotekas, be pagrindinio vienuolyno rinkinio, sudarydavo specializuoti (vyresniosios, noviciato, infirmerijos, refektorijaus, choro, zakristijos, mokyklos) ir asmeniniai vienuolių knygų rinkiniai⁸⁸⁷.

Vienuolių raštiningumo lygį atskleidžia įžadų aktai, kuriuos jos pačios surašydavo ir patvirtindavo savo parašu, liudijančiu dokumento tikrumą ir pasižadėjimų tvirtumą. Šiuose dokumentuose jos nurodydavo, kaip juos surašė: savo ranka ar su kitų seserų pagalba⁸⁸⁸. Gita Drungilienė, tyrinėjusi Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktus, priėjo prie išvados, kad Kauno benediktinių vienuolyne iš įžadų duodančių merginų beveik po lygiai buvo tiek mokančių rašyti (25), tiek ir nemokančių (27), o Kražių vienuolyne po XVII a. antro dešimtmečio tik trys iš 38 vienuolių parašyti įžadų tekstą prašė kitų seserų, visos kitos rašė savo ranka. Todėl tyrinėtoja daro prielaidą, kad galbūt Kražių benediktinių vienuolyne novicijų išsilavinimui buvo skiriama daugiau dėmesio⁸⁸⁹.

⁸⁸³ „<...> ciała moie grzeszne <...>, ktore maij synowie moy <...> w miescie Nieswiżu w Kosciele Panien Zakonnych Benedikta Swiętego <...>“, 1661 06 20 Marinos Antonevičienės Pronevskienės test., *ibid.*, f. SA, b. 5335, l. 80.

⁸⁸⁴ 1626 05 14 Krokuvos basųjų karmeličių vienuolyno vienuolės Magdalenos raštas dėl V. ir E. Pilipavičių dukters Elžbietos, įstojusios į Krokuvos karmeličių vienuolyną, *LMAYB RS*, f. 43, b. 10904-21740, l. 1.

⁸⁸⁵ A. Pacevičius tai apibėžia kaip kasdienį dvasinio skaitymo principą ir asmeninės mąstomosios maldos kultivavimą, Arvydas Pacevičius, „Knygų ženklai ir ego-dokumentai senosios Lietuvos benediktinių vienuolynų bibliotekose“, in *Benediktiškoji tradicija Lietuvoje*, 171.

⁸⁸⁶ Gwioździk, „Wileńskie mniszki ...“, 262.

⁸⁸⁷ Pacevičius, „Knygų ženklai ir ego-dokumentai“, 168; Jolanta Gwioździk, „Benedyktyńska lectio divina w żeńskich klasztorach Wielkiego Księstwa Litewskiego“, in *Benediktiškoji tradicija Lietuvoje*, 159.

⁸⁸⁸ Drungilienė, „Kauno ir Kražių benediktinių“, 109–110.

⁸⁸⁹ *Ibid.*, 110.

Trys iš paminėtų Vilniaus miestiečių dukrų, įstojusių į karmeličių vienuolyną, ėjo chorisčių pareigas. Jos, be abejonės, turėjo išmokti gaidas, kad galėtų atlikti ne tik grigališkąsias, bet ir polifonines giesmes, taip pat gebėti groti įvairiais instrumentais, populiariausi iš jų buvo maži vargonai (*pozytyw*). Instrumentinė ir vokalinė muzika buvo atliekama ne tik per liturgijas, ji buvo ir iškilmingų bažnytinių švenčių arba svarbių vienuolyno įvykių dalis. Kai kurios vienuolijos (pvz., Vilniaus vizitietės, bernardinės (prie Šv. Mykolo bažnyčios), benediktinės) netgi turėjo specialius chorus⁸⁹⁰.

5.2. Mergaičių lankomi privatūs pensionai

XVIII a. antroje pusėje be mokyklų prie moterų vienuolynų galima išskirti dar dvi mergaičių ugdymui skirtas institucijas – pradinės mokyklas ir privačius pensionus⁸⁹¹. Deja, išlikusiuose Vilniaus miestiečių testamentuose ir turto inventoriuose nepavyko rasti informacijos, kad jų dukros būtų lankiusios plačiai paplitusias parapines mokyklas⁸⁹² ar svetimtaučių įsteigtus privačius pensionus. Pasak T. Wierzbowskio, miestiečių luomo atstovai buvo linkę siųsti savo atžalas į vidurines ir vienuolynų mokyklas, kurios įprastai išeidavo už parapinių mokyklų programų ribų ir suteikdavo geresnį išsilavinimą⁸⁹³. Tai iš dalies patvirtina ne tik miestiečių moterų, bet ir vyrų testamentų bei kitų šaltinių analizė. Pasirodo, kad į vienuolynus buvo siunčiamos ne tik moterys, toks gyvenimo kelias buvo priimtinas ir daugumai miestiečių sūnų. Palyginti su moterimis, šaltiniuose gerokai daugiau žinučių apie vyrus, nusprendusius savo gyvenimą susieti su vienuolyste. Vienuolynų kunigai, ypač priklausantys elgetaujančių vienuolynų grupei, dažniausiai buvo ne bajoriškos kilmės, todėl norėdami gauti lėšų parapinėms mokykloms išlaikyti pamažu performuodavo jas į vidurines, kad pritrauktų į jas turtingesnių miestiečių ir smulkių bajorų atžalas⁸⁹⁴.

⁸⁹⁰ Gwioździk, „Wileńskie mniszki ...“, 263; plačiau apie vienuolių benediktinių muzikinę veiklą (Sandomiežo muzikinių rankraščių duomenimis) skaitykite: Magdalena Walter-Mazur, „Panny z okładek. Zakonnice aktywne muzycznie w klasztorach benedyktynek w XVIII wieku“, *Bibliotheca Nostra: śląski kwartalnik naukowy* 3 (2013): 51-63

⁸⁹¹ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 108.

⁸⁹² T. Wierzbowskio duomenimis, 1777 m. parapinių mokyklų buvo 330, mokinių – 1956 (iš 1777 m. liepos 3 d. ataskaitos aiškėja, kad Vilniaus dekanate buvo 19 parapinių mokyklų, jose mokėsi 56 bajorų atžalos ir 237 kitų luomų atstovų vaikai); 1781 m. mokyklų – 276, mokinių – 3391; 1782 m. mokyklų – 251, mokinių – 3 286. Vėlesniais metais jų skaičius smarkiai sumažėjo, 1783 m. mokyklų buvo 15, o mokinių – 108; 1784 m. mokyklų – 12, mokinių – 110; 1785 m. mokyklų – 7, mokinių – 70; 1786 m. mokyklų – 11, mokinių – 173; 1787 m. mokyklų – 8, mokinių – 257; 1788 m. mokyklų – 11, mokinių – 310; 1789 m. mokyklų – 16, mokinių – 305; 1790 m. mokyklų – 13, mokinių – 296; 1791 m. mokyklų – 10, mokinių – 219. Viešųjų pradinių mokyklų atsiradimas nėra didelė naujovė LDK švietimo sistemoje – dar apie 1648 m. liuteronai Vilniuje atidarė pirmąją viešąją mokyklą mergaitėms. 1682 m. vasario 11 d. našlės Anos Zaleskos Kušeličienės (Anna Zaleska Kuszeliczowa) testamente užsimenama apie mergaičių mokyklos bakalaurą: „<...> *bakalarzowi panienek malych zł. szesc <...>*“, *LVI*A, f. SA, b. 5338, l. 452v.

⁸⁹³ Wierzbowski, *Szkoły parafjalne w Polsce*, 109.

⁸⁹⁴ *Ibid.*, 110.

Edukacinės komisijos laikais daugiau dėmesio skirta mergaitėms mokytį, o jų lavinimas patikėtas mokytojų žmonoms arba vyresnėms moterims, tinkančioms tokiam užsiėmimui; jei tai buvo neįmanoma, mergaitės buvo leidžiamos mokytis kartu su berniukais⁸⁹⁵. T. Wierzbowskio duomenimis, 1777 m. liepos 3 d. Vilniaus dekanate buvo 19 parapinių mokyklų, kuriose mokslo žinių sėmėsi 56 bajorų ir 237 nekilmingi vaikai. Toks pat mokyklų skaičius buvo ir Kauno dekanate, čia buvo lavinamos 46 bajorų ir 132 kitų socialinių luomų atstovų atžalos⁸⁹⁶. Šis tyrinėtojas pateikia ir bendrą parapinių mokyklų bei jas lankiusių mokinių skaičių 1777–1791 m., tačiau mokiniai nėra skirstomi pagal socialinę kilmę, neišskirtas ir besilavinusių moterų skaičius. Duomenis apie mokyklų skaičių LDK žemėse nuo 1783 m. pateikia ir Irena Szybiak (žr. 8 lentelę). Svarbu pastebėti, kad nuo 1782 m. parapinių mokyklų ir mokinių skaičius ėmė smarkiai mažėti. I. Szybiak atskirai domėjosi ir vienuolynų mokyklomis. Pasak jos, 1781–1783 m. LDK prie misionierių, marijonų, pranciškonų, bernardinų ir kapucinų vienuolynų veikė 16 mokyklų. Pvz., Lyskove 1781–1782 m. misionieriai lavino 86 vaikus, o Trakuose mokyklą lankė vos 7 mokiniai⁸⁹⁷. Apie vienuolynų mokyklų padėtį Vilniaus mieste I. Szybiak neužsimena.

8 lentelė. Parapinių mokyklų ir mokinių skaičius LDK 1777–1791 m.⁸⁹⁸

Metai	T. Wierzbowskio duomenimis		I. Szybiak duomenimis
	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Mokyklų skaičius
1777	330	1956	-
1781	276	3391	-
1782	251	3286	-
1783	15	108	40
1784	12	110	21
1785	7	70	13
1786	11	173	18
1787	8	257	13
1788	11	310	12
1789	16	305	19
1790	13	296	40
1791	10	219	11
1792	-	-	8

⁸⁹⁵ Ibid., 112.

⁸⁹⁶ Ibid., 86–87.

⁸⁹⁷ Irena Szybiak, „Oświata parafialna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1783–1792“, in *Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 43.

⁸⁹⁸ Lentelė sudaryta remiantis: Wierzbowski, *Szkoły parafialne w Polsce*, 92, 106; Szybiak, „Oświata parafialna ...“, 231.

Kiek daugiau informacijos yra išlikę apie privačius mergaičių pensionus, kurie XVII a. Prancūzijoje išsirutuliojo iš kilmingųjų luomų atstovių namų lavinimo formos, kai guvernantės už sutartą mokesť specialiai įrengtose patalpose mokė po keletą mergaičių iš skirtingų šeimų⁸⁹⁹. Pirmieji fragmentiški duomenys apie privačius mergaičių pensionus LDK žemėse siekia XVIII a. devinto dešimtmečio pabaigą⁹⁰⁰. O. Mastianica nurodo, kad 1787 ir 1788 m. Vilniuje ir Gardine veikė pensionai, 1790 m. – 2, po vieną – Minske ir Mogiliave, 1796 m. Vilniuje buvo 4 pensionai, Gardine – 2, po vieną – Minske, Mogiliave ir Vitebske⁹⁰¹. Nors XVIII a. pabaigos archyvinuose šaltiniuose nepavyko rasti informacijos, kad kokį nors pensioną būtų lankiusios Vilniaus miestiečių dukros, tačiau šios galimybės atmesti negalima. Iš 1800 m. rugsėjo 27 d. ataskaitos aiškėja, kad du pirklių sūnūs lankė Pinabelos de Verriere pensioną, tiek pat jų mokslo žinių sėmėsi Aleksandro Labovskio šeimos pensione⁹⁰². Deja, ankstesnių duomenų apie Vilniaus pensionų mokinių luominę priklausomybę neišliko. Istoriografijoje vyrauja įsitikinimas, kad mokslai pensionuose buvo prieinami tik turtingesnių bajorų ir miestiečių šeimų atstovėms⁹⁰³. Pvz., merginų mokslai Augustino D'Abry pensione Vilniuje per metus kainavo 80 raudonųjų auksinų, mokslo metų pradžioje reikėjo įmokėti visą šią sumą arba dalimis – po 40 raudonųjų auksinų, kiekvieną dalį sumokant iš anksto⁹⁰⁴. Todėl galima daryti prielaidą, kad ne kiekviena Vilniaus miestiečių šeima galėjo sau leisti tokias dideles išlaidas. Iš Irenos Zaleskos Stankiewiczowos tyrimų aiškėja, kad pensionuose buvo plačiai paplitęs įprotis nemokamai lavinti nepasiturinčias mergaites. Pasak jos, beveik kiekviename pensione buvo merginų, kurios naudojosi jų savininkų gerumu⁹⁰⁵. Kiek tai buvo paplitę XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje, dėl informacijos trūkumo pasakyti sudėtinga.

⁸⁹⁹ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 113.

⁹⁰⁰ 1750 m. Varšuvoje buvo įsteigtas ponios Strumle pensionas, vėliau atsirado ir kiti, Mieczysława Mitera-Dobrowolska, „Zainteresowanie Komisji Edukacji Narodowej sprawą wychowania dziewcząt“, in *Komisja Edukacji Narodowej* (Warszawa: PWN, 1973), 174; Zofia Chyra nurodo, kad Varšuvoje veikė šie mergaičių pensionai: Grangeant, La Casa, Kšesinskienės, Dutrieux, Dunekerk, Petra, Languald, Vilčinskienės ir Prieka, Zofia Chyra, „Nauczyciele prywatni (1764-1807)“, 39; 1792 m. „Varšuvos laikraštyje“ madam Lemonnier praneša ieškanti mokytojų dirbti mergaičių pensione, *Gazette de Varsovie* 35 (1792), 148; *ibid.*, 37 (1792), 156; *ibid.*, 38 (1792), 160.

⁹⁰¹ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 113–114.

⁹⁰² 1800 09 27 Wiadomość o uczniach, znaydujących się w konwiktach i pensjach, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 29, l. 92v-93.

⁹⁰³ Mastianica, *Pravėrus namų duris*, 113; minėtini Irenos Zaleskos Stankiewiczowos duomenys, kurie išėina už atliekamo tyrimo chronologinių ribų: 1826 m. Vilniaus pensionuose mokėsi 209 bajorų, 21 miestiečių ir 4 nenustatytos kilmės mergaitės. Šie duomenys iliustruoja, kad miestietės mergaitės sudarė vos 4,4 %, Irena Zaleska Stankiewiczowa, *Pensje żeńskie w Wilnie (1795-1830)* (Wilno: Wydawnictwo magistratu m. Wilna, 1935), 50.

⁹⁰⁴ „Doniesienie z Wilna roku 1792 dnia 28 stycznia“, *Supplement do gazet wileńskich* 4 (1792); „Doniesienie: [Inc.] Dabry Porucznik osiadły Obywatel Wileński znowu Publiczności donasza, że na żądanie wielu Dystyngowanych Osob, iuż od kilku Miesięcy otworzył u siebie Pensyą na Edukacyą Panieniek <...>“, *Library of the Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences*, žiūrėta 2017 m. vasario 9 d., <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=58604>.

⁹⁰⁵ Zaleska Stankiewiczowa, *Pensje żeńskie w Wilnie*, 51.

Toliau bus plačiau aptariama minėto D'Abry⁹⁰⁶ mergaičių pensiono veikla, nes apie ją žinių teikia 1792 m. sausio 29 d. A. D'Abry pranešimas „Vilniaus laikraštyje“. Čia jis nurodo nusprendęs savo mūriniame name nr. 148 prie Bernardinų bažnyčios įsteigti prancūzišką pensoną jaunoms merginoms lavinti. Savo sprendimą A. D'Abry motyvuoja būtinybe pasirūpinti jaunų merginų, kurios turi piliečių vardą, papildantį dorovingos žmonos ir švelnios motinos portretą ir kurioms yra patikėtas jaunųjų tėvynės sūnų pradinis lavinimas, pradiniais mokslais. A. D'Abry motyvai sutampa su Edukacinės komisijos postuluojamais principais ir tikslais. 1775 m. „Nuostatuose pensionų gubernieriams ir gubernėms“ pabrėžiama, kad jie privalo mokinius supažindinti su papročiais, įskiepyti jiems pilietybės jausmą ir meilę tėvynei, nuolat priminti apie šias šventas pareigas, o, jei guberneriai yra svetimtaučiai, tuomet privalo sergėti, kad jaunuoliai neatitolų ir neniekintų savo šalies bei gimtosios kalbos, todėl norėdami tai įgyvendinti guberneriai turi su didele pagarba atsiliepti apie šalį, kuri juos priėmė ir kurioje jie randa būdą išsimaitinti⁹⁰⁷. Kitaip sakant, mergaičių švietimui buvo iškeltas naujas uždavinys – parengti jas veikliomis visuomenės pilietėmis, galinčiomis ir sugebančiomis įskiepyti savo vaikams pagrindines tautines vertybes ir tokiu būdu prisidėti prie valstybės stiprinimo⁹⁰⁸. Kaip jau buvo pastebėta, panašūs reikalavimai buvo keliami ir pensionų mokytojams.

A. D'Abry pensonas dvidešimčiai mergaičių turėjo būti atidarytas 1792 m. Šv. Mykolo dieną (rugsėjo 29 d.)⁹⁰⁹, todėl jo savininkas „Vilniaus laikraštyje“ paskelbė kreipimąsi į Vilniaus piliečius, ketinančius jame mokyti savo dukras, kad jie anksčiau kreiptųsi į direktorių, nes prieš Šv. Joną, t. y. birželio 24 d., visos vietos jau bus užimtose. A. D'Abry taip pat perspėjo, kad planuoja priimti tik 7–14 m. amžiaus mergaites, ir jos čia bus lavinamos tol, kol sulauks 16 m.⁹¹⁰ Iš vėlesnio A. D'Abry pranešimo aiškėja, kad jam tikriausiai nepavyko surinkti planuojamo mergaičių skaičiaus, nes praėjus porai mėnesių jis vėl paskelbė kreipimąsi į Vilniaus gyventojus,

---

⁹⁰⁶ Augustinas D'Abry taip save pristato: 4-o pulko leitenantas, kadaise buvęs Derečino akademijos preceptoriumi, vėliau didikų Lopatinskių vaikų gubernieriu, prisiekęs Vilniaus miesto pilietis, inžinierių ir kadetų korpuso prancūzų kalbos profesorius, „Doniesienie z Wilna ...“, *Supplement do gazet wilenskich* 4 (1792); 1800 m. raporte nurodoma, kad jis studijavo laisvuosius mokslus Briuselyje, keliavo po kitas šalis ir jau 32 m. gyvena Vilniuje, 1800 09 27 Wiadomość o uczniach ...“, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 29, l. 82v-83; jo išsilavinimas nekelia abejonių, 1781 m. jis išleido vadovėlį *Nowa praktyczna grammatyka: czyli nowy, jasny, y latwy sposob uczenia przez Augustyna d'Abrego Porucznika agregè Woysk W. X. L. ułożony; y na pożytek publiczny kosztem autora do druku podany* (Wilno, 1781).

⁹⁰⁷ 1775 Przepisy od Komisji Edukacji Narodowej pensjo-mistrzom i mistrzyniom dane, in *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, zebrał, i zaopatrzył wstępem krytycznym oraz przypisami prof. Józef Lewicki (Kraków: nakładem M. Arcta w Warszawie, 1925), 70.

⁹⁰⁸ Šmigelskytė-Stukienė, „Lyčių vaidmenys“, 178.

⁹⁰⁹ I. Zaleska Stankiewiczowa nurodo, kad D'Abry pensonas savo veiklą pradėjo 1790 m., tačiau tais metais tik gautas leidimas įsteigti pensoną, o jis atidarytas 1792 m. rugsėjo 29 d., Zaleska Stankiewiczowa, *Pensje żeńskie w Wilnie*, 7; 1800 09 27 Wiadomość o stanie konwiktów i pensyi, znajdujących się w Wilnie miescie gubernskim, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 29, l. 73v–74.

⁹¹⁰ „Doniesienie z Wilna ...“, *Supplement do gazet wilenskich* 4 (1792).

kuriame nurodė turintis jau keletą mergaičių ir prašė tėvėlių, planuojančių leisti dukras į jo pensoną, iš anksto raštiškai rezervuoti vietą⁹¹¹.

Iš 1792 m. A. D'Abry pranešimų ir vėlesnių metų ataskaitų aiškėja dėstomų dalykų įvairovė. Kiekvieną sekmadienį ir per šventines dienas švento tikėjimo tiesas bei krikščioniškos moralės pagrindus joms veikiausiai dėstė kunigas misionierius. Šiai dalykų grupei artimos ir charakterio formavimo bei papročių pažinimo pamokos. Daug dėmesio buvo skiriama prancūzų, vokiečių, lotynų ir lenkų kalbų dėstymui. Taip pat mergaitės buvo mokomos aritmetikos, geografijos ir visuotinės istorijos, piešimo, šokių, siuvimo bei įvairių būsimoms damoms būdingų darbėlių⁹¹². Sudėtinga pasakyti, ar D'Abry šeimos pensione tikrai buvo dėstomi visi aukščiau išvardyti dalykai. 1800 m. ataskaitų duomenimis, čia dirbo vokiečių, prancūzų ir lenkų kalbų, taip pat piešimo ir šokių guberneriai, o kitų dalykų mokytojai galėjo būti samdomi iš šalies. Pensiono savininkas A. D'Abry Briuselyje buvo išėjęs laisvuosius mokslus, o jo sutuoktinė Sofija D'Abry (Zofija D'Abrowa) namuose buvo mokoma moteriškos lyties atstovėms pravarčių dalykų ir kalbų, tad šiuos dalykus ji galėjo dėstyti ir savo įsteigta pensione Vilniuje. Apie D'Abry šeimos pensiono mokytojus išlikusios gana išsamios žinios: ataskaitose kalbama apie jų amžių, geografinę ir socialinę kilmę, išsilavinimą bei šeiminių padėčių. Atliekamam tyrimui bene aktualiausi duomenys apie mokytojų kilmės vietą ir įgyto išsilavinimo lygį (žr. 9 lentelę). Nė vienas mokytojas nėra kilęs iš Vilniaus, tačiau 3 iš jų lavinosi Vilniaus mokyklose: Motiejus Glinskis (Maciej Gliński) pradinių žinių sėmėsi Vilniaus parapiškos mokyklose, Antanas Loyko (Antoni Łoyko) šokių mokėsi taip pat Vilniuje, o Juzefas Oleskevičius (Jozef Oleskiewicz) piešimo ir tapybos paskaitas lankė Vilniaus universitete. Kiti mokytojai mokėsi kitų LDK miestų mokyklose, tačiau dirbdami D'Abry pensione lankydavo ir viešas paskaitas Vilniaus universitete. Bene menkiausias lenkų kalbą dėščiusios Augustinos Naramovskos Mejerienės (Augustyna z Naramowskich Mejerowa) išsilavinimas: ji parapiškos mokyklų nelankė, tad turėjo pasitenkinti mokslais namuose. Taip pat žinoma, kad ji buvo ištekėjusi, bet vaikų nesusilaukė.

---

⁹¹¹ „<...> Dyrektor tej Pensyi ma już kilka Panienek, uprasza Rodzicow chcących swe Córki oddać na pensyą, aby w przod się oswiadczyli listownie <...>“, „Doniesienie: [Inc.:] Dabry Porucznik ...“.

⁹¹² „Doniesienie z Wilna ...“, „Doniesienie: [Inc.:] Dabry Porucznik ...“, Wiadomość o stanie szkół y pensyow gubernii litewskiej roku 1800, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 73, l. 58v-59; 1800 09 27 Wiadomość o stanie <...>, *ibid.*, b. 29, l. 73v-74. Plg. su kituose pensionuose dėstytais dalykais: Pinabelos de Virriere (įsteigtas 1797 m.) – prancūzų ir vokiečių k., piešimas bei šokiai; Aleksandro Labovskio šeimos pensionas (veiklą pradėjo 1800 m. rugsėjo 1 d.) – geografija, istorija ir aritmetika, vokiečių bei prancūzų k.

9 lentelė. Iš LDK kilusių D'Abry pensiono mokytojų išsilavinimo lygis⁹¹³

Nr.	Vardas ir pavardė, dėstomas dalykas	Geografinė kilmė	Igytas išsilavinimas
1.	GLINSKIS Motiejus (Gliński Maciej), pirmasis pensiono mokytojas	Bielskas	Mokėsi Vilniaus parapiinėse mokyklose, dabar lanko viešas paskaitas Vilniaus universitete
2.	SIEZIENIEVSKIS Stanislovas (Siezieniewski Stanisław), antrasis pensiono mokytojas	Gardino pavietas	Mokėsi Gardine, dabar lanko viešas paskaitas Vilniaus universitete
3.	OLŠEVSKIS Mykolas (Olszewski Michał), trečiasis pensiono mokytojas	Lydos pavietas	Mokėsi Ščučine, dabar lanko lenkų k. pamokas Vilniaus universitete
4.	NARAMOVSKA-MEJERIENĖ Augustina (z Naramowskich Mejerowa Augustyna), lenkų k. mokytoja	Ašmenos pavietas	Buvo lavinama namuose
5.	OLEŠKEVIČIUS Juzefas (Oleszkiewicz Józef), piešimo mokytojas	Minsko pavietas	Piešimo ir tapybos mokėsi Vilniaus universitete
6.	LOYKO Antanas (Łoyko Antoni), šokių mokytojas	Naugardo pavietas	Šokių mokėsi Nesvyžiuje ir Vilniuje

Vertingos žinios apie Vilniaus pensionus lankančių mokinių socialinę kilmę, tiesa, ankstyviausi duomenys pateikiami tik 1800 m. rugsėjo 27 d. ataskaitoje (žr. 10 lentelę). Pasirodo, kad minėtais metais D'Abry šeimos pensione lavinosi 18 bajoriškos kilmės mergaičių, o miestiečių luomui priklaususių merginų neužfiksuota. Nesant konkrečių pavyzdžių, sudėtinga pasakyti, ar Vilniaus miestiečių dukros lankė pensionus XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje, nors remiantis XIX a. duomenimis, joms toks lavinimo būdas buvo priimtinas. Miestiečių dukrų skaičius Vilniaus pensionuose, palyginti su bajorėmis, buvo gerokai mažesnis, tačiau jis nuolat augo – 1860 m. miestietės mergaitės sudarė 38,4 %⁹¹⁴.

⁹¹³ Lentelė sudaryta remiantis: 1800 Nauczyciele w szkołach powiatowych Gubernii Litewskiej, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 73, l. 71v–72; 1800 09 27 Wiadomości o stanie nauczycieli i metrow, znajdujących się w konwiktach i pensjach, *ibid.*, b. 29, l. 82v–83, 84v–85, 86v–87.

⁹¹⁴ 1826 m. – 250 bajoraičių ir 25 miestietės; 1834 m. – atitinkamai 450 ir 85; 1846 m. – 478 ir 250; 1850 m. – 589 ir 356; 1860 – 780 ir 487, *Mastianica, Praverus namų duris*, 117.

Pensionas	Bajorai		Pirkliai		Įvairių luomų	
	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės
D'Abry šeimos	25	18	2	-	2	-
Pinabela de Virriere	12	-	-	-	-	-
Labovskių šeimos	2	-	2	-	-	-

5.3. Moterų raštingumo lygis

Dėl šaltinių stygiaus ir ypač dėl menko tyrinėtojų domėjimosi Lietuvos istoriografijoje trūksta moterų alfabetizacijos tyrimų⁹¹⁶. Atskirų LDK luomų moterų raštingumo klausimu domėjosi R. Ragauskienė ir A. Ragauskas. Jie palietė ir Vilniaus valdančiojo elito – vaičių, burmistrų, tarėjų, suolininkų ir raštininkų – žmonių bei dukrų raštingumo klausimą. Kadangi kitų tyrimų šia tema beveik nėra, siekiant atspindėti Vilniaus miestiečių moterų skaitymo bei rašymo mokėjimo klausimą bus remiamasi minėtų tyrinėtojų įžvalgomis.

Vilniaus miestiečių moterų raštingumo lygį iš dalies atspindi išlikę jų testamentai, nes juos surašę asmenys nurodydavo, ar testatorė turėjo rašymo įgūdžių. Agnieszkos Bartoszewicz teigimu, testamentas pats savaime yra rašytinės kultūros šaltinis. Nepriklausomai nuo visuomeninių ir teisinių aspektų, raštiškai sudaryti paskutinės valios aktą buvo įprasta tik tiems, kurie raštą kaip darbo ir komunikacijos įrankį naudojo kasdien. Vadinamosios pragmatinės raštijos, arba rašytinio teksto praktinių funkcijų, ir su šių naujų komunikacijos formų perėmimu bei informacijos įamžinimu susijęs tyrimas nėra įmanomas be iki šių dienų išlikusių rašytinių paskutinės valios aktų analizės. Norint šiuo požiūriu tyrinėti miestiečių raštingumo lygį, tuos testamentus, kurie kaip vieni iš rašytinės miestietiškos kultūros plėtros rodiklių gali pasirodyti esantys nepaprastai naudingi, tikslinga registruoti ir kataloguoti⁹¹⁷. Neretai testamentų integralia dalimi laikomi pomirtiniai turto inventoriai – tuomet paskutinė testatoriaus valia traktuojama kaip paliekamo turto dispozicija, o inventoriuje kiekvienas daiktas surašomas dažnai nusakant jo vertę⁹¹⁸. Pasak D. Główkos ir A. Klonderio, inventoriai lygiai kaip ir testamentai yra vertingi tiriant dvasinę sritį, t. y. alfabetizacijos ir knygų skaitomumo klausimą. Juose esantys duomenys

⁹¹⁵ Lentelė sudaryta remiantis: 1800 09 27 Wiadomość o uczniach <...>, *VUB RS*, f. 2-DC, b. 29, l. 92v–93.

⁹¹⁶ R. Ragauskienė ir A. Ragauskas, „Apie moterų raštingumą“, 46.

⁹¹⁷ Agnieszka Bartoszewicz, „Testament jako źródło do badań nad piśmiennością mieszczańską w późnym średniowieczu“, *KHKM* 59, nr. 3–4 (2011): 293.

⁹¹⁸ Danowska, „Inwentarze pośmiertelne krakowskiego mieszczaństwa ...“, 131.

apie turėtas knygas nuo pat inventorių studijavimo pradžios buvo laikomi svarbiu tyrimo objektu⁹¹⁹. Tiesa, žinios apie knygas dažnai nepakankamos⁹²⁰: paprastai nebuvo kreipiama dėmesio į autorių ir knygos pavadinimą, o veikia į jos išorę ir materialinę vertę – viršelio kainą ir knygos būklę⁹²¹.

Siekiant atskleisti Vilniaus miestiečių moterų raštingumo lygį, būtina iškelti tam tikrus klausimus – ar testatorė pažymėjo turinti rašymo įgūdžių, ar dokumentą ji pati pasirašė, ar nemokėdama rašyti ji įpareigojo pasirašyti kitus rašyti mokančius asmenis ir pan.⁹²² R. Ragauskienės ir A. Ragausko manymu, tokie klausimai nėra labai patikimi ir gali neatskleisti realios situacijos, tačiau, nesant kitokių tyrimų, šį rodiklį tenka analogiškai taikyti ir raštingumo LDK situacijai nagrinėti⁹²³.

Vilniaus miestiečių moterų, ne tik valdančiojo elito, bet ir amatininkų luomo atstovių, testamentų analizė rodo, kad juose neretai nėra jokių žinių apie tai, ar jos turėjusios rašymo įgūdžių, ypač tai pasakytina apie amatininkų žmonių paskutinės valios aktus (žr. 11 lentelę). Juose paprastai nurodoma, kad testatorė nemokanti rašyti (*jako pisma nieumiejętniej*⁹²⁴; *sama nie umiejąc pisac*⁹²⁵; *sama pisma nie bėdąc nieumiejętna*⁹²⁶ ir t. t.) ir įpareigojanti už ją pasirašyti kitus rašyti mokančius asmenis (*Ustnie proszony pieczętarz od osoby wyż mianowaney w tym testamencie iako od nieumiejętniej pisma <...>*⁹²⁷; *<...> sama pisac nie umiejąc, o podpis PP[ano]w Przyjaciół nizey Imiony y przezwiskami wyrazonych uprosilam*⁹²⁸). Kartais rašyti nemokančios moterys uždėdavo tris kryželius, pvz., salyklininko žmona Eva Aliukevičienė (Ewa Wodejkowna Alukiewiczowa) 1724 m. kovo 16 d. testamente nurodė neturinti rašymo įgūdžių, todėl vietoje parašo uždėdanti šventąjį kryželį (*podpisuję się krzyżem świętym ręką swą wlasną +++*⁹²⁹). Trys kryželiai vietoje parašo taip pat randami Liucijos Fedorovičienės (Lucia

⁹¹⁹ D. Glówka ir A. Klonder, „Inwentarze mienia w badaniach ...“, 169.

⁹²⁰ Mohrman, „Pośmiertelne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze“, *ibid.*, 2 (2005): 141.

⁹²¹ Danowska, „Inwentarze pośmiertelne krakowskiego ...“, 135. XVI–XVIII a. kauniečių knygų rinkinius tyrinėjęs Z. Kiaupa nustatė, kad knyga skverbėsi ir į miestiečių luomą, jų buitį. Jomis domėjosi tiek magistrato ar suolininkų kolegijos nariai, tiek pirkliai, įeinantys į miesto patriciato sudėtį, eiliniai miestiečiai, amatininkai, samdiniai, Zigmantas Kiaupa, „Kauniečių knygų rinkiniai XVI–XVIII a.“, *Is Lietuvos bibliotekų istorijos* (Vilnius, 1995), 10–11.

⁹²² R. Ragauskienė ir A. Ragauskas, „Apie moterų raštingumą“, 48.

⁹²³ *Ibid.*

⁹²⁴ 1657 02 11 Aleksandros Kvincinos (Aleksandra Dukaszanka Kwincina) test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 1592; 1683 05 03 Anos Apanovičienės (Anna Bobowna Hapanowiczowa) test., *ibid.*, b. 5338, l. 488v; 1690 07 21 Jono ir Elžbietos Ejsinkų reformacinis laiškas, *ibid.*, b. 5340, l. 402v; 1681 09 19 Marianos Rychterienės (Marianna Rychterowa) test., *ibid.*, b. 5342, l. 303; 1746 06 10 Klaros Wilkockienės (Clara Wilkocka) test., *ibid.*, b. 5349, l. 878.

⁹²⁵ 1658 06 25 Katažinos Gerličovienės (Catharina Gierliczowa) test., *ibid.*, b. 5334, l. 276.

⁹²⁶ 1686 06 31 Katažinos Petrovičienės (Katharzyna Pietrowiczowa) test., *ibid.*, b. 5339, l. 510v.

⁹²⁷ 1661 06 20 Marinos Antonevičienės Pronevskos test., *ibid.*, b. 5335, l. 81.

⁹²⁸ 1657 02 05 Elžbietos Namševičienės test., *XVII a. vidurio Maskvos*, 131–132.

⁹²⁹ 1724 03 16 Evos Alukevičienės test., *ibid.*, b. 5344, l. 423.

Fiedorowiczowa)⁹³⁰, Anos Sterpeikienės (Anna z Kozłowskich Sterpejkowa)⁹³¹, A. Kulikovskienės⁹³², Marianos Ostrovskienės (Maryanna Ostrowska)⁹³³, Anos Dorofejovos Kovalevskienės (Anna Dorofiejowa Kowalewska)⁹³⁴, A. K. Šulcovienės⁹³⁵, Katažinos Vysockienės (Catharina Wysocka)⁹³⁶, Anos Marijos Štrafeldienės (Anna Maria Sztrafeldtowa)⁹³⁷ ir Anos Golonzovskienės (Anna Gołazowska)⁹³⁸ paskutinės valios aktuose. Teresė Leonovienė (Therezia Leonowa) 1765 m. vasario 12 d. sudarytame testamente uždėjo ne tik kryželius, bet ir savo antspaudą (*przy wycisnieniu pieczęci moiey własney jako nieumiejętna pisma trzema krzyżkami podług prawa podpisuję się*⁹³⁹). Dažnai miestiečių moterų testamentuose kryžiuikai panašūs į iksus, pvz., į aktų knygas įrašyti du K. Pežarskos testamentai, kuriuose ji nurodanti pasirašanti kryželiais (*dla lepszey wiary podpisałam sie trzema krzyżkami*⁹⁴⁰), bet jie labiau primena iksus (*Znak Jey Mci paniey Katarzyny Peżarskiey xxx*⁹⁴¹, „*Znak Jey Mc paniey Katarzyny Peżarskiej xxx*⁹⁴²). Tokius į iksus panašius kryželius savo paskutinės valios aktuose įrašė Mariana Zatovičienė (Marjana Zatowiczoowa)⁹⁴³, Felicijana Kustinovičienė (Felianna Kustynowiczowa)⁹⁴⁴, Katažina Zatovecovienė (Katarzyna Zattowiecowa)⁹⁴⁵, A. Lebedejevskienė⁹⁴⁶, Elena Turčinskienė (Helena Turczynska)⁹⁴⁷, M. Romanovskienė⁹⁴⁸, Apolonija Vitelijienė (Apolonia Witeliuszowa)⁹⁴⁹, Barbara Zgirskienė (Barbara Zgirska)⁹⁵⁰, Katažina Choružienė (Catharinam Chorużyna)⁹⁵¹. Taip pasirašė ir K. Melcherevičienė 1758 m. birželio 20 d. surašytame testamente⁹⁵², nors sunku patikėti, kad knyginkystės amatu užsiėmusi⁹⁵³ ir į savo vaikų edukaciją palankiai žiūrėjusi⁹⁵⁴ moteris neturėjo rašymo įgūdžių. Paskutinės valios akte ji užsimena apie turėtas knygas, jų rišimo

⁹³⁰ 1686 05 12 Liucijos Fedorovičienės test., *ibid.*, b. 5339, l. 534.

⁹³¹ 1735 08 21 Anos Sterpeikienės test., *ibid.*, b. 5346, l. 314v.

⁹³² 1744 10 20 Anastasijos Kulikovskienės test., *ibid.*, b. 5349, l. 19v.

⁹³³ 1760 03 17 Marianos Ostrovskienės test., *LVI*, f. SA, b. 5351, l. 1044v.

⁹³⁴ 1762 01 14 Anos Kovalevskienės test., *ibid.*, b. 5352, l. 277.

⁹³⁵ 1763 10 08 Anos Kristinos Šulcovienės test., *ibid.*, l. 510.

⁹³⁶ 1764 04 02 Katažinos Vysockienės test., *ibid.*, l. 627v.

⁹³⁷ 1762 11 18 Anos Marijos Štrafeldienės test., *ibid.*, l. 526.

⁹³⁸ 1766 Anos Golonzovskienės test., *ibid.*, l. 816v.

⁹³⁹ 1765 02 12 Teresės Leonovienės test., *ibid.*, l. 729.

⁹⁴⁰ 1687 11 07 Katažinos Pežarskos test., *ibid.*, b. 5339, l. 578v.

⁹⁴¹ *Ibid.*, l. 579.

⁹⁴² 1689 06 30 Katažinos Pežarskos test., *ibid.*, b. 5340, l. 140v.

⁹⁴³ 1731 09 04 Marianos Zatovičienės test., *ibid.*, b. 5345, l. 368.

⁹⁴⁴ 1735 05 27 Felicijanos Kustinovičienės test., *ibid.*, l. 994v.

⁹⁴⁵ 1742 02 14 Katažinos Zatovecovienės, *ibid.*, b. 5348, l. 365.

⁹⁴⁶ 1744 06 04 Anos Lebedejevskienės test., *ibid.*, l. 1318.

⁹⁴⁷ 1749 08 04 Elenos Turčinskienės test., *ibid.*, b. 5350, l. 845v.

⁹⁴⁸ 1751 01 28 Marianos Romanovskienės test., *ibid.*, b. 5351, l. 189–189v.

⁹⁴⁹ 1751 12 03 Apolonijos Vitelijienės test., *ibid.*, l. 407v.

⁹⁵⁰ 1752 12 13 Barbaros Zgirskienės test., *ibid.*, l. 454v.

⁹⁵¹ 1759 03 01 Katažinos Choružienės test., *ibid.*, l. 1047v.

⁹⁵² „<...> Katarzyny z Sawiczow Melcherowiczowey przy położonych trzech krzyżkach jako pisma nieumiejętney <...>“, 1758 06 20 Katažinos Melcherevičienės test., *ibid.*, l. 973v.

⁹⁵³ „<...> Catharina de Sawiczow Melcherowiczowa bibliopolissa et civis Viln[ensis] <...>“, *ibid.*, l. 972.

⁹⁵⁴ „<...> małoletnie corki moje, y syna <...> ażeby edukacyą przystoyną <...> onym dawali obliguję“, *ibid.*, l. 973.

įrangą, skrynias ir t. t.⁹⁵⁵ K. Melcherevičienės krautuvėje esantys knygų rinkiniai⁹⁵⁶, jų rišimo įranga ir įrankiai⁹⁵⁷ smulkiai aprašyti jos 1758 m. birželio 19 d. sudarytame turto inventoriuje. Jame taip pat pažymima, kad knygininkė K. Melcherevičienė nemokanti rašyti ir vietoje parašo uždedanti tris kryželius⁹⁵⁸.

Gerokai rečiau pasitaikė testamentų, kuriuose testatorės nurodo turinčios rašymo įgūdžių ir pasirašančios pačios (*ręka swą (locus Sigilli)*)⁹⁵⁹; *przez pisanie swoie*⁹⁶⁰; *przy podpisie ręki mej*⁹⁶¹; *ręką swojā własną podpisawszy*⁹⁶² ir t. t.). Tai dažniausiai valdančiojo elito atstovės – burmistrų, tarėjų, pasiturinčių pirklių sutuoktinės. Pvz., apie tai, kad moka rašyti, savo testamentuose užsiminė S. Engelbrechtovna Štrunkienė, Marina Vojšnarovičienė (Marinam Woysznarowiczowa), Ana Zaleska Kušeličienė (Anna Zaleska Kuszeliczowa), Sofija Žyčevska Ignatovičienė (Zophia Życzewska Ihnatowiczowa). Burmistrienė M. Vojšnarovičienė paskutinės valios akte pažymėjo, kad ji buvo rašiusi suolininkų teismo raštininkui Simonui Piotrovičiui (Symon Piotrowicz), kad šis jos ranka parašytą ir aktavimui įteiktą testamentą perduotų basųjų karmelitų vienuoliams⁹⁶³. Pačios testamentą pasirašė ir Ana Dziagelevičienė (Anna Życzewska Dziahielawiczowa)⁹⁶⁴, Antonina Kasperavičienė (Antonina Kasperowiczowa)⁹⁶⁵, Klara Dovgirdienė (Klara Dowgirdowa)⁹⁶⁶, Ana Katažina Rejnerienė (Anna Katarzyna Reynerowa)⁹⁶⁷, Ana Sofija Tyčienė (Anna Zophia Titzowa)⁹⁶⁸, Katažina Nejberkienė (Catharina Neyberkowa)⁹⁶⁹, Katažina Poremskienė (Catharina Porębska)⁹⁷⁰, Margarita Kiellerienė (Margaritta Kiellerowa)⁹⁷¹, Ana Kibortienė (Anna Kibortowa)⁹⁷².

Retais atvejais jos pačios pasirašydavo. Išsiskiria tarėjo Simono Ostrovskio sutuoktinės G. Farnovnos 1705 m. kovo 19 d. sudarytas testamentas, kuriame ji nurodo pasirašanti pati. Jame yra prierasas *Giertruda Farrowna Ostrowska RW ręką własną*⁹⁷³, kuris parašytas kita nei testamentą surašiusiojo asmens rašysena, todėl nekyla abejonių dėl testatorės mokėjimo rašyti ir

⁹⁵⁵ „<...> *xięgi rożna, naczynie introligatorskie, skrzynie* <...>“, *ibid.*

⁹⁵⁶ Registr ksiąg rożnych w kramie znaydujących się roku 1758 06 19, *ibid.*, b. 5136, l. 457v.

⁹⁵⁷ Registr naczynia rożnego miedzianego, mosiężnego, żelaznego, drewnianego introligatorskiego, *ibid.*, l. 480.

⁹⁵⁸ „<...> *Katarzyny z Sawiczow Melcherowiczowey przy polożonych trzech krzyżykach jako pisma nie umiejetny* <...>“, 1758 06 19 Katažinos Melcheravičienės t. inv., LVIA, f. SA, b. 5136, l. 464v.

⁹⁵⁹ 1662 04 22 Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės test., XVII a. vidurio Maskvos, 591.

⁹⁶⁰ 1666 05 13 Marinos Vojšnarovičienės test., LVIA, f. SA, b. 5335, l. 83v.

⁹⁶¹ 1682 02 11 Anos Kušeličienės test., , b. 5338, l. 453.

⁹⁶² 1700 05 20 Sofijos Ignatavičienės test., b. 5341, l. 488v.

⁹⁶³ 1666 05 13 Marinos Vojšnarovičienės test., b. 5335, l. 83v.

⁹⁶⁴ 1716 01 23 Anos Dziagilevičienės test., *ibid.*, b. 5344, l. 176.

⁹⁶⁵ 1732 11 03 Antoninos Kasperavičienės test., *ibid.*, b. 5345, l. 804.

⁹⁶⁶ 1741 12 16 Klaros Dovgirdienės test., b. 5347, l. 1312.

⁹⁶⁷ 1754 05 20 Anos Rejnerienės test., *ibid.*, 5351, l. 748v–749.

⁹⁶⁸ 1755 10 14 Anos Sofijos Tyčienės test., *ibid.*, l. 489–489v.

⁹⁶⁹ 1761 03 21 Katažinos Nejberkienės test., b. 5352, l. 97–97v.

⁹⁷⁰ Katažinos Poremskienės test., l. 280v.

⁹⁷¹ 1763 01 16 Margaritos Kiellerienės test., *ibid.*, l. 455–455v.

⁹⁷² 1764 04 21 Anos Kibortienės test., *ibid.*, l. 710v.

⁹⁷³ 1705 03 19 Gertrūdos Ostrovskienės test., *ibid.*, b. 5343, l. 208.

parašo autentiškumo. Iš šio testamento turinio aiškėja, kad testatorė buvo ištekejusi už tarėjo K. V. Perezio, kuris, A. Ragauskos duomenimis, buvo Salamankos universiteto (Ispanija) auklėtinis, o 1664 m. tapo medicinos daktaru⁹⁷⁴. G. Ostrovskienės testamentą pasirašė kitas medicinos daktaro laipsnį turintis tarėjas J. Melchiorinis⁹⁷⁵, o 1705 m. kovo 28 d. testamento priede ji pažyminti, kad jos trečias vyras S. Ostrovskis, pirmą kartą vykdamas į Vengriją pirkti vyno, pinigus skolinosi iš burmistro ir abiejų teisių daktaro P. U. Pejerio⁹⁷⁶. Kaip galima numanyti, bendraujant su tokios aplinkos žmonėmis G. Ostrovskienei reikėjo bent pradinių žinių ir rašymo bei skaitymo įgūdžių, kuriuos ji galėjo įgyti savo tėvo vyno pirklio Martyno Farno⁹⁷⁷ namuose.

Kai kuriuose Vilniaus miestiečių moterų testamentuose nėra žinių apie jų gebėjimą rašyti, tačiau pateikiama informacijos apie jų turėtas knygas ir paveikslus. Pvz., 1695 m. sudarytame testamente Kauno pirklio Jono Klineborko (Joannis Klinebork) žmona Zuzana, daug metų praleidusi Karaliaučiuje ir Vilniuje⁹⁷⁸, nurodė turėjusi maldaknygių ir vieną paveikslą⁹⁷⁹. Kita pirklienė K. Petrovičienė 1686 m. birželio 31 d. paskutinės valios akte pažymėjo neturinti rašymo įgūdžių, tačiau tarp paliekamų daiktų užfiksuota jos dukterėčiai priklausanti skrynia su knygomis ir keletas atskirai jos skrynioje gulinčių knygų⁹⁸⁰. Nekyla abejonų tik dėl miestietės S. Engelbrechtovnos Štrunkienės mokėjimo skaityti, nes ji savo testamente pažymi skaičiusi Šventąjį Raštą⁹⁸¹. Apie įrištą knygą, rožinį ir nedidelį Jėzaus paveikslą⁹⁸² užsimenama K. Dovgirdienės 1741 m. testamente, o įrėmintas Švč. Mergelės Marijos paveikslas⁹⁸³ fiksuotas tarp paliekamų S. Žyčevskos Ignatavičienės daiktų. Ji prašė saugoti šį paveikslą tol, kol jos vaikelis sulauks pilnametystės. Septyni italų meistrų tapyti paveikslai⁹⁸⁴ užfiksuoti tarėjo Jono Holubovičiaus (Jan Hołubowicz) sutuoktinės Katažinos 1742 m. surašytame paskutinės valios akte. Pasak S. Samalavičiaus, paveikslų kiekis, meninė vertė, tematika, medžiagos, ant kurių jie buvo nutapyti ar kuria kita technika atlikti, taip pat jų įrėminimas priklausė nuo savininkų

⁹⁷⁴ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248; Ragauskas, „Nauji duomenys“, 25.

⁹⁷⁵ „<...> Joannes Melchierini RW y D JKMC“, 1705 03 19 Gertrūdos Ostrovskienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 208.

⁹⁷⁶ „<...> gdy pierwszą razą do Węgier jezdził po wina, wteczas pozyczył na zarobek u Jegomosci pana Peiera doktora 1 500 złotych <...>“, 1705 03 19 Gertrūdos Ostrovskienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 208v.; A. Ragauskas nurodo, kad tarėjas S. Ostrovskis XVII a. pabaigoje kažkiek vertėsi iš uošvio M. Farno perimtu vyno pirklio verslu, taip pat prekiaavo druska, Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 221.

⁹⁷⁷ *Ibid.*, 293.

⁹⁷⁸ „<...> w Królewcu y w Wilnie czas niemaly mieszkaiąc <...>“, 1695 Zuzanos Klineborkovienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5342, l. 146.

⁹⁷⁹ „<...> xiąszki do modlenia się <...> obraz ieden“, *ibid.*, l. 145v.

⁹⁸⁰ „<...> skrzyni z księgami zamkniętey P. Markoczy siostrzenicy moiey, y niektorych ksiąg osobno w skrzyni moiey będących <...>“, 1686 06 31 Katažinos Petrovičienės test., *ibid.*, b. 5339, l. 510v.

⁹⁸¹ „<...> y widząc z pisma świętego <...>“, 1662 06 23 Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės test., *XVII a. vidurio Maskvos*, 587.

⁹⁸² 1741 12 16 Klaros Dovgirdienės test., *LVIA*, f. SA, b. 5347, l. 1311.

⁹⁸³ „Obraz spora nayswiętżey Panny w ramach sporych drelowanych <...>“, 1700 05 20 Zofijos Ignatovičienės test., *ibid.*, b. 5341, l. 490.

⁹⁸⁴ „Obrazy moie włoskiego malowania in specie sztuk siedm <...>“, 1742 Katažinos Holubovičienės test., *ibid.*, b. 5348, l. 6.

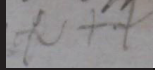
finansinės padėties, eitų pareigų, profesijos, išsilavinimo, kultūrinio lygio⁹⁸⁵. Tačiau, kaip pažymi A. Ragauskas, paveikslai, ypač religinės tematikos, neprilygo knygų turėjimo reikšmei. Apskritai vaizduojamojo meno kūrinių percepcijai reikėjo gerokai mažiau išmanymo ir atitinkamo išsimokslinimo nei knygoms. Net religinio pobūdžio knygelei – maldynui ar psalmynui – perskaityti reikėjo turėti bent elementarių skaitymo įgūdžių⁹⁸⁶.

11 lentelė. Vilniaus miestiečių moterų parašai

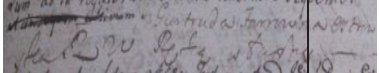
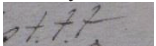

Dokumento sudarymo data	Vardas ir pavardė	Profesija	Rašymo įgūdžiai	Kita informacija
1572	Anna Stor	auksakalio žmona	-	
1634 07 07	Marta Janowiczowna Kiewliczowa	suolininko žmona	<i>Locus Sigilli</i>	
1657 02 05	Elzbieta Iuszkiewiczowna Namszewiczowa	pirklio žmona	<...> <i>sama pisać nie umiejąc, o podpis PP[ano]w Przyjaciół nizey Imiony y przezwiskami wyrazonych uprosilam.</i>	
1657 02 17	Maryna Tulkiewiczowa	Vilniaus patricijaus žmona	-	
1658 09 13	Eudokia Tołoczowna Charkiewiczowa	Vilniaus miestietė	-	
1660 04 22	Sara Engielbrechtowna Sztrunkowa	Vilniaus pilietė	<...> <i>ręką swą. (locus Sigilli)</i>	<...> <i>y widząc z pisma swiętego <...>.</i>
1664?	Anna Sofronowiczowna Omelianowiczowa	druskos pirklio žmona	-	
1664	Catharina Gruzdziowna Bernatowiczowa	tarėjo žmona	-	
1664 02 08	Anna Daniłowna Kobuzewiczowa	siuvėjo žmona	-	
1657 02 11	Aleksandra Dukszczanka Kwincina	-	<...> <i>jako pisma nieumiejętniej<...>.</i>	
1658 06 25	Catharina Reychowiczowna Gierliczowa	Vilniaus pilietė	<...> <i>sama nie umiejąc pisać <...>.</i>	
?	Anna Sofronowiczowna Omelianowiczowa	druskos pirklio žmona	-	
1664	Catharina	druskos	-	

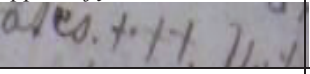
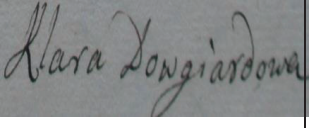

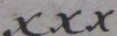

⁹⁸⁵ Stasys Samalavičius, „XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių butų sienų puošybos ir vidaus apšvietimo elementai“, in *Vilniaus miesto kultūra*, 281.

⁹⁸⁶ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 409.

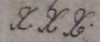
	Gasztowiczowna Plikielowa	pirklio żmona		
1663	Catharina Suchodolska Bucelewiczowa	druskos pirklio żmona	-	
	Marina Fiłonowiczowna Woysznarowiczowa	-	-	
1666 07 20	Marynam Bylinska Tomaszowa Antoniewiczowa Proniewska	-	<...> iako od nieumiejētney pisma <...>.	<...>wygna nką podczas wzięcia moskiewskie go Wilna, przez lat 6 po rożnych miejskach tulając <...>.
1666 04 13	Marinam Fitonowiczowna Woysznarowiczowa	burmistro żmona	nizej podpisany; <...> przez pisanie swoje <...>.	
1666	Sophia Kasperowna Korolowa	mėsininko żmona	-	
1666	Catharina Kuryłowiczowna Otrozkiewiczowa	druskos pirklio żmona	<...> iako sama pisma nieumiejētna <...>.	
1667	Anna Zawacka Adamowska	batsiuvio żmona	-	
1668	Anna Kasperowna Czołkowska	odminio żmona	-	
1668	Marianna Fonderowna	panelė	-	
1668 12 23	Maryna Iwanowiczowna Kostrowicka	burmistro żmona	-	
1683 05 03	Anna Bobowna Hapanowiczowa	pirklio żmona	<...> jako pisma nieumiejētny <...>.	
1690 11 18	Katarzyna Daynowska	-	-	
	Zophia Zaierska Przybylska	-	-	
1682 02 18	Anna Zaleska Kuszeliczowa	pirklio żmona	<...> przy podpisie rēki mej <...>.	
1686 05 12	Lucia Fiedorowiczowa	-	Moią rękę własno iako pisma nie umiętna trzy krzyży pokładam dla waznosci y wiary, ze nie smysłony 	
1685 02 11	Zophia Stanżycka	miestietė	<...> od pani Zofii Stanżyckiey iako pisma nieumiejēnty <...>	

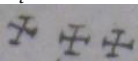
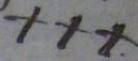
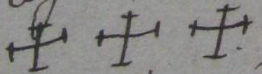

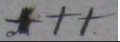

1687 11 07	Catherine Peżarska	-	<...> dla lepszej wiary podpisałam się trzema krzyżykami <...>. Znak <...> Katarzyny Peżarskiej 	
1685 06 16	Regina Stegierowa Buchnerowa	pirklio żmona	-	
1686 05 24	Dorotea Szewska Strzenikowska	tymininko żmona	-	
1686 06 31	Katharzyna Wasilewska Pietrowiczowa	pirklė	Jako pisma nieumiejėtney <...>.	<...> oproc skrzyni z księgami zamkniętey <...>.
1690 07 21	Elżbieta Peceltowna Eysinkowa	pirklio żmona	<...> jako pisma nieumiejėtney <...>.	Ja Jan Eysink ręką moją <...>.
1689	Helena Trzeciakowna Plejnowiczowa	incola Viln[en- sis]	-	
1689 06 30	Catharina Pezarska		Znak <...> Paniey Katarzyny Pezarskiej 	
1689 05 16	Christina Ambrozewiczowna Wysocka	-	-	
1694	Regina Dmitrowiczowna Skwarniewiczowa	salyklinin- ko żmona	-	
1701	Krystyna Maliszewska Zwontewska	-	-	
1694 06 13	Theodora Rostowna Budzina Czarniavska	pirklė	<...> iako pisma nieumiejėtney <...>.	
1700 04 20	Zophia Życzewska Ihnatowiczowa	-	<...> ręką swoią własną podpisawszy <...>.	Obraz <...> Najświętszej Panny <...>.
1695	Susanna Fossowna Klineborkowa	pirklio żmona	-	<...> xiąszki do modlenia się <...> obraz ieden.
1666 03 21	Elżbieta Zybertowska Zabłocka	Vilniaus piliėtė	<...> ręka swą własną.	
1681 09 19	Marianna Zybertowska Mikołajowa Rychterowa	burmistro żmona	<...> iako nieumiejėtney pisma <...>.	
1695 12	Taciana Czyczelowna	-	<...> iako od nieumiejėtney	

07	Janowa Pawłowska		<i>pisma <...>.</i>	
1705 III 28	Anna Gudziejczowna Michalowska	pirklio żmona	-	
1705 III 19	Giertruda Farnowna Ostrowska	tarėjo żmona	<i><...> ręką moją podpisuję się <...>. Giertruda Farnowna Ostrowska RW ręką własną</i> 	
1705 09 11	Katarzyna Gramelowna Kuczarska	tarėjo żmona	-	
	Anastasia Salcewiczowa	-	-	
1708 06 01	Constansia Matecka Eytminowa	-	-	
1708 09 06	Anastasia Turkowska Życzewska	-	-	
1710 02 03	Catharina Mackiewiczowna Staszkieviczowa	-	-	
	Marianna Opankiewiczowna Juchniewiczowa	-	-	
1714	Teressia Izowska Baranowska	miestietė	-	
1716 01 23	Anna Życzewska Dziahielewiczowa	pirklio żmona	<i><...> ręką mą podpisuję. <...> ręką się moia własną podpisuję się.</i>	
1724 03 16	Ewa Wodejkowna Alukiewiczowa	salyklinin- ko żmona	<i>Ja zas jako pisma nieumiejętna podpisuję się krzyżem Świętym ręką swą własną</i> 	
	Barbara Woydziewiczowna Masłowska	-	-	
1731 V 20	Anna Barawska	panelė	-	
1731 09 04	Marjanna Zatowiczowa	-	<i><...> z podpisem ręki moiej <...>.</i> 	
1732 03 14	Anastazyja Santocka	mėsininko żmona	-	
1732	Helena de Kuczynscys Narkiewiczowa	miestietė	-	
1732 11 03	Antonina Żelnow Żelnianka Kasperowiczowa	-	<i><...> własną ręką moją podpisuję się. Antonina Żelnianka Kasperowiczowa ręką swą.</i>	
1734	Elisabetha Linerowna Mellerowa	pilietė	-	

1735 V 27	Felicianna de Dubrowscys Kustynowiczowa	-	<...> z podpisem trzech krzyżyków ręki mojej <...>. <...> jako pisma nieumiejętnej <...>.	
1735 08 21	Anna de Kozłowskich Sterpeykowa	-	<...> iako pisma nieumiejętne <...> ręką swą własną kładąc trzy krzyżyki stwierdzam y approbuje. 	
1740	Maryanna z Bielawskich Lutkiewiczowa	tymininko żmna	-	
1741 12 16	Klara z Godlewskich Dowgirdowa	-	<...> ręką moją własną podpisuję <...> 	<...> xiązkę oprawną <...>; <...> obraz niewielki pana Jezusa <...>.
1742	Catharina de Pertow Holubowiczowa	tarėjo żmna	-	
1742 02 14	Katarzyna z Jurkiewiczow Zatowiecowa	-	<...> jako od nieumiejętnej pisma, przy trzech krzyżykach własną ręką Jeymci podpisanych <...> 	
1743	Theresia de Michniewiczow Sidorowiczowa	Vilniaus miestietė	-	
1744 06 4	Anna z Symonowiczow Lebiedziejewska	-	<...> jako pisma nieumiejętne trzy krzyżyki pokładam. 	
1744 10 20	Nastazyja Kulikowa	miestietė ir pilietė	<...> iako nieumiejętne pisma <...> moją własną ręką trzy krzyżyki położyłam. 	
1746 01 05	Apolonia de Kossobudzkich Grabowska	burmistro żmna	-	
1746	Regina Wybrancowna Grudzinska	salyklinin- ko žmna	-	
1746 06 10	Clara de Jacewiczow Wilkocka	Vilniaus miestietė	<...> ktory to moy testament aby byl in valore	

			<i>podpisem ręki mey <...>; <...> jako pisma nieumiejętney przy położonych trzech krzyżykach do tego testamentu <...>.</i>	
1749 08 04	Helena de Cynowskich Turczyńska	Vilniaus miestietė ir pirklė		
1751 01 28	Maryanna z Dargiewiczow Romanowska	Vilniaus miestietė ir pilietė	<i><...> dla większey wagi y waloru ręką moią własną jako nieumiejętna pisma trzema krzyżykami <...> podpisuję się.</i> 	
1751 12 03	Apolonia de domo Kongnowiczow Witeliuszowa	Vilniaus pilietė	<i><...> Apolonia Witeliuszowa trzema krzyżykami</i> 	
1752 12 13	Barbara de Podberekich Zgirska	-	<i><...> do tego testamentu kładę trzy krzyżyki iako pisma nieumiejętna <...></i> 	
1753 04 28	Regina de Bocewiczow Hromowiczowa	burmistro żmona	<i><...> jako pisma nieumiejętna krzyżyki kładąc <...></i>	
1754 05 20	Anna Katarzyna z Kazimirskich Reynerowa	Vilniaus pilietė	<i><...> ręką moią własną <...></i>	
1755 10 14	Anna Zophia z Szulcow Titzowa	Vilniaus zomšinin- kė ir miestietė	<i><...> ręką moją własną <...> podpisuję i korroboruję.</i>	
1758 06 20	Catharina de Sawiczow Melcherowiczowa	Vilniaus miestietė ir knyginin- kė	<i><...> podpisem ręki mej <...> stwierdzam. <...> przy położonych trzech krzyżykach jako pisma nieumiejętnej.</i> 	<i><...> xięgi rożne, naczynie introligator- skie <...></i>
1759 03 01	Catharinam Chorużyna	Vilniaus pilietė	<i><...> ręką się własną trzema krzyżykami jako pisma nieumiejętna podpisuję.</i> 	
1760 03 17	Maryanna de Kielpszow Ostrowska	Vilniaus miestietė	<i><...> ręką mą własną położonemi trzema</i>	

			krzyżykami jako pisma nieumiejętna podpisałam się 	
1761 03 21	Catharina de Fiedorowiczow Neyberkowa	-	<...> do tego testamentu ręką moją własną stwierdzaiac podpisuię się.	
1762 01 14	Anna Dorofiejowa Kowalewska	-	<...> ręką własną trzema krzyżykami jako pisma nieumiejętna <...> podpisuię się. 	
	Catharina de Wasilewskich Porebska	-	<...> rękoz moją <...> podpisując <...>.	
1762 03 08	Helena Matulewiczowa	-	<...> ręką moją własną podpisałam.	
1763 01 16	Margaritta de Grumertow Kiellerowa	pirklė	<...> własną ręką podpisuię się.	
1763 10 08	Anna Crystyna de Polow Szulcowa	Vilniaus miestietė ir siuvėja	<...> podpisem ręki moiey trzema krzyżykami jako pisma nieumiejętna <...> 	
1762 11 18	Anna Maria de Hoswiechow Sztrafeldtowa	Vilniaus miestietė ir pirštininkė	<...> ręką moją własna trzema krzyżykami iako pisma nieumiejętna <...> 	
1764 04 02	Catharina de Biedunskich Wysocka	-	<...> podpisuię się trzema krzyżykami iako pisma nieumiejętna <...> 	
1764 04 21	Anna de Lebonow Kibortowa	burmistro żmona	<...> dla większego waloru ręką moją własną podpisuię się.	
1765 02 12	Therezia do Lebonow Leonowa	-	<...> przy wycisnieniu pieczęci moiey własney jako nieumiejętna pisma trzema krzyżykami <...> 	
1766	Anna de Reuttow Gołazowska	Vilniaus miestietė	<...> ręką się własną <...> podpisuię. 	

II. VILNIAUS MIESTIEČIŲ STUDIJOS LIETUVOS IR UŽSIENIO MOKYMO ĮSTAIGOSE

1. Miestiečiai – Vilniaus akademijos studentai

Dalis pradinį išsilavinimą konfesinio pobūdžio lavinimo įstaigose įgijusių miestiečių mokslus tęsdavo Vilniaus akademijoje – vienintelėje LDK aukštojoje mokykloje. Šie mokslai reikalavo nemažai laiko ir pinigų, tad buvo prieinami tik nedideliame kiekiui pradinę pakopą įveikusių mokinių⁹⁸⁷. Remiantis mokslo laipsnių teikimo registracijos knygos *Laureae Academiae* įrašais, 1583–1781 m. šioje aukštojoje mokykloje mokslo laipsnius įgijo 4 076 asmenys: 1 810 filosofijos bakalaurų, 1 700 filosofijos magistrų (daktarų), 46 teologijos bakalaurai, 59 teologijos licenciatų, 312 teologijos daktarų, 113 kanonų teisės daktarų ir licenciatų, 36 kanonų ir civilinės teisės daktarai ir licenciatų⁹⁸⁸. Vilniaus akademijoje mokslo laipsnius įgijusias miestiečių atžalas identifikuoti sudėtinga, nes istoriografijoje trūksta tyrimų apie šios aukštosios mokyklos studentus, ypač jų socialinę padėtį. Plačiau rašyta tik apie iškilnesius, o apie visų kitų studentų visuomeninę padėtį ir pareigas žinių stokojama⁹⁸⁹.

1649 m. Vilniaus akademijoje laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro, o 1650 m. magistro laipsnį įgijo J. Sofronovičius⁹⁹⁰, vėliau ėjęs karaliaus sekretoriaus pareigas⁹⁹¹. Daugiau informacijos apie jo studijas neišliko, tačiau iš 1681 m. rugpjūčio mėnesį sudaryto testamentą bei turto inventoriaus galima spręsti apie jo puikų išsilavinimą. Turto inventoriuje pateikiamas labai platus dėžėse ir stalčiuose saugomų dokumentų sąrašas⁹⁹², tarp kurių nemažai jo paties ranka rašytų laiškų. Jame taip pat užsimenama apie turėtas knygas: pasirodo, kad J. Sofronovičius knygų rinkinyje buvo dialektikos ir retorikos veikalų⁹⁹³.

1666 m. kovo mėnesį kažkokią mokyklą Vilniuje⁹⁹⁴ lankė būsimasis vaitas Steponas Morozas (Stephano Moroz)⁹⁹⁵. Tų pačių metų pabaigoje jis vadinamas jau akademiku⁹⁹⁶,

⁹⁸⁷ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245.

⁹⁸⁸ Plečkaitis, „Promocijos senajame Vilniaus universitete“, 34.

⁹⁸⁹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248; Tyla, „Vilniaus Alma Mater istorija“, 27.

⁹⁹⁰ „*Joannes Sofronowicz*“, *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 316; „*Joannes Sofronowicz* <...> *studii theologic*“, *ibid.*, 259.

⁹⁹¹ „<...> *Jana Sofronowicza sekretarza JKms* <...>“, 1681 Jono Sofronovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5113, l. 138; „<...> *Jana Sofronowicza sekretarza JKmsci* <...>“, [1681] Jono Sofronovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5097, l. 481.

⁹⁹² 1681 Jono Sofronovičiaus t. inv., *ibid.*, b. 5113, l. 144v–163v.

⁹⁹³ „*Rhetorica pisana* <...>“, *ibid.*, l. 162v; „*Dialectica et rhetorica orationis* <...>“, *ibid.*

⁹⁹⁴ „<...> *syn nieboszczykowski w szkołach tu w Wilnie będący* <...>“, 1666 03 Opiekunowie nieboszczyka Morozą z P. Sokołowskim, *ibid.*, b. 5104, l. 81v; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 246–247.

⁹⁹⁵ „<...> *Stephano Moroz, SRM secretario, aduocato Vilnensi* <...>“, 1704 03 24 Stanislovo Nekrevičiaus test., *LVA*, f. SA, b. 5343, l. 101.

⁹⁹⁶ „<...> *szlachetnego Stephana Morozą, akademika wileńskiego* <...>“, Appellao intro Moroz et Iwanowicz, *ibid.*, b. 5104, l. 296v; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 164.

vadinas, studijas Vilniaus akademijoje jis pradėjo 1666 m. būdamas 15 metų amžiaus⁹⁹⁷. Yra žinoma ir jo studijų pabaigos data – 1670 m. S. Morozas įgijo laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį⁹⁹⁸. Jis buvo aktyvus studentų marijonų kongregacijos narys, 1668–1670 m. ėjo patarėjo, prižiūrėjo, sekretoriaus ir vicesekretoriaus pareigas⁹⁹⁹. 1683 m. šiai kongregacijai jis paaukojo 5 auksinus, 1684 m. – 3, 1690 m. – 1 auksiną, 1697 m. – 10, o 1698 m. – 13 auksinų¹⁰⁰⁰. 1690 m. studentų marijonų kongregaciją piniginėmis aukomis parėmė ir S. Morozo žmona Jadvyga Packevičovna¹⁰⁰¹. Vėliau Vilniaus akademijos auklėtiniu tapo ir S. Morozo sūnus būsimo burmistras Mykolas Morozas (Michael Moroz). 1703 m. jis tapo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauru, o 1705 m. – magistru¹⁰⁰². M. Morozo įgytas mokslo laipsnis (*AA. LL. philosophiae magistra*) pabrėžiamas ir vienuolio A. Dowgialo laidotuvių pamoksle, skirtame vaitui S. Morozui pagerbti¹⁰⁰³.

Panašiu laikotarpiu, kaip ir S. Morozas, Vilniaus akademijoje studijavo ir Aleksandras Ogurcevičius (Alexander Ohurcewicz), burmistro A. Ogurcevičiaus¹⁰⁰⁴ sūnus, kuris 1670 m. tapo laisvųjų menų ir filosofijos magistru¹⁰⁰⁵. 1706 m. liepos 14 d. surašytame A. Ogurcevičiaus turto inventoriuje užsimenama apie tris jo sūnus, globojamus Stepono Ogurcevičiaus (Stefan Ohurcewicz): Samuelį, Bazilijų ir Aleksandrą¹⁰⁰⁶. Apie kitų dviejų sūnų studijas žinių, deja, neišlikę.

Vilniaus akademijoje studijavo ir kitas burmistro M. Klarovskio sūnus Jonas Pranciškus, vėliau ėjęs tarėjo pareigas¹⁰⁰⁷. Mokslo laipsnių teikimo registracijos knygoje pažymima, kad J. P. Klarovskis įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro bei magistro laipsnius¹⁰⁰⁸. Jis, kaip ir S. Morozas, aktyviai reikėsi studentų marijonų kongregacijos veikloje, 1670–1674 m. ėjo įvairias pareigas: oratoriaus, išdininko, patarėjo, muzikų viršininko, prižiūrėjo, asistento ir vicesekretoriaus¹⁰⁰⁹. 1673–1674 m. šios kongregacijos knygos įrašuose J. P. Klarovskis

---

⁹⁹⁷ „<...> pan Stefan Moroz, zrodzony z ojca pana Hrehorego Moroza, matki Marty Borysowiczowny, roku pańskiego 1651, okszczony tegoż roku miesiąca aprila dnia pierwszego <...>“, Appellao intro Moroz et Iwanowicz, *LVIA*, f. SA, b. 5104, l. 296v; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 107, 164.

⁹⁹⁸ *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 262.

⁹⁹⁹ Ordo officialum congregationis B. V. Visitantis in Alma Academia Vilnensis Societatis Jesu (1668–1720), *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 2–6; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247.

¹⁰⁰⁰ *Liber rationum congregationis B. V. Visitantis in Alma Academia Vilnensis Societatis Jesu* (1667–1770 m.), *ibid.*, b. DC2, l. 14–16, 21, 26, 28; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247.

¹⁰⁰¹ *Ibid.*, l. 21.

¹⁰⁰² *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 284, 340.

¹⁰⁰³ *Kajdan żelazny doczesnej niewoli <...>*.

¹⁰⁰⁴ Burmistro pareigas ėjusio 1697-pr. 1706 m. gegužės 2 d., Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 124.

¹⁰⁰⁵ *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 262.

¹⁰⁰⁶ „<...> w Bogu zesłego Imci pana Andrzeja Ohurcewicza, Samuela Bazylego Alexandra synow rodzonych <...>“, 1706 07 14 Andriaus Ogurcevičiaus t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5122, l. 85.

¹⁰⁰⁷ „<...> Jan Franciszek Klarowski rayca y pisarz Burm[istrzowski] y Radziecki Wilen[ski] <...>“, 1696 07 06 Jono Pranciškaus Klarovskio test., *LMAVB RS*, f. 318, b. 23847, l. 1.

¹⁰⁰⁸ *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 319, 264.

¹⁰⁰⁹ Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 8–10, 12–13, 15–18, 23–24, 26–27; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247.

vadinamas fiziku (*physicus*), vadinasi, jis iš tiesų studijavo filosofijos disciplinas¹⁰¹⁰. Įvairių veikalų randama ir J. Klarovskio knygų rinkinyje¹⁰¹¹. 1682 m. jis marijonų kongregacijai paaukojo 5 auksinus, 1683 m. – 29 auksinus, 1688 m. – 6 auksinus¹⁰¹².

Kitas dažnai dokumentuose minimas Vilniaus akademijos auklėtinis – Stanislovas Paškevičius (Stanisław Paszkiewicz)¹⁰¹³. Jis buvo karaliaus sekretorius¹⁰¹⁴ ir advokatas, aktyviai reiškėsis Vilniaus konsistorijos bylose¹⁰¹⁵. S. Paškevičius įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro bei magistro laipsnius¹⁰¹⁶. 1682–1685 m. studentų marijonų kongregacijoje jis ėjo filosofijos patarėjo, sekretoriaus ir kitas pareigas¹⁰¹⁷. 1699 m., vadovaujamas Kristupo Losevskio (Christophoro Losiewski), S. Paškevičius išleido kanoninės teisės tezes apie civilinių ir kriminalinių bylų teismus ir procesus¹⁰¹⁸ bei tapo abiejų teisių daktaru. 1712 m. gegužės 14 d. sudarytame testamente S. Paškevičius pageidavo būti palaidotas Šv. Jono bažnyčios Dievo Kūno koplyčioje, šios bažnyčios zakristijai užrašė mūrinį namą Savičiaus g., kad kas savaitę už jį ir jo sutuoktinę Konstanciją Špakovską Paškevičienę būtų laikomos Šv. Mišios. Vilniaus akademijai ir kunigams misionieriams jis užrašė savo turėtas knygas, o akademijos rektoriui paskyrė sidabrinį bokalą, kad jį valgomajame (*refelitarzu*) naudotų ir už S. Paškevičiaus sielą melstųsi. Didžiai kongregacijai S. Paškevičius paliko aksominę kepurę ir totorišką kardą iš dramblio kaulo su paaukuotu antgaliu, o naudotas kontušas su auksinėmis sagomis turėjo atitekti jo įpėdiniui, būtinai lenkui, kad atmintų garbingą jo daktaro vardą (*pro memoriam*

¹⁰¹⁰ Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 24, 26–27; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247.

¹⁰¹¹ 1697 Jono Pranciškaus Klarovskio t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5120, l. 166v–167v.

¹⁰¹² „Klarowski iunioré“, Liber rationum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC2, l. 13–14, 20. Studentų marijonų kongregacijai gausiai aukojo ir J. P. Klarovskio tėvas: 1672 m. – 1 auksiną, 1673 m. – 4 auksinus, 1674 m. – 9 auksinus, 1675 m. – 5 auksinus, 1676 m. – 1 auksiną ir 20 grašių, 1679 m. – 1 auksiną, 1680 m. – 2 auksinus ir 30 grašių, 1681 m. – 2 auksinus ir 15 grašių, 1682 m. – 9 auksinus ir 20 grašių, 1683 m. – 20 auksinų ir 30 grašių, 1684 m. – 11 auksinų ir 20 grašių, 1685 m. – 1 auksiną ir 15 grašių, *ibid.*, l. 4–7, 10–17; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247. J. P. Klarovskis užsimena apie tėvo prekiaujant vynu susidariusias skolas Jonui Goliušui, pats irgi nurodo skolinę iš K. Goliušienės tam tikrą pinigų sumą, 1694 Jono Pranciškaus Klarovskio pakvitavimas, *LMAVB RS*, f. 318, b. 23860, l. 1.

¹⁰¹³ „<...> Stanisława Paszkiewiczza, juris utriusq̄ doktora, wójta metropolitańskiego <...>“, 1706 02 05 Fridricho Blecho test., *LVIA*, f. SA, b. 5343, l. 265; „<...> Paszkiewiczza, utriusq̄ juris doktora <...>“, 1716 01 23 Anos Dziagilevičienės test., *ibid.*, b. 5344, l. 173v; „<...> Paszkiewiczza, doktora utriusq̄ juris <...>“, *ibid.*, l. 174v.

¹⁰¹⁴ „<...> Stanisława Paszkiewiczza, sekretarza JKmc <...>“, 1712 05 24 „Widymus z xiąg grodzkich ...“ [Testamentas], *VUB RS*, f. 4, b. (A530)21776, l. 1; „<...> Stanisław Paszkiewicz sekretaro JKM“, *ibid.*, l. 3–3v.

¹⁰¹⁵ Raudeliūnas, „Įžymieji senojo Vilniaus universiteto“, 36. Advokatas S. Paškevičius 1693 m. atstovavo burmistro A. Bražyco interesams byloje dėl daržo ir sklypo su pirkliu K. Serpkovskiu, Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 79.

¹⁰¹⁶ „Stanislaus Paszkiewicz“, *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 269, 325.

¹⁰¹⁷ Liber rationum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 57, 60, 62, 69, 71, 73–74.

¹⁰¹⁸ *Assertiones canonico legales, de iudiciis, et processu in causis civilibus, et criminalibus, sub auspiciis illustrissimi, excellentissimi, ac reverendissimi, domini, domini, Constantini Casimiri Brzostowski, episcopi Vilnensis ... publicae disputationi propositae, / a clarissimo magnifico d[omi]no Stanisłao Paszkiewicz, aa. 11. et philosophiae magistro ... pro laurea utriusq̄[ue] iuris, qua, promotore r. p. Christophoro Losiewski Societatis Iesu, sacrae theologiae et ss. canonum doctore ... decorabitur, anno docentis in carne humana doctoris increati, Vilnae 1699; Irena Petrauskienė, Vilniaus akademijos spaustuvė 1575–1773 (Vilnius: Mokslas, 1976), 96; XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1988), 185.*

Doctoratus)¹⁰¹⁹. Tai rodo, kad S. Paškevičius didžiavosi įgytu kanonų ir civilinės teisės mokslų laipsniu. Iš testamentu taip pat aiškėja, kad jis 1714 m. turėjo vieną palikuonį, kurį jo žmona buvo ką tik pagimdžiusi (*pregneni*), taip pat užsimena ir apie krikštąsūnį – svainio Jono Špakovskio sūnų, kuriam užrašė kilimą¹⁰²⁰. 1773 – 1774 m. atskaitoje užsimenama apie Paškevičiaus (vardas nenurodomas) 1 000 auksinų legaciją Šv. Jono bažnyčiai¹⁰²¹, tačiau apie ši pinigų skyrimą jo paskutinės valios akte žinių nepateikiama.

Vilniaus akademijoje mokslo žinių sėmėsi ir būsiamasis tarėjas Pranciškus Ginelevičius (Franciscus Ginielowicz), kuris 1716 m. kovo 21 d. dokumente vadinamas teologu (*theologus*)¹⁰²². Tiesa, laipsnių teikimo registracijos knygoje pateikta kiek kitokia informacija: 1684 m. įrašė pažymima, kad P. Ginelevičiui buvo suteiktas filosofijos ir laisvųjų menų bakalauro laipsnis, o 1686 m. – magistro laipsnis¹⁰²³, bet apie tai, kad jam suteiktas teologijos mokslų laipsnis, jokios informacijos nėra. Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo kongregacijos prie Šv. Kazimiero bažnyčios knygoje išlikęs įrašas, kad P. Ginelevičius 1713 m. ėjo šios kongregacijos viršininko pareigas¹⁰²⁴.

Be paminėtų asmenų, mokslo laipsnius Vilniaus akademijoje įgijo arba galėjo įgyti dar keli Vilniaus miestiečių luomo atstovai (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Vilniaus akademijoje studijavę ir mokslo laipsnius įgiję miestiečiai

Pavardė ir vardas (būsimos pareigos) ¹⁰²⁵	Mokslo laipsnis	Studentų marijonų kongregacijos narys	Aukos studentų marijonų kongregacijai
CYNAKIS Baltramiejus (Cynaki Bartholomeo) ¹⁰²⁶	–	1685 m. vyresnysis; 1685 m. patarėjas retorikos ir poezijos klausimais ¹⁰²⁷	–
GINELEVIČIUS Steponas Vladislovas (Ginielowicz)	1673 m. laisvųjų menų ir filosofijos	1672–1673 m. patarėjas ¹⁰²⁹	–

¹⁰¹⁹ 1712 05 14 „Widymus z xiąg grodzkich ...“ [Testamentas], *VUB RS*, f. 4, b. (A530)21776, l. 1, 1v, 2.

¹⁰²⁰ *Ibid.*, l. 2-2v.

¹⁰²¹ Lustracya Collegium Akademickiego Wilenskiego Anno 1773 9bris 17 dnia <...>, *VUB RS*, f. 2, b. 370.

¹⁰²² „<...> *Franciscus Ginielowicz, consummatus theologus, bedellus Universitatis Academia Vilnensis*“, 1716 03 21 Mykolo Omejlanovičiaus t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5123, l. 410; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 247.

¹⁰²³ „*Franciscus Ginielowicz*“, *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 326, 271.

¹⁰²⁴ „*Franciszek Ginilewicz* <...> *prafectus 1713 V 4*“, Katalog imion starszyk congragacy wniebowzięcia przy kościele Świętego Kazimierza, *LMAVB RS*, f. 138, b. 1712, l. 44.

¹⁰²⁵ Užimamos pareigos ir metai nurodomi remiantis: Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 59, 124, 125, 230, 148.

¹⁰²⁶ Tai vaito Bartlamiejaus Cynakio sūnėnas, Ragauskas, „*Bartholomeus Cynaki* ir C^o“, 188.

¹⁰²⁷ *Ordo officialum congregationis* <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 80–81.

Stephanus) tarėjas	bakalauras ¹⁰²⁸		
MINKEVIČIUS Petras (Minkiewicz Petrus) 1682 m. suolininkas; 1683–1693 m. tarėjas; 1694–1698 m. burmistras	1675 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰³⁰	–	1672 m. paaukėjo 2 auksinus, o 1700 m. jo žmona – 26 auksinus ¹⁰³¹
GAVLOVICKIS Jonas Ignotas (Gawlowicki Joannes) 1682–1685 m. suolininkas; 1686–1694 m. tarėjas; 1695–1712 m. burmistras	–	1675 m. retorikų patarėjas ¹⁰³²	1681 m. paaukėjo 3, 1685 m. – 6, 1687 m. – 6, 1690 m. – 6 auksinus, 1698 m. – 6 auksinus ir 20 grašių ¹⁰³³
SEBESTJANOVIČIUS Andrius (Sebestyanowicz Andreas) tarėjas	1685 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰³⁴	1680 m. muzikų viršininkas ¹⁰³⁵	–
VARGALOVSKIS STEFANOVIČIUS Inocentas (Wargołowski Stephanowicz Innocentius)	1686 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰³⁶ , tais pačiais metais įgijo ir magistro laipsnį ¹⁰³⁷	-	-
ŽAGEVIČIUS Dominykas (Žagiewicz Dominicus) 1696–1706 m.	1689 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰³⁸	1688 m. lektorius; 1688 m. oratorius; 1689 m. muzikų viršininkas ¹⁰³⁹	Tėvas burmistras Juozapas Žagevičius 1685 m. paaukėjo 12, 1686 m. – 1, 1690 m.

¹⁰²⁹ „Stephanus Gienielewicz“, Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 18, 20, 22; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 246.

¹⁰²⁸ „Stephanus Gienielewicz“, *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 319.

¹⁰³⁰ „Minkiewicz Petrus“, *ibid.*, 320.

¹⁰³¹ Liber rationum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC2, l. 4, 29; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 246.

¹⁰³² Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 30, 32; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 249.

¹⁰³³ Liber rationum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC2, l. 13, 17, 19, 21, 27; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 249.

¹⁰³⁴ „Andreas Sebestyanowicz“, *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 327.

¹⁰³⁵ „Andreas Sebastianowicz“, Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 49; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 246.

¹⁰³⁶ „Innocentius Stephanowicz Wargalowski“, *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 270.

¹⁰³⁷ *Ibid.*, 327.

¹⁰³⁸ *Akademijos laurai. Laureae Academiae*, 330.

¹⁰³⁹ Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 83–85; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 246.

suolininkas; 1707 m. tarėjas; 1708–1710 m. burmistras			– 17 auksinų ¹⁰⁴⁰
MACELEVIČIUS Paulius Konstantinas (Macielewicz Constantinus) ¹⁰⁴¹ tarėjas	1696 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰⁴²	–	–
KARASIS Ignotas (Karas Ignatius)	1698 m. laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras ¹⁰⁴³	Tėvas burmistras Steponas Karasis (Stephanus Karas) 1675 m. ėjo muzikų viršininko pareigas ¹⁰⁴⁴	Tėvas burmistras Steponas Karasis 1681 m. paaukojo 6 auksinus ¹⁰⁴⁵ ; 1773–1774 m. ataskaitoje užsimenama apie dingusių S. Karasio 5 000 auksinų legaciją Šv. Jono bažnyčiai ¹⁰⁴⁶ .

Išlikusiuose šaltiniuose randama duomenų ir apie asmenis, nesančius laipsnių teikimo registracijos knygoje. Jie, matyt, studijavo Vilniaus akademijoje, bet mokslo laipsnio taip ir neįgijo. Šių asmenų pavardės galėjo būti ir praleistos, nes, kaip buvo jau minėta, pirmoji promocijų registracijos knyga dingo XVII a. viduryje, o to laikotarpio įrašai atkurti kiek vėliau remiantis įvairiais kitais dokumentais. Pvz., iš 1685 m. liepos 4 d. dokumento aiškėja, kad Vilniaus akademijoje studijavo medicinos daktaro Pauliaus Mollerio seserėnas ir globotinis Samuelis Vestermanas (Samuel Westerman), kuris mokėsi Kražių jėzuitų kolegijoje, paskui Vilniaus akademijoje dvejus metus klausėsi retorikos paskaitų. Vėliau S. Vestermanui nebuvo leista lankytis filosofijos paskaitose, todėl P. Mollerio pastangomis jis buvo perkeltas į dominikonų vienuolyną prie Šv. Dvasios bažnyčios, kur jam buvo suteikta galimybė semtis filosofijos žinių¹⁰⁴⁷.

¹⁰⁴⁰ Liber rationum congregationis <...>, *ibid.*, b. DC2, l. 17–18, 21.

¹⁰⁴¹ 1726 m. dokumente yra P. K. Macelevičiaus parašas: „Paulus Constantinus Macielewicz Secretarius S. R. Mts et publicy Nobilis Civitatis Viln[ensis] Matropolitana Utriusq[ue] Judiciary Juraty [parašas]“, Išrašas iš Vilniaus magistrato aktų: Pranciškaus Rimovičiaus ginčas su Vilniaus bernardinėmis dėl sklypo Užupyje, *LMAVB RS*, f. 43, b. 20874, l. 1v.

¹⁰⁴² *Akademijos laurai. Laureae Academicae*, 335.

¹⁰⁴³ *Ibid.*, 336.

¹⁰⁴⁴ Ordo officialum congregationis <...>, *VUB RS*, f. 2, b. DC3, l. 33.

¹⁰⁴⁵ Liber rationum congregationis <...>, *ibid.*, b. DC2, l. 13.

¹⁰⁴⁶ „Stefana Karasia 5 000 zl.“, *Lustracya Collegium Akademickiego Wilenskiego Anno 1773 9bris 17 dnia <...>*, l. 151.

¹⁰⁴⁷ *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 62.

Vilniaus universitete galėjo studijuoti ir burmistro Mykolo Stefanovičiaus Vargalovskio sūnus būsimoji tarėjas Grigorijus Stefanovičius Vargalovskis. 1687 m. vasario 5 d. dokumente jis vadinamas akademiku¹⁰⁴⁸. Vilniaus akademijos studentų egzaminų sąrašė pažymima, kad 1684 m. logikos egzaminą laikė Mykolas Migura (Michael Migura), tarėjo Stepono Miguro sūnus. 1685–1686 m. jis buvo egzaminuojamas iš fizikos ir metafizikos dalykų¹⁰⁴⁹. Vilniaus universitete mokslo žinių tikriausiai sėmėsi ir pirklio P. Kosobuckio, kuris 1689 m. sudarytu testamentu 200 auksinų užrašė studentų marijonų kongregacijai, sūnūs¹⁰⁵⁰. 1737 m. šiai brolijai 30 auksinų paaukėjo ir kitas pirklys Jonas Kosobuckis (Joannes Kossobucki), galbūt P. Kosobuckio sūnus ar giminaitis¹⁰⁵¹. Pirklio Jono Ignatovičiaus našlė Sofija savo testamente įrašė, kad studentų marijonų kongregacijai ji aukojanti 100 auksinų¹⁰⁵². Beje, pirklys ir karaliaus sekretorius B. Omeljanovičius Pustynskis 1713 m. dokumente įrašė, kad 100 auksinų aukojantis studentų marijonų brolijai¹⁰⁵³. Dėl šaltinių stokos sudėtinga nustatyti, ar minėti asmenys iš tikrųjų studijavo Vilniaus akademijoje, todėl siekiant tiksliau nustatyti jų išsilavinimo lygį ir kitus biografinius duomenis reikia atlikti daugiau tyrimų.

2. Užsienio aukštosios mokyklos, kuriose studijavo Vilniaus miestiečiai

2.1. Žemesnio lygio mokymo įstaigos

2.1.1. Branevo seminarija

Fragmentiški duomenys rodo, kad Vilniuje mokslus tęsdavo ne visi miestiečių palikuonys. Dalis jų išvykdavo studijuoti į užsienį: unitai – dažniausiai į Branevo seminariją, protestantai ir stačiatikiai – į Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijas¹⁰⁵⁴, o katalikai – į Zamostės akademiją (žr. 1 priedą). Tyrinėtojai pabrėžia ypač glaudžius Vilniaus ryšius su Branevu, kuriame buvo įsikūrusi analogiška, tik kiek mažiau žinoma jėzuitų institucija¹⁰⁵⁵. 1713 m. gegužės 26 d. į Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo kongregaciją prie Šv. Kazimiero bažnyčios įrašytas su diplomu iš Branevo grįžęs Jonas Pavlovičius (Jan Pawłowicz)¹⁰⁵⁶. Jo studijų šioje seminarijoje pradžia – 1706 m. gruodžio 29 d. Čia poezijos ir gramatikos žinių jis

¹⁰⁴⁸ „<...> pana Grzegorza Stefanowicza akademika“, 1687 02 05 [Dokumentas], *LVIA*, f. SA, b. 5115, l. 607; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 249.

¹⁰⁴⁹ *Examina Theologorum & Philosophorum in Collegio Vilnensi S. I.*, *LMAVB RS*, f. 9, b.143, l. 155, 156v. 1686 ir 1688 m. egzaminų sąrašuose sutinkamas dar Jonas Migura (Joannes Migura), *ibid.*, l. 159-160.

¹⁰⁵⁰ 1689 06 02 Pauliaus Kosobuckio test., *LVIA*, f. SA, b. 5340, l. 225.

¹⁰⁵¹ 1737 11 29 Jono Kosobuckio test., *ibid.*, b. 5346, l. 781v.

¹⁰⁵² 1700 05 20 Sofijos Ignatavičienės test., *ibid.*, b. 5341, l. 487v.

¹⁰⁵³ 1713 09 0 Bazilijaus Omeljanovičiaus Pustynskio test., *ibid.*, b. 5344, l. 56v.

¹⁰⁵⁴ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245.

¹⁰⁵⁵ Latovicus, „Litwini i Bialorusini ...“, 4.

¹⁰⁵⁶ „<...> Jan Pawłowicz <...> z patentami z Bronzbergu przyszedł“, Katalog imion starszyk congragacy <...>, *LMAVB RS*, f. 138, b. 1712, l. 60v.

sėmėsi iki 1710 m.¹⁰⁵⁷ Braneve noriai studijuodavo daugelis pasiturinčių miestiečių palikuonių, jie sudarė apie 50 proc. visų studentų. Pastarieji net buvo susibūrę į miestiečių studentų kongregaciją (*Congregatio civium*), kuriai 1579–1623 m. priklausė 2 525 nariai¹⁰⁵⁸. Tarp šios kongregacijos narių randame ir būsimąjį Vilniaus vaitą T. Bildziukevičių¹⁰⁵⁹.

Branevo seminarijoje Vilniaus miestiečiai gausiausiai studijavo XVII a. medicinos daktaro, karaliaus sekretoriaus ir burmistro Sebastijono Šperkovičiaus (Sebastiani Szperkowicz)¹⁰⁶⁰ 1644 m. turto dalybų akte pabrėžiama, kad velionio turto ir vaikų globėjai M. Kličevskis ir S. Dubovičius Aleksandro, Jono ir Grigorijaus Šperkovičių (Alexander, Jan ir Grzegorz Szperkowicze) mokslams Braneve išleido 2 718 auksinų ir 27 grašius, o dar septynerius metus šioje seminarijoje studijavusiems Jonui ir Grigorijui – 6 515 auksinų ir 25 grašius¹⁰⁶¹. Minėti globėjai ne kartą teigė, kad S. Šperkovičiaus vaikų globa sukėlė jiems nemažai rūpesčių ir kainavo daug sveikatos¹⁰⁶². Be studijų Branevo seminarijoje, jie nemažai dėmesio skyrė jėzuitui kunigui J. Šperkovičiui¹⁰⁶³, globojamam Kauno kolegijos viršininko (*Prasidenta*) kunigo Adomo Rimkevičiaus (Adam Rymkiewicz)¹⁰⁶⁴.

1661 m. į Branevo seminariją įrašytas bazilijonas unitas Jozefatas Bražyčas (Josaphat Brazyc)¹⁰⁶⁵, priklausęs garsiai vilniečių Bražyčų giminei. Jis buvo žymus pamokslininkas (vadinamas antruoju Chrizostomu) ir vienuolynų Kulme, Minske, Polocke bei Vitebske viršininkas¹⁰⁶⁶. 1677–1678 m. Braneve teologijos žinių sėmėsi ir suolininko S. Šyciko Zaleskio sūnus Ignotas¹⁰⁶⁷, kuris vėliau tapo vienuoliu bazilijonu¹⁰⁶⁸ ir buvo Ružanų vienuolyno pamokslininkas ir presbiteris¹⁰⁶⁹. Į Branevą studijuoti filosofijos ir teologijos 1682 m. taip pat buvo pasiųstas burmistro M. Ogurcevičiaus sūnus Januarijus¹⁰⁷⁰, kuris iki 1694 m. buvo

¹⁰⁵⁷ *Schüler des Braunsberger Gymnasiums*, 48.

¹⁰⁵⁸ *Uczniowie-solidasi gimnazjum jezuitów*, 9, 23.

¹⁰⁵⁹ „Bilducius Thomas. Lithua[nus]“, *ibid.*, 54; „<...> Thoma Bildziukiewicz, Tribuni Derpaten, SRM secretarii, aduocati <...>“, 1649 04 13 Stanislovo Čubakovskio test., *LVIA*, f. SA, b. 5333, l. 341.

¹⁰⁶⁰ „<...> Sebastiani Szperkowicz, philosophie et medicine doctoris, secretary, proconsulis Vilnen[sis]“, 1644 04 [Dokumentas], *LVIA*, f. SA, b. 5096, l. 245.

¹⁰⁶¹ 1644 Sebastijono Šperkovičiaus turto dalybų aktas, *ibid.*, l. 270v–271; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245.

¹⁰⁶² 1657 06 16 Stepono Dubovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 33.

¹⁰⁶³ „<...> xiędza Jana jezuite“, 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *ibid.*, b. 5333, l. 538.

¹⁰⁶⁴ „X[ie]dza Jana Szperkowicza w Zakonie Societatis JESU będącego odprawilem przez JeMci X[ie]dza Adama Rymkiewiczza Prasidenta na ten czas Collegii Caunensis <...>“, *ibid.*, l. 537v.

¹⁰⁶⁵ „<...> Josaphat Brazyc, Basilianus <...>“, *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 101; „Josaphat Brazyc de Wilna“, *Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 72; „Brazyc Josaphat Basilianus ex Vilna“, *ibid.*, 97.

¹⁰⁶⁶ Braunsbergo (Varmija) papos seminarijoj (1578–1798) <...>, *LMAVB RS*, f. 233, b. 146, l. 18.

¹⁰⁶⁷ „<...> Ignatius Szycyk, Basilianus, Lithuanus <...>“, *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 111; „Ignatius Szycyk Litanus“, *Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 73; „Szycyk Ignatius Litanus“, *ibid.*, 154.

¹⁰⁶⁸ „<...> w Bogu wielebne[go] ojca Ignacego, zakonnika Ś[więtego] Bazylego konwentu wileńskiego <...>“, 1682 Stepono Šyciko Zaleskio t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5097, l. 508.

¹⁰⁶⁹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 364.

¹⁰⁷⁰ „Januarius Ohurcewicz, ord. D. Basilii M. <...>“, *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 114; „Januarius Ohurcewicz Litanus“, *Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 74; „Ohurcewicz Januarius Ord. S. Basilii, Litanus Vilnensis <...>“, *ibid.*, 134; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 363.

Žyroviečių bazilijonų unitų vienuolyno vikaras, o 1694–1697 m. – Švč. Trejybės vienuolyno Vilniuje viršinininkas¹⁰⁷¹. 1682 m. į Branevo seminariją įrašytas ir I. Stefanovičius Vargalovskis¹⁰⁷², kuris prieš tai mokėsi Bytynyje ir ten tapo profesu¹⁰⁷³.

Keli Branevo seminarijos absolventai su priedašu *Lituanus dioecesis Vilnensis* pasitaikė ir XVIII a., tačiau nepavyko nustatyti, ar bent vienas iš jų buvo miestietiškos kilmės. Panašios nuomonės yra ir Zenonas Ivinskis, kuris teigė, kad XVIII a. Braneve buvo vos keli lietuviai kunigai, dažniausiai kilę iš Vilniaus vyskupijos¹⁰⁷⁴.

2.1.2. Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijos ir Zamostės akademija

Aptariamuju laikotarpiu tarp Vilniaus miestiečių ir jų palikuonių buvo populiarūs protestantiškos Gdanko, Elbingo ir Torunės gimnazijos Karališkojoje Prūsijoje. Tai buvo gana aukšto mokslinio lygio gimnazijos, kurios suteikdavo jaunuoliams galimybę patobulinti gimtuosiuose miestuose ar miesteliuose įgytas žinias bei solidžiai pasirengti tolimesnėms studijoms aukštesnės pakopos mokymo įstaigose¹⁰⁷⁵. Šios gimnazijos turėjo vadinamąsias akademinės klases, kuriose jaunimas pasirengdavo filosofijos, teologijos, filologijos, teisės ir medicinos studijoms. Taip pat šių klasių moksleiviai buvo mokomi savarankiškumo pagrindų, rengiami dalyvauti disputuose ir rašyti bei ginti diplominius darbus, spausdinti disertacijos tezes¹⁰⁷⁶.

1605 m. rugpjūčio mėnesį Gdanko gimnazijoje medicinos pradmenis studijavo būsimasis tarėjas M. Vorbekas-Lettowas¹⁰⁷⁷. Savo dienoraštyje „Atminties lobynas“ jis rašė, kad kartu su savo inspektoriumi A. Rasijumi nuvyko į Gdanską ir apsisotojo pas gimnazijos ekonomą bei magistrą A. Velzijų¹⁰⁷⁸, taip pat nurodė, kad klausėsi garsaus Gdanko gimnazijos profesoriaus Baltramiejaus Kekermano (Bartholomeo Keckerman) logikos paskaitų ir lankėsi Olafo (Olawiusz)¹⁰⁷⁹ medicinos paskaitose¹⁰⁸⁰. Iš Motiejaus laiškų jo tėvas Matas Lettowas

¹⁰⁷¹ 1697 04 14 Выкупная запись, данная Волковийскимъ подчашимъ Колендою Виленскому св.-Троцкому монастырю на домъ съ пляцомъ, *АВАК*, t. 10, 436; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 363.

¹⁰⁷² „*Innocentius Stefanowicz, ord. D. Basilii M.* <...>“, *Matrikel des päpstlichen Seminars*, 114; „*Innocentus Stefanowicz Lituanus*“, Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 74; „*Stefanowicz Innocentus. Lituanus. Ord. S. Basilii. Patria Vilnensis in dioc. Vilnensi* <...>“, *ibid.*, 152.

¹⁰⁷³ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 364.

¹⁰⁷⁴ Ivinskis, „Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje“, 433.

¹⁰⁷⁵ Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum ...“, 39, 49.

¹⁰⁷⁶ *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 10; Pawlak, „*Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum ...*“, 121.

¹⁰⁷⁷ „*Mathias Littaw, Vilnensis*“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 73; Franciszek Mincer, „Lettow (Littaw, Litauer, Litow, Vorbek Lettow) Maciej“, *PSB* 17, z. 2 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972), 192.

¹⁰⁷⁸ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 30–31.

¹⁰⁷⁹ Tikriausiai M. Vorbekas-Lettowas turi omenyje nuo 1603 m. Gdanko gimnazijoje anatomijos ir medicinos profesoriumi dirbusį Joachimą Olafą, Edmund Kotarski, „Rektorzy i profesorowie Gimnazjum Gdańskiego w XVII wieku: rodowód, wykształcenie, kariera“, *Kwartalnik historii nauki i techniki* 38, nr. 3 (1993): 27; Marian Pelczar, „Oelhaf Joachim“, *PSB* 23, z. 5 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978), 580. J. Olafo sūnus

suprato, kad besimokant Gdansko gimnazijoje ėmė šlubuoti sūnaus taisyklingos lenkų kalbos įgūdžiai, todėl liepė jam grįžti į Vilnių¹⁰⁸¹.

1623 m. spalio mėn. Gdansko gimnazijos mokiniu tapo vilnietis kalvinistas Jokūbas Gersonas (Jacobus Gerson)¹⁰⁸², kuris XVII a. 8-o dešimtmečio dokumentuose tituluojamas medicinos daktaru¹⁰⁸³. 1635 m. gruodžio mėn.¹⁰⁸⁴ į šią mokymo įstaigą įrašytas būsimo tarėjas ir burmistras P. Dorofejevičius¹⁰⁸⁵, o 1639 m. rugpjūčio mėnesį¹⁰⁸⁶ – vyriausiasis pirklio liuteron Arento Engelbrechto (Arenty Engelbrecht) sūnus būsimo tarėjas V. Engelbrechtas¹⁰⁸⁷. 1641 m. sausio mėnesį į Gdansko gimnaziją įstojo kitas Engelbrechtų šeimos atstovas – Bonaventūras Engelbrechtas (Bonaventura Engelbrecht)¹⁰⁸⁸, apie kurį randama žinių jo sesers S. Engelbrechtovnos Štrunkienės 1660 m. balandžio 22 d. surašytame testamente. Šiame dokumente ji nurodo, kad Bonaventūras būdamas jauno amžiaus neseniai mirė¹⁰⁸⁹. E. Meilus, remdamasis M. Vorbeko-Lettowo dienoraščiu, pateikė tikslią B. Engelbrechto mirties datą – jis mirė Gdanske 1660 m. vasario 24 d.¹⁰⁹⁰

Puikų išsilavinimą savo palikuonims stengėsi užtikrinti ir minėtas M. Vorbekas-Lettowas. 1640 m. spalio mėn. Gdansko gimnazijos įrašų knygoje randame jo sūnų Konstantiną Vorbeką-Lettową (Constantinus Lettavius)¹⁰⁹¹, kuris vėliau tapo elitinės karališkosios gvardijos nariu ir rotmistru¹⁰⁹². 1649 m. kovo mėnesį į Gdansko gimnaziją imatrikuluotas ir kitas M. Vorbeko-Lettowo sūnus – Jonas Vorbekas-Lettowas (Johannes Vorbeck Litthaw)¹⁰⁹³, kuris tais

---

Mykolas, nors ir sekė tėvo pavyzdžiui bei tapo Gdansko bei karaliaus Vladislavo IV rūmų gydytoju, tačiau nepavyko rasti informacijos, kad jis būtų profesoriavęs vietinėje gimnazijoje, Marian Pelczar, „Oelhaf Mikołaj“, *ibid.*, 581.

¹⁰⁸⁰ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 31.

¹⁰⁸¹ *Ibid.*

¹⁰⁸² *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 115.

¹⁰⁸³ „<...> Jakuba Giersona, doktora medycyny“; „<...> Jakub Gierson, medicinae doctor“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 32.

¹⁰⁸⁴ *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 130.

¹⁰⁸⁵ „<...> Procopius Dorofiejewicz, consularis Viln[nensis]s <...>“, 1653 01 14 Petro Trošnicos test., *LVIA*, f. SA, b. 5334, l. 1452; „<...> Dorofiewiczza, burmistrza wileńskiego <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 249; „<...> Prokop Dorofiewicz, burmistrz wileński“, *ibid.*, 324; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 249.

¹⁰⁸⁶ „Wilhelmus Engelbrecht, Vilna-Lithvanus“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 136.

¹⁰⁸⁷ „<...> Vilhelmi Engelbrecht, consularis Vilnensis <...>“, 1653 12 15 Arento Engelbrechto test., *LVIA*, f. SA, b. 5341, l. 276; „<...> Wilhelma Engelbrechta, rajcy wileńsk[iego] <...>“, *ibid.*, l. 284. Apie A. Engelbrechtą ir jo palikuonis užsimenama Vilniaus kapitulės aktuose. Iš 1607 m. vasario 7 d. dokumento aiškėja, kad katedros kantorius ir prelatas Mykolas Jasinskis pardavė Vilniaus pirkliui A. Engelbrechtui šaltinį už Plikojo kalno prie Višubų kelio, kurį šis su savo atžalomis galės amžinai naudoti ir iš jo požeminiais vamzdžiais iki savo sodo vandenį nuvesti, 1607 02 07 Recognitio Craru Ryndi Dni Jasinski cantoris Vilnen famato Arenth Engelbrecht, *Acta capituli Vilnensis*, t. 8, *LMAVB RS*, f. 43, b. 216, l. 94.

¹⁰⁸⁸ „Bonaventura Engelbrecht, Vilna-Lithuanus“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 139.

¹⁰⁸⁹ „<...> P. Naywyszy z woli swey Sw. młodzieńczym wieku nie dawnemi czasy Im P Bonawenturę Engelbrechta, brata mego millego, do chwały Swey Sw. Powolac raczył <...>“, Saros Engelbrechtovnos Štrunkienės test., *XVII a. vidurio Maskvos*, 589.

¹⁰⁹⁰ *Ibid.*

¹⁰⁹¹ *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 138.

¹⁰⁹² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 370.

¹⁰⁹³ *Księga wpisów uczniów gimnazjum gdańskiego 1580–1814*, 163.

pačiais metais dar nukeliavo į Nyderlandus ir spalio 25 d. studijuoti teisės įrašytas į Leideno universitetą¹⁰⁹⁴.

1641 m. lapkričio mėn.¹⁰⁹⁵ į Gdansko gimnaziją įstojo minėto burmistro P. Dorofejevičiaus brolis Petras Dorofejevičius¹⁰⁹⁶, o 1645 m. lapkričio mėn. – Jurgis Štrunkas (Georgius Strünck), tikriausiai Vilniaus pirklio liuterono Jono II Štrunko sūnus¹⁰⁹⁷.

Moksles protestantiškoje Gdansko gimnazijoje 1649 m. sausio mėn. pradėjo eiti Jokūbas II Gibelis¹⁰⁹⁸, ilgamečio Vilniaus burmistro liuterono J. Gibelio sūnus. Trūksta informacijos apie Jokūbo II Gibelio nueitą akademinį kelią, daugiau detalių žinome iš A. Ragauskos tyrimų apie jo tėvo gyvenimą. Yra paskelbtas A. Schonflissijaus 1637 m. gruodžio 2 d. laidotuvių pamokslas, kuriame įamžintas burmistras J. Gibelis. Pamokslininkas nurodo, kad J. Gibelis anksti neteko tėvo tarėjo Tomo Gibelio (Thomasz Gibel), todėl vaikystėje jo auklėjimu rūpinosi patėvis pirklys P. Fonderflotas. Kai J. Gibelis paaugo, patėvis jį išsiuntė į svečias šalis, kuriose jis savo jauną amžių leido užsiimdamas pirklių luomui priderančia veikla ir pasižymėjo doru elgesiu¹⁰⁹⁹.

Elbingo gimnazijos studentų socialinę padėtį tyrinėjęs M. Pawlakas nustatė, kad daugelis šios mokymo įstaigos absolventų buvo miestiečių palikuonys, o bajoriškos ir valstietiškos kilmės jaunuoliai sudarė tik nedidelę bendro absolventų skaičiaus dalį. Kiek sudėtingiau M. Pawlakui sekėsi identifikuoti studentų tėvų profesiją, nes Elbingo gimnazijos įrašų knygoje retai buvo fiksuojami mokinių tėvų užsiėmimai. M. Pawlakui pavyko nustatyti tik 307 iš Elbingo kilusių studentų tėvų profesiją. Gautus duomenis jis pateikė lentelėje, iš kurios aiškėja, kad daugelis gimnazijos studentų tėvų priklausė Elbingo valdančiajam elitui ir inteligentų ratui (128 buvo burmistrai, tarėjai ir sindikai, 30 – pirkliai ir aludariai, 57 – spaustuvinkai, 5 – kantoriai ir vargonininkai, 7 – teisininkai, 17 – mokytojai, 16 – sekretoriai ir miesto valdininkai, 15 – gydytojai ir vaistininkai). Lentelėje yra vos 32 amatininkų sūnūs. Nepavyko nustatyti daugiau nei 800 studentų tėvų profesijos. Tai tikriausiai buvo mažiau pasiturintys pirkliai ir amatininkai, apie kuriuos išliko nedaug informacijos¹¹⁰⁰.

Elbingo gimnazijos matrikulų knygoje pasitaiko nedaug su vilniečiais susijusių įrašų. Dažniausiai jie imatrikuluoti su kilmėvardžiu *Vilnensis*, rečiau – su dviem kilmėvardžiais

¹⁰⁹⁴ „Johannes Vorbeck Letoff“, Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose, 70. J. Vorbeko-Lettowo nueitą akademinį kelią, t. y. studijas Vilniaus akademijoje, Leideno ir Strasbūro universitetuose bei kitur, išsamiai aptarė A. Ragauskas. Jo teigimu, Jonas buvo mylimiausias M. Vorbeko-Lettowo sūnus, todėl tėvas tikėjosi, kad Jonas moksle pasieks tai, ko tėvas kadaise atsisakė. Tačiau M. Vorbeko-Lettowo lūkesčiams nebuvo lemta išsipildyti, nes Jonas mirė pačiame jėgų žydėjime, 1655 m. balandžio 10 d., Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus“, 38.

¹⁰⁹⁵ „Petrus Doropheowitz, Vilna Lithvanus“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 140.

¹⁰⁹⁶ „<...> Piotra Dorofiejewicza <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 544.

¹⁰⁹⁷ Jono II Štrunkas su žmona Elžbieta Giblovna susilaukė 3 sūnų: Jono, Jurgio ir Andriaus, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 59–60.

¹⁰⁹⁸ „Jacobus Gebel, Vilna-Lithvanus“, *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 162.

¹⁰⁹⁹ „Wiadomość o życiu ...“, 139–140.

¹¹⁰⁰ Pawlak, „Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum ...“, 117–119.

Vilnensis Litvanus. 1616 m. rugpjūčio 8 d. į gimnazijos II klasę įstojo jau minėtas burmistras J. Gibelis¹¹⁰¹, kuris vėliau studijavo ir Altdorfo aukštojoje mokykloje.

1625 m. gegužės 26 d. į trečiąją Elbingo gimnazijos klasę įrašytas tarybos raštininko, tarėjo B. Gavlovickio sūnus būsimasis burmistras Stanislovas Gavlovickis (Stanislaus Gavlowicky)¹¹⁰². Yra žinoma jo krikšto data – 1613 m. rugsėjo 13 d.¹¹⁰³, kuri leidžia nustatyti S. Gavlovickio amžių stojant į Elbingo gimnaziją: jam tuo metu buvo suėję 12 metų. M. Pawlako duomenimis, protestantiškoje Elbingo gimnazijoje įprastai mokslus pradėdavo 17–21 m. amžiaus jaunuoliai (dažniausiai 19 ir 20 m. amžiaus). XVII a. pavyko identifikuoti vos 15 studentų, kurie buvo sulaukę 14 m. ir mažiau¹¹⁰⁴. Taigi, S. Gavlovickis patenka į jaunesnių nei 14 m. moksleivių grupę. Yra žinoma, kad 1668 m. ir 1677–1678 m. jis ėjo škaplierininkų brolijos prie Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios vyresniojo pareigas¹¹⁰⁵.

Elbingo gimnazijos matrikulse taip pat užfiksuoti Konstantinas (vėliau studijavęs Gdansko gimnazijoje) ir Kristupas Vorbekai-Lettowai (Constantinus, Christophorus Littaw). 1637 m. lapkričio 12 d. jie įrašyti į šios mokymo įstaigos antrąją klasę¹¹⁰⁶. Kaip jau buvo minėta, Konstantinas tapo profesionaliu kariškiu, ne mažiau sėkmingai klostėsi ir Kristupo karjera: jam tėvas išrūpino karaliaus sekretoriaus ir kitus titulus, o 1647 m. perleido LDK izdo dvariškio pareigas su 170 auksinų metine alga¹¹⁰⁷.

Protestantiškoje Torunės gimnazijoje, panašiai kaip ir Elbingo aukštojoje mokykloje, taip pat mokėsi daug miestiečių studentų. M. Pawlako skaičiavimais, 1600–1800 m. čia lavinosi apie 830 Lenkijos ir Lietuvos miestiečių palikuonių (į šį skaičių įtraukti ir Karališkosios Prūsijos miestiečiai, turintys lenkiškas pavardes)¹¹⁰⁸. Vietinis Torunės jaunimas XVII a. sudarė vos 20–40 % visų gimnazijos moksleivių¹¹⁰⁹, todėl galima daryti prielaidą, kad Torunės mokymo įstaiga tuo metu buvo tarptautiškiausia Karališkosios Prūsijos gimnazija.

Tarp Torunės gimnazijos studentų buvo ir Vilniaus miestiečių šeimų atstovų. 1622 m. lapkričio mėnesį į ją imatrikuluotas tarėjo stačiatikio I. Kononovičiaus sūnūs Simonas ir Jonas, taip pat jų inspektorius L. Šycikas¹¹¹⁰. Pasirodo, pavieniai Vilniaus miestiečių palikuonys lyg didikai užsienyje studijuodavo prižiūrimi specialių inspektorių¹¹¹¹. 1637 m. Torunės gimnazijoje

¹¹⁰¹ „Jacobus Gibelli“, *Matrikel des Gymnasiums*, 52.

¹¹⁰² *Matrikel des Gymnasiums*, 79; Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 65, 107.

¹¹⁰³ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 107.

¹¹⁰⁴ Pawlak, „Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum ...“, 119–120.

¹¹⁰⁵ „<...> Stanisława Gawłowickiego, przeora w bractwie, a burmistrza i obywatela wileńskiego <...>“, [Škaplierininkų brolijos prie Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios pajamų ir išlaidų registracijos knyga], *LMAVB RS*, f. 43, b. 20743, l. 3v; „Przeor Stanisław Gawłowicki, burmistrz wileński“, *ibid.*, l. 30v.

¹¹⁰⁶ *Matrikel des Gymnasiums*, 100.

¹¹⁰⁷ Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus“, 40.

¹¹⁰⁸ Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum ...“, 42–43.

¹¹⁰⁹ *Ibid.*, 39.

¹¹¹⁰ *Metryka uczniów toruńskiego gimnazjum*, 60; Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum ...“, 58.

¹¹¹¹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245.

mokslo žinių sėmėsi jau minėti broliai Konstantinas ir Kristupas Vorbekai-Lettowai¹¹¹², o 1638 m. – pirklio Povilo Dorofejevičiaus sūnus Jonas Dorofejevičius (Joannes Doroffowicz)¹¹¹³.

Vilniaus vaistininko liuterono Pranciškaus Ruticho¹¹¹⁴ sūnui Mikalojui Boguslovui Rutichui 1714 m. kovo 19 d. pavyko tapti Torunės gimnazijos ekstraordinariu profesoriumi. Galima išskirti šio asmens polinkį į novatoriškumą, nes jis pirmasis Torunės gimnazijoje įsteigė lenkų kalbos kursą ir kvietė į Torunę atvykusį jaunimą studijuoti lenkų kalbos¹¹¹⁵. Kvietime M. B. Rutichas pabrėžė lenkų kalbos privalumus ir grožį, jos savarankiškumą ir grynumą¹¹¹⁶.

Tyrinėtojų manymu, šis lenkų kalbos mylėtojas puikiai lenkiškai išmoko jau gimtuosiuose namuose Vilniuje, nes vokiečių kilmės Rutichų šeima sulenkėjo vilnietiškoje aplinkoje¹¹¹⁷. 1728 m. būdamas pastorius M. B. Rutichas lenkų kalba vedė Torunės miestiečio Jurgio Deutschmanno laidotuvių ceremoniją, pasakė gedulingą pamokslą ir dėl to užsitraukė daugelio Torunės protestantų dvasininkų nepasitenkinimą¹¹¹⁸. Neatlaikęs oponentų puolimo ir patyręs nervinį išsekimą, naktį iš 1729 m. vasario 16 d. į 17 d. jis nusižudė¹¹¹⁹. Nepaisant tragiškų mirties aplinkybių M. B. Rutichas paliko svarbų pėdsaką Torunės gimnazijos istorijoje.

Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijų matrikuliacijos knygose su vilniečiais susijusių įrašų apžvalga rodo, kad Vilniaus miestiečių sūnūs į Gdansko, Torunės ir Elbingo mokymo įstaigas atvykdavo XVII a. pirmoje pusėje. Panašią tendenciją atspindi ir Jano Małeckio trijų Karališkosios Prūsijos gimnazijų moksleivių skaičiaus lyginamoji analizė¹¹²⁰. Jo duomenų analizė parodė, kad daugiausia studentų į Elbingo gimnaziją imatrikuluoti XVII a. pirmajame ketvirtyje, į Torunės gimnaziją – XVII a. antrame ketvirtyje, o Gdansko gimnazija daugiausia moksleivių sulaukė XVII a. viduryje. Vėliau jaunuolių skaičius šiose protestantiškose gimnazijose nuolat mažėjo, ir tai sietina su nuostoliais, patirtais dėl karinių veiksmų su Švedija, ir išaugusiu miestų gyventojų nepriteklumi, dėl kurio jie negalėdavo tęsti studijų užsienio aukštosiose mokyklose ir turėdavo tenkintis mokslais savo gimtuosiuose miestuose.

¹¹¹² „Constantinus, Christophorus Littawienis“, *Metryka uczniów toruńskiego gimnazjum*, 113.

¹¹¹³ Ibid, 118. „<...> Jana Dorofiejewicza, syna mego <...>“, 1651 11 24 Test. Akwilyn Stryludzianki Dorofiewiczowej, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 544.

¹¹¹⁴ „<...> Franciszka Rutycha, aptekarza wileńskiego <...>“, 1685 06 16 Reginos Buchnerienės test., *LVI A*, f. SA, b. 5339, l. 220v; „Ruttich Franciszek, aptekarz królewski w Wilnie <...>“, *Materyaly do dziejów farmacji w dawnej Polsce: spis aptekarzy (w. XIV–XVIII)*, podał Fr. Giedroyc (Warszawa, 1906), 45.

¹¹¹⁵ Stanisław Salmonowicz, „Michał Bogusław Ruttich (1686–1729): pastor, lingwista, miłośnik języka polskiego“, in *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, pod red. Mariana Biskupa (Warszawa: PWN, 1982), 118–119; Stanisław Tync, „Toruńska szkoła polska dla Niemców (1568–1793)“, *Przegląd Zachodni* 8, nr. 9–12 (1952): 455; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 266.

¹¹¹⁶ Stanisław Salmonowicz, „Pietyzm w dawnym Toruniu“, *Rocznik toruński* 13 (1978): 194; Stanisław Salmonowicz, „Ruttich Michał Bogusław“, *PSB* 33 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991–1992), 261.

¹¹¹⁷ Stanisław Salmonowicz, „Tragiczny spór Michała Bogusława Rutticha“, *Zapiski historyczne* 35, z. 1 (1970): 37.

¹¹¹⁸ Ibid., 44.

¹¹¹⁹ Ibid., 48.

¹¹²⁰ Jan M. Małecki, „Rec. książki M. Pawlaka: Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535–1772, Olsztyn, 1972“, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4 (1972): 692.

Karališkosios Prūsijos gimnazijų moksleivių skaičius sumažėjo dėl išaugusios religinės netolerancijos vadinamojo Tvano metais: arijonų persekiojimų ir išvaymo, kalvinizmo išpažinėjų sumažėjimo tarp bajorų ir miestiečių ir išsiplėtusio katalikiškų mokyklų tinklo¹¹²¹.

Gdansko, Torunės ir Elbingo gimnazijos organizacine struktūra iš dalies buvo panašios į katalikišką Zamostės akademią, kurioje taip pat buvo akcentuojamas humanistinis ir filologinis lavinimas bei plėtojamos teisės ir filosofijos studijos¹¹²². Ši mokymo įstaiga – vienas jauniausių akademinių centrų (po Krokuvos ir Vilniaus), kuris ATR aukštųjų mokyklų žemėlapyje išsilaikė net apie 190 metų. Zamostės akademijoje per šį laikotarpį studijavo daugiau kaip 10 tūkstančių jaunuolių, dauguma kurių buvo nekilmingi, kilę iš miestiečių ir valstiečių šeimų¹¹²³. Henryko Gmitereko teigimu, šioje mokymo įstaigoje nebuvo sudaroma kliūčių studijuoti kitų konfesijų išpažinėjams¹¹²⁴, nors atlikti detalių skaičiavimų nėra galimybių: Zamostės akademijos matrikulose nebuvo nurodoma įstojusio jaunuolio konfesija, o išsamesni duomenys, kurie leidžia identifikuoti studentų konfesines pažiūras, pateikiami vos prie keliasdešimties pavardžių.

Zamostės akademijos įrašų knygoje pasitaiko ir Vilniaus miestiečių palikuonių. 1628 m. į ją įrašytas J. Kononovičius¹¹²⁵, kuris prieš tai studijavo Torunės gimnazijoje. 1645 m. net du kartus¹¹²⁶ į šią mokymo įstaigą imatrukuliuotas stačiatikis būsimo konvertitas tarėjas S. Migura¹¹²⁷. Jis, matyt, buvo priimtas į aukštesnes klases (*classes superiores*), nes prie jo pavardės yra priedas *juratus*, o teisės mokslai buvo dėstomi aukštesnio lygio, t. y. akademinėse, klasėse.

1728 m. į Zamostės akademią studijuoti retorikos mokslų atvyko Jonas Melchiorinis (Joannes Joannis Melchiorini)¹¹²⁸. Tai tarėjo, Augusto II gydytojo ir „auksinio riterio“, karaliaus sekretoriaus J. Melchiorinio¹¹²⁹ sūnus, nes prie jo krikšto vardo *Joannes* nurodomas tėvo vardas *Joannis*. Iš A. Ragausko tyrimų aiškėja, kad J. Melchiorinis buvo pakrikštytas 1705 m. sausio

¹¹²¹ Pawlak, „Młodzież polska w gimnazjum ...“, 43–44.

¹¹²² *Księga wpisów uczniów gimnazjum*, 10.

¹¹²³ „Miejsce Akademii Zamojskiej w systemie szkolnictwa Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku“, in *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, opr. Henryk Gmiterek (Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN, 1994), 11.

¹¹²⁴ Henryk Gmiterek, „Ze studiów nad strukturą wyznaniową młodzieży Akademii Zamojskiej (1595–1784)“, *Res Historica. Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku* z. 10 (2000): 224–225.

¹¹²⁵ „*Joannes Isaei Konnowic, dioec. Wilnensis*“, *Album studentów Akademii Zamojskiej*, 130.

¹¹²⁶ *Ibid.*, 191–192.

¹¹²⁷ „<...> *Stefana Migury, kupca i mieszczanina wileńskiego* <...>“, 1706 Stepono Miguros test., *LVI A*, f. SA, b. 5122, l. 40; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 250.

¹¹²⁸ *Album studentów Akademii Zamojskiej*, 376; Ragauskas, „Joannes Melchiorini“, 301.

¹¹²⁹ Labai taikli A. Ragausko pastaba, esą auksinio riterio titulas Vilniaus valdančiajam elitui galėjo būti mažai žinomas svetimkūnis, kurio jis paprasčiausiai nesiekė ir nevertino, Ragauskas, „Joannes Melchiorini“, 303. Šaltiniuose J. Melchiorinis vadinamas tik Vilniaus tarėju bei medicinos daktaru: „<...> *Joannes Melchieryni, r[ajca] w[ileński] i d[oktor] JKM*“, 1705 03 19 Gertrūdos Ostrovskienės test., *LVI A*, f. SA, b. 5343, l. 208; „<...> *Jana Melchioryniego, doktora medicina* <...>“, *ibid.*, b. 5120, l. 1049.

27 d. Šv. Jono bažnyčioje¹¹³⁰, vadinasi, į Zamostės akademią J. Melchiorinis įstojo būdamas 23 m. amžiaus.

2.2. Aukščiausios pakopos ugdymo institucijos

2.2.1. Karaliaučiaus universitetas

Karaliaučiaus universitetas buvo vienas populiariausių tarp Gdansko, Torunės ir Elbingo gimnazijų absolventų. Nors ši aukštoji mokykla XVII–XVIII a. ir nebuvo tokia viliojanti studijų vieta kaip, pavyzdžiui, Vakarų Europos mokymo įstaigos, bet dėl geografinės padėties ir galimybės gauti stipendiją ji pritraukė nemažai ne tik vokiečių, bet ir lenkų bei lietuvių kilmės miestiečių palikuonių¹¹³¹. Vilniaus miestiečiai studijas už Lietuvos ir Lenkijos ribų rinkdavosi dėl galimybės patobulinti įgytas žinias ir pratęsti savo gimtojoje šalyje ar Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijose pradėtus mokslus. Tai buvo ypač aktualu būsimiesiems teisininkams, gydytojams, teologams, gimnazijų ir universitetų profesoriams ir kt. Reikia pabrėžti, kad miestiečiams, siekiantiems įgyti gydytojo kvalifikaciją, išvykimas į užsienio aukštąsias mokyklas buvo vienintelė galimybė gauti medicininį išsilavinimą, nes XVII–XVIII a. Vilniaus akademijoje medicinos fakulteto nebuvo, o protestantiškos Karališkosios Prūsijos miestų gimnazijos suteikdavo tik medicinos pradmenis.

Į Karaliaučiaus universitetą du kartus, t. y. 1623 m. rugpjūčio 30 d. ir 1625 m. balandžio 7 d.¹¹³², imatrikuluotas Vilniaus miestietis liuteronas P. Molleris (Melleris)¹¹³³. 1656 m. vasario 15 d. jo pavardė vėl minima tarp šios mokymo įstaigos studentų, tik šį kartą jis jau vadinamas medicinos daktaru¹¹³⁴. XVII a. archyvuose dokumentuose medicinos mokslų daktaru P. Molleris įvardijamas nuo 1653 m.¹¹³⁵ Tiesa, apie jo medicininę praktiką informacijos trūksta, nors keliuose šaltiniuose P. Molleris įvardijamas gydytoju¹¹³⁶. Randama užuominų ir apie jo laikytą vaistinę. Vilniaus vaistininkas Frydrichas Blechas (Frydrych Blech) 1706 m. vasario 5 d.

¹¹³⁰ Ragauskas, „Joannes Melchiorini“, 301.

¹¹³¹ Bogdan, „Studenci z Rzeczypospolitej ...“, 86; Małek, „Polscy i litewscy studenci ...“, 181, 185.

¹¹³² *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 274, 288; Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 64, 65.

¹¹³³ „<...> Pawle Melerze, physices et medicina doktorze, mieszczaninie wileń[s]kim] <...>“, 1688 Pauliaus Mellerio t. inv., LVIA, f. SA, b. 5116, l. 79.

¹¹³⁴ „<...> Paulus Mollerus, Med. Dr.“, *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 547.

¹¹³⁵ „<...> Pawel Meller, phil. et med. doctor“, 1653 12 15 Arento Engelbrechto test., LVIA, f. SA, b. 5341, l. 289; „<...> Pawla Mellera, physices et medicina doctora <...>“, 1666 Henriko Moneso test., ibid., b. 5335, l. 40v–41; „<...> Pauli Meller, medicina doctoris <...>“, 1685 [Dokumentas], ibid., b. 5111, l. 527, 541; „<...> Pawla Mellera, doktora medicina <...>“, 1686 07 02 Registr zabraných rzeczy, ktore były złożone u mieszczanina wileńskieg[o] na imię Jana Szlamki, ibid., l. 754; „<...> Pauli Meller, physices et medicina doctoris <...>“, 1686 07 04 Registr rzeczy po nieboszczyku panu Pawle Melerze <...>, ibid., l. 805; „<...> Meller, doctor medicinae <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 62.

¹¹³⁶ „<...> Mellera, doktora <...>“, 1686 07 02 Registr zabraných rzeczy <...>, LVIA, f. SA, b. 5111, l. 766; „<...> Pawle Mellerze, doktorze <...>“, 1686 07 04 Registr rzeczy po nieboszczyku panu Pawle Melerze <...>, ibid., l. 805.

sudarytame testamente užsiminė pirkęs Molleriu priklausiusią vaistinę ir ją išplėtęs¹¹³⁷. Vilniaus pirklio Jono Gelevičiaus našlė Anastasija Vitkovska 1684 m. spalio 19 d. surašytame pomirtiniame turto inventoriuje pažymėjo mokėjusi už vaistus Mollerio vaistinėje¹¹³⁸. Gerą P. Mollerio turtinę padėtį parodo ir tas faktas, kad jis 1660–1690 m. buvo vienas dosniausių Vilniaus liuteronų bažnyčios rėmėjų¹¹³⁹. Išlikę du 1673 m. spalio 29 d. ir 1675 m. rugsėjo 10 d. surašyti raštai, kuriuose P. Molleris nurodo pardavęs savo mūrinį namą Vokiečių gatvėje ir tarp šio mūrinio namo ir Liuteronų bažnyčios esančią mūro sieną minėtos Bažnyčios bendruomenei, mini šios Bažnyčios senjorus Joną Buchnerį (Jan Buchner), A. Zaleskį, J. Štrunką ir medicinos daktarą Henriką Zantą (Henryk Zant)¹¹⁴⁰.

1639 m. vasario 29 d. į Karaliaučiaus universitetą įstojo V. Engelbrechtas¹¹⁴¹, kuris prieš tai studijavo protestantiškoje Gdansko gimnazijoje. 1634 m. ir 1640 m. jis buvo Vilniaus liuteronų bažnyčios vyresnysis (*Kirchenwirte*)¹¹⁴². Iš 1653 m. gruodžio 15 d. dokumento aiškėja, kad Karaliaučiuje studijavo ir V. Engelbrechto seserėnas bei globotinis Mykolas Klevkenas (Michał Klewkien), Henriko Klevkeno (Henryk Klewkien) ir Klaros Engelbrechtovnos (Clara Engelbrechtowna) sūnus¹¹⁴³. Į šią mokymo įstaigą jis studijuoti teisės įrašytas 1646 m. lapkričio 15 d.¹¹⁴⁴

Tarp Karaliaučiaus universiteto studentų 1656 m. vasario 15 d. minimas kitas Gdansko gimnazijos absolventas M. Vorbekas-Lettowas. Jis įvardijamas kaip Vilniaus tremtinys, karaliaus sekretorius ir Vilniaus liuteronų bažnyčios senjoras¹¹⁴⁵. Yra išlikęs 1656 m. spalio 25 d. M. Vorbeko-Lettowo pareiškimas dėl Liuteronų bažnyčios dokumentų, liečiančių šią bažnyčią, prie jos veikiančią mokyklą ir špitolę, sudegusių per rusų įsiveržimą 1655 m. rugpjūčio 8 d.¹¹⁴⁶ Kartu su M. Vorbeku-Lettowu 1656 m. vasario 15 d. į Karaliaučiaus universitetą imatrikuluotas ir A. Zaleskis¹¹⁴⁷, kuris šios mokymo įstaigos įrašų knygoje

¹¹³⁷ „<...> aptekę Jemci pa[na] Mellera kupiwszy, oną rozpostrzenilem <...>“, 1706 02 05 Fridricho Blecho test., *LVI A*, f. SA, b. 5343, l. 263.

¹¹³⁸ „Za lekarstwa do apteki <...> pana Mellera <...>“, 1684 10 19 Anastasijos Gelevičienės t. inv., *ibid.*, b. 5115, l. 279v.

¹¹³⁹ *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 62.

¹¹⁴⁰ 1673 10 29 P. Mollerio raštas dėl mūro sienos pardavimo, *LMAVB RS*, f. 10, b. 710, l. 9-11; 1675 09 10 P. Mollerio raštas dėl mūrinio namo Vokiečių gatvėje pardavimo, *ibid.*, l. 2-4v. 1686 m. rugsėjo mėn. dokumente minimas medicinos daktaras Jonas Zantas: „*Joanne Zandt medicine doctore*“, *LVI A*, f. SA, b. 5111, l. 750; „*Joannes Zandt medicina doctor*“, *ibid.*, l. 751.

¹¹⁴¹ *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 408.

¹¹⁴² *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 12.

¹¹⁴³ „<...> który teraz studiorum gratia w Królewieckiej zostawa Akademiej <...>“, 1653 12 15 Arento Engelbrechto test., *LVI A*, f. SA, b. 5341, l. 282v; „<...> Michała Klewkiena, teraz na Akademiej Królewieckiej studującego <...>“, *ibid.*, l. 289.

¹¹⁴⁴ „*Michael Klefgius, Vilna-Lithvanus <...>*“, *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 482.

¹¹⁴⁵ „*Sequentes Exules Wilna gratis sunt inscripti: dominus D. Matthias Vorbeck, dictus Lettau, Regius Secretarius, Ecclesiae Vilnensis senior*“, *ibid.*, 547.

¹¹⁴⁶ 1715, 1928 Wypis z xiąg głównych trybunalnych <...>, *LMAVB RS*, f. 10, b. 705, l. 7-7v.; 1740 Acta protestacji betreffend das verlorengegangene Privilegien der Kirche <...>, *ibid.*, b. 706, l. 9v.

¹¹⁴⁷ „*Arnoldus Zsalesky, iuris Practicus et Ecclesiae Provisor*“, *ibid.*, 547.

randamas ir anksčiau, t. y. 1642 m., liepos 8 d.¹¹⁴⁸ Matyt, A. Zaleskis čia studijavo trejus metus, nes yra išlikusi 1645 m. rugpjūčio 25 d. jo apginta disertacija *Disputatio politica de iudice in genere*. XVII a. 7-o dešimtmečio archyvinuose šaltiniuose minimas teisininkas liuteronas Arnolfas Zaleskis¹¹⁴⁹ ir šioje pastraipoje minimas A. Zaleskis tikriausiai yra tas pats asmuo.

1646 m. gruodžio 11 d. į Karaliaučiaus universitetą studijuoti teisės įstojo aukščiau minėtas J. Štrunkas¹¹⁵⁰, kuris prieš tai mokėsi protestantiškoje Gdansko gimnazijoje. Pasak D. Fricko, vilniečių liuteronų Štrunkų šeima niekada nepriklausė miesto valdančiajam elitui, ją labiau tiktų priskirti prie įtakingų pirklių bei amatininkų aplinkos¹¹⁵¹. 1655 m. kovo 20 d. medicinos studijas Karaliaučiaus universitete tęsė tarėjas A. A. Olizarovijus. Po trejų metų, t. y. 1658 m., jis išsilaiškė egzaminus ir gavo medicinos mokslų daktaro laipsnį¹¹⁵². Yra išlikusi A. A. Olizarovijaus medicinos daktaro diplomo kopija, kurioje užfiksuotas jo nueitas akademinis kelias nuo humanistinių mokslų Nesvyžiuje iki medicinos daktaro laipsnio Karaliaučiuje¹¹⁵³. 1689 m. balandžio 22 d. Karaliaučiaus universitete mokslus pradėjo eiti M. Fonderflotas¹¹⁵⁴ – Vilniaus miestiečio Jurgio Dameso svainis.

XVIII a. Vilniaus miestiečių palikuonys į Karaliaučiaus akademią vykdavo žymiai rečiau. 1708 m. spalio 29 d. į ją imatrikuluotas jau minėtas M. B. Rutichas¹¹⁵⁵, kuris vėliau tapo Torunės gimnazijos lingvistikos profesoriumi. Kai studijavo Karaliaučiuje, jis pragyventi reikalingų lėšų prisidurdavo dirbdamas kaip namų mokytojas¹¹⁵⁶. 1728 m. rugpjūčio 17 d. Karaliaučiaus akademijoje mokslus pradėjo Mykolas Liudvikas Knoblochas (Knobloch Mich. Ludov.)¹¹⁵⁷, Vilniaus vaistinininko Gottfrido Liudviko Knoblocho (Gottfried Ludwik Knobloch)¹¹⁵⁸ sūnus. Jo tėvas 1744 m. gegužės 10 d. sudarytame testamente pabrėžė, kad daug lėšų išleido Mykolo Liudviko mokslams svetimose šalyse, o sūnus vėliau tapo filosofijos ir medicinos daktaru, liko gyventi Livonijoje, Revelyje, ir ten vedė¹¹⁵⁹. Kitas jo sūnus Samuelis Jokūbas taip pat veikiausiai studijavo kažkurioje iš protestantiškų gimnazijų ar akademių, nes

¹¹⁴⁸ „*Arnoldus Zaleski, Vilnensis Lithvanus* <...>“, *ibid.*, 434.

¹¹⁴⁹ 1666 Henriko Moneso test., *LVI A*, f. SA, b. 5335, l. 41.

¹¹⁵⁰ „*Georgius Strunck, Vilna-Lithvanus, adhuc minorennis, non iur. 2 mk. 5 gr.*“, *Matrikel der Albertus-Universität*, I Band, 482.

¹¹⁵¹ *Wilnianie: żywoty siedemnaścieczone*, 53.

¹¹⁵² Skrobaccki, „*Nowe przyczynki do biografii ...*“, 189.

¹¹⁵³ *Ibid.*, 190–191.

¹¹⁵⁴ „*Flott von der Martin, Vilna-Lithuan.*“, *Matrikel der Albertus-Universität*, II Band, 165.

¹¹⁵⁵ „*Ruttich Mich., Vilna-Lithuan., iur.*“, *ibid.*, 259.

¹¹⁵⁶ Salmonowicz, „*Ruttich Michał Bogusław*“, 261; Salmonowicz, „*Michał Bogusław Ruttich ...*“, 118.

¹¹⁵⁷ *Matrikel der Albertus-Universität*, II Band, 334; Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 80, 119.

¹¹⁵⁸ „<...> *Ludovici Knobloch, apothecary et negotiatoris Vilnensis* <...>“, 1722 11 09 Fridricho Voschke test., *LVI A*, f. SA, b. 5344, l. 349; „*Gottfried Ludwik Knobloch, aptekarz wileń[ski]* <...>“, 1744 05 10 Gottfrido Liudviko Knoblocho test., *ibid.*, b. 5348, l. 1324v; „<...> *Gotfryda Ludwika Knoblocha, aptekarza miasta JKM stołecznego Wilna i mieszczanina przysięgłego* <...>“, *ibid.*

¹¹⁵⁹ „<...> *Michala Ludwika dla lepszej nauki i edukacji do cudzych krajów odesłalem i wielkie <...> koszta na niego spendowałem, <...> a gdy onego do takowej perfekcji przyprowadziłem, iż doktorem philosophia et medycyna zostawszy, teraz w Inflanciech, w Rewle, żonatym zostaje* <...>“, *ibid.*, l. 1322v–1323.

sekdamas tėvo pavyzdžiu jis įgijo vaistininko profesiją¹¹⁶⁰, todėl tėvas testamentu užrašė Samueliui Jokūbui savo turėtą vaistinę ir kamara, kurioje saugojo vaistinei reikalingus instrumentus¹¹⁶¹. 1744 m. sudarytame miestiečių Andriaus ir Apolonijos Tolokonskių Paškevičių turto inventoriuje įrašytas Knoblochų vaistinės padėjėjo prašymas grąžinti pinigus už šioje vaistinėje minėtiems sutuoktiniams įsigytus vaistus¹¹⁶².

2.2.2. Krokuvos universitetas

Krokuvos universitete XV–XVI a. buvo gausu lietuvių studentų¹¹⁶³, tačiau XVII a. jis jau nebuvo toks populiarus. Šios aukštosios mokyklos įtakos sumažėjimą pirmiausia lėmė Vilniaus akademijos įsteigimas 1579 m., kai Krokuvos universitetas, iki tol buvęs svarbus lietuvių kultūros centras, įgijo rimtą varžovą ir neteko turėtos reikšmės bei žavesio¹¹⁶⁴. Tiesa, nauja Vilniaus jėzuitų institucija nesugebėjo visiškai nustelbti Krokuvos universiteto vaidmens ir nustumti jo į šešėlį, nes šios mokymo įstaigos įrašų knygose randame į Krokuvos universitetą imatrikuluotą vieną kitą Vilniaus miestietį, nors pačių žymiausių Vilniaus miestiečių šeimų palikuonių Krokuvos universitete pasitaiko retai – ko gero, jie buvo labiau linkę rinktis tolimesnius kraštus ir garsesnius universitetus. Lenkų tyrinėtojai atkreipia dėmesį į šios aukštosios mokyklos miestietišką pobūdį XVI a.¹¹⁶⁵, o štai apie jos studentų socialinę kilmę XVII–XVIII a. tyrimų trūksta. Tai galima paaiškinti tuo, kad neiškilo 1643–1719 m. Krokuvos universiteto matrikulų.

1631 m. į Krokuvos universitetą įrašytas Izaokas Šycikas Zaleskis (Isaacus Joannis Szyerk Zaleskj)¹¹⁶⁶, burmistro stačiatikio Ivano Gavrilovičiaus Šyciko Zaleskio (Iwan Hawryłowicz Szyck Zaleski) sūnus. Jo tėvas 1644 m. balandžio 22 d. surašytame testamente

¹¹⁶⁰ „<...> syn Samuel Jakub tej samej aptekarskiej profesji będący <...>“, 1744 05 10 Gottfrido Liudviko Knoblocho test., *ibid.*, b. 5348, l. 1323.

¹¹⁶¹ „<...> zapisuję <...> całą aptekę moją i materyalną komorę ze wszystkimi instrumentami, co do apteki należące <...>“, *ibid.*

¹¹⁶² 1744 Andriaus ir Apolonijos Tolokonskių Paškevičių t. inv., *ibid.*, b. 5128, l. 899.

¹¹⁶³ Голеченко, „Студенты Великого княжества Литовского ...“, 232–233.

¹¹⁶⁴ Henryk Barycz, *Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1935), 490.

¹¹⁶⁵ 1510–1560 m. miestiečių atžalos sudarė 62% bendro studentų skaičiaus, o vėliau jų skaičius svyravo nuo 40 iki 65%. Jie įgydavo ir daugiausiai mokslinių laipsnių – apie 70% (bajorai tik 20%, o valstiečiai vos 10%), Janusz Sondel, „Karjera uniwersytecka jako sposób awansu społecznego w dawnej Polsce“, in *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, t. 3, pod red. Wacława Uraszczaka, Doroty Malec i Macieja Mikuly (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010), 212. Miestiečiai vyravo ir tarp įgijusių bakalauro laipsnį Laisvųjų menų (*artium*) fakultete – nuo 73% 1530–1541 m. iki 75% 1580–1590 m. Tarp magistro laipsnį įgijusių absolventų miestietiškos kilmės asmenys sudarė daugiau kaip 60% 1530–1541 m. ir 63% 1580–1590 m., Chachaj, „Wysztalczenie wyższe a kariera ...“, 279.

¹¹⁶⁶ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, 138.

pabrėžė, kad jauniausias jo sūnus Izaokas prieš tėvo valią tapo vienuoliu bernardinu¹¹⁶⁷. 1632 m. čia studijas pradėjo vilnietis M. Bildziukevičius¹¹⁶⁸, tikriausiai aukščiau minėto vaito T. Bildziukevičiaus sūnus. Tais pačiais metais į Krokuvos universitetą įstojo ir J. Kononovičius¹¹⁶⁹, kuris prieš tai mokslo žinių sėmėsi Torunės gimnazijoje ir Zamostės akademijoje.

Panašiu laikotarpiu Krokuvos universitete galėjo studijuoti ir būsimo Vilniaus vaitas Paulius Boimas (Paweł Boim)¹¹⁷⁰, tačiau jo pavardės tarp šios mokymo įstaigos studentų aptikti nepavyko. Čia randame tik 1612 m. lapkričio 28 d. imatrikuluotą jo tėvą Povilą Boimą (Paulus Georgius Boym), kuris įvardijamas kaip filosofijos ir medicinos daktaras¹¹⁷¹. Spėjama, kad Paulius Boimas 1632 m. Krokuvos universitete įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro laipsnį, o 1634 m. – filosofijos daktaro laipsnį¹¹⁷².

1642 m. į Krokuvą atvyko jau minėtas K. Vorbekas-Lettowas¹¹⁷³, prieš tai studijavęs protestantiškose Karališkosios Prūsijos gimnazijose (1637 m. – Elbinge ir Torunėje, 1640 m. – Gdanske). XVII a. viduryje čia studijavo ir burmistro Stepono Krasovskio sūnus Elijus Jonas¹¹⁷⁴, kuris vėliau ėjo tarėjo pareigas¹¹⁷⁵ – 1655 m. leidinio „Panegyris Vinculi Coniugalis In Solenni die Nuptiarum <...>“¹¹⁷⁶ antraštiniame puslapyje nurodoma: *Helia Joanne Krasowski, Alma Academia Cracoviensis Studioso*¹¹⁷⁷. Neatsitiktinai 1671 m. vasario 12 d. sudarytame Elijaus ir Reginos Krasovskių turto inventoriuje daug dėmesio skiriama knygoms – išvardytas 33 knygų rinkinys (*regestrum librorum*)¹¹⁷⁸. Krokuvos universitete galėjo studijuoti ir tarėjo Juozapo Juškevičiaus (Joseph Juskiewiczz) atžalos, nes jo 1668 m. surašytame testamente užsimenama apie nemažai lėšų kainavusias dviejų sūnų studijas Krokuvoje¹¹⁷⁹, tačiau jų vardai

¹¹⁶⁷ „Pan Izacy, syn mój młodszy, chociaż bez błogosławieństwa mnie, rodzica swego, odmienił się z stanu świeckiego w habit zakonny ojców bernardynów <...>“, *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*, 222.

¹¹⁶⁸ „Nicolaus Thomae Bildzikowic d. Viln.“, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, 142.

¹¹⁶⁹ „Joannes Isaacus Kononowicz d. Viln.“, *ibid.*, 142.

¹¹⁷⁰ „<...> Pawłowi Boimowi, sekretarzowi JKM, wójtowi wileńskiemu <...>“, 1668 12 23 Marinos Kostrovickienės test., *LVI A*, f. SA, b. 5335, l. 733.

¹¹⁷¹ „Paulus Georgius Boym philosophiae (et) medicinae d(oc)tor Leopoliensis“, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, 32.

¹¹⁷² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248; *Słownik lekarzów polskich*, 44; Mieczysław Gębarowicz, *Portret XVI-XVIII wieku we Lwowie* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969), 71.

¹¹⁷³ „Constantinus Matthiae Letovir d. Viln.“, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, 202.

¹¹⁷⁴ Aivas Ragauskas, „Vilniečių studijos Europoje“, *Orbis Lituaniae*, žiūrėta 2015 m. gruodžio 10 d., <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/vilnieciu-studijos-europoje/1280>. Galima daryti prielaidą, kad E. Krasovskis galėjo studijuoti ir Vilniaus akademijoje, nors žinių apie tai nėra išlikę. Jis su situoktine Regina 1672 m. ir 1673 m. sudarytais testamentais studentų marijonų kongregacijai (*congregationi maxima studiosor*) užrašė savo mūrinį namą, Lustracya Collegium Akademickiego wileńskiego <...>, *VUB RS*, F. 2, b. DC6, l. 143.

¹¹⁷⁵ „<...> Heliasza Krasowskie[go] raycy wilen[skiego] <...>“, 1672 Elijaus ir Reginos Krasovskių t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5105, l. 517.

¹¹⁷⁶ *Panegyris Vinculi Coniugalis: In Solenni die Nuptiarum <...> Iacobo Reinekkero Medicinæ Doctori, Et <...> Hedvigi <...> Ioannis Pernvsii Senioris Scabini Cracouiensis Dilectæ Filiae <...>* (Cracovia, 1655).

¹¹⁷⁷ Šio leidinio antraštinis puslapis paskelbtas: Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 252, 7 pavyzdys.

¹¹⁷⁸ 1672 Elijaus ir Reginos Krasovskių t. inv., *LVI A*, f. SA, b. 5105, l. 517-517v.

¹¹⁷⁹ „<...> synów starszych do nauk dając okien, w Krakowie wyprawując <...>“, 1688 06 06 Juozapo Juškevičiaus test., *ibid.*, b. 5340, l. 31v. Apie J. Juškevičiaus sūnų studijas rašė: Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 245; Ragauskas, „Vilniečių studijos Europoje“.

čia neminimi, o daugiau dėmesio skiriama jau ištekėjusioms tarėjo dukroms Agnetei ir Klarai. Kadangi XVII a. antros pusės Krokuvos universiteto matrikulų neišliko, todėl nėra galimybės patikrinti informacijos apie J. Juškevičiaus sūnų studijas.

Tarp XVIII a. Krokuvos universiteto studentų randame Vilniaus knygrišio Tomo Stažinskio (Thomas Starzynski) pavardę¹¹⁸⁰. Į šią mokymo įstaigą jis imatrikuluotas 1737 m.¹¹⁸¹ T. Stažinskis Vilniuje turėjo savo knygyną¹¹⁸², kuris, kaip spėjama, sudegė 1748 m. per didįjį Vilniaus gaisrą¹¹⁸³. Tai, kad jis užsiimdavo knygų prekyba ir palaikydavo ryšius su Varšuvos bei Krokuvos knygrišiais, patvirtina 1745 m. jo skundas dėl Vilniaus knygų pirklio bei knygrišio Mykolo Vinčos (Michaelis Wincza) nedoro elgesio. T. Stažinskis tvirtino, kad M. Vinča, viešėdamas Krokuvoje ir Varšuvoje, įžeidinėjo ir šmeižė garbingus žmones bei pagarsėjo vagystėmis, o nenuginčijamų įrodymų apie šio asmens nepadorų elgesį T. Stažinskis teigė pateiksiantis, kai atvyks į Vilnių¹¹⁸⁴. T. Stažinskis taip pat aprašė atvejį, kai M. Vinča neteisingai apšmeižė vieną 1745 m. vasario mėn. į Varšuvą nusipirkti knygų atvykusį pirklių, kuris dėl M. Vinčos kaltės turėjo išvykti iš miesto neįsigijęs prekių ir patyręs nemažai nuostolių¹¹⁸⁵. Apie knygrišystės meistrą M. Vinčą žinių teikia ir 1738–1739 m. dokumentai, iš kurių aiškėja, kad jis iš Žemaitijos vyskupo ir sufragano Aleksandro Horaino nuomojosi butą Vilniuje prie Šv. Jono bažnyčios, taip pat įrišinėjo knygas Nemenčinės bažnyčiai ir A. Horaino broliui pataurininkui¹¹⁸⁶. 1757 m. į Krokuvos universitetą įrašytas Ignotas Stažinskis (Ignatius Thomae Starzynski), tikriausiai aukščiau minėto T. Stažinskio sūnus, nes šaltinyje nurodomas jo tėvavardis *Thomae*¹¹⁸⁷. Taip pat yra išlikęs 1760 m. kovo 17 d. šaukimas T. Stažinskio našlei Joanai Stažinskai dėl sprendimo byloje su Krokuvos akademija, kuriai atstovavo geometrijos prof. Stanislovas Dunčevskis¹¹⁸⁸.

---

¹¹⁸⁰ „<...> Tomaszowi Starzyńskiemu, bibliopoli wileńskiemu <...>“, 1744 05 03 Ad instantiam <...> Thoma Starzynski bibliopola civis Vilmensis citatus et ad Nobile officium consulare Vilmensis famatus Martinus Kasparowicz negotiator at civis Vilmensi prodeponenso fideli testimonio, *ibid.*, b. 5128, l. 1018; „<...> Tomasz Starzyńskiego, kupca i bibliopolę miasta JKM Wilna <...>“, 1754 06 02 Jurgio Boboryko test., *ibid.*, b. 5351, l. 755.

¹¹⁸¹ „Thomas Starzynski bibliopola Vilmensis“, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 5, 55.

¹¹⁸² Irena Petrauskienė, „Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a.“, in *Kultūrų sankirtos*, 174.

¹¹⁸³ „Kram dostatni z xiegami jm. p. Starzyńskiego Bibliopoli“, Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, 480; Edmundas Laucevičius, „Lietuvos knygryšiai“, in *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose* (Vilnius: Mokslas, 1976), 18.

¹¹⁸⁴ 1744 05 31 Michaelis Wincza introligatoris & civis Vilmensis <...> Thomam Starzynski bibliopolam & civem Vilmensem, *LVA*, f. SA, b. 5351, l. 757v.

¹¹⁸⁵ *Ibid.*, l. 758v–759.

¹¹⁸⁶ 1738 07 18 Niżey na podpisaniu wyrazony czynię wiadomo tym kontraktem <...>, *LMAVB RS*, f. 318, b. 27903, l. 1-1v.

¹¹⁸⁷ „Ignatius Thomae Starzynski M[inorum] O[r]d[inum] cler[icus] d[ioecesis] Vilm[ensis]“, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 5, 121.

¹¹⁸⁸ 1760 03 17 „Woyt i ławnicy miasta Wilna ...“, *VUB RS*, f. 5, b. A50-9052, l. 1.

2.2.3. Vokietijos universitetai

Tyrinėtojai pabrėžia didelį aukštųjų mokyklų Vokietijoje skaičių, todėl miestiečiai vykdamy ten studijuoti turėjo gana didelį pasirinkimą. Minėtinos trys to meto Vokietijos aukštųjų mokyklų kategorijos: vadinamieji plačios aprėpties universitetai su keturiais fakultetais (filosofijos, teologijos, teisės ir medicinos), pvz., Dilingeno, Freiburgo, Ingolštato, Jenos, Leipcigo, Marburgo, Tiubingeno ir Vitenbergo, taip pat akademinės gimnazijos (*Gymnasia illustria*) ir aukštosios mokyklos, pvz., Altdorfo ir Herborno, kurios laikytos tarpinėmis tarp humanistinių mokyklų ir universitetų. Konfesiniu požiūriu Vokietijos mokymo įstaigas galima skirstyti į liuteronų (Vitenbergas, Jena, Tiubingenas, Marburgas iki 1605 m., Altdorfas), kalvinistų (Heidelbergas, Herbornas, Marburgas nuo 1605 m.) ir katalikų (Ingolštatas, Dilingenas, Freiburgas, Viena ir Gracas). XVII a. katalikiškų mokymo įstaigų gerokai padaugėjo – apie 1648 m. Vokietijoje egzistavo jau 18 katalikiškų universitetų. Esant tokiam dideliame mokyklų skaičiui, studijų vietos Vokietijoje pasirinkimą lemdavo mokyklos lygis ir garsumas, šeimos tradicijos, vyraujančios mados, pagaliau artimųjų ir pažįstamų patarimai¹¹⁸⁹.

Tarp vilniečių katalikų didžiausiu populiarumu pasižymėjo Ingolštato universitetas. 1616 m. rugsėjo 20 d.¹¹⁹⁰ teologijos studijas čia pradėjo būsimois suolininkas Steponas Šycikas Zaleskis (Stephanos Szycikowicz)¹¹⁹¹. Tą pačią dieną į Ingolštato aukštąją mokyklą studijuoti teisės įrašytas kartu su S. Šyciku Zaleskiu atvykęs būsimois tarėjas Zacharijus Šycikas Zaleskis (Zacharias Szycikowicz)¹¹⁹². Jie abudu priklausė garsiai vilniečių Šycikų Zaleskių šeimai: Z. Šycikas Zaleskis – vyriausiasis minėto burmistro I. Gavrilovičiaus Šyciko Zaleskio sūnus, o S. Šycikas Zaleskis – I. Gavrilovičiaus Šyciko Zaleskio anūkas.

1641 m. spalio 22 d. Ingolštato universitete imatrikuluotas tarėjas A. A. Olizarovijus¹¹⁹³. Čia jis ketverius metus studijavo teisę ir trejus metus – mediciną (*iur. et medic. stud.*). Lėšų studijoms ir pragyvenimui Olizarovijui, matyt, teikė preceptoriaus atlyginimas: yra žinoma, kad Ingolštate jis buvo Brastos vaivados Jono Ščiavinsko sūnų auklėtojas¹¹⁹⁴. 1643 m. Ingolštate A. A. Olizarovijus išleido dvi disertacijas: *Institutiones rethoricae*, dedikuotą Bavarijos elektoriaus pakamariui ir dvaro tarėjui Jonui Kristupui Taneriui, ir *Questiones politicae*, dedikuotą pačiam elektoriui kunigaikščiui Maksimilijonui¹¹⁹⁵. 1644 m. jam buvo suteiktas abiejų teisių daktaro

¹¹⁸⁹ Żołędź, „Wyjazdy edukacyjne młodzieży szlacheckiej ...“, 108–109.

¹¹⁹⁰ Polacy na studiach, 45, 102; Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose, 61, 154.

¹¹⁹¹ Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas, 247; „<...> Stephanie Szyciku Zaleskim, sekretarzu JKM, lawniku wileńskim <...>“, 1680 Stepono Šyciko Zaleskio t. inv., LVIA, f. SA, b. 5109, l. 433; „<...> Stefana Szycika Zaleskiego, lawnika wileńskiego <...>“, ibid., l. 468.

¹¹⁹² „<...> Zacharyasza Szycika Zaleskiego, rajcę wileńskiego <...>“, ibid., l. 463.

¹¹⁹³ Polacy na studiach w Ingolstacie, 54, 89.

¹¹⁹⁴ Sarcevičienė, „Aronas Aleksandras Olizarovijus“, 8; Piechnik, „Olizarowski Aron Aleksander“, 822.

¹¹⁹⁵ Kot, „Aron Aleksander Olizarowski ...“, 25.

vardas¹¹⁹⁶ ir netrukus jis buvo pakviestas į Vilniaus akademią dėstyti civilinės ir kanonų teisės. Spėjama, kad tai galėjo įvykti kitų dviejų į Vilnių tuo pat metu iš Ingolštato pakviestų teisės profesorių J. J. Šauerio ir J. Dilgerio iniciatyva¹¹⁹⁷. A. A. Olizarovijaus įgytas daktaro laipsnis bei užimamos pareigos Teisės fakultete nurodomos dviejose 1647 m. disertacijose: Juozapo Butkevičiaus Popucevičiaus *Assertiones ex iurisprudencia ecclesiastica*¹¹⁹⁸ ir Juozapo Konstantinovičiaus *Decisio controversiae iuris canonici*¹¹⁹⁹.

Katalikiškoje Graco aukštojoje mokykloje galėjo studijuoti minėto burmistro S. Šperkovičiaus sūnus Aleksandras, tačiau jo pavardės šios mokymo įstaigos matrikulose aptikti nepavyko. Archyvinuose dokumentuose randama informacijos, kad mokslo žinių jis sėmėsi ne tik Branevo seminarijoje, bet ir Graco aukštojoje mokykloje. Jo globėjas M. Kličevskis teigė jam į Gracą siuntęs 600 auksinų¹²⁰⁰. Kitas globėjas – S. Dubovičius – taip pat rašė apie daug lėšų kainavusias Aleksandro studijas Graco mokymo įstaigoje¹²⁰¹.

Tarp liuteronų populiarios buvo Altdorfo, Vitenbergo, Leipcigo ir Erfurto mokymo įstaigos. Į Altdorfo aukštąją mokyklą 1619 m. imatrikuluotas Jokūbas I Gibelis¹²⁰², kuris prieš tai studijavo Elbingo gimnazijoje. 1628 m. spalio 6 d. į Vitenbergo mokymo įstaigą įrašytas P. Molleris¹²⁰³, 1704 m. trumpai Leipcige buvo apsisijęs M. B. Rutichas, o XVIII a. 4-ame dešimtmetyje Erfurte veikiausiai studijavo M. L. Knoblochas, nes yra išlikusi 1740 m. čia apginta jo daktaro disertacija *De cancro mammae sinistrae observato et curato*¹²⁰⁴.

XVII a. pabaigos dokumentuose minimas abiejų teisių daktaras, civilinės teisės profesorius, burmistras ir karaliaus sekretorius P. Udalrikas Pejeris¹²⁰⁵, pasak A. Ragausko

---

¹¹⁹⁶ *Matrikelbuch der Universitat Ingolstadt*, 45; Lieselotte Resch ir Ladislaus Buzas, *Verzeichnis der Doktoren und Dissertationen der Universität Ingolstadt-Landshut-München 1472–1970*, Band 1, *Theologische Juristische Staatswirtschaftliche Fakultät* (München, 1975), 93; Polnische Studenten in Leipzig <...>, *LMAVB RS*, f. 233, b. 143, l. 70, 75.

¹¹⁹⁷ Sarcevičienė, „Aronas Aleksandras Olizarovijus“, 9.

¹¹⁹⁸ *Assertiones ex iurisprudencia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica, sub felicissimis auspiciis illustrissimi domini d. Casimiri Leonis Sapieha, procancellarii M.D.L. ... / per Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, art[ium] et philosophiae magistrum, iuris utriusq[ue] auditorem publica disputatione propugnatae ; praesidente ... d. Alexandro Aarone Olizarovnski, iuris utriusq[ue] doctore ... iuris canonici ordinario professore, in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu die [30] mense [Iunio] anno Domini M.DCXLVII.*

¹¹⁹⁹ *Decisio controversiae iuris canonici, sub felicissimis auspiciis ... d. Casimiri Leonis Sapieha, M.D.L. procancellarii, ... facultatis iurium in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu, munificentissimi fundatoris / a Iosepho Konstantynowicz, artium et philosophiae magistro ... publice disputationi proposita, praesidente ... d[omi]no Alexandro Aarone Olizarowski iuris utriusq[ue] doctore, ... canonum ordinario professore in alma Acad. Vilnen. S.I., Vilnae, [1647].*

¹²⁰⁰ 1667 01 08 Mikalojaus Kličevskio test., *LVI A*, f. SA, b. 5333, l. 537.

¹²⁰¹ 1657 06 16 Stepono Dubovičiaus test., *ibid.*, b. 5334, l. 33.

¹²⁰² „*Jacobus Gibelus, Vilnensis*“, *Matrikel der Universität Altdorf*, I Teil, 157.

¹²⁰³ Pawlak, „*Studia młodzieży wileńskiej* ...“, 249.

¹²⁰⁴ Andrzej Skrobaccki, *Polacy na wydziale lekarskim uniwersytetu w Królewcu* (Olsztyn, 1969), 81; *Słownik lekarzów polskich*, 218.

¹²⁰⁵ „<...> *Francisko Udalrico Peyer iuris utriusq[ue] doctore, consulari Vilnensis*“, 1687 11 22 Įrašas apie miesto teisės suteikimą, *LVI A*, f. SA, b. 5115, l. 739; „<...> *Francisci Udalrici Peier iuris utriusq[ue] doctoris* <...>“, 1698 08 25 Pranciškaus Udalriko Pejerio t. inv., *ibid.*, b. 5120, l. 750.

disertacijos tezes apgynęs dar prieš 1680 m. tikriausiai viename iš Vokietijos universitetų¹²⁰⁶. 1913 m. W. Studnickio sudarytame XVII a. medicinos daktarų – magistrato narių – sąrašė nurodoma, kad P. U. Pejeris buvo dar ir medicinos daktaras¹²⁰⁷. W. Studnickį, kaip spėja A. Ragauskas, galėjusi suklaidinti vieno iš sąrašų autoriaus klaida, kai 1664 m. medicinos daktaru tapęs K. A. Perezas¹²⁰⁸ pavadintas P. U. Pejerio vardu – Pranciškumi, todėl W. Studnickis ir supainiojo du skirtingus asmenis¹²⁰⁹. Vilniaus akademijoje P. U. Pejeris civilinę teisę dėstė apie dvidešimt metų. Neaišku, kada jis iš šių pareigų pasitraukė, bet žinoma, kad XVII a. paskutinio dešimtmečio pabaigoje jis dar profesoriavo. 1700 m. liepos 19 d. apklausoje dėl teisės likti P. U. Pejeriui akademijoje, kunigas Brikcijus teigė, kad velionis dažnai neskaitė civilinės teisės paskaitų, nes vaikščiavo sode ir rengė referatą. Iš jo parodymų taip pat aiškėja, kad P. U. Pejeris ruošėsi išleisti savo paskaitas – už jas jau buvo gavęs keliasdešimt talerių, tačiau dėl to, kad neskaitė paskaitų, rektorius norėjo jį nušalinti ir neleido spausdinti parengto darbo¹²¹⁰. Tuomet P. U. Pejeris laiške rektoriui prašė jį būti maloningą ir neatleisti iš profesoriaus pareigų bei žadėjo ir toliau skaityti paskaitas studentams¹²¹¹, o neskaitytas paskaitas teisingo būsimų vestuvių rūpesčiais¹²¹². Beje, P. U. Pejerio parengtos paskaitos minimos išlikusiam jo turto inventoriuje *Manualia <...> pana Pejera w seksternach in jurisprudentia*¹²¹³. Kitas jo kūrinys *Hymnus de vita, passione et morte Dominica compositus ad debitum honorem passionis et mortis Dominici nostri Jesu*¹²¹⁴ išleistas 1689 m. akademijos spaustuvėje. Palaidojęs pirmąją žmoną vyno pirklio dukrą Esterą Farnovną, po 1697 m. lapkričio 13 d. P. U. Pejeris vedė Kotryną Gramelovną, pirklio Stepono Faverio našlę¹²¹⁵.

¹²⁰⁶ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248.

¹²⁰⁷ „Franciszek Udełyryk Peyer burmistrz doktor obojga praw i pozatem <...> może doct. med.“, Wacław Studnicki, „Spis lekarzy wileńskich XVII w. – rajców i burmistrzów“, *Lekarz wileński* 4 (1913): 15; Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248.

¹²⁰⁸ K. A. Perezas – atvykęlis iš Granados karalystės Ispanijoje. Iš Salamankos universitete išduoto diplomo aiškėja, kad jis 1664 m. rugpjūčio 13 d. išlaikė egzaminą ir jam iškilmingai buvo suteiktas filosofijos ir medicinos daktaro laipsnis, Ragauskas, „Nauji duomenys“, 25. K. A. Perezos diplomą yra aktuotas 1688 m. rugpjūčio 18 d. Vilniaus vyskupijos kapitulos kanceliarijoje: Actio Promotio ad Doctoratu Medicina <...> Nobilis et Excelltismi Dni Christiani Alberti Perez Hispani in Universitate Salamantica promoti Dni 1688 Mensis Augusti Die gna, Acta capituli Vilnensis 1685-1698, *LMAVB RS*, f. 43, b. 227, l. 551.

¹²⁰⁹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 236. „Franciszek Percer Doct. Med. / Doktor Peyer rajca z rzymskiej strony“, Studnicki, „Spis lekarzy wileńskich ...“, 15.

¹²¹⁰ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 231; „A potom, gdy często nie pilnował lekcyi jurisprudenteyey i oney nie dyktował, często w ogrodzie hulał, o referecie sprawował, tedy <...> rektor amorem od dyktowania lekcyey chciał i nie kazal onego lekcyi drukować“, 1700 06 19 Pejerienės daiktų perdavimas Ostrovskio ir Jachimovičiaus žiniai, *LVA*, f. SA, b. 5120, l. 1454v.

¹²¹¹ Ibid.

¹²¹² Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 231.

¹²¹³ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 231; 1698 08 25 Pranciškaus Udalriko Pejerio t. inv., *LVA*, f. SA, b. 5120, l. 755v.

¹²¹⁴ *XVII a. Lietuvos lotyniškų*, 186–187.

¹²¹⁵ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 231; „<...> paniej Fawerowej świętej pamięci nieboszczyka pana Stefana Fawera pozostaje <...> wdowy“, 1697 11 12 Stepono Faverio t. inv., *LVA*, f. SA, 5120, l. 493.

2.2.4. Italijos universitetai

Vilniaus miestiečių palikuonys vykdavo studijuoti ir į Italijos mokymo įstaigas. Daugiausia jų minima Paduvos universiteto absolventų sąrašuose. Tyrinėtojai pažymi, kad mažiau pasiturintiems miestiečių kilmės jaunuoliams praktiški aspektai visuomet buvo lemiami, todėl XVII a., kai buvo apribotas priėjimas prie kokių nors aukštų pareigų, išskyrus miestietiškas, jie buvo priversti atsidėti studijoms kuriame nors medicinos fakultete. Kadangi gimtajame krašte medicinos mokymo lygis buvo gana žemas, todėl tie, kurie turėjo ketinimų studijuoti mediciną, paprastai vykdavo į Paduvą, kurioje klestėjo medicinos ir anatomijos studijos.

1611 m. Bolonijoje atsidūrė minėtas M. Vorbekas-Lettowas, čia jis įsiprašė į didikų Fridricho ir Aleksandro Sapiegų tarnus ir šias pareigas ėjo iki pat 1612 m. gruodžio mėn.: nešiodavo Sapiegų knygas, konspektuodavo paskaitas ir t. t. Gavęs pinigų iš tėvo ar atlygį iš Sapiegų, M. Vorbekas-Lettowas Sapiegas paliko ir pradėjo savarankiškus mokslus Paduvos universitete¹²¹⁶. Į šios mokymo įstaigos Vokiečių nacijos knygą (*matriculam nationis Germanicae*)¹²¹⁷ jis įrašytas 1613 m. rugpjūčio 10 d., o filosofijos ir medicinos daktaro laipsnį įgijo po metų, 1614 m.¹²¹⁸ Iš Paduvos universiteto matrikulų ir M. Vorbeko-Lettowo dienoraščio aiškėja, kad studijuodamas Paduvoje jis buvo išrinktas teologų, medikų ir filosofų, dar vadinamų artistais, sindiku¹²¹⁹. Jis pažymi, kad tai buvo aukštos pareigos, nes, nesant rektoriui ar vicerektoriui, jam tekdavę vadovauti Paduvos universitetui. Be to, artistų sindiko žinioje buvo visi Laisvųjų menų fakulteto studentai. Iš M. Vorbeko-Lettowo atsiliepimo apie eitas sindiko pareigas galima spręsti, kad jis didžiavosi turėdamas šį titulą.

Apie 1638 m. Paduvos universitete medicinos studijas tęsė P. Molleris¹²²⁰, kuris prieš tai studijavo Karaliaučiuje ir Vitenberge. Paduvos mokymo įstaigos įrašų knygoje jis įvardijamas kaip filosofijos ir medicinos mokslų daktaras¹²²¹.

Iš Ingolštato į Paduvą studijuoti medicinos mokslų 1643 m. persikėlė ir A. A. Olizarovijus. Tai, kad tiek metų studijavęs pas jėzuitus jis vis dėlto liko pasaulietis ir gavęs teisės daktaro laipsnį pasirinko dar ir medicinos studijas tuo metu klestinčiame Paduvos universitete, daug pasako apie šio asmens charakterį – šis pasirinkimas nulėmė ir tolesnius jo

¹²¹⁶ Ragauskas, „Iš XVII a. Vilniaus“, 18–19.

¹²¹⁷ Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 42.

¹²¹⁸ *Archiwum Nacji Polskiej*, t. 1, 410.

¹²¹⁹ *Ibid.*, 50; Vorbek-Lettow, *Skarbnica pamięci*, 44; Marian Chachaj, „Protestanci polscy na studiach w katolickich uniwersytetach zagranicznych w latach 1564-1660“, *Res Historica*, 194.

¹²²⁰ Skrobaccki, *Polacy na wydziale lekarskim*, 92; *Słownik lekarzów polskich*, 333.

¹²²¹ Przeździecki, *O Polakach w Bononii*, 17.

mokslinius interesus¹²²². Tačiau Paduvoje A. A. Olizarovijus ilgai neužsibuvo – tais pačiais 1643 m. buvo pakviestas dirbti į Vilniaus akademijoje įkurtą Teisės fakultetą.

Tarp Paduvos universiteto studentų buvo ir vilniečių Gavlovickių šeimos atstovas Simonas Gavlovickis (Szymon Gawłowicki), minėto burmistro S. Gavlovickio brolis. Spėjama, kad pasiruošimą kelionei į Italijos mokymo įstaigas jis pradėjo, ko gero, Vilniaus akademijoje¹²²³, tačiau jo pavardės tarp šioje akademijoje mokslo laipsnį įgijusių asmenų aptikti nepavyko. 1633 m. balandžio 28 d. S. Gavlovickis įsirašė į Paduvos universiteto Lenkų nacijos knygą. Matyt, jis priklausė įtakingų studentų grupei, nes jau tų pačių metų spalio 31 d. buvo išrinktas Lenkų nacijos patarėju, o kitų metų birželio 1 d. – pirmuoju asesoriumi¹²²⁴. 1634 m. rugpjūčio 4 d. Paduvos universitete S. Gavlovickis įgijo filosofijos ir medicinos mokslų daktaro laipsnį¹²²⁵. Vėliau jis pabuvojo ir kitose Italijos aukštosiose mokyklose, pvz., 1635 m. vasario mėn. imatrikuluotas į Sienos universitetą¹²²⁶. 1643–1644 m. šaltiniuose S. Gavlovickis įvardijamas kaip Plocko vyskupo karalaičio Karolio gydytojas ir medicinos daktaras¹²²⁷.

1636 m. gruodžio 16 d. Paduvos universitete medicinos daktaro laipsnį įgijo P. Boimas¹²²⁸. Siekti medicinos mokslų Italijoje Boimų šeimoje buvo įprasta: Paduvoje diplomą buvo gavęs jo tėvas Lvovo vaitas ir medicinos daktaras Povilas Jurgis¹²²⁹. Dokumentuose P. Boimas medicinos mokslų daktaru vadinamas nuo 1648–1649 m. Juose randama informacijos ir apie jo medicininę praktiką, pvz., 1659 m. kovo 22 d. ir gegužės 11 d. privilegijose paminėti jo kaip gydytojo nuopelnai karaliaus dvare, taip pat įvairiose karinėse ekspedicijose, būnant LDK didžiojo paiždininkio ir lauko etmono V. Gosevskio palydovu¹²³⁰. A. Šapokos užrašuose ir Paduvos universiteto matrikulose P. Boimas filosofijos mokslų daktaru įvardijamas nuo 1635 m.¹²³¹

Apie 1673 m. Paduvoje medicinos daktaro diplomą¹²³², panašiai kaip ir P. Boimas, gavo būsimasis burmistras Stanislovas Leopoldas Romanovičius¹²³³, turtingo burmistro Aleksandro

¹²²² Sarcevičienė, „Aronas Aleksandras Olizarovijus“, 9.

¹²²³ Chachaj, *Związki kulturalne Sieny*, 101.

¹²²⁴ Ibid., 101; *Słownik lekarzów polskich*, 135.

¹²²⁵ „Szymon Gawłowicki, dr. fil. i med.“, *Księgi nacyi polskiej w Padwie*, wydał Stanisław Windakiewicz (Kraków, 1888), 43.

¹²²⁶ Pawlak, „Studia młodzieży wileńskiej ...“, 242, 248.

¹²²⁷ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 366; „<...> Symon Gawłowicki, najašniejszego królewica Karola medycyny doktor <...>“, 1643 12 29 Gavlovickio kvitas, *LVA*, f. SA, b. 5096, l. 221; 1644 01 15 Juozapo Piotrovičiaus ir jo žmonos [Klaros Gavlovickos] parodymai, „<...> Symona Gawłowickiego, najašniejszego królewica Karola, biskupa plockiego, medyka“, ibid., l. 233v.

¹²²⁸ *Archiwum Nacji Polskiej*, t. 1, 231.

¹²²⁹ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 236; Przeździecki, *O Polakach w Bononii*, 17.

¹²³⁰ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 236.

¹²³¹ „Paweł Konstanty Boym, dr. fil.“, *Polnische Studenten in Leipzig <...>*, *LMAVB RS*, f. 233, b. 143, l. 129; *Archiwum Nacji Polskiej*, t. 1, 88; *Księgi nacyi polskiej*, 45.

¹²³² *Archiwum Nacji Polskiej*, t. 2, 166.

Romanovičiaus sūnus¹²³⁴. Į Paduvos universitetą jis įrašytas 1669 m. spalio 13 d. Jau studijų pradžioje, t. y. spalio 28 d., S. L. Romanovičius pradėjo eiti Lenkų nacijos bibliotekininko, o 1670 m. balandžio 21 d. – antrojo asesoriaus pareigas¹²³⁵. Įdomus faktas, kad tais pačiais metais jį aptinkame ir tarp Bazelio universiteto studentų¹²³⁶. Medicinos mokslų daktaru S. L. Romanovičius įvardijamas 1685–1695 m. dokumentuose¹²³⁷. Tiesa, apie jo medicininę praktiką informacijos aptikti nepavyko, išskyrus A. Ragauskos aprašytą atvejį, kai 1685 m. lapkričio 2 d. S. L. Romanovičius apžiūrėjo dviejų vaikų palaikus ir nustatė, kad jie nusinuodijo¹²³⁸.

---

¹²³³ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 248; „<...> Stanisław Leopold Romanowicz, physice et medicina doctor, burmistrz wileński <...>“, 1695 08 26 Stanislovo Leopoldo Romanovičiaus test., *LVIA*, f. SA, b. 5344, l. 102.

¹²³⁴ „<...> Aleksander Romanowicz, burmistrz wileński“, 1663 02 08 Samuelio Filipovičiaus test., *ibid.*, b. 5334, l. 122; „<...> Aleksander Romanowicz, burmistrz wileń[ski] <...>“, 1680 03 01 Aleksandro Romanovičiaus test., *ibid.*, b. 5338, l. 50.

¹²³⁵ *Archiwum nacji polskiej*, t. 1, 369.

¹²³⁶ Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose*, 73, 144; Štikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai“, 210.

¹²³⁷ „<...> Stanislaum Romanowicz, medicina doctorem <...>“, 1686 01 16 Eustachijaus Šperkovičiaus t. inv., *LVIA*, f. SA, b. 5111, l. 645; „<...> Stanisław Leopold Romanowicz, m[edicina] d[octore] <...>“, 1685 10 05 Jono Baranovskio test., *ibid.*, b. 5339, l. 275v; „<...> Stanislaom Romanowicz, medicina doctore <...>“, 1685 10 17 Jono Berkinovičiaus test., *ibid.*, l. 207; „<...> Stanislaum Romanowicz, medicina doctorem <...>“, 1690 07 21 Jono ir Elžbietos Ejsinkų reformacinis laiškas, *ibid.*, b. 5340, l. 399; „<...> Stanisław Leopold Romanowicz, m[edicina] d[octore] <...>“, *ibid.*, l. 402v; „<...> Stanisława Romanowicza, medycyny doktora <...>“, 1690 07 20 Mikalojaus Ščasnelio Senkevičiaus test., *ibid.*, l. 377; „Stanisław Leopold Romanowicz, m[edicina] d[octore] <...>“, 1695 08 26 Stanislovo Leopoldo Romanovičiaus test., *ibid.*, b. 5344, l. 108v.

¹²³⁸ Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, 237.

IŠVADOS

1. Vaikų lavinimo klausimą kelia XVII–XVIII a. Bažnyčios atstovai, teisininkai, moralistai ir kt. Jie nagrinėja visiems LDK luomams galiojančius principus. Kiek labiau akcentuojamas dvasininkystės ar vienuolystės kelio pasirinkimas – tai galima paaiškinti specifiniu šios veiklos pobūdžiu: pamokslais, katekizmais ir su Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynu susijusiais leidiniais. Jų autoriai atkreipia dėmesį į keletą klausimų. Vienas iš jų – tinkamos vaikų edukacijos užtikrinimas ir lavinimosi svarba tolimesniam jų gyvenimui. Nuo lavinimosi proceso neatsiejamas turpinis veiksnys: mokslai namuose reikalaujavo nemažai lėšų ir kitų resursų, nes reikėjo samdyti namų mokytojus ir rūpintis kitais svarbiais su lavinimo procesu susijusiais klausimais. Pašiepiami tie tėvai, kurie planuodavo vaikų ateitį neatsižvelgdami į jų pomėgius, priverstinai deleguodami juos į pasaulietines ar bažnytines pareigybes arba drausdami pasirinkti vienuolystės kelią. Bene daugiausia dėmesio amžininkų darbuose skiriama tėvų vaidmeniui vaikų ugdymo procese. Vieningai sutariama, kad žmonos turi rūpintis namų reikalais ir vaikų iki 7 metų, ypač dukrų, kurias turi paruošti žmonos, motinos ir šeimininkės vaidmenims, auklėjimu. Vyras taip pat turi kasdien rūpintis vaikų auklėjimu ir sekti tiek sūnų, tiek dukrų ugdymo proceso eigą.

2. XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių testamentų analizė rodo, kad jie daug dėmesio skirdavo vaikų lavinimo klausimui. Šalia paveldėjimo dalykų ir įpareigojimų globoti mažamečius vaikus, rūpintis jų išlaikymu ir kraičio dukroms užtikrinimu testamentuose yra ir rekomendacijų dėl vaikų edukacijos. Buvo akcentuojama būtinybė pasirūpinti ne tik maistu, apranga ir vaikų išlaikymu, bet ir užtikrinti jiems tinkamą edukaciją. Miestiečiai užsimena ne tik apie savo atžalų ugdymą, bet išreiškia rūpestį ir dėl anūkų, dar negimusių vaikų, giminaičių ar visiškai svetimų žmonių lavinimosi. Kalbėdami apie ugdymą, jie išskiria tokias mokymosi formas: mokslus namuose, mokyklose ir vienuolynuose bei studijas aukštosiose mokymo įstaigose. Mokymosi formos paminėjimas nagrinėtuose dokumentuose susijęs su vaikų amžiumi: jei jie mažamečiai, tai daugiau kalbama apie mokslus namuose ir motinos vaidmenį šiame procese, o, jei vaikai vyresnio amžiaus, daugiau dėmesio skiriama jų mokymuisi mokyklose, gimnazijose ir universitetuose. Išsimokslinimo naudą dažniau akcentuodavo miestiečiai katalikai – jie pabrėždavo katalikiškojo ugdymo ir Šventojo Rašto žinių svarbą. XVIII a. paskutinio ketvirčio testamentuose, skirtingai nuo XVII–XVIII a. septinto dešimtmečio testamentų, akcentuojamas gerų manierų ir savybių skiepijimas bei pradinių mokslų užtikrinimas.

3. Vilniaus miestiečiai XVII a., ypač antroje jo pusėje, ir XVIII a. pradžioje savo atžalų ugdymą patikėdavo namų mokytojams, kuriais paprastai tapdavo nepasiturintys vietinės Jėzuitų akademijos studentai, tik vienas iš pedagogų buvo stačiatikių brolijos mokyklos mokytojas. Jie

ne tik privačiai mokė turtingesnių miestiečių atžalas, bet ir papildomai užsidirbdavo giedodami laidotuvėse. Tiek valdančiojo elito atstovai, tiek ir pirkliai, amatininkai bei muzikantai buvo linkę samdyti namų mokytojus. Ypač šis reiškinys buvo paplitęs XVII a. antroje pusėje, iš to laikotarpio išliko 7 žinutės. Keturi pedagogai Vilniaus akademijoje įgijo laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro laipsnį, trys iš jų tęsė studijas ir įgijo magistro laipsnį. Kiti pedagogai Vilniaus akademijoje studijavo, bet neišliko žinių apie jų čia įgytą mokslo laipsnį.

4. Pradini išsilavinimą Vilniaus miestiečiai įgydavo prie bažnyčių veikusiose pradinėse mokyklose: katalikai – Katedros ir parapijose Šv. Jono bažnyčios mokyklose, liuteronai ir evangelikai reformatai – prie jų maldos namų veikusiose mokyklose, stačiatikiai – prie Šv. Dvasios cerkvės, o unitai – prie Švč. Trejybės cerkvės veikusioje mokykloje. Mažiausiai žinių išlikę apie katalikų mokyklas lankiusius miestiečius, tačiau šaltiniuose gausiai fiksuota jų skirtų lėšų Šv. Jono bažnyčiai, todėl daroma išvada, kad jai dosniai aukoję miestiečiai ar jų palikuonys veikiausiai lankė šią pradinę mokyklą, o vėliau tęsdavo mokslus Vilniaus akademijoje ar užsienio katalikiškose mokymo įstaigose. Daugiau informacijos išlikę apie liuteronus ir evangelikus reformatus, o su brolijų ir popiežiškosios seminarijos veikla susiję šaltiniai teikia žinių apie stačiatikius ir unitus. Pradinių mokyklų ir gimnazijų auklėtiniai dažnai pasirinkdavo dvasininko kelią, tapdavo diakonais ir choristais psalmininkais, cerkvėse atlikdavo pagalbines funkcijas, taip pat dirbdavo mokytojais, dėstydavo parapijose ir vienuolynų mokyklose.

5. Iki XVIII a. vidurio Vilniaus miestiečių moterų lavinimosi galimybės palyginti su vyrais buvo gerokai mažesnės: jos apsiribodavo mokslais namuose su motinos ar su jų broliams pasamdytų mokytojų pagalba. Testamentų ir turto inventorių analizė rodo, kad mergaičių ateitis paprastai buvo siejama su santuoka ir žmonos, motinos bei šeimnininkės vaidmenimis. Tik devyniuose dokumentuose užsimenama apie dukras, įstojusias į karmeličių, dominikonų ir bazilijonių vienuolijas, kuriose jos priimdavo amžinuosius įžadus ir eidavo chorisčių, priorijų pareigas. Kadangi nuolatinė malda, dalyvavimas liturgijoje buvo neįmanomi be bažnytinių knygų, vadinas, to meto vienuolės turėjo turėti pakankamai rašymo ir skaitymo įgūdžių ir gerokai platesnį išsilavinimą nei namuose lavinamos mergaitės. Nuo XVIII a. antros pusės mergaičių lavinimosi galimybių spektras plėtėja, tačiau jų likimas ir toliau labiau siejamas su sėkminga santuoka, nes šaltiniuose nepavyko užfiksuoti miestiečių mergaičių, lankiusių pradines mokyklas ar privačius mergaičių pensionus.

Menką miestiečių moterų išsilavinimo lygį atspindi ir jų parašų išlikusiuose testamentuose analizė. Iš viso analizuoti 95 moterų testamentai, 42 iš jų sudaryti XVII a., o 53 – XVIII a. Dominuoja amatininkų sutuoktinių testamentai (18), kiek mažiau burmistrų, tarėjų ir suolininkų (11) bei pirklių sutuoktinėms (12) priklausančių testamentų, kituose nurodoma tik priklausomybė miestiečių luomui (miestietė, pilietė, patricijė) arba visiškai nėra duomenų apie

socialinę priklausomybę ar profesiją. Daugelyje testamentų (42) nėra jokių žinių apie rašymo įgūdžių turėjimą, ypač amatininkų žmonių paskutinės valios aktuose (13). Kartais nurodoma, kad testatorė nemokanti rašyti (11) arba įpareigojanti už ją pasirašyti kitus rašymo įgūdžių turinčius asmenis. 26 rašyti nemokančios miestietės vietoje parašo uždėjo tris kryželius. Tik 15 iš jų nurodė mokančios pasirašyti, tai 3 valdančiojo elito atstovės ir 3 pirklių bei 1 amatininko sutuoktinė. Šie skaičiai rodo, kad pradiniai mokslai buvo prieinami tik pasiturintiems Vilniaus miestietėms.

6. Tik dalis pradinį išsilavinimą konfesinio pobūdžio lavinimo įstaigose įgijusių miestiečių mokslus tęsdavo Vilniaus akademijoje arba žemesnio ar aukštesnio lygio mokymo įstaigose užsienyje. Mokslai kainuodavo nemažai lėšų ir atimdavo daug laiko, todėl buvo prieinami tik nedideliame miestiečių skaičiui. XVII a. antroje pusėje savivaldaus miesto dalyje gyveno kiek mažiau nei 10 000 miestiečių (vėliau jų skaičius beveik nekito), iš jų tik 432 studijavo Vilniaus akademijoje ir užsienio mokymo įstaigose (tai sudaro vos 4,3 % bendro jų skaičiaus). Studijos ir įgyti mokslo laipsniai turėjo įtakos Vilniaus miestiečių ateities karjerai, nes dauguma studijas baigusiujų vėliau užimdavo aukštas pareigas miesto savivaldos institucijose, vertėsi gydytojo ar advokato praktika, tapdavo kariškiais, gimnazijų profesoriais, vienuolynų vyresniaisiais, laikydavo vaistines, knygytus ir t. t.

Vilniaus miestiečiai mokėsi iš viso 22 užsienio mokymo įstaigose. Gausiausiai studijuota artimiausiuose Krokuvos (197 imatrikuliacijos) ir Karaliaučiaus (81) universitetuose, populiarios tarp miestiečių buvo žemesnio lygio mokymo įstaigos – unitiškoji Branevo seminarija (40), protestantiškos Gdansko (41), Elbingo (15) ir Torunės (22) gimnazijos Karališkojoje Prūsijoje, katalikiškoji Zamostės akademija (55). Daugiausia imatrikuliacijų atlikta XVII a. (418), ypač pirmoje jo pusėje, pagal jų skaičių pirmąja Krokuvos (176) ir Karaliaučiaus (58) universitetai, Gdansko (40), Elbingo (15) ir Torunės (22) gimnazijos, Zamostės akademija (52), keli miestiečiai pasirinko studijas Paduvos (10), Ingolštato (6) ir kitose mokymo įstaigose. XVIII a. imatrikuliacijų skaičius sumažėjo (iki 87), dažniau mokyta Braneve (26), Karaliaučiuje (23) ir Krokuvoje (21), pavieniai miestiečiai vykdavo į Vokietijos mokymo įstaigas (Tiubingenas – 6 ir kt.).

7. Lyginant miestiečių išsimokslinimą XVII ir XVIII a., pastebimi pakilimo ir nuosmukio laikotarpiai. XVII a. pradžioje Vilniaus miestiečiai aktyviai dalyvavo stačiatikių ir unitų brolių mokyklų veikloje, testamentuose teikė plačias rekomendacijas dėl vaikų edukacijos, paminėdavo apie vaikams samdytus mokytojus, studijas Vilniaus akademijoje ir užsienio aukštosiose mokyklose bei čia įgytus mokslo laipsnius. Tai rodo, kad XVII a. miestiečiai suvokė gero išsimokslinimo svarbą jų vaikams ir jo įtaką ateityje užimsimoms pareigoms, profesijai. XVII a. pab. – XVIII a. pirmoje pusėje dėl karų, maro epidemijų, gaisrų, įsiviešpatavusio

agrarinio ūkio, amatų ir prekybos nuosmukio, miestiečių katalikų išstūmimo iš vidaus rinkos, infliacijos ir kt. priežasčių testamentuose yra mažiau žinučių, susijusių su vaikų ugdymu, jų turinys trumpėja, retai užsimenama apie atžalų studijas užsienyje, o ir pačių studijuojančių vilniečių skaičius smarkiai sumažėja (apie 80 %). XVIII a. paskutiniame ketvirtyje dėl prasidėjusio Vilniaus ekonominio gyvenimo atsigavimo ir pirklių bei amatininkų materialinės padėties pagerėjimo, miestiečių politinio susidomėjimo, Edukacinės komisijos rūpinimosi mokymu, Apšvietos idėjų sklidimo vėl daug dėmesio skiriama deramos vaikų edukacijos užtikrinimui. Miestiečiai teikdavo ne tik plačius nurodymus dėl vaikų ugdymo, bet ir numatydavo tam lėšų, paskirdavo įtakingus globėjus, kurių pareiga buvo tuos pinigus kontroliuoti ir užtikrinti gerą globojamų vaikų išsilavinimą.

1 priedas

Vilniečių studentų užsienio mokymo įstaigose sąrašas¹²³⁹

1. **ABRAMOVIEZ Joh.**, Wilna–Lithvan, 1707 12 30, Karaliaučius.
2. **ADAMOWICZM Stanislaus Petri**, d. Vilnensis, 1687, Zamostė.
3. **ADAMOWSKY Joannes Michaelis**, d. Vilnensis, 1658, Zamostė.
4. **AKARD Elias**, Wilna, 1779 10 12, Berlynas.
5. **AKORD Abrahamus Samuel**, Wilna, 1782 11, Berlynas.
6. **ALEXYHNOWYC Thomas Petri**, d. Viln., 1636, Krokuva.
7. **AUDZIEWICZ Sam.**, Wilna–Litwan, 1671 10 11, Karaliaučius.
8. **BALDEWAN (BALDEWIN) Martin**, Wilda–Lithuan, 1673 06 19, Karaliaučius;
1674 04 21, Karaliaučius.
9. **BALINSKI Nicolaus Valentini**, d. Vilnensis, 1606 06 03, Krokuva.
10. **BANKOWSKY Benedictus Adami**, d. Viln., 1636, Krokuva.
11. **BARANOUJUS Matthias**, Wilnensis, 1619 08, Gdanskas.
12. **BARANOWIC Simeon**, Vilnensis, 1633 09 05, Branevas.
13. **BARANOWITZ Mich.**, Vilnensis, 1658 02 08, Karaliaučius.
14. **BARBASZOWSKI Jacobus Petri**, d. Vilnensis, 1634, Zamostė.
15. **BARDUUS Jacobus**, Wilnensis, 1611 10 23, Branevas (kongregacijos narys).
16. **BASILIDES Laurentius**, Vilnensis, 1614 08, Gdanskas.
17. **BEER Leon**, Wilna in Litauen, 1765 12 16, Berlynas.
18. **BEMOWSKY Mathias Casimirus Christopheri**, d. Vilnensis, 1640, Zamostė.
19. **BENGEN von Sam.**, Vilna–Lithuan, 1708 12 21, Karaliaučius.
20. **BERNATOUSKI Stephanus Matthaei**, d. Viln., 1610 12 02, Krokuva.
21. **BIENIEWSKI Andr.**, Wilda–Polon, 1743 01 22, Karaliaučius.
22. **BILDUCIUS Gasparus**, Lithuanus (Samuelio Sapiegos pedagogas), 1607, Branevas
(kongregacijos narys).
23. **BILDUCIUS Thomas**, Lithuanus, 1600, Branevas (kongregacijos narys).
24. **BILDZIKOWIC Nicolaus Thomae**, d. Viln., 1632, Krokuva.
25. **BLAŻEWICZ Fabianus**, Litanus dioc. Vilnensis, 1719 09 26, Branevas.
26. **BIRUSCONIUS (BIRUSCAUIUS) Paulus**, Vilnensis Lithvanus, 1601 11 24,
Heidelbergas; Wilnensis, 1616 09 11, Karaliaučius;

---

¹²³⁹ Sąraše pateikiama studento pavardė ir vardas, kilmėvardis, imatrikuliacijos data ir studijų vieta.

27. **BOLL Reinholdus Beurlinus**, Wilensis, 1671, Tiubingenas.
28. **BORAWSKI Samuel**, Vilnae, 1629 03 06, Torunė.
29. **BOSIUS Geo.**, Vilna–Lithuan, fratres pauperi, 1659 09 22, Karaliaučius; 1665 11 02, Karaliaučius; 1672, Altdorfas.
30. **BOSIUS Jon.**, Vilnen., Lithuan, 1659 09 22, Karaliaučius.
31. **BOSSA Daniel**, Vilnensis, 1622, Torunė.
32. **BOUCHNER Nicolaus**, Vilna–Lithuanus, 1691 10 25, Karaliaučius; 1705, Leidenas.
33. **BOYM Pawel Konstanty**, iš Lvovo, 1630, Krokuva; 1635 11, Paduva.
34. **BRAZYC Josaphat**, 1661 01 06, Branevas.
35. **BREWERUS Andr.**, Wilda–Lithuan., 1699 06 29, Karaliaučius.
36. **BRZOSOWSKY Joannes Matthiae**, d. Viln., 1628, Krokuva.
37. **BUBCOWIETZ Tobias**, Vilnensis Litvanus, 1613, Torunė.
38. **BUTKIEWICZ Cas.**, Vilna, 1703 09 17, Branevas.
39. **CAMPO Gabriel Georgii**, d. Viln., 1633, Krokuva.
40. **CEDROWSKY Joannes Joannis**, 1636, Krokuva.
41. **CEDROWSKY Stephanus Joannis**, d. Viln., 1636, Krokuva.
42. **CEHRACZKI Martinus Joannis**, d. Viln., 1612 06 05, Krokuva.
43. **CHLEWINSKI Joannes Jacobi**, d. Viln., 1632, Krokuva.
44. **CHMIELEWSKI R. D.**, Vilna, 1741 09, Branevas.
45. **CHRAPOWICKY Thomas Eustachii**, d. Viln., 1633, Krokuva.
46. **CHRECHOROWICZ Stanislaus Gasparis**, d. Viln., 1635, Krokuva.
47. **CHREPTOWICZ Carolus Iacobi**, pal. Viln., 1733, Krokuva.
48. **CIBO Tiburtius Fulvii**, Itali, d. Viln., 1621, Krokuva.
49. **CIEPLINSKI Stanislaus Joannis**, d. Viln., 1610, Krokuva.
50. **CLESSIUS David**, Wilensis, 1618, Tiubingenas.
51. **CONRADUS Corolko**, Wilnensis, 1614 08, Gdanskas.
52. **COSMINIUS Simon**, Vilnensis, 1607 11, Gdanskas.
53. **CRASSNOWITZKI Zacharias**, Lithuanus, 1615 08, Gdanskas.
54. **CRASNOVTZIUS Matthias**, Lithvanus, 1636 01, Gdanskas.
55. **CREPOWICZ Joach.**, Vilna, 1741 09, Branevas.
56. **CUNOVIUS Caleb**, Wilnense–Lithvani, 1648 07, Gdanskas.
57. **CUNOVIUS Josua**, Wilnense–Lithvani, 1648 07, Gdanskas.
58. **CYESTOWSKY Hieronymus Jacobi**, d. Viln., 1631, Krokuva.
59. **CZARNOWICKJ Paulus Nicolai**, d. Viln., 1632, Krokuva.

60. **CZARNOWSKJ Hieronymus Martini**, d. Viln., 1623, Krokuva.
61. **CZYS Jos.**, Viln. Litanus, 1699 09 20, Branevas.
62. **DANISZEWSKI Sylwester**, d. Vilnensis, 1747 09 08, Branevas.
63. **DAREWSKI Vincentius Alexandri**, palat. Vilnensis, 1664, Zamostè.
64. **DÂMBROWSKI Jos.**, Viln., 1727 10 09, Branevas.
65. **DEMER Michael**, Wilnensis, 1589 03 15, Karaliaučius.
66. **DENHOFF a Gerhard**, Wilna, Polonus, 1780 09, Gdanskas.
67. **DEPTAŁA Albertus Joannis**, Vilnensis, 1617, Zamostè.
68. **DEWNEROWICZ Cas.**, Viln., 1742, Branevas.
69. **DEWNEROWICZ Jos.**, Viln., 1742, Branevas.
70. **DIGON Petrus Thomae**, d. Viln., 1627, Krokuva.
71. **DITTMAN Andr.**, Wilda–Littuan., 1689 11 29, Karaliaučius.
72. **DITTMAN Jac. Wolfgang.**, Vilnen., 1686 07 17, Karaliaučius.
73. **DITTMANUS Dav.**, Vilnen, Littvan, 1691 10 25, Karaliaučius.
74. **DOLMATH ISAYKOWSKY Joannes Joannis**, d. Viln., 1636, Krokuva.
75. **DOLSKY Nicolaus Procopii**, d. Viln., 1628, Krokuva.
76. **DOLSKY Paulus Procopii**, d. Viln., 1628, Krokuva.
77. **DOMASLAWSKI Stanisl.**, Vilna–Lithuan., 1707 08 22, Karaliaučius.
78. **DOROFIEWITZ Gabrielus Bolotinus**, 1681 12 15, Karaliaučius.
79. **DOROFFOWICZ Joahannes**, Wilnensis, 1638, Torunè.
80. **DOROPHEOWICZ Procopius**, Vilnensis Lithvanus, 1635 12, Gdanskas.
81. **DOROPHEOWITZ Petrus**, Vilna Lithvanus, 1641 11, Gdanskas.
82. **DOWGIERTH Michael Andreae**, d. Viln., 1642, Krokuva.
83. **DROSLEWICZ Joannes Stephani**, d. Viln., 1641, Krokuva.
84. **DUBINA Paulus Theodori**, d. Viln., 1632, Krokuva.
85. **DUNIN DE SKRZYNNNO Marianus Sigismundus**, pal. Viln., 1733, Krokuva.
86. **EGGERT ab David**, Vilnen. Litan., 1673 04 25, Torunè; 1675 10 18, Karaliaučius.
87. **ENDEN von Andr.**, Vilnen, 1654 06, Gdanskas; 1657 06 13, Karaliaučius.
88. **ENGELBRECHT Bonaventura**, Vilna–Lithuanus, 1641 01, Gdanskas.
89. **ENGELBRECHT Wilhelmus**, Wilnensis, Lithvanus, 1639 02 29, Karaliaučius.
90. **ERXLEBEN Stephanus**, Vilna–Lithuanus, 1644, Torunè; 1644 09 07, Karaliaučius.
91. **EYMUNDO Casimirus Thomae**, d. Vilnensis, 1647, Zamostè.
92. **FALGELL Lud.**, Viln., 1746, Branevas.
93. **FILIMANOWICZ Michael**, d. Vilnensis, 1676, Zamostè.
94. **FLOTT von der Martin.**, Vilna–Lithuan., 1689 04 22, Karaliaučius.

95. **FRACKOWIC RUDZINSKI Theodatus Christophorus Nicolai**, d. Viln., 1635, Krokuva.
96. **FRIGIUS Johannes**, Vlnensis, 1654, Torunė.
97. **FRISIUS Johannes**, Wilna, Lithvanus, 1655 02, Karaliaučius.
98. **GADANOWICZ Christopherus Petri**, distr., Vlnensis, 1646, Zamostė.
99. **GASOWSKY Stephanus Matthaei**, d. Viln., 1633, Krokuva.
100. **GASZYNSKI Michael Alexandri**, d. Viln., 1738, Krokuva.
101. **GAVLOWICKY Stanislaus**, Vlnensis, 1625 05 26, Elbingas.
102. **GAWŁOWICKI Jan**, fil. ir teol. dr., 1621, Paduva.
103. **GAWŁOWICKI Marcin**, dominikonas, iš rusų provincijos, 1678, Paduva.
104. **GAWŁOWICKI Szymon**, fil. ir med. dr., 1634, Paduva.
105. **GEBEL Jacobus**, Vilna–Lithvanus, 1649 01, Gdanskas.
106. **GEBELIUS Petrus**, Vlnensis, 1651 07, Gdanskas; 1653, Torunė.
107. **GEORGI Christoph.**, Vilnen., 1660 04 21, Karaliaučius.
108. **GERSON Jacobus**, Vlnensis, 1623 10, Gdanskas; Vilna Lithuanus, 1627 09 11, Leidenas.
109. **GIBEL Johannes**, Lituanus, Vlnensis, 1631 05 24, Karaliaučius; 1633, Leidenas.
110. **GIBELIUS (GIBELLI) Jacobus**, Vlnensis, 1616 08 08, Elbingas; 1619, Altdorfas.
111. **GIBELLI Thomas**, Vlnenses, 1616 08 08, Elbingas.
112. **GIEDROYC de Anton.**, Wildavien., 1791 10 14, Karaliaučius.
113. **GIZEL Alexander Theodori**, d. Viln., 1631, Krokuva.
114. **GIZEL (GIZIEL) Eustachius Theodori**, Wlnensis, 1621, Zamostė; 1633, Krokuva.
115. **GOBELIUS (GEBELIUS) Christophorus**, Neoburgo–Vilnen, 1651 06 28, Karaliaučius; Litvanus Wildensis, 1661 09, Rostokas.
116. **GOBELIUS Petrus**, Vlnensis, 1651 06 28, Karaliaučius; 1655 02, Karaliaučius.
117. **GONYECKY Gregorius Alberti**, d. Viln., 1630, Krokuva.
118. **GORDON Aaron**, Vilnen., 1761 12 30, Karaliaučius.
119. **GORSKI Casimirus Ioannis**, d. Viln., 1721, Krokuva.
120. **GRAZEVSKY Jon.**, Vilnen., 1712 10 10, Karaliaučius.
121. **GRAZILEWICZ Michael Laurentii**, d. Vlnensis, 1638, Zamostė.
122. **GRĄDZKI Martinus Francisci**, ex pal. Viln., 1770, Krokuva.
123. **GREGOROWICZ Alexander Gregorii**, d. Viln., 1615 09, Krokuva.
124. **GREKOWICZ Policarpus**, Vlnensis, 1631 01, Branevas.

125. **GRODECKI Eustachius Matthaei**, palat. Vilnensis, 1664, Zamostė.
126. **GRODZINSKI Petrus Casimiri**, d. Viln., 1627, Krokuva.
127. **GROTKOWSKI Paulus Josephi**, d. Viln., 1638, Krokuva.
128. **GRUNINGER Christoph David**, Wilensis, 1726, Tiubingenas.
129. **HAMPE Geo.**, Vilna-Lithuan., 1689 06 11, Karaliaučius.
130. **HELLER Eberhardus Ludovicus**, Wilensis, 1754, Tiubingenas.
131. **HERMANNIDES Rutgerius**, Vilna, Lithuanus, 1643, Leidenas.
132. **HILSENWECK Albertus**, Vilnensis, Lithvanus, 1621 04 27, Torunė.
133. **HISENROCK Albertus**, Vilnensis, 1617, Karaliaučius.
134. **HODESSOWICZ Alexander Adami**, d. Viln., 1626, Krokuva.
135. **HOLZING Johannees**, Wilensis, 1614, Tiubingenas.
136. **HOŁOWNIA Antonius Eliae**, d. Viln., 1733, Krokuva.
137. **HOYBUTOWICZ Hieronymus Nicolai**, d. Viln., 1627, Krokuva.
138. **HYLBERTUS Paulus Georgii**, d. Viln., 1635, Krokuva.
139. **IASTRZEMBSKI Simos Thaddaei**, Vilnensis, 1755, Krokuva.
140. **IBRANSKY Casimirus Joannis**, d. Viln., 1636, Krokuva.
141. **IWANOWITZ Stephanus**, Vilnensis, 1614 08, Gdanskas.
142. **IWANOWITZ Zacharias**, Vilnensis, 1614 08, Gdanskas.
143. **IWASZKOWICZ Albertus Petri**, d. Viln., 1616 02, Krokuva.
144. **JAGODOWICZ Adamus Petri**, d. Vilnensis, 1687, Zamostė.
145. **JANKIEWICZ Mich.**, Viln., 1707 06 03, Branevas.
146. **JAWORSKI Ioannes Blasii**, d. Viln., 1762, Krokuva.
147. **JEDRZEIOWSKY Joannes Jacobi**, d. Viln., 1626, Krokuva.
148. **JENSEN Martinus**, Vilnensis, 1654 10 17, Elbingas.
149. **JOSEPHOVITZ Basilius**, Vilnenses Lithvani, 1648 08, Gdanskas.
150. **JOSEPHOVITZ Gregorius**, Vilnenses Lithvani, 1648 08, Gdanskas.
151. **JUNDZIEL Chrysostomus Alexandri**, d. Viln., 1628, Krokuva.
152. **JUNDZIEL Samuel Alexandri**, d. Viln., 1628, Krokuva.
153. **KALINOWSKY Adalbertus**, Vilnensis Lithvanus, 1649 08, Karaliaučius.
154. **KAMECKI Simon Petri**, d. Viln., 1632, Krokuva.
155. **KANONOWICZ Simeon**, Vilnensis Litvani, 1621 11 05, Torunė.
156. **KANYECKY Casimirus Eustachius Petri**, d. Viln., 1636, Krokuva.
157. **KAPLON Albertus Antonii**, Lithuanus d. Viln., 1615, Krokuva.
158. **KARLOWICZIUS Johanes**, Vilnensis Lithvanus, 1619 6 22, Heidelbergas.
159. **KERSTEN Reinholdus**, Wilenesis Polonus, 1647 10, Rostokas.

160. **KLECZKOWSKI Ioannes Alberti**, d. Viln., 1723, Krokua.
161. **KLECZKOWSKI Michael**, d. Viln., 1725, Krokua.
162. **KLEFGIUS Michael**, Vilna-Lithvanus, 1646 11 15, Karaliaučius.
163. **KLEPACKY Michael Nicolai**, d. Viln., 1627, Krokua.
164. **KLOSTOWSKJ Martinus Josephi**, Vilnensis, d. Viln., 1619, Krokua.
165. **KLOTZ Mich.**, Vilna-Lithvan., 1726 08 23, Torunè; 1733 03 24, Karaliaučius.
166. **KNOBLOCH Mich. Ludov.**, Wilda-Lithuan, 1728 08 17, Karaliaučius.
167. **KOCHANSKI Stephanus Jacobi**, palatinatus Vilnensis, d. Viln., 1637, Krokua.
168. **KOCIUSZEWSKI Stanislaus Andreae**, palat. Vilnensis, 1698 11 02, Zamostè.
169. **KOLACZKOWSKI Stanislaus Joannis**, d. Viln., 1637, Krokua.
170. **KOLAKOUSKI Josephus Gregorij**, d. Vilnensis, 1605 04 20, Krokua.
171. **KOLZERUS Sigism.**, Vilna-Litvan., 1657 11 12, Karaliaučius.
172. **KOMAR Hieronymus Alexander Christophori**, d. Viln., 1639, Krokua.
173. **KOMAR Wladislaus Casimirus Christophori**, d. Viln., 1639, Krokua.
174. **KONONOWIC Joannes Isaaci**, d. Wilnensis, 1621 11 09, Torunè; 1628, Zamostè; 1632, Krokua.
175. **KONONOWICZ Gregorius**, Vilnensis, 1610 06, Gdanskas.
176. **KORDZINSKI Petrus Michaelis**, d. Viln., 1722, Krokua.
177. **KOREYWA Joannes Alberto**, d. Viln., 1630, Krokua.
178. **KOROTKIEWICZ Joannes Theodori**, d. Viln., 1639, Krokua.
179. **KOß Jacobus**, fratres Willnenses, 1686 08 12, Elbingas.
180. **KOß Wilhelmus**, fratres Willnenses, 1686 08 12, Elbingas.
181. **KOSTKIEWICZ Gabriel**, ex palat. Vilnensi, distr. Grodnensi, d. Vilnensi, 1760, Zamostè.
182. **KOZACZENKO Justinus**, Lituanus, d. Vilnensis, 1708 09 23, Branevas.
183. **KOZACZENKO Matthaeus**, ord. S. Basilii M., Lithuanus, d. Vilnensis, 1702 09 22, Branevas.
184. **KRAJEWSKI Sigismundus Sigismundi**, d. Viln., 1632, Krokua.
185. **KRAKOW Casimirus Reginaldi**, d. Viln., 1640, Krokua.
186. **KREPTOWIC Georgius Georgii**, d. Viln., 1635, Krokua.
187. **KROSNIUEICIUS Joannes Matthiae**, distr. Vilnensis, 1606, Zamostè.
188. **KRZCZANOWICZ Joannes Adami**, palat. Vilnensis, 1656, Zamostè.
189. **KUBINSKI Iosephus Matthaeci**, d. Viln. 1721, Krokua.
190. **KUCZYNSKI Joannes Petri**, d. Viln., 1632, Krokua.
191. **KUDZICZOWSKY Hieronymus Joannis**, d. Viln., 1628, Krokua.

192. **KUL Vladislaus Joannis**, palat. Vilmensis, 1667, Zamostė.
193. **KUMIENIECZKI Joannes Gregory**, d. Vilmensis, 1601 04 02, Krokuva.
194. **LABESKY Joannes**, Wilmensis, 1639, Torunė.
195. **LANICKI Bartholomaeus Francisci**, pal. Viln., 1755, Krokuva.
196. **LEBIODOY Alexander Joannis**, d. Viln., 1636, Krokuva.
197. **LENSKI Andreas**, Vilmensis, 1621, Torunė; 1621 09 11, Karaliaučius.
198. **LENSKI Johannes**, Vilmensis, Lithuanus, 10 gr., 1610 01 21, Karaliaučius.
199. **LETOVIR (LITTAW) Constantinus Matthiae**, d. Viln., 1637, Torunė; 1637 11 12, Elbingas; 1642, Krokuva.
200. **LETTAU (LITTAW) VORBECK Matthias**, 1605 08, Gdanskas; 1614 04 19, Paduva; 1655 02, Karaliaučius.
201. **LEUICKY Joannes Matthiae**, d. Viln., 1627, Krokuva.
202. **LEWICKI Gabriel Georgii**, d. Viln., 1641, Krokuva.
203. **LEWONICZ Andreas Stanislai**, d. Viln., 1639, Krokuva.
204. **LEŚZKI Andreas Joannis**, d. Viln., 1620, Krokuva.
205. **LIMONT Casimirus Nicolai**, d. Viln., 1631, Krokuva.
206. **LIMONT Martinus Nicolai**, d. Viln., 1631, Krokuva.
207. **LITTHAW VORBECK Johannes**, Lithvanus, 1649 03, Gdanskas.
208. **LOPNERUS Hiob**, Vilmensis, 1607 06 16, Karaliaučius.
209. **LOPNERUS (LEPNERUS) Urbanus (Urbas)**, Vilmensis, 1607 06 16, Karaliaučius; 1612, Vitenbergas.
210. **LWOWICZ Josue Andreas Danielis**, d. Viln., 1615, Krokuva.
211. **ŁADZIK Bartholomaeus Martini**, d. Viln., 1633, Krokuva.
212. **MACHNOWICZ Michaelis Martiani**, d. Vilmensis, Lithuanus, 1650, Zamostė.
213. **MACIEIOUIC Stanislaus Joannis**, Vilmensis, 1642, Zamostė.
214. **MADEIOWICZ Nicolaus Alexandri**, d. Vilmensis, 1687, Zamostė.
215. **MAIER Joannes Joannis**, d. Viln., 1620, Krokuva.
216. **MANIKOWSKI DE KRANIKI Simon Stephani**, d. Wilmensis, 1620, Zamostė.
217. **MARIN Arnoldus**, Vilmensis, 1616 03 10, Karaliaučius; 1621 01 12, Torunė; 1621 07 12, Karaliaučius.
218. **MARKIEWIC Stanislaus Simonis**, d. Viln., 1626, Krokuva.
219. **MEIER Michael**, Lithuanus, 1618 10 29, Heidelbergas.
220. **MEIER Simon**, Vilmensis, 1617 12 18, Elbingas.
221. **MEIERUS Johannes**, Vilmensis, 1615 08, Gdanskas.
222. **MELCHIORINI Joannes Joannis**, palat. et d. Vilmensis, 1728, Zamostė.

223. **MEZERYCZ Joh.**, Vilnen., 1718 11 18, Karaliaučius.
224. **MICHAELOWIZ Adamus**, Vilnensis, 1608 08 26, Branevas.
225. **MICHNOWICZ Joannes Gasparis**, d. Viln., 1641, Krokuva.
226. **MIELINSKI Casimirus Joannis**, d. Viln., 1627, Krokuva.
227. **MIESKOSKY Lanrentius Alberti**, d. Viln., 1632, Krokuva.
228. **MIGURA Stephanus Andreae**, distr. Vilnensis, 1645, Zamostė.
229. **MIGURA Stephanus Michaelis**, d. Vilnensis, juratus, 1645, Zamostė.
230. **MIKOŁAIEWICZ Thomas Staephani**, palat. Vilnensis, 1682 09 16, Zamostė.
231. **MILEWSKI Adamus Matthiae**, d. Viln., 1610 07 18, Krokuva.
232. **MINKOWSKY Martinus Samuelis**, d. Vilnensis, 1640, Zamostė.
233. **MITKOWSKI Petru Stanislai**, palat. Vilnensis, 1689, Zamostė.
234. **MOLLERUS Hinricus**, Vilna-Lithvanus, 1625 06 13, Karaliaučius.
235. **MOLLERUS Paulus**, Vilna-Lithvanus, 1623 08 30, Karaliaučius; 1625 04 07, Karaliaučius; filosofijos ir medicinos daktaras, 1638, Paduva; med. dr., 1655 02, Karaliaučius.
236. **MOLLERUS Petrus**, Vilnensis Lithuanus, 1628, Vitenbergas.
237. **MOWCZNOWSKY Franciscus Gregorii**, d. Viln., 1635, Krokuva.
238. **MÜLLER Petrus**, Vilnensis, 1619 08 02, Elbingas.
239. **MUSNICKI Dav.**, Viln., 1706 11 20, Branevas.
240. **NAUGART Michael**, Vilna-Lithuanus, 1707 08 22, Torunė.
241. **NIEKRASZOWICZ Isidorus Gregorii**, d. Vilnensis, 1636, Zamostė.
242. **NIEUEROSKI Georgius**, Polonus, Vilnensis, 1618, Leidenas.
243. **NOWAKOWSKI Jacobus Casparis**, d. Vilnensis, 1604 05 28, Krokuva.
244. **NYEZABITOWSKY Nicolaus Joannis**, d. Viln., 1631, Krokuva.
245. **NYNNINSKY Samuel Matthaeci**, d. Viln., 1642, Krokuva.
246. **OBUGIEL Gregorius**, Wilnensis Lithuanus, 1603 12 16, Ingolštatas.
247. **OHURCEWICZ Januarius**, ord. D. Basilii M., natione Lithuanus, patria Vilnensis in dioecesi Vilnensi, 1682, Branevas.
248. **OLIZAROW (OLIZAROVIVS) Alexander**, Polen, iur. et medic. stud., 1641 10 22, Ingolštatas; 1644, Ingolštatas (Doctorem der Rechte); 1666 01, Gdanskas; 1674 10, Rostokas.
249. **OLSZENICA Theophilus**, diaconus ordinis S. Basilii, Vilnensis, 1614 10 22, Branevas.
250. **ORBICKI Jacobus Pauli**, palat. Vilnensis, 1680, Zamostė.
251. **ORDINYCA Andreas Gregorii**, d. Viln., 1636, Krokuva.

252. **ORLOVIUS Joh. Andr.**, Vilna-Lithuan, 1752 03 19, Karaliaučius; 1765 11 04, Karaliaučius.
253. **ORLOWSKI Georgius Joannis**, d. Viln., 1610, Krokua.
254. **OSIANDER Joh. Godofr.**, Wilensis, 1732, Tiubingenas.
255. **OTTHO Matthesius**, Pastor Wilnensis, 1655 02, Karaliaučius.
256. **PALECKI Joannes Martini**, d. Viln., 1627, Krokua.
257. **PAPRICZKI Adamus Stephani**, d. Viln., 1613 03 14, Krokua.
258. **PASCHEWIC Gregorius Joannis**, d. Viln., 1631, Krokua.
259. **PASCOUCIUS Lucas**, Vilnensis, 1607 08, Gdanskas.
260. **PAWLOWSKJ Joannes Stanislai**, d. Viln., 1616, Krokua.
261. **PAWLOWICZ Cas.**, Viln., 1706 12 29, Branevas.
262. **PAWLOWICZ Joa.**, Viln., 1706 12 29, Branevas.
263. **PERLEG Johannes**, Wilnensis, 1651 07, Gdanskas.
264. **PERLIUS Johannes**, Vilna-Lithvanus, 1655 10 23, Karaliaučius.
265. **PEUSKI Joannes Joachimi**, distr. Vilnensis, 1605, Zamostė.
266. **PHILIPPIDES Isaias Theodori**, d. Viln., 1625, Krokua.
267. **PHILIPPOWITZ Johannes**, Vilnensis, 1614 08, Gdanskas.
268. **PIASECKIY Hieronymus Pauli**, d. Viln., 1630, Krokua.
269. **PIECZKOWSKI Thomas Martini**, d. Viln., 1628, Krokua.
270. **PIENCZYKOWSKY Wladislaus Alberti**, d. Viln., 1635, Krokua.
271. **PIETKIEWITZ Samuel**, Vilnensis Lithvanus, 1638 05 04, Karaliaučius.
272. **PIOTRASZEWICZ Simon Petri**, sacerdos proth. d. Viln., 1633, Krokua.
273. **PIOTROWICZ Silvester**, Ruthenus dioc. Vilnensis, 1716 10 09, Branevas.
274. **PIOTROVSKY Albertus Joannis**, d. Vilnensis, 1639, Zamostė.
275. **PIOTROWSKI Theodorus Adami**, distr. Vilnensis, 1646, Zamostė.
276. **PIOTROWSKJ Lucas Balthasaris**, d. Viln., 1624, Krokua.
277. **PLEHWE Jac. Frdr.**, Wilna-Lithuan., 1780 03 18, Karaliaučius.
278. **PODLUBINSKI Stanislaus Matthaei**, d. Viln., 1610, Krokua.
279. **POHL Wilhelmus**, Vilnensis, Lithvanus, 1636 04 16, Karaliaučius.
280. **POKLEWSKY Joannes Gabrielis**, d. Viln., 1636, Krokua.
281. **POKOY Esaias Philippi**, Wilnensis, 1621, Zamostė.
282. **POLEWSKO Demetrius**, d. Viln., 1625, Krokua.
283. **POLONUS Samuel**, Vilna Lithuan., 1794 10 08, Karaliaučius.
284. **POLUBYNSKY Joannes Eustachii**, d. Viln., 1630, Krokua.
285. **POMEAN PESAROVIVS Johannes Jacobus**, Vilna Lithuanus, 1689 09 30,

- Karaliaučius.
286. **POMEAN PESAVORIUS Vladisl. Sigismund.**, Vilnens., 1710 04 10, Karaliaučius.
287. **POTKANSKJ Christophorus Alberti**, d. Viln., 1623, Krokua (promotore Reinero Bachouio, utriusque iuris doctore et ethices professore).
288. **PRUS Esais**, Vilnensis, 1614 05 17, Elbingas.
289. **PRUSS Lucas**, Vilnensis, 1605 05, Gdanskas.
290. **PRUSSUS Adamus Girtwil**, Vilnensis (hum. Gramm), 1714-1715, Breslavas (Leopoldina).
291. **PRZEDZECH Ign.**, Viln., 1742, Branevas.
292. **PRZEMIENIECKI Anton**, Vilna-Lithuan., 1779 10 14, Karaliaučius.
293. **PUCILOWSKI Patrus**, d. Viln., 1776, Krokua.
294. **QUINTA Stanislaus Martini**, Lithuanus Vilnensis, 1626, Krokua.
295. **RADNAK Stanislaus Nikcolai**, d. Viln., 1636, Krokua.
296. **RADZIEIOWSKI Stephanus Matthiae**, d. Viln., 1639, Krokua.
297. **RADZIMINOWICZ Matthias Stanislaus Jacobi**, d. Viln., 1632, Krokua.
298. **RADZIMINSKI Jacobus Joannis**, d. Vilnensis, 1605 07, Krokua.
299. **RAIECZKI Constantinus Alberti**, d. Viln., 1639, Krokua.
300. **RECHT Martinus**, Vilnensis, 1614 05, Gdanskas.
301. **RIGIELSKI DE RYGIEL Jacobus Martini**, d. Vilnensis, 1600, Krokua.
302. **RINCK Christ. Fr.**, Villensis, 1778, Tiubingenas.
303. **ROMANOWICZ (ROMANOWSKI) Stanislaw Leopold**, iš Vilniaus, 1669 10 13, Paduva; 1670 04 21, Bazelis.
304. **ROŚLAWIEC Lucas Joannis**, palat. Vilnensis, 1683 04 29, Zamostė.
305. **ROŻYCKI Melchior Stephani**, Vilnensis, d. Viln., 1608 03 13, Krokua.
306. **RUCZKY Joannes Joannis**, d. Viln., 1617, Krokua.
307. **RUDOMIC Basilius Joannis**, distr. Vilnensis, Professor Academiae, 1656 eiusdem rector 1630, Zamostė.
308. **RUMMELIN Johannes Carolus**, Wilensis, 1603, Tiubingenas.
309. **RUTTICH Mich.**, Vilna-Lithuan., 1708 10 29, Karaliaučius.
310. **RYBICKI Ign.**, Viln., 1737 09 02, Branevas.
311. **RYBICKI Jos.**, Vilnens., 1728 09 01, Branevas.
312. **RZEPNICKY Johannes**, Wilnensis, 1649, Torunė.
313. **SADŁOWSKI Helias Martini**, d. Vilnensis, 1658 03 06, Zamostė.
314. **SATOWIC Stanislaus Matthiae**, d. Viln., 1625, Krokua.

315. **SCHENCKLE Joan. Georgius**, Wilensis, 1671, Dilingenas.
316. **SCHICZIK Lucas**, Vilnensis Litvani, 1621 11 05, Torunè.
317. **SCHILLERUS Joh.**, Vilnen Littvan, 1691 10 25, Karaliaučius.
318. **SCHNURMIUS Adamus**, Wilensis, 1601, Tiubingenas.
319. **SCHRODERUS Andreas**, Vilnensis Litvanus, 1652 06 12, Elbingas.
320. **SCZWONCCZKI Laurentius**, d. Vilnensis, 1605 07, Krokuva.
321. **SESTRENTIUS Patrus**, Vilnensis Lituanus, 1607 02 12, Heidelbergas.
322. **SIENCYTOWICZ Nicolaus**, Vilnensis Lithvanus, 1622 07 01,
Elbingas.
323. **SIMONAUJUS Michael**, Vilnensis Lituanus, 1608 10 12, Karaliaučius.
324. **SKIBICZKJ Nicolaus Matthiae**, d. Viln., 1616, Krokuva.
325. **SKIRON Adamus Ioannis**, pal. Viln., 1751, Krokuva.
326. **SLIWINSKY Andreas Alberti**, d. Vilnensis, 1647, Zamostè.
327. **SLONSKI Jacobus Casimirus Adami**, d. Viln., 1639, Krokuva.
328. **SLOWANSKI Albertus Joannis**, d. Wiln., 1619 02 05, Krokuva.
329. **SMOGORZOWSKI DE SMOGORZOW Jacobus Stanislai**, d. Vilnensis, 1603
05 07, Krokuva.
330. **SOLOKAI Stanislaus**, Lituanus, 1601 11 20, Branevas.
331. **SRÖDER Bartholome**, aus der Wilda, 1600 10 21,
Elbingas.
332. **STACHOWSKY Michael Joannis**, d. Viln., 1633, Krokuva.
333. **STACHOWSKY Stanislaus Joannis**, d. Viln., 1633, Krokuva.
334. **STARZYNSKI Ignatius Thomae**, d. Viln., 1757, Krokuva.
335. **STARZYNSKI Thomas**, bibliopola Vilnensis, 1737, Krokuva.
336. **STASZOWSKI Adam Joannis**, d. Viln., 1635, Krokuva.
337. **STEFANOWICZ Innocentius**, natione Lituanus, patria Vilnensis, in d. Vilnensi,
1683 03 25, Branevas.
338. **STEPHANKOWICZ Joannes Stephani**, d. Viln., 1638, Krokuva.
339. **STEPHANUS Jacobus**, Wilnensis, 1613 06, Gdanskas.
340. **STIEFFLING Conradus**, Litvanus Wilnensis, 1635 11 28, Karaliaučius.
341. **STROCZINSKI Nic.**, Vilnens., 1700 09 25, Branevas.
342. **STRODOUIUS Sigismundus**, Vilnensis, 1610 06, Gdanskas.
343. **STRUNCK Georgius**, Vilna-Lithvanus, 1645 11, Gdanskas; 1646 12 11,
Karaliaučius.
344. **STRYMYELO Daniel Stephani**, d. Viln., 1630, Krokuva.

345. **SUHLAND Frdr. Gottlieb**, Wilda-Lithuan., 1728 09 25, Karaliaučius.
346. **SWITGORZECKI Johannes**, Vilna Polon, 1774, Vitenbergas.
347. **SZASZKOWSKI Ioannes Petri**, d. Viln., 1735, Krokua.
348. **SZOLAN Hieronymus Wladislaus Joannis**, d. Viln., 1636, Krokua.
349. **SZOLC Dawid**, chirurgus Vilnensis, 1616, Paduva.
350. **SZYCIKOWICZ Stephanos**, Lithuanus Vilnensis, 1616 09 20, Ingolštatas.
351. **SZYCIKOWICZ Zacharias**, Pol., Lituanus Vilnensis, 1616 09 20, Ingolštatas.
352. **SZYCYK Ignatius**, Basilianus, Lithuanus, 1677 09 26, Branevas.
353. **SZYERK ZALESKJ Isaacus Joannis**, d. Viln., 1631, Krokua.
354. **TARKOWSKI Christophorus Stanislai**, d. Viln., 1627, Krokua.
355. **TARSKY Stanislaus Fabiani**, d. Viln., 1636, Krokua.
356. **TEICHMANN Frdr.**, Vilna-Lithuan., 1780 09 13, Karaliaučius.
357. **TELISZEWSKY Georgius Petri**, d. Viln., 1617, Krokua.
358. **THEODOROWICZ Sozon**, Lituanus ex dioc. Vilnensi, 1712 09 21, Branevas.
359. **TIMMERSCHODIUS (TIMMERSCHET) Levinus**, Vilna-Lithuanus, 1652 08 20, Karaliaučius; Wilnensis Lithuanus 1653 10, Rostokas.
360. **TOLOCZKI Constantinus**, Lituanus Vilnensis dioc., 1711 04 13, Branevas.
361. **TRZEBUSZOWSKY Venceslaus Gabrielis**, d. Viln., 1630, Krokua.
362. **TYSSKOWIC DE KROLOW Philo Michaelis**, d. Vilnensis, 1600 04 18, Krokua.
363. **UZEWICZ Joannes Joannis**, 1637, Krokua.
364. **VERETIANUS Matthias Matthiae**, d. Viln., 1615 06, Krokua.
365. **VINANDUS Cornelius**, Wilnensis, 1613 06, Gdanskas.
366. **VINKO Adamus Andreae**, d. Viln., 1635, Krokua.
367. **VISCHER Johannes Georgius**, Kircho-Wilensis, 1633, Tiubingenas.
368. **VITANOUSKI Christophorus Petri**, d. Viln., 1614 09 15, Krokua.
369. **WARGOTZKI Albertus**, Vilnensis, 1608 08, Gdanskas.
370. **WAZYNSKI Joannes Matthiae**, d. Viln., 1626, Krokua.
371. **WAZYNSKI Martinus Michaelis**, pal. Viln., 1727, Krokua.
372. **WAZYNSKI Stanislaus Michaelis**, pal. Viln., 1727, Krokua.
373. **WEGEL Jac. Ludov.**, Vilna-Lithuan., 1708 03 23, Karaliaučius.
374. **WENGRZYNOWSKI de Andreas Ignatius**, Wilnaviensis, 1762 02 14, Karaliaučius.
375. **WESSEL Jacobus**, Vilnensis, 1629 02 28, Torunė.
376. **WICHMANN Adalb.**, Vilna, 1763 10 12, Branevas.

377. **WICHMANN Ant.**, Vilna, 1762 10 09, Branevas.
378. **WIEBERS Jacob Friederich**, aus Wilna in Lith., 1786 10 01, Gëtingenas.
379. **WIERSHOWSKY Adamus Adami**, d. Viln., 1635, Krokua.
380. **WIGANDUS Benjamin**, Vilnensis Lithvanus, 1649 01 14, Karaliaučius.
381. **WILCZEK Alexander Joannis**, capitaneus ex palatinatu Vilnensis, 1637, Krokua.
382. **WILKOWSKI Matthaeus Thomae**, d. Viln., 1639, Krokua.
383. **WINHOLDUS Cornelius**, Wilnensis Litvanus, 1615, Marburgas.
384. **WITANOWSKI Casimirus Ioannis**, d. Viln., 1740, Krokua.
385. **WITKOWSKI Josephus Nicolai**, palat. Vilnensis, 1689, Zamostë.
386. **WITOGOLSZKJ Martianus Andreae**, d. Viln., 1615 09, Krokua.
387. **WITYNSKI Joannes Joannis**, d. Viln., 1612 03 26, Krokua.
388. **WOLLENBERGIUS Jacobus**, Vilna-Lithuanus, 1644 10, Karaliaučius; 1646 10 11, Karaliaučius.
389. **WOLODKOWICZ Philippus**, Lituanus d. Vilnensis, 1722 09 06, Branevas.
390. **WOLOWICZ Joannes Hieronymi**, d. Viln., 1610 06 07, Krokua.
391. **WOLKOWICZ Joannes Jacobi**, Wilnensis, d. Wilnensis, 1618, Zamostë; 1621, Zamostë.
392. **WONZIAGORSKI Joannes Matthaei**, d. Viln., 1639, Krokua.
393. **WOYDAKOWYC Matthaeus Petri**, d. Viln., 1630, Krokua.
394. **WOYNOWSKI Joannes Jacobi**, d. Viln., 1638, Krokua.
395. **WUENGRZINOWSKI de Andr. Ignat.**, Wilnavien., 1762 02 14, Karaliaučius.
396. **WUNDERLICH Christianus Eusebius**, Guglinga-Wylensis, 1763, Tiubingenas.
397. **WYSZKOWSKI Jacobus Andreae**, d. Viln., 1635, Krokua.
398. **ZALESKI (ZALESKY) Arnoldus**, Vilnensis Lithvanus, famulus D. Loselij, 1642 07 08, Karaliaučius; Eccl. Vilnensis provisor, 1655 02, Karaliaučius.
399. **ZALESKI Michael Bartholomaei**, d. Viln., 1635, Krokua.
400. **ZALESKY Christophorus Michaelis**, d. Viln., 1635, Krokua.
401. **ZAORSKY Hieronymus Alexandri**, d. Viln., 1635, Krokua.
402. **ZBOROWICKI Samuel**, d. Vilnensis, 1676, Zamostë.
403. **ZDANOWIC Joannes Petri**, d. Viln., 1628, Krokua.
404. **ZEBROWSKI Matthaeus Joannis**, d. Viln., 1610 07 18, Krokua.
405. **ZIELINSKI Christophorus Petri**, d. Viln., 1627, Krokua.
406. **ZIENOWICZ Johannes**, filius iudicis Vilnensis, 1635 06 06, Leidenas.
407. **ZIMERMAN Joa. Conradus**, Wilensis, 1658, Dilingenas.

408. **ZIZOWSKI Alexander Christophori**, d. Viln., 1626, Krokuva.
409. **ZIZOWSKI Christophorus Christophori**, d. Viln., 1626, Krokuva.
410. **ZKOMINOWIC Theodorus Theodori**, d. Viln., 1631, Krokuva.
411. **ZMIEWSKY Stanislaus Stephani**, d. Viln., 1627, Krokuva.
412. **ZSALESKY Arnoldus**, iuris Practicus et Ecclesiae Provisor, 1655 02,
Karaliaučius.
413. **ZUBOROWICZ Gregorius**, Basili, d. Viln., 1635, Krokuva.
414. **ZYCZOWSKI Laurentius Danielis**, d. Viln., 1637, Krokuva.

2 priedas

XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių testamentų registras¹²⁴⁰

Nr.	Signatūra	Sudarymo data	Pavardė ir vardas	Luomas	Profesija, pareigos	Socialinė padėtis	Konfesija	Sudarymo priežastys	Papildoma informacija
1.	b. 5335, l. 529	1667	Adamowska <i>Anna</i> (Zawacka)	miestietė	batsiuvio žmona	ištekėjusi			
2.	b. 5344, l. 422-423v	1724 03 16	Alukiewiczowa Symonowa <i>Ewa</i> (Woneykowna)	miestietė	salyklininko žmona	ištekėjusi	katalikė		
3.	b. 5346, l. 979-980v	1738 04 28	Ambroszkiewicz <i>Joannis</i>			vedęs	katalikas		žmona Ambroszkiewiczowa <i>Marianna</i> (z Glinskih)
4.	b. 5335, l. 79v-81	1661 06 20	Antoniewiczowa Proniewska <i>Maryna</i> (Bylinska Tomaszowa)		J. Antoniewicz Proniewski <i>Cancellaria</i> <i>Decretum M.D.L.</i> <i>Regenset Oficij</i> <i>Aduocatialis</i> <i>Vilnens[is]</i>	našlė	katalikė	liga	vyras: (1) Piotrowicz, (2) Antoniewicz Proniewski <i>Josephus</i> ; stūnūs: iš 1 sant. Aleksandras, iš 2 – Simonas ir Juozapas; brolis Steponas Bylinskis

¹²⁴⁰ IS Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senųjų aktų fondo

5.	b. 5338, l. 487-488v	1683 05 03	Apanawiczowa Grzegorzowa <i>Anna</i> (Bobowna)	miestieté			kataliké		
6.	b. 5334, l. 151-152	1663	Arystowiczowa Janowa (1), Bucelewiczowa Marcinowa (2) <i>Catharina</i> (Suchodolska)	miestieté	(1) pirklys (2) druskos pirklys				
7.	b. 5335, l. 81v-82a v	1666 05 05	Atroszkiewicz (Otrozkiewicz) <i>Affianas</i>	miestietis	druskos pirklys	vedęš	unitas	liga	žmona Kuryłowiczowna <i>Katarzyna</i>
8.	b. 5338, l. 15-16	1681 01 10	Banquartowa Janowa (1), Przybylska Adamowa (2) <i>Zophia</i> (Zajerska)				kataliké		
9.	b. 5344, l. 72-73v	1714 01 09	Baranowska Jozefowa <i>Teressia</i> Izowska	miestieté				liga	

10.	b. 5339, l. 273-274v	1685 10 05	Baranowski Jan	miestietis	muzikantas	vedęs	katalikas	noras išvengti nesutarimų jam mirus	žmonos: (1) <i>Dorothea</i> (Graszewiczowna), (2) Baranowska Janowa <i>Jusztyna</i> (Kostromska); vaikai iš pirmos santuokos: Mykolas, Kazimieras, Cecilija, Ana ir Regina
11.	b. 5345, l. 292-293v.	1731 05 20	Barawska Anna	<i>patryotka Wilen[skaj]</i>			katalikė	liga	
12.	b. 5348, l. 1327-1338v	1744 09 22	Baronis Taube <i>Ferdinandus</i>		<i>pulkownik JKМ</i>	našlys	evangelikas		
13.	b. 5349, l. 1007-1010v	1747	Bassalowitz <i>Bartlomiej</i>	miestietis			katalikas		
14.	b. 5339, l. 207-208	1685 04 27	Berhinowicz Joannis			vedęs	katalikas		
15.	b. 5334, l. 915-916	1664	Bematowiczowa Kazimierzowa <i>Katarzyna</i> (Gruzdziowna)	miestietė	tarejo žmona	ištekejusi	katalikė	liga	
16.	b. 5351, l. 235-238v	1751	Biallozor Adamus		Vilniaus katedros kanauninkas	nevedęs	katalikas	liga	
17.	b. 5345, l. 901-904v	1734 06 14	Bielkowiczowa Antoniowa <i>Marianna</i> (de Blinstrubow)		A. Bielkowicz Kijevo pastalininkis	ištekejusi	katalikė	liga	

18.	b. 5351, l. 866-867v	1756	Bydlowski Józef	miestietis	mūrininkas		katalikas		
19.	b. 5341, l. 82-82v	1692 10 26	Bylinski Marcin	miestietis	svarstyklių raštininkas		katalikas	liga	žmona Bylinska Marcinowa <i>Anna</i> (Wolkowiczowna); dėdė burmistras Bylinski <i>Piotr</i>
20.	b. 5343, l. 262-265v	1706 02 05	Bleeh <i>Frydrych</i>	miestietis	vaistininkas	vedęs	evangelikas	senatvė ir noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	žmonos: (1) Blechowa <i>Maryanna</i> (Ionsenowna), (2) Blechowa <i>Anna</i> (Konkordia)
21.	b. 5351, l. 751-756	1754 06 02	Boboryk <i>Georgius</i>	piliėtis	ginklakalys, ginklininkas	vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Katarzyna</i> (z Karėgów)
22.	b. 5345, l. 256-259v	1731 03 11	Bocewicz <i>Benedykt</i>	miestietis	burmistras	vedęs	unitas	liga	žmona (1) <i>Klara</i> (Juszkiewiczowna), (2) Bocewiczowa <i>Benedyktowa Anna</i> (Petrusowiczowna)
23.	b. 5345, l. 992-995v	1735 05 27	Brancewiczowa Piotrowa (1), Kustynowiczowa Theodiotowa Thadeuszowa (2) <i>Felictanna</i> (z Dubrowskich Sinkiewiczys)			ištekejusi			
24.	b. 5351, l. 1166-1169v	1760 11 05	Bronisz <i>Stanisław</i>		kunigas, Vlniaus diecezijos kanceleris		katalikas	liga	

25.	b. 5351, I. 1076-1077v	1759 05 07	Bryhm Krzysztof <i>Michał</i>	miestietė	<i>chirurgo medicus Vilnen[sis]</i>	našlė	evangelikė	liga		
26.	b. 5339, I. 220-221v	1685 06 16	Buchnerowa Marcinowa <i>Regina</i> Stegierowa		pirklio žmona	našlė		liga		
27.	b. 5348, I. 1325-1326v	1744	Buchole <i>Gotifryd</i>		sodininkas	našlys		liga		žmona <i>Žątakowa Anna Regina</i> (z Rozenberków) krawcowa i obywatelka Slonska w Brasławiu
28.	b. 5341, I. 395-397v	1694 07 13	Budzina Czarniawska Janowa <i>Teodora</i> (Rostowna)	miestietė	pirklio žmona	našlė?	stačiatikė	senatvė ir liga		
29.	b. 5345, I. 605-606v	1733 02 07	Burakiewicz <i>Jan</i>	miestietis	pirklys	vedęs				žmona Giejsterowa Janowa (1) Burakiewiczowa (2) <i>Maryanna</i> (z Bocewiczow)
30.	b. 5348, I. 487-488v	1733 02 07	Burakiewicz <i>Jan</i>	miestietis	pirklys	vedęs	?			žmona Giejsterowa Janowa (1), Burakiewiczowa (2) <i>Maryanna</i> (z Bocewiczow)
31.	b. 5353, I. 800-801v	1780 09 25	Chmarzynska <i>Barbara</i> (z Lomanowiczow)	pilietė	pirklė	ištekejusi	katalikė			vyras Chmarzynski <i>Aleksander</i> , dukra <i>Tekla</i>
32.	b. 5353, I. 606-607v	1779 04 15	Chmarzynska <i>Marianna</i> (z	miestietė	pirklė	ištekejusi		liga		(1) vyras Masłowski, (2) vyras pirklis

				<i>Stanisław</i>										(Wierzbiczówna)
41.	b. 5334, l. 332-335	1649 04 13	Czubakowski <i>Stanisław</i>	miestietis	mėsininkas	vedėš	katalikas							žmona <i>Anna</i> (Wierzbiczówna)
42.	b. 5338, l. 290-290v	XVII a.?	Daynowska Jakubowa <i>Katarzyna</i>											
43.	b. 5335, l.174v-176	1655 05 07	Dames Jerzy	miestietis	chirurgas	vedėš	liga							žmona <i>Halszka</i> (Fonderflotowna)
44.	b. 5343, l. 471-472	1709	Dębkowski <i>Michael</i>			našlys	liga							
45.	b. 5351, l. 726-735v	1753 05 05	Donnat <i>Józef</i>		Smolensko kancleris, Švč. Trejybės cerkvės Vilniuje klebonas	nevedėš	katalikas							
46.	b. 5350, l. 768-770v	1750 04 16	Doroniowski <i>Stefan</i>			vedėš	katalikas	liga						žmona Doroniowska Stefanowa <i>Theodora</i> (z Rynczewiczow)
47.	b. 5346, l. 759-767v	1737	Dorofiewicz <i>Theodor</i>	miestietis	<i>secretary SRM</i>	vedėš	stačiatikis							
48.	b. 5334, l. 30-38	1657 06 16	Dubowicz <i>Stephani</i>		burmistras	našlys	katalikas							žmona <i>Katarzyna</i> Pukcienowna (mirusi)
49.	b. 5351, l. 206-209v	1751 11 17	Dyminski <i>Mikolaj</i>	miestietis	pirklys	vedėš	katalikas							stinus Dyminski <i>Piotr</i>
50.	b. 5351, l. 524-525v	1753 08 14	Dyminski <i>Mikolaj</i>	miestietis	pirklys	vedėš	katalikas							žmona Dyminska <i>Anna</i> (z

												nesutarių dėl jo turto jam mirus	Zubcewiczow)
51.	b. 5343, I. 514-516	1710 03 17	Dyragowski <i>Woyciech</i>					vedęs	katalikas	liga	žmona Dyryngowska Wojciechowa Ewa (Chmielewska)		
52.	b. 5339, I. 53-54v	1684 04 21	Dziahilewicz <i>Stephano Isaco</i>			tarėjas		vedęs	katalikas				
53.	b. 5344, I. 165-176v	1716 01 24	Dziahilewiczowa Janowa <i>Anna</i> Zyczewska			pirklė		našlė	stačiatikė	liga			
54.	b. 5347, I. 420-422v	1740 02 04	Ekielad <i>Caroli</i>			<i>Oberszteleytmanti</i> <i>SRM</i>		vedęs	katalikas				
55.	b. 5341, I. 275-289v	1618 04 07 ar 1653 12 15	Engelbrecht <i>Arent</i>			pirkllys		vedęs	evangelikas				žmona <i>Katarzyna</i> (Mirzyglodowna)
56.	b. 5340, I. 399-403	1690 07 21	Eysink <i>Jan ir Elżbieta</i> (Peseltowna)			pirkliai		sutuoktiniai	evangelikai				<i>dobrowolny list,</i> <i>wzajemny</i> <i>reformacyjny zapis</i>
57.	b. 5343, I. 356-357v	1708 06 01	Eytminowa Janowa <i>Costancia Matecka</i>					ištekejusi	katalikė	liga			
58.	b. 5351, I. 231-233	1750 12 22	Feiermann <i>Michael</i>			pirkllys		vedęs					noras išvengti nesutarių dėl jo turto jam mirus
59.	b. 5339, I. 533-534	1686 05 12	Fiedorowiczowa					ištekejusi					vyras Fiedorowicz

												<i>Aleksander</i>
60.	b. 5334, l. 115-123	1663 02 08	<i>Lucia</i>	<i>Filipowicz Samuel</i>	miestietis	tarejas	vedes	unitas				zmona (1) <i>Dorota</i> (Dorofiewiczowna), (2) <i>Regina</i> Kostrowicka
61.	b. 5335, l. 672v-673v.	1668		Fonderenowna <i>Marianna</i>								
62.	b. 5345, l. 1005-1006v	1734 04 15		Frejer <i>Daniels</i>		<i>kapitani SRM</i>	naslys					
63.	b. 5345, l. 947-950v	1734 09 10		Gabryjalowicz <i>Alexander</i>	miestietis	<i>incisoris</i> <i>Vilnen[sis]</i>	vedes	katalikas				
64.	b. 5351, l. 724-725v	1753 10 22		Gieczewicz <i>Nikodem</i>		<i>subdapijferi</i> <i>Vilnenis</i>						
65.	b. 5334, l. 271-277	1658 07 02		Gierlicowa Matyszowa <i>Katarzyna</i> (Reychowiczowna)	piliete		nasle	katalike				vyras (1) Szefer <i>Antoni.</i> , (2) Gierlic <i>Maryasz</i>
66.	b. 5351, l. 957-960v	1758 06 28		Ginieiewicz <i>Stanislaw</i>	miestietis	mürininkas	vedes	katalikas				liga
67.	b. 5350, l. 791-792v	1750 01 15		Godlewski <i>Bernard</i>		<i>dapijer</i> <i>Nurscensis</i>	vedes	katalikas				
68.	b. 5340, l. 413-413v	1690 10 20		Goltz <i>Jerzy</i>	miestietis	vyno pirkllys		evangelikas				
69.	b. 5353, l. 184-185v	1775 05 06		Graff <i>Jacobus</i>	miestietis	chirurgas medikas	vedes	katalikas				zmona Graffowa <i>Elzbieta</i> (z Sabowiczow); stinus Graff <i>Kasper</i>

70.	b. 5349, l. 598-604v	1746 01 05	Grekowa Mikołajowa (1), Grabowska Kazimierzowa (2) <i>Apolonia</i> (de Kossobudzkich)	miestietis	burmistro žmona	našlė	stačiatikė?	liga	
71.	b. 5353, l. 1024-1025v	1782 09 23	Grycewiczowna <i>Marcellina</i>			panelė	katalikė		Tėvas Grycewicz <i>Jan</i> , motina Grycewiczowa <i>Teressa</i> (z Metulewiczów), pusseserė Golembiewska <i>Zuzanna</i> (z Horkowskich)
72.	b. 5351, l. 355-356v	1752 05 11	Gryglewicz <i>Augustyn Franciszek</i>	miestietis	medicinos chirurgas	vedėš	evangelikas	notas išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	
73.	b. 5345, l. 57-58v	1728	Hankie <i>Andrea</i>	miestietis	alavo liejikas	vedėš	evangelikas		žmona Hankowa <i>Andrzejowa Rebeca</i> Abramowiczowa
74.	b. 5350, l. 501-502v	1749 05 06	Hertman <i>Jan</i>	piliėtis					žmona <i>Kunegunda</i>
75.	b. 5343, l. 416-417v	1709 04 26	Hohubowicz <i>Joannis</i>						
76.	b. 5348, l. 5-6v	1742	Hohubowiczowa <i>Catharina</i> (de Pertow)		tarėjo žmona	našlė	katalikė		vyras Hohubowicz <i>Jan</i>
77.	b. 5351, l. 947-950v	1758 02 03	Honorski <i>Antoni</i>	piliėtis	juvelyras		katalikas	liga	žmona Honorska <i>Konstancya</i> (z Hauffmanow)

78.	b. 5345, l. 197-200v	1730	Hromowicz <i>Silvestri</i>	piliėtis	pirklys	vedęs	katalikas	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	žmona (1) Subaczewska Symonowa, (2) Hromowiczowa Sylwestrowa <i>Anna</i> (z Wasilewskich)
79.	b. 5351, l. 606-607v	1753 04 28	Hromowiczowa <i>Regina</i> (de Bocewiczow)	miestietė	burmistro žmona		katalikė		
80.	b. 5335, l. 278v-279v.	1667	Hutman <i>Joannis</i>	miestietis	pirklys	vedęs	evangelikas		žmona <i>Katażina</i>
81.	b. 5344, l. 162-163v	1715	Hutorowicz <i>Joannis</i>		<i>Mironum ordinum clerici</i>		katalikas		
82.	b. 5341, l. 486-492	1700 05 20	Ihnatowiczowa Janowa <i>Zophia</i> Życzewska			našlė	stačiatikė	liga	
83.	b. 5333, l. 319-321v.	1663	Ilis <i>Melchior</i>	miestietis	ginklakalys	vedęs	liuteronas	liga	žmona <i>Katharżyna</i> (Szmitowna)
84.	b. 5334, l. 168-171	1663	Ilis <i>Melchior</i>	miestietis	ginklakalys	vedęs	liuteronas	liga	žmona <i>Katarżyna</i> (Szmitowna)
85.	b. 5334, l. 883-887	1664 07	Iwazkiewicz <i>Simon</i>	miestietis	druskos pirklys	vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Marta</i> (Jusiewiczowna)
86.	b. 5340, l. 469-471	1691 07 07	Iwazkiewicz <i>Basyl</i>	miestietis	siuvėjas	vedęs	stačiatikis	liga	žmona <i>Theodora</i> Luczkowska
87.	b. 5351, l. 51-54v	1751 06 06	Jacewicz <i>Jan</i>	piliėtis		vedęs	katalikas	liga	
88.	b. 5351, l. 1095-1096v	1759	Jachimowicz <i>Antoni</i>		<i>towarżysz znaku Pehhorskiego</i>			liga	

89.	b. 5340, l. 132-133v.	1689 05 16	Janczewska Andrzejowa (1), Wysocka Janowa (2) <i>Christina</i> (Ambrozewiczówna)					kataliké		
90.	b. 5352, l. 78-79v	1761 03 30	Jaskollid <i>Konstanty</i>		kunigas kanauninkas (Vilniaus Katedros)			katalikas		
91.	b. 5351, l. 1055-1060v	1759	Jastrzębski <i>Jakub</i> <i>Antoni</i>	miestietis	tarėjas	vedęs	katalikas		noras išvengti nesutariimų dėl jo turto jam mirus	
92.	b. 5345, l. 1024- 1025v	1735 06 18	Jatowt <i>Andrzej</i>	piliėtis		vedęs				žmona Jatowtowa <i>Agatha</i> (de Buywidow)
93.	b. 5344, l. 313-316v	1721	Jeznina Thomaszowa <i>Anna</i> (Stephanowiczówna)	miestietė	pirklio žmona	ištekejusi	katalikė		liga	
94.	b. 5344, l. 356-365	1722 12 02	Juchnowicz <i>Jan</i>	piliėtis	pirklys	vedęs	stačiatikis		liga	žmona <i>Maryanna</i> (Opankiewiczówna)
95.	b. 5351, l. 830-835v	1755 05 21	Jurewicz <i>Stanisław</i>	piliėtis	pirklys	vedęs	katalikas		noras išvengti nesutariimų dėl jo turto jam mirus	stinus Jurewicz <i>Wincenty</i>
96.	b. 5352, l. 94-97v	1761 03 21	Jurszyna Ludowikowa (1), Neyberkowa Antoniowa (2)			ištekejusi	katalikė		liga	

	<i>Catharina</i> (de Fiedorowiczow)													
97.	b. 5340, l. 30-31v.	1688 06 06	Juskiewicz <i>Joseph</i>							katalikas				žmona <i>Konstancja</i> Bylinska
98.	b. 5335, l. 279v-280v	1667 05 01	Kaczanowski <i>Gregory</i>	miestietis	pirklys	vedęs				stačiatikis	liga			žmona <i>Theodora</i> Michalowna
99.	b. 5339, l. 16-21	1684 02 22	Karas <i>Stephan</i>	miestietis	karaliaus sekretorius ir burmistras	vedęs				katalikas	liga			žmona <i>Anna</i> (Waszkietowna)
100.	b. 5338, l. 365- 365 v.	1682	Karkielo Gregorowicz <i>Matyasz</i>	miestietis										
101.	b. 5345, l. 803-804v	1732 11 03	Kasperowiczowa Kazimierzowa <i>Antonina</i> (Zelmianka)			ištekejūsi				katalikė				
102.	b. 5351, l. 1157-1158v	1760 02 26	Kawecki <i>Joachim Jakub</i>	piliėtis	pirklys	vedęs				katalikas	senatvė ir noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus			
103.	b. 5352, l. 53-58v	1761 06 23	Kibort <i>Jan</i>	miestietis	burmistras	vedęs				katalikas	senatvė ir noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus			
104.	b. 5352, l. 452-455v	1763	Kiellerowa <i>Margaritta</i>	miestietė	pirklė	našlė					liga			
105.	b. 5333, l. 172-173v.	1634 06	Kiewliczowa	miestietė	suolininko žmona	ištekejūsi				katalikė	liga			vyras Kiewlicz

113.	b. 5334, l. 605-609	1664 02 08	Kobuzewiczowa Sebastianowa (1), Prokopowiczowa Herasimowa (2) <i>Anna</i> (Danilowna)	miestietė	siuvėjo Źmona	našlė	staciatikė	senatvė ir liga	(Heningowna); antroji Knoblochowa <i>Anna Elzbieta</i> (Szatenlofowna)
114.	b. 5349, l. 762-763v	1746	Kodziewiczowa Stanisławowa (1), Grudzinska Kazimierzowa (2) <i>Regina</i> (Wybrancowa)	miestietė	salyklininko Źmona	ištekejusi	katalikė	liga	
115.	b. 5353, l. 97-98v	1773 09 23	Kończewski <i>Alexander</i>		karaliaus sekretorius ir raštininkas	vedęs			Źmona Kończewska <i>Teressa</i> (z Czerkasow), sūnus raštininkas Kończewski <i>Jan</i> , dukra Paszkiewiczowa <i>Antonina</i> (z Kończewskich)
116.	b. 5335, l. 162-162v	1666	Korolowa <i>Sophia</i>		Źvejo Źmona				
117.	b. 5340, l. 497-497v	1691 08 09	Koryzna <i>Nicolaj</i>	miestietis	druskos pirklys		katalikas		
118.	b. 5340, l. 224-231v	1689 06 29	Kossobucki <i>Pauli</i>	piliėtis	pirklys	našlys		liga	(1) <i>Maryanna</i> z Chodyk Mikuliczowna, (2) Kossobucka Bielmacewiczowa

119.	b. 5346, l. 778-783v	1737 11 29	Kossobuecki <i>Joannis</i>	miestietis	pirklys	nevedęs	stačiatikis	liga	<i>Krysztyna</i> (susituokė 1669 10 10)
120.	b. 5335, l. 730-733v	1668 12 23	Kostrowicka Gregorowa <i>Maryna</i> (Iwanowiczowna)		burmistro žmona	ištekejusi	stačiatikė	liga	vyras Kostrowicki <i>Grzegorz</i>
121.	b. 5352, l. 276-281	1762	Kowalewska <i>Anna</i> (z Legnowiczów)			našlė	stačiatikė	senatė	
122.	b. 5351, l. 880-881v	1754 05 24	Kozakiewicz <i>Francisci</i>			vedęs	katalikas		
123.	b. 5352, l. 43-46v	1761 01 01	Kozłowski <i>Franciszek</i>	piliėtis		vedęs	katalikas	liga	žmona Kozłowska <i>Magdalena</i> (z Zybortowiczow)
124.	b. 5344, l. 508-509v	1726 01 07	Krakiewicz <i>Jerzy</i>	miestietis	knygiminkas	vedęs	katalikas	liga ir noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	
125.	b. 5353, l. 829-832v	1781	Krasnicki <i>Stanisław</i>	piliėtis	pirklys			liga	žmona Krasnicka <i>Ewa</i> (z Taraszowskich), sūnus Krasnicki <i>Kostka Stanisław</i>
126.	b. 5345, l. 76-79v.	1728 06 27	Krupski <i>Eustachy</i>	miestietis	pirklys	vedęs	stačiatikis	liga ir noras išvengti nesutarimų dėl jo turto	(1) <i>Pulcherya</i> (Juchnowiczowna), (2) Krupska Eustachowa <i>Helena</i> (z Szwabowskich)

127.	b. 5334, l. 300-304	1653 08 16	Krzczakiewicz <i>Lukasz</i>	miestietis „patricium“		nevedęs	katalikas	jam mirus	
128.	b. 5343, l. 222-225	1705	Kuczarski Theodozy ir <i>Katarzyna</i> (Gramelowna)	miestiečiai	tarėjas	sutuoktiniai		pavojingas karo laikas	
129.	b. 5335, l. 66v-67	1666	<i>Kukowicz Joannis</i>						
130.	b. 5335, l. 116-120	1666 03 08	<i>Kukowicz Jan</i>	miestietis	burmistras	vedęs	unitas	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	<i>Żyplanka Cecilia</i>
131.	b. 5344, l. 271-274v	1719 10 19	<i>Kulbowicz Bartłomiej</i>	miestietis	medicinos gydytojas		katalikas	liga	<i>dług w Paryżu zaciągnięty</i>
132.	b. 5349, l. 16-19v	1744 10 20	<i>Kulikowska Anastasia</i>	miestietė ir pilietė			katalikė	senatvė	
133.	b. 5350, l. 874-875v	1750 06 06	<i>Kuncewicz Michal</i>			vedęs	katalikas		
134.	b. 5334, l. 1590-1593	1657 02 11	Kwincina <i>Matyszowa</i> <i>Aleksandra</i> (Duksczanka)			našlė	katalikė	liga	
135.	b. 5356, l. 142-144	1793 02 12	<i>Lachowicz Antoni</i>		karaliaus sekretorius, Vilniaus prezidentas	vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Lachowiczowa</i> <i>Zuzanna</i> (z Kossobuckich), sūnus <i>Lachowicz</i> <i>Antoni Franciszek</i>

136.	b. 5344, l. 464-468v	1725 05 09	Lamprecht <i>Joanne</i> <i>Georgio</i>	miestietis	auksakalys	vedęs		liga	žmona Helsingowa Gallasowa (1), Lamprechtowa (2) <i>Kristina</i> (Geisnerowna); pasirašė Johann Georg Lamprecht LS
137.	b. 5349, l. 1400-1402v	1747 10 19	Lantman <i>Jacobus</i>	miestietis	pirkllys		evangelikas		
138.	b. 5348, l. 1319-1320v	1744 10 27	Lasokowicz <i>Bartomieji Ludowik</i>				katalikas		
139.	b. 5348, l. 1307-1318v	1744 0604	Lebiedziejewska Janowa <i>Anna</i> (z Symonowiczow)			ištekejusi	katalikė		vyras Lebiedziejewski <i>Jan</i>
140.	b. 5346, l. 163-166v	1736 09 03	Lehnher <i>Dawid</i>	piliėtis	tektintojas	vedęs		liga	žmona Lehnerowa <i>Anna Krystyna</i>
141.	b. 5334, l. 1030-1038	1618 06 27	Lewonowicz <i>Simonis</i>				stačiatikis		
142.	b. 5340, l. 301-303v	1690 06 19	Lewonowicz <i>Eustachy</i>	piliėtis		našlys?		noras išvengti nesutariimų dėl jo turto jam mirus	žmona Lewonowiczowa <i>Janowa Theodora</i> (Malawczanka)
143.	b. 5343, l. 530-531v	1710 04 01	Lewoszewiczowa (1), Juchnowiczowa Janowa (2) <i>Marianna</i> (Opankiewiczowna)	miestietė					
144.	b. 5340, l. 416-417v	1690 06 20	Luczynski <i>Mikolaj</i>	miestietis	druskos pirkllys	vedęs		liga	žmona Klarowska <i>Elżbieta</i>

145.	b. 5340, l. 151-153v.	1689 06 20	Lutostanski <i>Alberti</i>		Vice <i>Ædilis</i> (architektas) Vilnėn[sis]	vedęs	katalikas	liga	(1) <i>Magdalena</i> Witkowska, (2) Solodziewiczowna <i>Anna</i> (3) <i>Ewa</i> Lukomska
146.	b. 5347, l. 794-794v	1740	Lutkiewiczowa <i>Maryanna</i> (z Bielawskich)	miestietė		ištekejusi			vyras Lutkiewicz <i>Jakub</i>
147.	b. 5350, l. 721-722	1749 01 14	Lütiken <i>Francisci</i> <i>Henrici</i>	miestietis	auksakalys		evangelikas		atvyko iš Liubeko?
148.	b. 5351, l. 357-357v	1752 02 10	Łukaszewicz <i>Marcin</i>	miestietis		vedęs	katalikas	liga	
149.	b. 5347, l. 1024-1025v	1741	Łukianowicz <i>Teodor</i>	miestietis	pirklys				
150.	b. 5333, l. 470-473v.	1665 03 18	Maydeburgen <i>Hanusy</i>	miestietis	vynininkas	vedęs	liuteronas	liga	žmona <i>Florentina</i> (Federsowna)
151.	b. 5334, l. 1298-1302	1665 03 18	Magdeburger <i>Hanusy</i>	miestietis	vynininkas	vedęs	liuteronas	liga	žmona <i>Florentina</i> (Federsowna); pasirašė Jamß Magdenborger L.S
152.	b. 5341, l. 519-520	1701	Marcinkiewiczowa Stefanowa (1), Zwontewska Michalowa (2) <i>Krystyna</i> (Maliszewska)			našlė			
153.	b. 5352, l. 382-383v	1763	Matulewiczowa <i>Helena</i>			ištekejusi	katalikė		
154.	b. 5345, l. 906-907v	1734	Mellerowa <i>Elizabetha</i> (Lenerowna)	miestietė		našlė	evangelikė	liga	

155.	b. 5343, l. 168-171v	1705 03 28	Mitchalowska <i>Anna</i> (Gudziewiczówna)	piliete	pirkiė	naėle	katalikė	vyras <i>Michalowski Georgy</i>
156.	b. 5339, l. 528-529	1687 04 29	Mistikiewicz <i>Stanislaw</i>	miestietis	katalius	vedėš	katalikas	žmona <i>Marianna</i> (Jotkiewiczówna)
157.	b. 5343, l. 397-399v	1708 12	Mistalski <i>Thomasz</i>	miestietis	kailiadirbis	vedėš	stačiatikis	žmona <i>Mistalska Thomaszowa Regina</i> (Stanbulinska)
158.	b. 5334, l. 20-22	1663	Mitkiewicz <i>Samuelis</i>	miestietis	siuvėjas			
159.	b. 5335, l. 231-232v.	1667 01 06	Mitkiewicz <i>Stanislaw</i>	miestietis	pirkiys	vedėš	katalikas	žmona <i>Mitkiewiczowa Stanislawowa Katarzyna</i> (Augustynowna)
160.	b. 5351, l. 889-890v	1757 06 17	Moncewicz <i>Jerzy Ignacy</i>				katalikas	
161.	b. 5335, l. 40-41	1666	Mones <i>Henrici</i>		karaliaus sekretorius ir burmistras		evangelikas	
162.	b. 5346, l. 306-310v	1735 06 30	Morykoniowa <i>Teressa Izabella</i> (z Mazynich)		Christophorus Morykoni subdapifer Wilkomirien		katalikė	senatė
163.	b. 5349, l. 607-612v	1746 01 15	Naploszczyc <i>Hrehory</i>	miestietis	tarėjas	vedėš	unitas	žmona <i>Elzbieta</i> (z Żyromskich)
164.	b. 5351, l. 406-407v	1751 12 03	Naploszczycowa <i>Melanowa</i> (1), <i>Witeluszowa Janowa</i>	piliete		iėtekejusi	unitė	liga

165.	b. 5347, I. 1308-1312v	1741 12 16	(2) <i>Apolonia</i> (z Kongonowiczów) Narbutowiczowa (1), Jaszkiewiczowa (2), Dawgirdowa (3) <i>Clara</i> (z Godlewskich)				ištekejusi	katalikė	liga	
166.	b. 5345, I. 379-380v	1732	Narkiewicz <i>Andrea</i>	miestietis			vedęs	katalikas	liga	žmona Narkiewiczowa <i>Helena</i> (Kuczynska)
167.	b. 5353, I. 783-786v	1780 04 14	Narkiewicz <i>Jerzy</i>	miestietis	pirklys		vedęs			žmona Narkiewiczowa <i>Anastazija</i> (z Duchowiczow), sūnus Narkiewicz <i>Ignacy</i>
168.	b. 5345, I. 452-455v	1732	Narkiewiczowa Andrzejowa <i>Helena</i> (de Kuczynseys)	miestietė			našlė	katalikė		
169.	b. 5343, I. 101-101v	1704 03 24	Niekrewicz <i>Stanislau</i>	miestietis	mesininkas		vedęs	evangelikas	liga	Niekrewiczowa Stanislawowa <i>Anna</i> Sawicka
170.	b. 5339, I. 510-510v	1686 06 31	Okuszkowa Pawłowa (1), Piotrowiczowa Fiedorowa (2) <i>Katarzyna</i> (Wasilewska)	miestietė	pirklio žmona		ištekejusi	stačiatikė	liga	
171.	b. 5334, I. 754-756	1664	Omelianowiczowa Demetrowa <i>Anna</i>	miestietė	druskos pirklio žmona		ištekejusi	katalikė	liga	

172.	b. 5333, l. 396-397v.	1664	(Sofronowiczowna)	miestietė	druskos pirklio žmona	ištekejusi	katalikė	liga	
173.	b. 5340, l. 265-265v.	1689 07 20	Orzynski <i>Joannis</i>	miestietis	cecho stuvėjas	vedęs			
174.	b. 5351, l. 1143-1144v	1760 03 17	Ostrowska <i>Maryanna</i> (de Kielpszow)	piliētė ir miestietė		našlė	katalikė	liga ir noras išvengti nesutariimų dėl jo turto jam mirus	vyras <i>Ostrowski</i> <i>Marcin</i>
175.	b. 5343, l. 206-209v	1705 03 19	Ostrowska <i>Symonowa</i> <i>Giertruda</i>	miestietė	tarėjo žmona	ištekejusi	katalikė	liga ir noras išvengti nesutariimų dėl jos turto jai mirus	
176.	b. 5351, l. 1091-1094v	1759 03 30	Ostrowski <i>Marcin</i>	miestietis ir piliētis		vedęs		noras išvengti nesutariimų dėl jo turto jam mirus	
177.	b. 5335, l. 215v.-217v.	1666	Otroszkiewiczowa Alfanasowa <i>Katarzyna</i> (Kurylowiczowna)	miestietė	druskos pirklio žmona	ištekejusi	stačiatikė	liga	
178.	b. 5344, l. 546-551v	1683 04 29	Packiewicz <i>Davidis</i> <i>Stanisłai</i>	miestietis	pirklis	vedęs	katalikas	noras išvengti nesutariimų	žmona <i>Katarzyna</i> (Zusinelanka)

179.	b. 5352, l. 278-280v	1762	Parębska <i>Catharina</i>							katalikė		dėl jo turto jam mirus	
180.	b. 5334, l. 1061-1070	1664 10 27	Parfianowicz <i>Kondrat</i>	miestietis	pirkllys	vedęs	stačiatikis	liga	žmona (1) <i>Dorota Rzepnicka</i> , (2) <i>Marina</i> (Safianowna)				
181.	b. 5335, l. 590-593	1668 06 29	Paszkiewicz <i>Andrzej</i>	miestietis	pirkllys	vedęs	katalikas	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	žmona Paszkiewiczowa Andrzejowa <i>Dorota</i> (Okolowiczowna)				
182.	b. 5351, l. 1023-1028v	1758	Paszkiewicz <i>Mathia</i>	miestietis		vedęs	katalikas	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus					
183.	b. 5352, l. 135-136v	1761	Paszkiewicz <i>Mathia</i>	piliėtis ir miestietis		vedęs	katalikas	žmona (1) Paszkiewiczowa <i>Barbara</i> Bortkiewiczowa, (2) Paszkiewiczowa <i>Zofia</i> Wyganowska, (3) Paszkiewiczowa <i>Teresa</i> (z Kunickich)					
184.	b. 5335, l. 96v-97	1666	Pawłowicz Brzytwa <i>Andrew</i>	miestietis	salyklininkas	vedęs		liga	žmona <i>Anna</i> (Zwirbielanka)				
185.	b. 5342, l. 158-159	1695	Pawłowska Janowa <i>Taciana</i>			ištekejūsi	stačiatikė	liga ir noras	vyras (1)				

194.	b. 5347, I. 916-916v	1740	Raniak <i>Piotr</i>	miestietis	siuvējas							na)
195.	b. 5335, I. 713v-715v	1668	Rein <i>Marcin</i>	miestietis	pirklis	vedēš	evangelikas	liga	liga	žmona <i>Doroita</i> (Frezovna)		
196.	b. 5345, I. 66-71v	1728	Reyner <i>Michaelis</i>	miestietis	pirklis	vedēš	evangelikas	liga	liga	žmona Reynerowa Michalowa <i>Anna Katarzyna</i> (z Kazimierskich)		
197.	b. 5351, I. 746-749v	1754 05 20	Reynerowa Michalowa <i>Anna Katarzyna</i> (z Kazimierskich)	piliētē	pirklē	našlē	evangelikē	liga	liga	vyras Vilniaus piliētis Rejnēris <i>Mykolas</i>		
198.	b. 5352, I. 106-112v	1761 07 30	Rodkiewicz <i>Samuel</i>		kanaunikas (Vilniaus Katedros)		katalikas	liga	liga			
199.	b. 5338, I. 50-51v	1680 03 01	Romanowicz <i>Aleksandr</i>	miestietis	burmistras		katalikas	liga	liga			
200.	b. 5344, I. 101-108v	1695 08 26	Romanowicz <i>Stanislaw Leopold</i>	miestietis	fizikas ir medicinos gydytojas, burmistras	vedēš	katalikas	liga	liga	žmona <i>Emercianna</i> (Packiewiczovna)		
201.	b. 5351, I. 188-189v	1751 01 28	Romanowska Maciejowa <i>Maryanna</i> (z Dargiewiczów)	miestietē ir piliētē		ištekejūsi	katalikē			vyras Romanovskis <i>Motiejus</i>		
202.	b. 5351, I.1029-1032v	1759 05 23	Ropp <i>Adam Krzysztof</i>		generolas adjutantas <i>JKM Gwardyj WKL</i>	vedēš	katalikas	liga	liga			

203.	b. 5334, l. 996-1004	1664	Rudomina <i>Mahita</i>	miestietis	burmistras	vedęs	katalikas	liga	
204.	b. 5342, l. 302-305v	1681 09 19	Rychterowa Mikolajowa <i>Marianna</i> Zybertowszczanka	miestietė	burmistro žmona	ištekejusi	katalikė	liga	
205.	b. 5345, l. 152-155v	1729	Rymowicz <i>Francisci</i>	miestietis	viešasis kaltintojas	vedęs	katalikas		žmona Rymowiczowa <i>Anna</i> (z Ratkiewiczow)
206.	b. 5343, l. 254-255	1705	Salcewiczowa <i>Anastasia</i>						
207.	b. 5344, l. 8-11	1712 05 21	Sankiewicz Filipowicz <i>Martini Casimiri</i>						
208.	b. 5340, l. 281-281v	1690	Sankiewicz <i>Samuelis</i>	miestietis	pirkllys		katalikas		žmona Sankiewiczowa <i>Marta</i>
209.	b. 5351, l. 444-445v	1752 09 18	Sankowski <i>Jan</i>	miestietis	krautuvininkas	vedęs		liga	
210.	b. 5345, l. 431-433v	1732 03 14	Santocka <i>Anastasia</i>	miestietė	mėsininko žmona	ištekejusi	katalikė	liga	vyras Santocki <i>Jan</i>
211.	b. 5343, l. 549-550	1710 05 20	Serbkowski <i>Casimirus</i>	miestietis	pirkllys	vedęs	katalikas	liga	žmona Sierbkowska (Zagielanka)
212.	b. 5351, l. 826-829	1754 12 04	Seyfert <i>Salamon</i>		<i>pulkownik JK M</i>	vedęs	evangelikas	liga	
213.	b. 5348, l. 807-808	1743	Sidorowiczowa Stephanowa <i>Theresia</i> (de Michniewiczow)	miestietė		našlė	katalikė		
214.	b. 5351, l. 1114-1115v	1759	Sierzputowski <i>Felicyan</i>			vedęs	katalikas		noras išvengti nesutartimų dėl jo turto

215.	b. 5352, l. 406-407v	1763	Sihir <i>Jan Jakub</i>	miestietis				vedęs				liga	jam mirus	
216.	b. 5340, l. 444-449	1691 05 22	Sikorski <i>Stanislaw Symon</i>			muzikantas					katalikas	liga		
217.	b. 5347, l. 914-915	1740	Siwicki <i>Aleksandr</i>	miestietis		mėsininkas		vedęs				liga		
218.	b. 5341, l. 337-338	1694	Skwarniewiczowa <i>Regina</i> (Dmitrowiczowna)			(1) vyras salyklininkas		ištekejūsi			katalikė	liga	(1) vyras Symonowicz <i>Jan</i>	
219.	b. 5345, l. 262-263v	1731 03 10	Sobolewska (1), Masłowska Janowa (2) <i>Barbara</i> (Woydziewiczowna)			Breslaujos medžioklio žmona		ištekejūsi			katalikė	liga		
220.	b. 5344, l. 124-127v.	1681 08 03	Sofronowicz <i>Joannis</i>			karaliaus sekretorius		vedęs			stačiatikis			
221.	b. 5334, l. 383-388	1656 03 25	Solodziejewicz <i>Matyasz</i>	miestietis		pirkllys		vedęs					noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	žmona (1) <i>Barbara</i> Hincowna, (2) <i>Krystina</i> Zusielanka
222.	b. 5339, l. 182-183v	1685 02 11	Stanzycka Janowa <i>Zophia</i>	miestietė							katalikė	liga		
223.	b. 5343, l. 98-99v	1704 02 21	Staszkieviczowa (1), Ostrowska Franciszkowa (2) <i>Catharina</i> (Czerkasowna)	miestietė		F. Ostrowski mėsininkas					katalikė			
224.	b. 5345, l. 99-103	1729 01 08	Stephanowicz	miestietis		karaliaus sekretorius ir		vedęs			katalikas	noras išvengti		

235.	b. 5352, l. 523-526v	1763	Sztrafeldtowa <i>Anna Maria</i>	miestietė	<i>chirothecalia</i>	ištekejusi		liga	
236.	b. 5352, l. 509-510v	1763	Szulcowa <i>Anna Krystyna</i>	miestietė	siuveja	ištekejusi	evangelikė	liga	
237.	b. 5351, l. 795-800	1755 04 22	Szulc <i>Bartolmiej Franciszek</i>		Malborko vaiv. ginklininkas, <i>namiestnik znaku petyhorskiego</i>	vedes		liga	
238.	b. 5339, l. 23-23v	1684 03 07	Tarnawska?						
239.	b. 5351, l. 1116-1117v	1759	Taylor <i>Wilhelm</i>		kapitonas SRM	vedes	katalikas	liga	
240.	b. 5353, l. 139-142v	1774 08 26	Tołkonski Paszkiewicz <i>Jozef</i>		tarėjas		katalikas		žmona Tołkonska Paszkiewiczowa <i>Antonina</i> (z Kończewskich), sūmus Tołkonski Paszkiewicz <i>Antoni</i>
241.	b. 5340, l. 358-359v	1690 07 28	Trop <i>Jakub</i>		karaliaus patrankininkų kapitonas	vedes			
242.	b. 5334, l. 1451-1455	1653 01 14	Trosnica <i>Piotr</i>	miestietis	pirklis	vedes	stačiatikis	liga	žmona (1) <i>Polonia Kuzelanka</i> , (2) <i>Eudokia Mikołajowna Symonowiczowna</i>
243.	b. 5350, l. 844-845v	1749 08 04	Tureczynska Samuelowa <i>Helena</i> (z Cynowskich)	miestietė	pirklio žmona	ištekejusi	katalikė	liga	
244.	b. 5350, l. 557-558v	1749 06 22	Turowicz <i>Stephan</i>				katalikas		1730 m. vedė našlę

254.	b. 5335, l. 83-83v	1666 05 13	Wojsznarowiczowa Janowa <i>Maryna</i>		burmistro żmona		kataliké		
255.	b. 5343, l. 158-159v	1705 02 06	Woyszwiło <i>Christophori</i>	miestietis	salyklininkas	vedęš	katalikas	liga	
256.	b. 5347, l. 935-936v	1741	Wolk <i>Stanisław</i>	miestietis			katalikas		
257.	b. 5352, l. 71-73v	1761	Wolkowicz <i>Stęfan</i>	miestietis		vedęš	katalikas		
258.	b. 5342, l. 298-300v	1666 03 21	Zablocka Janowa <i>Elżbieta</i> (Zybertowska)	pilieté	pirklio żmona	ištekejusi	kataliké	liga	vyras Zablockis <i>Jonas</i>
259.	b. 5342, l. 300v-302	1674 10 14	Zablocki Jan	miestietis	pirklys	našlys	katalikas		żmona Zablocka <i>Elżbieta</i> Zybertowska
260.	b. 5345, l. 364-365	1731 09 04	Zatowiczowa <i>Marjanna</i>			našlę			
261.	b. 5348, l. 633-634v	1742 02 14	Zatowiczowa <i>Katarzyna</i> (z Jurkiewiczow)			ištekejusi	kataliké		vyras Zattowiec <i>Felciani</i>
262.	b. 5340, l. 202-203v	1689 10 16	Zawiski <i>Basily</i>	miestietis	katiadirbis	vedęš	katalikas	liga	żmonos: <i>Martha</i> Rogowska (1), <i>Agatha</i> Ginelewiczowna (2)
263.	b. 5333, l. 214-215	1633 06 18	Zawistowski <i>Mathia</i>	miestietis		vedęš	katalikas	liga	
264.	b. 5335, l. 133-134	1666	Zawlicki <i>Jan</i>	miestietis	żywejs	našlys	katalikas		
265.	b. 5351, l. 453-454v	1752 12 13	Zgirska <i>Barbara</i> (z Podereckich)			našlę	kataliké	senatvé	vyras Zgirski <i>Aleksander</i>

266.	b. 5333, l. 117-117v.	1615 04 23	Znakowicz <i>Matheus</i> z	miestietis		vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Katażina</i>
267.	b. 5342, l. 296-298v	1644 03 25	Zyburtowski <i>Krzyżstof</i>	miestietis		vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Tacyanna Zophia Kubicka</i>
268.	b. 5351, l. 978-981v	1757 11 08	Żattowicz <i>Feliciani Ignacij</i>			našlys	katalikas	senatvė	
269.	b. 5343, l. 375-376	1708	Życzewski <i>Andreas</i>	miestietis		vedęs	stačiatikis	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	žmona <i>Życzewska Anastasia Turkowska</i>
270.	b. 5351, l. 836-843v	1755 11 09	Żurobinski <i>Samuel</i>	miestietis	pirklys	vedęs	stačiatikis	noras išvengti nesutarimų dėl jo turto jam mirus	
271.	b. 5350, l. 747-750v	1750 03 05	Żuromski <i>Gaspar</i>	miestietis	Vilniaus vaivinių suolininkų teismų asesorius	vedęs	katalikas	liga	žmona <i>Żeromska Roza</i> (z Szencinskiach)

3 priedas

XVII–XVIII a. Vilniaus miestiečių turto inventorių registras¹²⁴¹

Nr.	Signatūra	Sudarymo data	Pavardė ir vardas	Luomas	Profesija, pareigos	Socialinė padėtis	Konfesija	Papildoma informacija
1	b. 5131, l. 304-306v	1752	Adamowicz <i>Balthromiej</i>	miestietis	pirkllys			
2	b. 5154, l. 927-930v	1799	Akuldowicz <i>Jakub</i>		tymininkas			
3	b. 5124, l. 556-558	1723	Aleksandrowicz <i>Demetry</i>					
4	b. 5106, l. 104-113	1669	Anton <i>Jan</i>	miestietis	pirkllys			
5	b. 5096, l. 396-398	1648	Azarycz <i>Hieronim</i>	miestietis	pirkllys			
6	b. 5147, l. 347-356v	1791	Bapysta <i>Wenin Jan</i>					
7	b. 5120, l. 1214-1217v	1699	Baranowski <i>Wincenty</i>		tarėjas			
8	b. 5096, l. 193-199	1642	Barckiewicz <i>Kapusta Ławryn</i>	miestietis	pirkllys			
9	b. 5118, l. 498-499v	1693	Bernatowicz <i>Stanisław</i>		prekiautojas			
10	b. 5154, l. 420-421v	1798	Berskowa <i>Anna Barbara</i>					
11	b. 5124, l. 713-728v	1724	Bielski <i>Jan</i>	piliietis	siuvėjas	2 kartus vedęs		
12	b. 5098, l. 58-59v	1658	Birzanski <i>Jan</i>	miestietis				
13	b. 5109, l. 377-391	1679	Bocewicz <i>Pawel</i>	miestietis	pirkllys	vedęs		

¹²⁴¹ Iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senųjų aktų fondo

14	b. 5124, l. 270-298v	1721	Boldowsy <i>Franciszek i Jadwiga</i> (Gibertowna)			tarėjas	sutuoktiniai		
15	b. 5126, l. 1051-1056v	1735	Bonenberg <i>Albrecht</i>	miestietis		pirkllys			
16	b. 5113, l. 331-340v	1682	Bonfilii <i>Józef</i>			tarėjas	vedėš		
17	b. 5116, l. 500-501	1696	Boniewiczowie <i>Piotr i Katarzyna</i> (Marcikiewiczowna)	miestiečiai		tymininkai	sutuoktiniai		
18	b. 5107, l. 126v-133v	1670	Borkowski <i>Stefan</i>	miestietis		pirkllys	vedėš		
19	b. 5153, l. 125-127v	1796	Brodowski <i>Józef</i>						
20	b. 5104, l. 471v-472v	1659	Browka <i>Ignacy</i>	miestietis		pirkllys			
21	b. 5120, l. 626-631v	1698	Bukacki Kazimierz	miestietis				našlė Bukacka Kazimierzowa <i>Teodora</i> (Zawadzka)	
22	b. 5112, l. 413v-415	1679	Burba <i>Francisci</i>			tarėjas	vedėš		
23	b. 5112, l. 424-429v	1679	Burba <i>Francisci</i>			tarėjas	vedėš		
24	b. 5112, l. 454-454v	1679	Burba <i>Francisci</i>			tarėjas	vedėš		
25	b. 5152, l. 801-802v	1795	Busiekierski <i>Michał</i>	piliėtis					
26	b. 5104, l. 102v-107v		Bylinski <i>Stefan Karol</i>			vaitas			
27	b. 5104, l. 715-718v		Bylinski <i>Stefan Karol</i>			vaitas			
28	b. 5111, l. 809-814		Bylinski <i>Piotr</i>			burmistras			
29	b. 5111, l. 814-827		Bylinski <i>Piotr</i>			burmistras			

30	b. 5111, l. 828-832		Byliński <i>Piotr</i>				burmistras			
31	b. 5111, l. 832-847		Byliński <i>Piotr</i>				burmistras			
32	b. 5154, l. 1330-1342v	1799	Chmarzynski <i>Aleksander</i>				burmistras			
33	b. 5120, l. 1074-1077v	1699	Chmielowski <i>Adam</i>				pirklys			
34	b. 5120, l. 878-881v	1698	Chochłowska Krzysztofowa <i>Dorota</i> (Baeczynowna)				kailiadirbio žmona	ištekcėjusi		
35	b. 5105, l. 327-328v	1671	Cholewa <i>Michał</i>							
36	b. 5121, l. 508-509	1703	Cholewina <i>Elżbieta</i>							
37	b. 5115, l. 724-729v	1687	Ciechanowicz <i>Jan</i>				pirklys	vedęs		
38	b. 5115, l. 62-63	1684	Cynaki <i>Barłomiej</i>				vaitas			
39	b. 5152, l. 630-646	1795	Cysmont <i>Jan</i>							
40	b. 5120, l. 978-987	1699	Czerniawski <i>Zachariasz</i>				pirklys	buvo vedęs		žmona mirusi
41	b. 5120, l. 678-681v	1698	Dancewiczowa (1), Statkiewiczowa (2) <i>Sofia</i> (Aleksandrowiczowna)				siuvėjo žmona	2 kartus ištekėjusi		antras vyras siuvėjas Stekiewicz <i>Jan</i>
42	b. 5111, l. 157-159	1681	Daniłowicz <i>Mikołaj</i>				mėsininkas	vedęs		
43	b. 5120, l. 362-363v	1697	Daniłowicz <i>Piotr</i>				auksakalys	buvo vedęs		
44	b. 5122, l. 513-513v	1710	Daniłowicz <i>Kazimierz</i>							
45	b. 5126, l. 633-652	1731	de Podhora Sienczyło <i>Andrzej Michał</i>				burmistras	buvo vedęs		kopija b. 5126, l. 653-675

46	b. 5124, l. 19-30v	1719	Dębkowski <i>Stanisław</i>	mieścianin	pirklys				papildymas b. 5124, l. 154-160v; l. 310-315v
47	b. 5154, l. 1210-1213v	1798	Donalejka <i>Fryderych</i>		stalius, dailidė				
48	b. 5120, l. 1361-1366v	1700	Donat <i>Jan Krzysztof</i>		pirklys	buvo vedęs			
49	b. 5129, l. 1291-1292v	1748	Dregorowa <i>Barbara</i>	mieścianė					taksa z inwentarza ruchomosci B. Dregorowej
50	b. 5106, l. 708-716	1671	Dubowicz <i>Walerian</i>			vedęs			
51	b. 5104, l. 311-319	1657	Durko <i>Fiedor</i>	mieścianin	pirklys				
52	b. 5106, l. 81-83	1669	Engelbrecht <i>Symon</i>						taksa ziota i srebra
53	b. 5120, l. 286-289	1697	Erthli <i>Jerzy</i>	mieścianin	mūrininkas				
54	b. 5116, l. 250-263v		Eysing <i>Jan</i>	mieścianin	pirklys	vedęs		evangelikas	
55	b. 5120, l. 418-423v	1697	Fawer <i>Stefan</i>	mieścianin	pirklys	buvo vedęs			
56	b. 5120, l. 493-501	1697	Fawer <i>Stefan</i>	mieścianin	pirklys	buvo vedęs			našė Fawerowa <i>Katarzyna</i>
57	b. 5138, l. 574-576v	1760	Felmanowa (1), Krahowowa (2) <i>Zuzanna</i> (z Minutów)						
58	b. 5111, l. 1423-1434		Feltner <i>Jan</i>	mieścianin	pirklys	vedęs			
59	b. 5118, l. 311-316	1692	Feltner <i>Jan</i>	mieścianin	pirklys	vedęs			
60	b. 5098, l. 11v-15	1658	Fiedorowicz	mieścianin	prekiautojas				

61	b. 5104, l. 125v-129	1663	Filipowicz <i>Samuel</i>				tarėjas		vedėš		
62	b. 5120, l. 1060-1065v	1699	Filipowicz <i>Stefan</i>	miestietis			pirkllys				
63	b. 5098, l. 82v-91v		Filipowicz Sankiewicz <i>Aleksander</i>	miestietis			pirkllys				
64	b. 5105, l. 219-222v	1670	Fombegen <i>Hendrych</i>	miestietis			pozumėntininkas				
65	b. 5126, l. 360-361v	1730	Gardecki <i>Michal</i>								
66	b. 5152, l. 1102-1105v	1795	Gawarowski <i>Adam</i>	piliėtis			pirkllys				
67	b. 5096, l. 229-231v	1648	Gawłowicki <i>Barthłomiej</i>				tarėjas			kilnojamojo turto dalybų aktas	
68	b. 5110, l. 491-494v		Gawłowicki <i>Cyprian</i>				svarstyklių raštėninkas				
69	b. 5112, l. 63-65	1677	Gawłowicki <i>Cyprian</i>				svarstyklių raštėninkas				
70	b. 5123, l. 2-8v	1712	Gawłowicki <i>Jan</i>				karaliaus sekretorius				
71	b. 5153, 215-221v	1796	Gesing <i>Jan</i>						buvo vedėš		
72	b. 5113, l. 298-302v	1682	Giełewicz <i>Jan</i>	miestietis			pirkllys		vedėš		
73	b. 5115, l. 262-280v	1684	Giełewicz <i>Jan</i>	miestietis			pirkllys		vedėš		
74	b. 5111, l. 1203-1215	1691	Gierkiewicz <i>Andrzej</i>				waitas		vedėš		
75	b. 5115, l. 420-426v	1689	Gierkiewicz <i>Andrzej</i>				waitas		vedėš		

76	b. 5116, l. 214-223	1691	Cierkiewicz <i>Andrzej</i>									
77	b. 5122, l. 575-576v	1711	Giesler <i>Jan</i>	piliėtis		pirkllys	vedęs				našlė Gieslerowa Janowa <i>Marianna</i> (Bocewiczowna)	
78	b. 5106, l. 731-732	1671	Gislina <i>Regina</i>									
79	b. 5150, l. 391-395v	1793	Glej <i>Krzysztof</i>			juvelyras, auksakalys						
80	b. 5111, l. 1159-1165		Goltz <i>Georgij</i>	miestietis		vynininkas	evangelikas					
81	b. 5128, l. 1194-1197v	1744	Grabowski <i>Kazimierz</i>				buvo vedęs					
82	b. 5111, l. 528-536		Grejter <i>Mathio</i>	miestietis		auksakalys	vedęs					
83	b. 5144, l. 238-245v	1775	Grekowski <i>Dominik</i>	miestietis		pirkllys	buvo vedęs				našlė (z Starzynskich) Grekowska <i>Antonina</i>	
84	b. 5115, l. 339-347v	1685	Greyter <i>Mathio</i>	miestietis		auksintojas	vedęs					
85	b. 5137, l. 123-144	1759	Haluza <i>Łukasz</i>			burmistras						
86	b. 5122, l. 26-27	1705	Harasimowiczowna									
87	b. 5111, l. 363-381	1683	Helaszewicz <i>Grzegorz</i>	miestietis		pirkllys	vedęs					
88	b. 5142, l. 386-387v	1764	Honorska <i>Konstancja</i>	piliėtė		juvelyrė, auksakalė						
89	b. 5107, l. 206v-212	1672	Hrehorowicz <i>Andrzej</i>	miestietis		knygrišys	vedęs					
90	b. 5124, l. 325-334v	1721	Hromowicz <i>Pawel</i>									
91	b. 5144, l. 895-911v	1778	Hryniewiczowa <i>Anna</i> (z Dąbrowskich)	miestietė								

92	b. 5111, l. 1119-1133	1689	Hubryk <i>Zachariam</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
93	b. 5097, l. 415-424v	1679	Ihmatowicz <i>Aleksander</i>		sekreterius, tarėjas			
94	b. 5107, l. 20-25v		Ihmatowicz <i>Krzysztof</i>			vedęs		
95	b. 5109, l. 329-368	1679	Ihmatowicz <i>Aleksander</i>		tarėjas	vedęs	unitas	
96	b. 5120, l. 328-333v	1697	Ihmatowicz <i>Jan</i>	miestietis	pirklys	buvo vedęs	našlė Ihmatowiczowa <i>Janowa Zofia</i> (Bilmacewiczowa)	
97	b. 5108, l. 45-45v	1673	Iwanowicz <i>Afanas</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
98	b. 5111, l. 917-970	1689	Iwanowicz <i>Michal</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
99	b. 5111, l. 971-994	1689	Iwanowicz <i>Michal</i>	miestietis	pirklys			
100	b. 5118, l. 209-209v	1692	Iwanowiczowa <i>Apolonia</i>	miestietė	pirklio žmona	ištekėjusi		
101	b. 5118, l. 95-97v		Iwaszkewicz <i>Bazyli</i>		siuvėjas	vedęs		
102	b. 5104, l. 621v-627v		Jablonowski <i>Albert</i>	miestietis	pirklys			
103	b. 5121, l. 541-580v	1704	Jachimowicz <i>Jan Kazimierz</i>		tarėjas	buvo vedęs	našlė Jachimowiczowa <i>Elzbieta</i> (Szwarcowna)	
104	b. 5132, l. 1301-1342	1754	Jachimowiczowa <i>Janowa Marianna</i> (z Beldowskich)		tarėjo žmona			
105	b. 5108, l. 223-224v	1674	Jacz <i>Barłomiej</i>		kalvis	vedęs		
106	b. 5150, l. 292-292v	1793	Jakubowska <i>Teresa</i>					
107	b. 5150, l. 313-315v	1793	Jancoń <i>Mikolaj</i>	pilietis	vargoninkas,			

108	b. 5111, l. 598, tęsimys l. 619		Jankiewicz <i>Piotr</i>	miestietis		miestietis	salyklininkas	vedęs		
109	b. 5153, l. 61-63v	1796	Jankowski <i>Karol</i>							
110	b. 5116, l. 237-238v	1691	Jendrzejewski <i>Stefan</i>	miestietis		miestietis	pirkllys	vedęs		
111	b. 5129, l. 614-633v	1747	Jezna <i>Anna</i> (z Buncewiczów)	miestietė						
112	b. 5135, l. 710-713v	1757	Juchnowiczowie <i>Filip</i> i <i>Ludowika</i> (z Ostrowskich)	miestiečiai		miestiečiai	pirkliai	sutuoktiniai		
113	b. 5098, l. 40-42	1658	Judkiewicz <i>Mikolaj</i>	miestietis		miestietis	mėsininkas			
114	b. 5120, l. 254-257v	1697	Jurewicz Bojarun <i>Simon</i>	miestietis		miestietis	salyklininkas			
115	b. 5122, l. 43-43v	1706	Jurgielewicz <i>Jakub</i>	miestietis		miestietis	pirkllys	regestr spisanys po zeszlym swiętej pamięci p. J. Jurgielewiczu		
116	b. 5104, l. 421-423v		Kaczanowski <i>Hrehory</i>	miestietis		miestietis	pirkllys			
117	b. 5111, l. 503-521	1685	Karaś <i>Stefan</i>	burmistras		burmistras		vedęs	katalikas	
118	b. 5133, l. 423-452	1755	Katelnicki <i>Gabriel</i>	miestietis		miestietis	pirkllys	buvo vedęs		
119	b. 5126, l. 105-107v	1728	Kiełpszewska <i>Lucja</i>	miestietė		miestietė				
120	b. 5111, l. 1434-1439		Klarowski <i>Mathio</i>				burmistras	vedęs		
121	b. 5116, l. 269-271	1692	Klarowski <i>Mathio</i>				burmistras	vedęs		
122	b. 5120, l. 162-165v	1696	Klarowski <i>Jan Franciszek</i>				raštininkas,	buvo vedęs	katalikas	našlė Klarowska

123	b. 5120, l. 165v-168v	1697	Klarowski <i>Jan Franciszek</i>			tarčjas							<i>Marianna</i>
124	b. 5120, l. 168v-171v	1698	Klarowski <i>Jan Franciszek</i>			raštininkas, tarčjas	buvo vedęs	katalikas					raštinys b. 5120, l. 162-165v
125	b. 5144, l. 978-984v	1779	Klementowicz <i>Piotr</i>			pirkllys							
126	b. 5096, l. 515-518	1651	Kliczewski <i>Wawrzyniec</i>										
127	b. 5106, l. 716-719		Kliczewski <i>Mikołaj</i>										
128	b. 5108, l. 402-404v	1676	Kliczewski <i>Mikołaj</i>										
129	b. 5110, l. 12-17	1676	Kliczewski <i>Mikołaj</i>			miestietis							katalikas
130	b. 5113, l. 569-571v	1683	Kliwowicz <i>Barłomiej</i>			miestietis							
131	b. 5124, l. 121-124v	1719	Klor <i>Teodor</i>			miestietis							inventoriuje trukstamų daiktų sąrašas
132	b. 5103, l. 602-607	1668	Kochański <i>Fiedor</i>										
133	b. 5107, l. 30-34		Kochański <i>Fiedor</i>			miestietis							
134	b. 5152, l. 282-283v	1794	Kolędzina <i>Elżbieta</i>										
135	b. 5098, l. 8v-11		Komajewski <i>Georgi</i>			miestietis							
136	b. 5107, l. 225-227		Konstantynowicz <i>Stefan</i>										
137	b. 5108, l. 188-192v	1674	Konstantynowicz <i>Symon</i>			miestietis							

138	b. 5116, l. 154-158	1690	Kopcewiczowa Michalowa <i>Regina</i> (Symonowiczówna)	miesztietie	piarklio Źmona	iŹtekejusi	
139	b. 5109, l. 419-426	1679	Kosobueki <i>Jozef</i>	miesztietis	piarklys	vedes	
140	b. 5126, l. 1037-1048	1735	Kosobueki <i>Michal</i>		burmistras		
141	b. 5126, l. 1037-1048	1778	Kosobudzki <i>Piotr</i>		burmistras		
142	b. 5143, l. 57-62	1767	Kostrowicze <i>Jan i Krystyna</i>	miesztiečiai	burmistras	sutuoktiniai	
143	b. 5120, l. 433-434v	1697	Kotkowski <i>Mathio</i>	miesztietis	miesininkas	buvo vedes	naŹle Kotkowska Mateuszowa <i>Anna</i> (Niekrewiczowna)
144	b. 5109, l. 225-232	1678	Kozaczenka <i>Symon</i>	miesztietis	piarklys	vedes	
145	b. 5112, l. 199-205v	1678	Kozaczenko <i>Symon</i>	miesztietis	piarklys	vedes	
146	b. 5124, l. 76-78v	1719	Kozaczenkowa <i>Marianna</i> (Hurcewiczowna)				
147	b. 5120, l. 390-393	1697	Kozaczonek <i>Eliasz</i>	miesztietis	piarklys	buvo vedes	naŹle Kozaczenkowa Eliaszowa <i>Marianna</i> (Holubowiczowna)
148	b. 5099, l. 281-288	1660	Kozlowski <i>Stanislaw</i>	miesztietis	piarklys		
149	b. 5105, l. 517-517v	1672	Krasowskie <i>Heliasz i Regina</i>		tarajas	sutuoktiniai	
150	b. 5116, l. 172-179		Kreczmer <i>Godafrydi</i>	miesztietis	vynininkas	vedes	
151	b. 5120, l. 194-197v	1696	Kuczynski <i>Jakub</i>	miesztietis	kalvis	buvo vedes	naŹle Kuczynska Jakubowa <i>Barbara</i> (Rudzianska)
152	b. 5122, l. 285-287v	1708	Kuczynski <i>Jakub</i>	miesztietis	piarklys	buvo vedes	naŹle Holubowiczowa <i>Marianna</i>

153	b. 5097, l. 468-470v		Kulbowicz <i>Michał</i>	mieścianin	pirklys			regestr wydatków na pogrzeb zeszłego p. M. Kulbowicza
154	b. 5097, l. 471-474		Kulbowicz <i>Michał</i>	mieścianin	pirklys			komput dóbr ruchomych według inwentarza urzędownie w r. 1680 sprawionego
155	b. 5112, l. 550-554	1680	Kulbowicz <i>Michał</i>	mieścianin	pirklys		vedęs	
156	b. 5104, l. 350v-351v	1666	Kuszelina Fiedorowa <i>Eudokia</i> (Ignatowiczówna)	mieścianin				siostra Stefana i Michała Kuszeliczów, mieszczan wileńskich
157	b. 5149, l. 2-3v	1792	Lamanowicze	piłietia			buvo susituokę	
158	b. 5154, l. 747-754v	1799	Lapinkiewicz <i>Tomasz</i>	piłietis	pirklys			
159	b. 5096, l. 435-442	1649	Lebiedzicz <i>Stefan</i>		burmistras		vedęs	
160	b. 5153, 592-610v	1796	Lemigowa <i>Anna Charlota</i>	piłietė				
161	b. 5126, l. 35-42v	1728	Ler <i>Jan</i>	mieścianin	pirklys		buvo vedęs	
162	b. 5112, l. 294-295v	1678	Leszewicz <i>Christophori</i>	mieścianin	mėsininkas			
163	b. 5115, l. 592-595v	1686	Lesinski <i>Jan</i>	mieścianin	chirurgas			
164	b. 5110, l. 832-833		Leszewicz <i>Christophori</i>	mieścianin	mėsininkas		vedęs	
165	b. 5098, l. 62-64	1658	Lewoniewicz	patricijus				
166	b. 5120, l. 540-549v	1698	Lewoszewicz <i>Stefan</i>	mieścianin	pirklys		buvo vedęs	naślė Opankiewiczowa (1), Lewoszewiczowa Stefanowa (2) <i>Marianna</i>

167	b. 5115, l. 29-36v	1684		Lidert <i>Dawid</i>	miestietis		pirklys	vedęs		(Szpakowiczowna)
168	b. 5122, l. 486-488v	1710		Lidert <i>Frydrych</i>	miestietis		pirklys	buvo vedęs		našlė Lidertowa <i>Katarzyna</i> (Zahorska)
169	b. 5122, l. 543-549	1711		Lidertowa Frydrychowa <i>Katarzyna</i> (Zahorska)	miestietė		pirklio žmona	buvo ištekėjusi		
170	b. 5110, l. 306-324			Loman <i>Matthio</i>	miestietis		pirklys			
171	b. 5110, l. 628-631			Loman <i>Jan</i>	miestietis		pirklys	vedęs		
172	b. 5112, l. 8-10v	1677		Loman <i>Jan</i>	miestietis		pirklys			
173	b. 5112, l. 157-158v	1678		Loman <i>Jan</i>	miestietis		pirklys	vedęs		
174	b. 5127, l. 649-651v	1739		Łubowiczowa <i>Katarzyna</i>	miestietė		vyras puodžius			
175	b. 5109, l. 494-502	1680		Łunkiewicz <i>Józef</i>	miestietis		pirklys			
176	b. 5120, l. 240-245v	1697		Łusiewicz <i>Kazimierz</i>	miestietis		pirštinkas	buvo vedęs		našlė Łusiewiczowa <i>Kazimierzowa</i> <i>Katarzyna</i> (Malinowska)
177	b. 5098, l. 52-56			Łyskiewicz <i>Teodor</i>						
178	b. 5099, l. 174-177v	1658		Łyskiewicz <i>Teodor</i>						
179	b. 5106, l. 1110-1114			Maeller <i>Jan</i>	miestietis		pirklys			
180	b. 5099, l. 112-115	1657		Magdanowicz <i>Stanisław</i>	miestietis		druskos pirklys			
181	b. 5111, l. 1501-1507			Malinowski <i>Gabriel</i>	miestietis		pirklys	vedęs		

182	b. 5138, l. 945-964v	1760	Marchelewiczowie	mieszcianie	prekiantojai	regestr ksiąg oprawnych w r. 1760 inwentowany na sukcesorów Marchelewiczowskich spadających przy pójściu za mąż A. Marchelewiczowny
183	b. 5136, l. 457-481	1758	Melcherowiczowa <i>Katarzyna</i> (z Sawiczów)	miesztietė	knygininkė	
184	b. 5103, l. 102-108	1665	Meller <i>Wilhelm</i>	miesztietis	pirklys	papildymas b. 5103, l. 108-111; b. 5104, l. 705-707
185	b. 5111, l. 749-768	1686	Meller <i>Pavel</i>		medicinos gydytojas	vedęs
186	b. 5111, l. 805-808	1686	Meller <i>Pavel</i>		medicinos gydytojas	vedęs
187	b. 5116, l. 79-80v	1688	Meller <i>Pavel</i>	miesztietis	gydytojas	
188	b. 5122, l. 40-41v	1706	Migura <i>Stefan</i>	miesztietis	pirklys	buvo vedęs
189	b. 5143, l. 994-1000v	1772	Mikiszowa (1), Aleksandrowa Stacewiczowa (2) <i>Helena</i>			ištekejusi
190	b. 5099, l. 169-169v	1657	Mikolanowa <i>Żytnikowa</i>			
191	b. 5111, l. 213-219	1681	Minkiewicz <i>Laurenty</i>	raštininkas, tarybas		vedęs
192	b. 5116, l. 542-553v	1698	Minkiewicz <i>Piotr</i>	vedęs	burmistras	

193	b. 5120, l. 894-913v	1698	Minkiewicz <i>Piotr</i>			burmistras	buvo vedęs		žmona mirusi
194	b. 5120, l. 916-927v	1698	Minkiewicz <i>Piotr</i>			burmistras	buvo vedęs		kopija b. 5120, l. 894-913v
195	b. 5146, l. 815-832v	1788	Minkiewicz <i>Onufry</i>			vaitas			
196	b. 5146, l. 1223-1235	1789	Minkiewicz <i>Józefat</i>			burmistras	buvo vedęs		
197	b. 5135, l. 168-175	1757	Minkiewiczowa <i>Krzyszyna</i> (z Dauwów)			burmistro žmona			
198	b. 5120, l. 246-251v	1697	Minkiewiczowa Laurentowa <i>Katarzyna</i> (Gawłowska)			raštininko, tarėjo žmona	buvo ištekėjusi		Laurentijus Minkevičius miręs, turintis lieka sūnui Mykolui ir dukrai Konstancijai Minkevičiams
199	b. 5146, l. 1236-1257	1789	Minkiewiczowa <i>Petronela</i>			burmistro žmona	buvo ištekėjusi		
200	b. 5104, l. 71-78		Mones <i>Hendrych</i>			burmistras		evangelikas reformatas	
201	b. 5113, l. 104-109	1681	Moskiewiczze <i>Wasiłi Marta</i>		miestiečiai		sutuoktiniai		
202	b. 5098, l. 77-78v	1658	Mroczo <i>Gregory</i>		miestietis	batsiuvyvys			
203	b. 5119, l. 26-34v	1694	Murminski <i>Jerzy</i>			tarėjas	buvo vedęs		našlė <i>Maria</i> (Ohurcewiczowna) (1) Józef Kosobucki, (2) Jerzy Murminski
204	b. 5152, l. 161-162v	1794	Nalęcza <i>Tomasz</i>						
205	b. 5129, l. 28-35v	1746	Naploszczyc <i>Grzegorz</i>			tarėjas	buvo vedęs		

206	b. 5109, l. 30-36	1675	Narbutowicz <i>Symon</i>	miestietis	pirkllys	vedęs		
207	b. 5108, l. 482-485	1676	Narbutowiczowa <i>Symonowa Katarzyna</i> (Walentyłowiczowna)			ištekeėjusi		
208	b. 5108, l. 486-489	1676	Narbutowiczowa <i>Symonowa Katarzyna</i> (Walentyłowiczowna)			ištekeėjusi		
209	b. 5108, l. 490-498v	1676	Narbutowiczowa <i>Symonowa Katarzyna</i> (Walentyłowiczowna)			ištekeėjusi		
210	b. 5110, l. 98v-110 v.		Narbutowiczowa <i>Symonowa Katarzyna</i> (Walentyłowiczowna)					
211	b. 5126, l. 607-610v	1731	Nejman <i>Jerzy</i>	miestietis	pirkllys	buvo vedęs		
212	b. 5122, l. 85-98v	1706	Ohurcewicz <i>Andrzej</i>		burmistras			papildymas b. 5122, l. 99-100v
213	b. 5110, l. 783v-785	1678	Omelianowicz <i>Demetry</i>	miestietis	druskos pirkllys	vedęs		
214	b. 5112, l. 239-241	1678	Omelianowicz <i>Demetry</i>	miestietis	druskos pirkllys	vedęs		
215	b. 5123, l. 410-417	1716	Omelianowicz <i>Michal</i>	miestietis	pirkllys			papildymas b. 5123, l. 423v-429v
216	b. 5111, l. 1573-1583		Opankowicz <i>Jan</i>	miestietis	pirkllys	vedęs		
217	b. 5154, l. 109-110v	1797	Orłowski <i>Jan</i> i <i>Bogumila</i>	piliečiai		sutuoktiniai		
218	b. 5122, l. 183-195v	1707	Osipowicz <i>Michal</i>		suoliminkas	buvo vedęs		našė <i>Mariana</i> (Minkiewiczowna)

219	b. 5124, l. 258-268	1721	Osipowicz <i>Józef</i>				burmistras	buvo vedęs		našlė Osipowiczowa Józefowa <i>Anna</i> (Szkołowska)
220	b. 5111, l. 210-212		Osnicki <i>Andrea</i>	miestietis			cukraimikas	vedęs		
221	b. 5116, l. 480-481	1696	Packiewicz <i>Andrzej</i>	miestietis			druskos pirklys	vedęs		
222	b. 5122, l. 581-586	1711	Packiewicz <i>Paweł</i>	<i>patriota</i>			prekiautojas	buvo vedęs		našlė Packiewiczowa Pawłowa <i>Anna</i> (Kosobucka)
223	b. 5125, l. 27-30v	1725	Packiewiczowa <i>Katarzyna</i>	miestietė			pirklė			
224	b. 5146, l. 493-499	1786	Packiewiczowa <i>Bogumila</i>	miestietė				buvo ištekėjusi		
225	b. 5128, l. 813-817	1743	Pakulewicz <i>Laurenty</i>	miestietis			druskos pirklys			kopija b. 5128, l. 815- 817
226	b. 5097, l. 63-64	1654	Parfianowicz <i>Lamanowski</i> <i>Jerzy</i>	miestietis			pirklys			
227	b. 5139, l. 460-461v	1761	Paszkiewicz <i>Maciej</i>	miestietis				buvo vedęs		
228	b. 5120, l. 750-761v	1698	Pejer <i>Franciszek</i> <i>Wdralicki</i>				burmistras	buvo vedęs		našlė Pejerowa
229	b. 5104, l. 384v-388		Pekalska <i>Anastazja</i>	miestietė			knygiminko žmona	ištekėjusi		
230	b. 5121, l. 446-451	1703	Piastecki <i>Andrzej</i>	<i>pisarz wileńskiej</i>				buvo vedęs		našlė Ohurcewiczowa (1), Piastecka Andrzejowa (2) <i>Teodora</i>
231	b. 5125, l. 281-288v	1727	Pierszkiewiczowa <i>Emerencyanna</i>				tarėjo žmona		buvo	

248	b. 5113, l. 364-370v	1682	Radziul <i>Krzysztof</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
249	b. 5118, l. 57-60v	1691	Rafałowicz <i>Jan</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
250	b. 5123, l. 583-586v	1718	Ratkiewiczówna <i>Apolonia</i>			ištekcėjusi	(1) <i>Paweł Sankiewicz,</i> (2) <i>Bazyli Bocewicz</i>	
251	b. 5141, l. 789-791v	1763	Rejchowa <i>Regina</i>					
252	b. 5124, l. 853-861v	1724	Rejner <i>Michał</i>	miestietis	pirklys			
253	b. 5135, l. 748-751	1757	Rejnerowa <i>Katarzyna</i>		pirklė			
254	b. 5124, l. 5-18	1719	Rewel <i>Krzysztof</i>	miestietis	liejikas			
255	b. 5125, l. 363-366v	1629	Rogajszowa <i>Dorota</i> (Zubrowna)					
256	b. 5096, l. 646	1654	Ros <i>Jerzy</i>	miestietis				
257	b. 5111, l. 682-684		Roszkiewicz <i>Aleksander</i>	mesininkas		vedęs		
258	b. 5119, l. 65-68	1694	Rudanowskie <i>Jerzy i</i> <i>Jadwiga</i>	miestiečiai	pirkliai	sutuoktiniai		
259	b. 5144, l. 16-18v	1774	Rynkiewiczze <i>Jerzy i Zofia</i>	miestiečiai	batsiuviai	sutuoktiniai		
260	b. 5110, l. 300-305		Sadowski <i>Jan</i>	miestietis	chirurgas			
261	b. 5112, l. 574-577v	1680	Sankiewicz <i>Stefan</i>	miestietis	pirklys			
262	b. 5119, l. 335-350v	1701	Sawicz <i>Juzef</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
263	b. 5122, l. 54-57v	1706	Sawicz <i>Heliasz</i>	miestietis	pirklys			
264	b. 5126, l. 1216-1219	1736	Sawicz <i>Samuel</i>	miestietis	ginklakalys	buvo vedęs		

265	b. 5111, l. 1658-1670	Sebastianowicz Jan								
266	b. 5119, l. 49-53v	1694	Sebastianowicz Jan							vedęs
267	b. 5118, l. 425-425v	1693	Sebastianowiczowie <i>Joachim i Anastasia</i> (Zubkowiezowna)							sutuoktiniai
268	b. 5111, l. 1183-1190	1691	Sienczylo <i>Michal</i>	patricijus						vedęs
269	b. 5115, l. 481-489v	1686	Sienczylo <i>Grzegorz</i>	miestietis						vedęs
270	b. 5116, l. 41-49v	1686	Sienczylo <i>Grzegorz</i>	miestietis						vedęs
271	b. 5118, l. 6-9	1691	Sienczylo <i>Michal</i>	patricijus						vedęs
272	b. 5122, l. 491-492v	1710	Sierpkowski							buvo vedęs
273	b. 5119, l. 77-80	1694	Silewicz <i>Stanisław</i>	miestietis						vedęs
274	b. 5115, l. 654-655v	1687	Skrażyc <i>Matyasz</i>	miestietis						vedęs
275	b. 5099, l. 190-191	1658	Sobolewski <i>Bogdan</i>	miestietis						Michal Sobolewski uczynił komput swjej części po nieboszczyku p. B. Sobolewskim
276	b. 5097, l. 481-482v		Sofronowicz Jan							Komput substancji zeszłego p. J. Sofronowicza z inwentarza przez urząd w r. 1681 sprawionego

277	b. 5113, l. 138-170	1681	Sofronowicz Jan			karaliaus sekretorius			
278	b. 5097, l. 446v-448		Sokolowski Krzysztof	miestietis		pirkllys			Komput dobr ruchomych i stojacych wedlug inwentarza w 1680 r. sprawionego urzedownie
279	b. 5109, l. 473-492	1680	Sokolowski Krzysztof	miestietis		pirkllys		vedes	
280	b. 5112, l. 514-517v	1680	Sokolowski Krzysztof	miestietis		pirkllys		vedes	
281	b. 5116, l. 559-566v	1699	Sokolowski Samuel			tarajas		vedes	
282	b. 5121, l. 489-493	1703	Starobulinska Elzbieta						
283	b. 5143, l. 978-986v	1772	Staszewska Antoniova Anna	miestietie		odmine, kailiadirbe		istekėjusi	
284	b. 5124, l. 882-889v	1724	Stefanowicz Jozef	miestietis		pirkllys		buvo vedes	
285	b. 5126, l. 1142-1145v	1736	Stefanowicz Jan	miestietis		pirkllys		buvo vedes	
286	b. 5129, l. 1552v-1555v	1749	Stefanowicz Wargolowski Aleksander			vaitas			
287	b. 5121, l. 305-320v	1702	Stefanowicz Wargolowski Jozef	patricijus				buvo vedes	naśle Stefanowiczowa Jozefowa Sofja (Omelianowiczowna)
288	b. 5122, l. 166-167v	1707	Stroczyńska Tochtermanowa Teresa						
289	b. 5119, l. 192-201v	1698	Stroczyński Mikolaj						
						burmistras			

290	b. 5124, l. 236-248v	1720	Stroszkiewicz <i>Hrehory</i>	miestietis	pirklys	buvo vedęs	papildymas b. 5125, l. 20-26v (eksdyvizija ruchomych i nieruchomych rzeczy H. Stroszkiewicza)
291	b. 5127, l. 73-76v	1737	Stroszkiewicz <i>Symon</i>	miestietis	pirklys	buvo vedęs	
292	b. 5146, l. 1268-1286	1789	Strzałkowska (1), Ejmontowa (2) <i>Roza</i>	pilietė	druskos pirklė		
293	b. 5111, l. 1235-1250	1691	Studniewicz <i>Stanisław</i>	miestietis	pirklys	vedęs	
294	b. 5120, l. 806-809v	1698	Subaczewski <i>Maciej</i>	miestietis	stuvėjas	buvo vedęs	
295	b. 5126, l. 1011-1016v	1735	Swirszczewski <i>Daniel</i>	pilietis	pirklys		kopija b. 5126, l. 1017-1021v
296	b. 5152, l. 353-358v	1794	Szablowski <i>Antoni</i>	pilietis <i>gminny</i>		2 kartus buvo vedęs	
297	b. 5136, l. 875-878	1758	Szalkiewiczowa Michałowa (1), Leonowiczowa (2) <i>Anna</i> (z Stasiewiczów)	miestietė	pirklė	buvo ištekejusi	papildymas b. 5137, l. 1231-1242
298	b. 5127, l. 365-379v	1738	Szatrawa <i>Jan</i>		tarėjas	buvo vedęs	inv. esančio rejestro kopija b. 5127, l. 381-388; inv. papildymas b. 5127, l. 391-397; l. 401-408; 459-464v (regestr ustnej dyspozycji p. J. Szatrawy, 1735 r.)
299	b. 5124, l. 104-116v	1719	Szenk <i>Antoni</i>	miestietis	pirklys		

300	b. 5104, l. 66-68v	1666	Szostak <i>Adam</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
301	b. 5111, l. 644-655	1686	Szperkowicz <i>Eustachy</i>		burmistras			
302	b. 5116, l. 31-34v	1686	Szperkowicz <i>Eustachy</i>					
303	b. 5097, l. 494-501	1682	Szycik <i>Zaleski Stefan</i>		karaliaus sekretorius, suolininkas		stačiatikis	Komput dóbr ruchomych po zeszyłm p. S. Szyciku <i>Zaleskim</i> według inwentarza urzędowego w r. 1680 uczynionego
304	b. 5097, l. 508-516v	1682	Szycik <i>Zaleski Stefan</i>	miestietis	karaliaus sekretorius, suolininkas		stačiatikis	
305	b. 5097, l. 519-522v	1682	Szycik <i>Zaleski Stefan</i>	miestietis	karaliaus sekretorius, suolininkas		stačiatikis	
306	b. 5109, l. 433-469	1680	Szycik <i>Zaleski Stefan</i>		suolininkas	vedęs	stačiatikis	
307	b. 5112, l. 500-511	1680	Szycik <i>Zaleski Stefan</i>		karaliaus sekretorius, suolininkas	vedęs		
308	b. 5097, l. 534-540	1682	Szycikowa <i>Zaleska Stefanowa Helena</i> (Zakrzewska)		suolininko žmona			do inwentarza urzędowego uczyniony komput i masa dóbr ruchomych wszystkich
309	b. 5128, l. 1264-1267	1744	Szydłowska <i>Marianna</i> (z Święcickich)	miestietė	pirklė			
310	b. 5143, l. 42-47	1767	Taraszkiewicz <i>Mikolaj i Marianna</i>	miestiečiai	mėsininkai	sutuoktiniai		

311	b. 5142, l. 751-760v	1765	Teraszewicz <i>Andrzej</i>	miesztietis	pirklys			
312	b. 5120, l. 236-239v	1697	Titunowicz <i>Jan</i>	miesztietis	<i>stegmatarii</i>	buvo vedęs		našlė Titunowiczowa <i>Marianna</i>
313	b. 5099, l. 318-319v	1661	Tochterman <i>Jan</i>	miesztietis	popieriaus gamintojas			
314	b. 5128, l. 883-899v	1744	Tołokonscy Paszkwiczowie <i>Andrzej</i> i <i>Apolonia</i> (z Dorofiejewiczów)	miesztiečiai		susituokę		
315	b. 5140, l. 691-696	1762	Tołokonska Paszkwiczowa <i>Benedykta</i> (z Duchowiczów)		tarėjo žmona	buvo ištekejusi		
316	b. 5097, l. 80-85		Tomkowicz <i>Gregory</i>					
317	b. 5119, l. 54-61	1694	Trojanowicz <i>Joachim</i>		tarėjas	vedęs		
318	b. 5120, l. 312-317v	1697	Trojanowiczowa Jachimowa <i>Konstancja</i> (Mellerowna)		tarėjo žmona	ištekejusi		
319	b. 5119, l. 210-211v	1698	Trojanowiczowa Jachimowa <i>Konstancja</i> (Mellerowna)		tarėjo žmona	ištekejusi		
320	b. 5120, l. 744-745v	1698	Trojanowiczowa Jachimowa <i>Konstancja</i> (Mellerowna)		tarėjo žmona	ištekejusi		kopija b. 5120, l. 312- 317v, vyras miręs, dukra <i>Anna</i> (Trojanowiczowna)
321	b. 5105, l. 539-542	1672	Tulkiewicz <i>Piotr</i>		tarėjas			
322	b. 5106, l. 1040-1049	1672	Tulkiewicz <i>Piotr</i>		tarėjas	vedęs		
323	b. 5113, l. 474-478v	1683	von Mejer <i>Krzysztof</i>	miesztietis	pirklys			

324	b. 5113, l. 530-539	1683	von Tyl <i>Eliaz</i>	miestietis	knygininkas			
325	b. 5096, l. 87-90	1635	Wakami <i>Andrzej</i>					
326	b. 5096, l. 525-541v	1651	Walentyłowicz <i>Jan</i>	miestietis	pirklys			papildymas b. 5096, l. 542-544v
327	b. 5120, l. 552-559v	1698	Walentyłowicz <i>Melchior</i>	miestietis	pirklys	buvo vedęs		našlė Walentyłowiczowa Melchiorowa <i>Regina</i> (Czaplinska)
328	b. 5135, l. 176-183v	1757	Wejner <i>Jan</i>	miestietis	laikrodininkas			
329	b. 5096, l. 161-164	1642	Wesel <i>Jan</i>	miestietis	ginklakalys			
330	b. 5096, l. 322-323	1645	Wesel <i>Jan</i>	miestietis	ginklakalys			całoroczny porachunek wszystkiej majątności ruchomej według inwentarza uczyniony
331	b. 5107, l. 57-60	1669	Wierzbicki <i>Andrzej</i>	miestietis	pirklys	vedęs		
332	b. 5153, 282-294v	1796	Wierzbicki <i>Wincenty</i>		tarėjas			
333	b. 5104, l. 187-189		Wierzbowski <i>Kazimierz</i>	miestietis	knygininkas	vedęs		
334	b. 5103, l. 549-550v	1659	Wobolewicz <i>Krzysztof</i>		raštininkas, suolininkas	vedęs		
335	b. 5120, l. 224-225v	1697	Wojciechowicz <i>Krzysztof</i>	miestietis	tymininkas	buvo vedęs		našlė Wojciechowiczowa <i>Marianna</i>
336	b. 5107, l. 117-120	1670	Wombegen <i>Hendrych</i>	miestietis	pozumentininkas	vedęs		
337	b. 5108, l. 422v-425	1676	Wombegenowa <i>Hendrychowa Anna</i>		pozumentininkė			

Santrumpos

ATR – Abiejų Tautų Respublika;
GNW – Gazeta Narodowa Wileńska;
KHKM – Kwartalnik historii kultury materialnej;
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė;
LEU – Lietuvos edukologijos universitetas;
LII – Lietuvos istorijos institutas;
LIM – Lietuvos istorijos metraštis;
LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius;
LNB RS – Lietuvos nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius;
LVIA SA– Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senujų aktų fondas;
MDSC – Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego;
p. inw. m. – pośmiertelny inwentarz mienia;
PSB – Polski słownik biograficzny;
PWN – Państwowe Wydawnictwo Naukowe;
t. inv. – turto inventorius;
Test. – testamentas (testament);
UMK – Uniwersytet Mikołaja Kopernika;
VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas;
VU – Vilniaus universitetas;
VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius;
АС - Археографический сборник;
АВАК – Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією;
АЗР - Акты, относящиеся к истории Западной России;
ДЗ – Духовное завещание.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Archyvų saugyklos ir bibliotekų rankraštiniai:

Jogailaičių biblioteka:

Metricae studiosorum Universitatis Cracoviensis <...> pars. P. 3, ab anno Domini 1551-1606.

Rkp. 260. Žiūrėta 2017 m. kovo 5 d. <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=158372>.

Lenkijos mokslų akademijos Literatūros tyrimų instituto biblioteka:

Doniesienie: [Inc.:] Dabry Porucznik osiadły Obywatel Wileński znowu Publiczności donasza,

że na żądanie wielu Dystyngowanych Osob, iuz od kilku Miesiący otworzył u siebie Pensyą

na Edukacyą Panieniek <...>. Žiūrėta 2017 m. vasario 9 d.

<http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=58604>.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius:

F. 1. Pergamentų rinkinio B1 fondas.

F. 4. Pirmosios pergamentų kolekcijos fondas.

F. 9. Pavienių rankraščių rinkinys.

F. 10. Vilniaus Dailės muziejaus kolekcijos fondas.

F. 15. Rankraščių rinkinio „Borussica“ fondas.

F. 31. Biržų valdų aktų fondas.

F. 43. Vilniaus kapitulos fondas.

F. 233. Adolfo Šapokos fondas.

F. 318. Vilniaus arkivyskupijos dokumentų kolekcijos fondas.

F. 322. Adolfo Raulinaičio fondas.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius:

F. 93. Lietuvos evangelikų reformatų sinodo fondas.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas:

F. 8. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo fondas.

F. 23. Senųjų aktų fondas.

Miuncheno Liudviko Maksimiliano universiteto biblioteka:

Rechnungsbuch sowie Matrikel der Examinierten und Promovierten an der Juristischen Fakultät Ingolstadt, 1617-1683. *Facultatis juridicae Ingolstadiensis 1617*. Žiūrėta 2017 m. vasario 8 d. <https://epub.ub.uni-muenchen.de/13004/>.

Theologische Fakultätsmatrikel Ingolstadt, 1643-1700/01. *Matricula theologorum Ingolstadii anno Christi MCCXLIII bzw. Matricula theologica Ingolstadii ab anno 1643 usque ad annum 1702*. Žiūrėta 2017 m. vasario 8 d. <https://epub.ub.uni-muenchen.de/12995/>.

Osolinskių biblioteka Vroclave:

Zapiski Piotra Kunaszczaka mieszczanina lwowskiego z 1663-1694. Sygn. 2111/I.

http://www2.oss.wroc.pl/kat/kzc/pobpdf.php?fond_5_d_1/rl_f5_d_1_rkps_2111.pdf.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius:

F. 1. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių rinkinio (Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros veikėjų) fondas.

F. 2. Vilniaus švietimo apygardos globėjo kanceliarijos (A. Čartoryskio kuratoriumo) fondas.

F. 4. Inventorių fondas.

F. 5. Mišrus fondas.

F. 13. *Academia et Universitas Vilnensis (1579-1773)* fondas.

F. 57. Vilniaus kapitulos fondas.

2. Publikuoti šaltiniai:

- [Anonim z Koprzywnicy]. „Z Koprzywnicy doniesienie do Dziennika“. *Dziennik handlowy* cz. 7- 8 (1787): 461-463.
- [Józef Fergis?]. „Odpowiedź wójta na zarzuty burmistrza“. In *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, 337-361. T. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960.
- „Co do ludności mieszczan chrześcian“. *Dziennik handlowy* cz. 6 (1786): 327-329.
- „Dalsze Ofiary Obywatelskie porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 4 (1794): 3.
- „Dalszy ciąg ofiar Obywatelskich porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 13 (1794): 2.
- „Dalszy ciąg ofiar Obywatelskich w pieniądzach i srebrze“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 12 (1794): 2.
- „Exegesis, to iest danie sprawy o szkołach kiowskich y winickich, w których uczą zakonnicy Religiey Graeckiey, przez wielebnego oyca Sylwestra Kossowa, electa episkopa Mściśławskiego, Mogiłowskiego, Orczańskiego, przed rokiem teraznieyszym w tychże szkołach przez trzy lata professora napisane“. *Архивъ Юго-западной Россіи, издаваемый временной комиссией для разбора древних актовъ*. Ч. 1, т. 8, вып. 1, *Памятники литературной полемики православныхъ южно-руссосъ с протестантами и латино-унитами в Юго-западной Руси за XVI и XVII стол.*, 422-447. Киев, 1859-1911.
- „Fascykuł 99. Sprawy z chyzmatykami Wilenskiemi“. *Археографический сборник*, 216-217. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Fundacya i. m. p. Krzysztopha Kiewlicza“. *Археографический сборник*, 72-79. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Fundacya summy na nowicijat Wilenski przez s. p. i. m. xdzia Antoniego Sielawę, metr. Kiiowskiego, etc.“ *Археографический сборник*, 67-70. Т. 10. Вильна, 1874.

- „Fundusz i. m. p. Ignacego Dubowicza, burmistrza wileńskiego“. *Археологический сборник*, 51-54. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Indult papieski na szkołę Świętojańską“. In *Kościół Zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, 309. Opr. Jan Kurczewski. Cz. 2. Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1910.
- „Kamienica niegdys Brażycowska, a teraz mury puste zruinowane <...>“. *Археологический сборник*, 135-136. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Kontynuacya Ofiar Obywatelskich porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 2 (1794): 4.
- „Krótki opis terażnieyszego Stanu Miasta J. K. Mości Sandomierza“. *Dziennik handlowy* cz. 7-8 (1787): 451-458.
- „Księga Żywota, w której się wpisują imiona siostr karmelitanek bosych, które czynią professyą w tym klasztorze S. Josepha w Wilnie od roku 1640 do roku 1668“. In *Klasztory Karmelitanek Bosych w Polsce, na Litwie i Rusi. Ich początek, rozwój i tulactwo w czasie rozruchów wojennych w XVII wieku. Rzecz osnuta na kronikach klasztornych*. T. 1, Wilno, 15-17. Kraków: w drukarni „Czas“ pod zarządkiem Józefa Łakocińskiego, 1900.
- „Legacya Łukiszek“. *Археологический сборник*, 91. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Madame Lemonnier, en état de former les Demoiselles par une bonne éducation <...>“. *Gazette de Varsovie* 35 (1792): 148.
- „Madame Lemonnier, en état de former les Demoiselles par une bonne éducation <...>“. *Gazette de Varsovie* 37: 156.
- „Madame Lemonnier, en état de former les Demoiselles par une bonne éducation <...>“. *Gazette de Varsovie* 38: 160.

- „Myśl Chrapowickiego Marszałka Rady dawney a terazniejszego Kasztelana Mściławskiego względem polepszenia miast naszych krajowych“. *Dziennik handlowy* cz. 9-10 (1786): 468-469.
- „Myśl do polepszenia miasta Kamieńca Podolskiego“. *Dziennik handlowy* 1 (1787): 43-44.
- „Nobilitacya osób niżej wyrażonych to jest palestry“. *Dziennik rządowo-ekonomiczno handlowy* 10-11 (1790): 722, 724, 740, 741.
- „Ofiary Obywatelskie porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 10 (1794): 3.
- „Ofiary Obywatelskie porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 5 (1794): 3.
- „Ofiary Obywatelskie w gotowiźnie porządkiem złożenia“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 1 (1794): 3.
- „Ofiary Obywatelskie w różnych rekwizytach“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 3 (1794): 4.
- „Pismo Stężyczanina o potrzebie poprawy losu mieszczan y poddaństwa“. *Dziennik handlowy y ekonomiczny* 2 (1788): 373-379.
- „Postanowienie dozorców i przepisy dla dozorców i nauczycielów w dozorach“. *Gazeta Narodowa Wileńska* 28 (1794): 4.
- „Przepisy od Komisji Edukacji Narodowej pensjo-mistrzom i mistrzyniom dane“. In *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773-1793)*, 69-83. Zebrał, i zaopatrzył wstępem krytycznym oraz przypisami prof. Józef Lewicki. Kraków: nakładem M. Arcta w Warszawie, 1925.
- „Przestroga o rewersale danym p. Dubowiczowi i samey“. *Археографический сборник*, 51-54. T. 10. Вильна, 1874
- „Rachunek nomin. Sufragana Żmudzkiego prałata Żuchorskiego, prokuratora kapituły, z wydanych pieniędzy na odnowienie kościoła zamkowego, przez najście Rosjan zniszczonego, podany w r. 1680, dnia 18 Maja kapitule“. In *Kościół Zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na*

- podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, 247-250. Opr. Jan Kurczewski. Cz. 2. Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1910.
- „Raport generalny dwuletnich czynności Departamentu Policji od Seymu 1786 do Seymu 1788 zesłany radzie nieustającej uczyniony“. *Dziennik handlowy y ekonomiczny* 4 (1788): 692-704.
- „Regiestr spraw do tej fundacji należących“. *Археографический сборник*, 49-51. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Specyfikacja mieszczan kupców warszawskich, stosownie do uniwersału Prześ: Kom: Skar: Kor: względem remmiss wyszłego, przez Szl: Starszych Konfraterii Kupieckich ułożona 1788“. *Dziennik handlowy y ekonomiczny* 2 (1788): 496-505.
- „Specyfikacja Rzemieślników przysięgłych w Mieście J. K. Mości Wilnie Stołecznym W. X. Lit: znajdujących się“. *Dziennik handlowy* 2 (1787): 279–282.
- „ΣΥΝΟΨΙΣ, - сочинение въ защиту правъ православной западно-русской церкви, изданное Виленскимъ братствомъ ко времени конвокаціоннаго сейма после смерти короля Сигизмунда III 1632 года“. *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ и Волыньскомъ Генераль-Губернаторе*, 533-576. Т. 7, ч. 1. Кіевъ, 1887.
- „Targi Prowincyi Litewskiej“. *Dziennik handlowy* t. 1 (1787): 94–95.
- „Transakcyя z imc xiędzem Żołkiewskim, episkopem piskim, broniąc wolney elekcyey“. *Археографический сборник*, 144-149. Т. 10. Вильна, 1874.
- „Uwagi Becu kontrolera Kommissyi Skarbu Litewskiego, o handlu, rękodzielach y fabrykach polskich w powszechności“. *Dziennik handlowy* 1 (1787): 49-62.
- „Z Wilna dnia 26 marca“. *Gazety wileńskie* 13 (1774):1-2.
- „Zapytania do odpowiedzi ułatwiających przyczyny drożyzny w całym kraju“. *Dziennik handlowy* 1 (1787): 13-17.

„Zapytanie szlachcica Wojewodztwa Nowogrodzkiego, dlaczego miasta nasze są po większey części zubożałe nie tylko w bogactwa, ale i subjekta?“ *Dziennik handlowy* cz. 9-10 (1786): 471-472.

„Выкупная запись, данная Волковийскимъ подчашимъ Колендою Виленскому св.-Троцкому монастырю на домъ съ пляцомъ. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*. Т. 10, *Акты Виленского магистрата и магдебургии*, 435-437. Вильна, 1879.

„Реестр уписованія братій братства цетковного Святой Живоначальной Троице, олтаря стретенія господня, в месте Виленскомъ, року отъ воплощенія господа Бога и спаса нашего Иисуса Христа, 1584“. *Чтенія въ императоркомъ обществе исторіи и древностей російскихъ при Московскомъ университете*, 29-40. Кн. 3, отд. 3. Москва, 1859.

1592 10 09 Привилегія короля Сигизмунда III-го на основаніе Братства при Виленской Св.-Троицкой церкви, также на открытіе при немъ школы и типографіи и на освобожденіе Братскаго дома отъ всехъ городскихъ повинностей. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*. Т. 9, *Акты Виленскаго земскаго суда, магистрата, магдебургии и конфедерации*, 144-149. Вильна, 1878.

1595 07 16 Грамота Кіевскаго митрополита Михаила Рагозы православному духовенству Виленскаго Троицкаго братства <...>. *Акты, относящиеся к исторіи Западной Россіи, собранные и изданные археографическою комиссією*, 104-105. Т. 4. Санкт Петербургъ, 1851.

1595 09 04 Донесеніе вознаго о сделанномъ имъ запросе проповедникамъ Св. Троицкаго монастыря: почему они въ своихъ проповедяхъ злословили митрополита и ратмановъ? *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*. Т. 8, *Акты Виленскаго гродскаго суда*, 18-19. Вильна, 1875.

- 1598 04 25 Показанія свидетелей – шляхты и Виленскихъ мещанъ по делу о нападеніи студентовъ Виленскаго іезуитскаго коллегіума на Свято-Духовскій монастырь. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 29-31. Т. 8. Вильна, 1875.
- 1598 05 15 Показаніе свидетелей на суде по поводу нападенія студентовъ Виленскаго Іезуитскаго коллегіума на Виленскій Свято-Духовскій монастырь во время праздника Пасхи. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 32-36. Т. 8. Вильна, 1875.
- 1600-1605 Историко-полемическое изслѣдоваіе о начале и распространеніи Уніи въ Литве и Западной Руси <...>. *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографическою комиссією*, 203-236. Т. 4. Санкт Петербургъ, 1851.
- 1619 01 21 Посланіе Виленскаго православнаго братства Львовскому ставропигіалному братству. *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографическою комиссією*, 504-507. Т. 4. Санкт Петербургъ, 1851.
- 1625 m. Vilniaus provincinio evangelikų reformatų sinodo „Nutarimo apie mokyklas“ fragmentai. In *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII-XVII a. Istorijos šaltinių antologija*, 172-175. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- 1630 10 06 Жалоба намесника Супральскаго монастыря Самуила Сенчиллы на Христофора Ходкевича – за вмешательство его въ дела монастыря. *Археографический сборник документовъ, относящихся къ исторіи Северо-Западной Руси*, 175-179. Т. 6. Вильна, 1869.
- 1636 12 08 Духовное завещаніе Виленскаго мещанина Семена Ивановича Азарича. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 470-475. Т. 9. Вильна, 1878.
- 1648 06 02 Духовное завещаніе Виленскаго мещанина Іеронима Азарича, *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 476-479. Т. 9. Вильна, 1878.

- 1649 12 27 Опись имущества, оставшагося по смерти Виленскаго бургомистра Степана Лебедича. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 479-485. Т. 9. Вильна, 1878.
- 1653 12 01 Фундушевая запись м. Антонія Селяввы на 25 т. золотыхъ польскихъ, пожерованныхъ имъ на воспитаніе десяти новициевъ въ предполагаемомъ новиціате базилянскаго ордена въ Вильне. *Археографический сборник документовъ, относящихся къ исторіи Северо-Западной Руси*, 333-337. Т. 6. Вильна, 1869.
- 1691 03 17 Духовное завещаніе Виленскаго мещанина и купца Ивана Радкевича. *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, 503-508. Т. 9. Вильна, 1878.
- Bieliński, Franciszek. „O edukacji mieszczan“. In *Pisma i projekty pedagogiczne doby Komisji Edukacji Narodowej*, 65-67. Wybrała, wstępem i przypisami opatrzyła Kamilia Mrozowska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Gdański inwentarz mienia domowego Magdaleny Szumanowej z 1706 roku*. Opr. i wyd. Antoni Romuald Chodyński i Henryka Dwilewicz. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984.
- Liber extraordinarius provincialis (Ypatingoji provincijolo knyga)*. Parengė, transliteravo ir išlotynų kalbos vertė Irena Katilienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
- Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*. Opracowali i przygotowali do druku Janusz Woliński, Jerzy Michalski i Emanuel Rostworowski. T. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959.
- Olizarovijus, A. „Trys knygos apie politinę žmonių visuomenę“ (Ištraukos). In *Lietuvos mokykla ir padagoginė mintis XIII-XVII a. Istorijos šaltinių antologija*, 316-346. Sudarė ir parengė Kazys Grigas, Vincas Kryževičius ir Ingė Lukšaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Olizarovijus, Aronas Aleksandras. *De politica hominum societate. Apie politinę žmonių sąjungą*. Vilnius: Aidai, 2003.

- Šapoka, Adolfas. *Raštai*. T. 4, *Mokslinė korespondencija*. Vilnius: Petro Ofsetas, 2014.
- Studnicki, Waclaw. „Z archiwum wileńskiej izby kupieckiej: korespondencya z r. 1791 wileńskiej izby kupieckiej z jej delegatem na sejm A. F. Tyklem“. *Przegląd historyczny* 11, nr. 1 (1910): 112-122.
- Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštis 1710-1723 metai*. Parengė Irena Katilienė. Vilnius: Baltos lankos, 2004.
- Vorbek Lettow, Maciej. *Skarbnica pamięci: pamiętnik lekarza króla Władysława IV*. Opr. Ewa Galos i Franciszek Mincer, pod red. nauk. Władysława Czaplińskiego. Wrocław: Ossolineum, 1968.
- Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*. Opracował, wstępem i komentarzami opatrzył David Frick. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2008.
- XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*. T. 1, 1657-1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*. Sudarė Elmantas Meilus, parengė Mintautas Čiurinskas, Algimantas Kaminskas ir Elmantas Meilus. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011.
- Zbiór dawnych dyplomatow i aktow miast: Wilna, Trok, prawoslawnych monasterów, cerkwi, i w różnych sprawach*. Cz. 2. Wilno, 1843.
- Описание документовъ Архива Западнорусскихъ Уніатскихъ митрополитовъ 1470-1700*. T. 1. Санкт Петербургъ, 1897.
- http://publ.lib.ru/ARCHIVES/_Raritetnye_knigi/Opisanie_dokumentov_arhiva_Zapadnorusskih_uniatskih_mitropolitov_1470_1700_01.pdf.
- Русская Историческая Библиотека, издаваемая Императорскою Археографическою комиссією*. T. 20, *Литовская метрика*. Петербург, 1903.

3. Publikuotos matrikulų knygos:

- Akademijos laurai. Laureae Academicae*. Parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, įvadą parašė Romanas Plečkaitis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.

- Album Academiae Vitebergensis: Jüngere Reihe.* Teil 3. Bearbeitet von Fritz Juntke. Halle: Niemeyer, 1966.
- Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781.* Opr. Henryk Gmiterek. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN, 1994.
- Album studiosorum academiae Ludguno Batavae 1625-1875.* Ed. by Willem Nikolaas du Rieu. Hage, 1875.
- Album studiosorum Universitatis Cracoviensis.* 3-5 t. Cracoviae, 1904-1956.
- Archiv für die Geschichte des Hochstifts Augsburg. Im Auftrag des Historischen Vereins Dillingen.* III Band, 1 und 2 Lieferung, *Die Matrikel der Universität Dillingen (1646-1695).* Bearbeitet von Prof. Dr. Thomas Specht. Dillingen: Selbstverlag des Herausgebers, 1912.
- Archiwum Nacji Polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592–1745).* 2 t. Do druku przygotował Henryk Barycz. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971–1972.
- Biržiška, Vaclovas. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV-XVIII amžiais.* Redagavo ir papildė Mykolas Biržiška su Adolfo Šapokos įvadu. Chicago: Litanistikos instituto leidykla, 1987.
- Das Matrikelbuch der Universität Ingolstadt–Landshut–München.* Herausgegeben von Frans Xaver Freninger. München, 1872.
- Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.* Band I-II. Herausgegeben von Georg Erler. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910–1912.
- Die Matrikel der Universität Altdorf.* I Teil. Herausgegeben von Elias von Steinmeyer. Würzburg: Königl. Universitätsdruckerei H. Stürz A. G., 1912.
- Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662.* T. 2. Bearbeitet und herausgegeben Gustav Toepke. Heidelberg, 1886.
- Die Matrikel des Gymnasiums zu Elbing (1598-1786).* 1 Lieferung. Herausgegeben von Hugo Abs. Danzig: Danziger Verl. Ges., 1936.

- Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798.* Herausgegeben von Georg Lühr. Braunsberg: Druck der Ermlandischen Zeitungs- und Verlagsdruckerei, 1925.
- Die Matrikeln der Universität Tübingen.* 2-3 Band. Bearb. von Albert Bürk und Wilhelm Wille. Stuttgart: Kohlhammer, 1953.
- Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694 bis 1776.* Herausg. von Georg Lühr. Braunsberg: Druck der Ermlandischen Zeitungs- und Verlagsdruckerei, 1934.
- Księga wpisów uczniów gimnazjum gdańskiego 1580–1814.* Opr. Zbigniew Nowak i Przemysław Szafran. Warszawa: PWN, 1974.
- Księgi nacyi polskiej w Padwie.* Wydał Stanisław Windakiewicz. Kraków, 1888.
- Metryka uczniów toruńskiego gimnazjum akademickiego 1600–1817.* Cz. 1. Wyd. Zenon Hubert Nowak i Janusz Tandecki. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1997.
- Polacy na studiach w Ingolsztacie. Z rękopisów Uniwersytetu Monachijskiego.* Wyd. Paweł Czaplewski. Poznań: nakładem autora – czcionkami drukarni i księgarni Św. Wojciecha, 1914.
- Przeździecki, Aleksander. *O Polakach w Bononii i Padwie.* Warszawa, 1853.
- Resch, Lieselotte ir Ladislaus Buzas. *Verzeichnis der Doktoren und Dissertationen der Universität Ingolstadt-Landshut-München 1472-1970.* Band 1, *Theologische Juristische Staatswirtschaftliche Fakultät.* München, 1975.
- Uczniowie-solidasi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623.* Opracował Marek Ingot przy współpracy Ludwika Grzebienia. Kraków: Wydaw. WAM, 1998.
- Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte.* I Teil, *Die Matrikel der Universität Altdorf.* Herausgegeben von Elias von Steinmeyer. Würzburg: Königl. Universitätsdruckerei H. Stürz A. G., 1912.

4. Reti spaudiniai:

Akademia dziecinna albo zbiór nauk różnych na świecie zwyczajnych, każdemu do wiadomości potrzebnych y wielce pożytecznych na osobne szkoły podzielony a dla wygody młodzi polskiej bądź szkolney bądź domowej, osobliwie parafialney krotko po polsku zebrany (Wilno, 1761).

Apologia peregrinathey do kraioy wschodnych <...>: roku P. 1623 i 24 obchodzonej, przez fa[l]szywą bracią słownie i na piśmie spotwarzonej, do przezacnego Narodu Ruskiego <...> sporządzona i podana. A. 1628 Augusti die 25 w Monasteru Dermaniu (Lwów, 1628).

Arka testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: z których pierwsza część Pars Heymalis jest rzeczona przez X. Szymona Starowolskiego, kantora tarnowskiego ku pożytkowi y zbudowaniu duchownemu nabożnym katolikom wystawiona (Kraków, 1648).

Assertiones canonico legales, de iudiciis, et processu in causis civilibus, et criminalibus, sub auspiciis illustrissimi, excellentissimi, ac reverendissimi, domini, domini, Constantini Casimiri Brzostowski, episcopi Vilnensis ... publicae disputationi propositae, / a clarissimo magnifico d[omi]no Stanislao Paszkiewicz, aa. 11. et philosophiae magistro ... pro laurea utriusq[ue] iuris, qua, promotore r. p. Christophoro Losiewski Societatis Iesu, sacrae theologiae et ss. canonum doctore ... decorabitur, anno docentis in carne humana doctoris increati (Vilnae, 1699).

Assertiones ex iurisprudencia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica, sub felicissimis auspiciis illustrissimi domini d. Casimiri Leonis Sapieha, procancellarii M.D.L. ... / per Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, art[ium] et philosophiae magistrum, iuris utriusq[ue] auditorem publica disputatione propugnatae ; praesidente ... d. Alexandro Aarone Olizarovvski, iuris utriusq[ue] doctore ... iuris canonici ordinario professore, in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu die [30] mense [Iunio] anno Domini M.DCXLVII.

Bezoar z lez ludzkich czasu powietrza morowe[g]o w roku pańskim 1624 utworzony <...>
(Wilno, 1630).

*Chorus musarum in honorem nuptiarum <...> Cyriaci Molleri rectoris scholae Argiuorum apud
Vilneses in Lithuania, sponsi, nec non <...> Annae <...> Erhardi Caterlae ciuis Vilnensis,
pie defuncti, relictæ filiae, sponsae, concinnatus* (Osterberger, 1599).

*Decisio controversiae iuris canonici, sub felicissimis auspiciis ... d. Casimiri Leonis Sapieha,
M.D.L. procancellarii, ... facultatis iurium in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu,
munificentissimi fundatoris / a Iosepho Konstantynowicz, artium et philosophiae magistro ...
publice disputationi proposita, praesidente ... d[omi]no Alexandro Aarone Olizarowski iuris
utriusq[ue] doctore, ... canonum ordinario professore in alma Acad. Vilnen. S.I.,
(Vilnae, [1647]).*

*Exthesis abo Expostulatia, to iest rosprawa między Apologią y Antidotem o ostanek błędow
haerezy i kłamstw Zyzaniowych, Philaletowych, Orthologowych i Klerykowych uczyniona
<...>* (Lwów, 1629).

*Kajdan żelazny doczesnej niewoli, przerobiony od Boga na lancuch złoty wiecznej wolności
ofiarowany przy pogrzebowym akcie w Bogu zeszłego I.M. Pana Stephana Moroza
Sekretarza aktualnego J. K. M. wójta wileńskiego <...> od X. Alexandra Dowgiały, S.T.L.
Kaznodziei Ordynaryjney S. Praed. Ord. Provin. Litv. <...>* (Wilno, 1706).

*Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie: przitim napomnienie
krotkie do uniey Kościoła Ruskiego z Lacinskim* (Wilno, 1595).

*Katechizm abo nauka o wierze, nadziei, miłości, sakramentach, y powinnościach
sprawiedliwości chrześcijańskiej, dla wygody tak owych którzy chcą zrozumieć te rzeczy,
które człowiekowi chrześcijańskiemu wiedzieć należy, jako y owych, którzy innych nauczać
mają, zebrana przez W. X. Tomasza Łąckiego Soc. JESU Teologa, a po zeyściu
świętobliwym autora wydana <...>* (Wilno, 1748).

Katechizm dla ludzi życia wiejskiego przez X. J[ózefa] L[egowicza] S. Th. D. Pl: Kość: Korkożyńskiego zebrany y do druku podany (Wilno, 1790).

Katechizm krotki, zawierający w sobie nauki cztery naypotrzebnieysze o fundamentach wiary, o pokucie, o Komunii, i o powinnościach chrześciańskich dla nauki prostaczków pod czas spowiedzi wielkanocney służący (Wilno, 1762).

Kazanie na pogrzebie córki Achacego Fillenborna mieszczanina i kupca poznańskiego <...> (Wilno, 1631).

Kulczyński, Marcyan. Obrona Monastyrza Wileńskiego Cerkwi Przenajświętszey Troycy, y zupełna Informacya przez Wielebnych OO. Bazylianow Wileńskich Unitow przy tey że Cerkwi zostających, na przyszłą da Bog Generalną tegoż Zakonu przypadającą Kongragcyą sporządzona <...> (Wilno, 1702).

Meditacie rodzicielskie w chorobie y po śmierci dzieciak podane nad synaczkiem małym szlachetnego pana Korneliusza Winholda, który oglądawszy ten świat dnia 1 Aug. r. 1637 rozstał się z nim spokojnie tegoż roku d. 12 Octobra <...> (Lubicz, 1638).

Memorial smiertelnosci na pogrzebie niegdy szlachetnego pana Simona Engelbrechta kupca wileńskiego w Krolewcu w tym roku 1635. Junij 17 spokojnie zmarłego, ultima Junij przed oczy słuchaczow wystawiony przez X. Andrzeia Schonflissiusa Kaznodzieię Confess: Augs (Jewie, 1635).

Mors Iesu Christi a rhetoricae auditoribus in alma Academia Vilnen[si] S. I. deplorata admodum rr. dominis d. Melchiori Heliaszewicz Gieysz, vigilantissimo episcopatus Samogitiae administratori, canonico Vilnensi, etc. etc. d. Melchiori Grodzicki canonico Mednicensi, etc. patronis ac fautoribus suis munificentissimis (Vilnae, 1615).

Nadzieia sprawiedliwych w śmierci: wywiedziona w kazaniu pogrzebnym nad <...> ciałem <...> Kornelivsza Winholda, który <...> w roku 1638 dnia 31 maia <...> dokonał żywota <...> (Lubicz, 1638).

Nomina reverendorum, nobilium, et eruditorum dominorum, qui in archiepiscopalis Moguntinae academiae celeberrimo societatis Iesu gymnasio, ab an. Domini 1565 usque ad praesentem annum 1618 ... laurea ... condecorati ... fuerint (Lippius, 1618).

O edukacyi fizycznej i moralnej żeńskiej płci: wykład z francuzkiego w Warszawie w drukarni P. Dufour konsyl: Nad: Druk: J. K. Mci i Rzpltey <...> (Warszawa, 1789).

Obraz mary albo prawdziwy kontrafet, ubogiej, osieroconey wdowy, na pogrzebie przezacney y bogobojney matrony jey mości Crystyny Härtmannowey urodzoney Tokarskiej sławney pamięci jego mości Pana Jana Daniela Hartmanna kupca y obywatela wileńskiego faktora jego królewskiej mości <...> (Kol, 1686).

Panegyris Vinculi Coniugalis: In Solenni die Nuptiarum <...> Iacobo Reinekkero Medicinæ Doctori, Et <...> Hedvigi <...> Ioannis Pernvsii Senioris Scabini Cracouiensis Dilectæ Filiae <...> (Cracoviæ, 1655).

Paradoxa Spirytus Privati Quem nuper Magistelli Calvinistae Vilnenses <...> Ad Rem poëticam transtulerunt, Ex libello ipsorum In Exequias Cuiusdam Illustris Viri Anno 1638. 14. Septembris. impresso collecta et illustrata (Wilno, 1638).

Paraenesis abo napomnienie od w Bogu wielebnego Meletiusza Smotrzyckiego <...> do Przacnego Bractwa Wileńskiego Cerkwie S. Ducha <...> Anno 1628 Decembr. 12. (Kraków, 1629).

Relacya a oraz suplika zboru wileńskiego saskiego do Hern Martyna Lutra, za predykantem Burchardym ministrem swoim, ktory roku 1623 dnia 14. Octobra <...> po kury laząc, z drabiny spadł, y szyję szczęśliwie złamać raczył <...> (Wilno, 1623).

Sposob dla rodzicow fizycznego wychowania dzieci napisany po francusku przez P. Ballexserda, biegłego w sztuce doktorskiej; z francuskiego zaś na oyczysty ięzyk przethumaczony (Warszawa, 1774).

Stan małżeński czyli prawidła szczęśliwego między małżonkami pożycia y porządnego a chrzescianskiego wychowania dziatek przez X. Jozefa Legowicza nauk wyzwolonych

filozofij, i świętey heologij doktora, plebana kosciola Korkożyskiego zebrane y na pozytek powszechnosci do druku podane <...> (Wilno, 1787).

Szkoła bazylianska zamykająca nauki dla dobrego wychowania Nowiciuszow i Professow Z. S. Bazylego W. przez Jmci Xiędza Piotra Mennitego, generala tegoż zakonu congregacyi włoskiej, włoskim językiem wydana; na polski zaś język przetłumaczona <...>, wszystkim zakonnym osobom do doskonałości dążącym wielce użyteczna; do druku podana (Wilno, 1764).

Threnos, to iest lament iedyney ś. powszechney apostolskiej wschodney Cerkwie: z objaśnieniem Dogmat Wiary (Wilno, 1610).

Wychowanie ciała i duszy dziecka: edukacya, czyli wychowanie, iest sposobienie młodych, aby umieli być szczęśliwemi (Kraków, 1790).

Widok Potyczki Wygraney, Zawodu dopedzonego, Wiary dotrzymaney od Przewielebnego w Christvsie Jego Mości Oyca Meletivsa Smotryskie[g]o Archiepiskopa Hierapolitanskiego Archimandryty Dermańskiego, na tegoż pogrzebie (Wilno, 1634).

Грамматики Славенския правильное Сунтагма, потцаніємъ много грѣшинаго мнѣха Мелетїа Смотрискогѡ ([Vievis], 1619).

5. Źodynai ir enciklopediniai leidiniai:

Borkowska OSB, Małgorzata. *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*. T. 3, *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej*, 125-186. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2008.

Elektroniczna baza bibliografii Estreicher. Źiūrėta 2017 m. kovo 10 d.

<http://www.estreicher.uj.edu.pl/home/>.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995. Opracował Ludwik Grzebień. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“, 2004.

- Encyklopedia staropolska Zygmunta Glogera*. Žiūrėta 2017 m. vasario 11 d.
<http://literat.ug.edu.pl/~literat/glogers/0011.htm>.
- Materiały do dziejów farmacji w dawnej Polsce: spis aptekarzy (w. XIV–XVIII)*. Podał Franciszek Giedroyc. Warszawa: druk Lepperta i S-ki, 1906.
- Słownik gwar polskich*. T. 5. Ułożył Jan Karłowicz. Kraków: drukarnia K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1907.
- Słownik języka polskiego*. T. 3. Przez Samuela Bogumiła Linde. Warszawa, 1812.
- Słownik lekarzów polskich: obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzów polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*. Ułożył Stanisław Kościński. Warszawa, 1884.
- Sondel, Janusz. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków w wersji elektronicznej*.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Gimtinė, 2004.
- Urbonavičius, Agnius. *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661-1795 metais: sąrašas*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009.
- Vaitkevičiūtė, Valerija. *Lenkų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Enciklopedija, 2001.
- XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1988.

6. Literatūra:

- „Miejsce Akademii Zamojskiej w systemie szkolnictwa Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku“. In *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, 7-12. Opr. Henryk Gmiterek. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN, 1994.
- „W poszukiwaniu Obrony monastera wileńskiego <...>, wyd. 1702 r. w Wilnie“. Žiūrėta 2017 m. sausio 5 d.
http://www.bazylianie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2020:w-

poszukiwaniu-autora-obrony-monastyra-wileskiego-wyd-1702-r-w

wilnie&catid=16&Itemid=3.

Adamczyk, Mieczysław. *Edukacja a awans społeczny plebejuszy 1764-1848*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 1990.

Adamowicz, Adam Ferdynand. *Kościół augsburski w Wilnie. Kronika zebrana na obchód trzechwiekowego istnienia kościoła w roku 1855 w dzień Ś. Jana Chrzciciela*. Wilno, 1855.

Ališauskas, Vytautas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša i Mindaugas Paknys. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV-XVI a. T. 2, Bažnyčios istorijos studijos*. Vilnius: Aidai, 2009.

Astrik, Gabriel L. „Matriculation books and medieval universities (Reviews the book „Les Matricules Universitaires“ by Jacques Paquet)“. *Catholic Historical Review* vol. 82, issue 3 (1996): 459-468.

Augustyniak, Urszula. „Jeszcze raz w sprawie tumultu wileńskiego 1639 i jego następstwach“. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 50 (2006): 169-189.

Avižonis, Konstantinas. „Švietimas Lietuvoje XVII-jo amžiaus pirmoje pusėje“. *Lietuvos praeitis* 1, sąs. 2 (Vilnius, 1941): 541-568.

Baliński, Michał. *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*. Petersburg, 1862.

Barycz, Henryk. *Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1935.

Baronas, Darius. „Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584-1633 m.“ In *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*. T. 5, *Bažnyčios istorijos studijos*, 47-97. Vilnius: Petro ofsetas, 2012.

Bartoszewicz, Agnieszka. „Testament jako źródło do badań nad piśmiennością mieszczańską w późnym średniowieczu“. *Kwartalnik historii kultury materialnej* 59, nr. 3-4 (2011): 293-303.

- Bieńkowski, Ludomir. „Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce XVI-XVIII w.“. *Kościół w Polsce*. T. 2, *Wiek XVI-XVIII. Studia nad historią kościoła katolickiego w Polsce*, 779-1049. Pod red. Jerzego Kłoczowskiego. Kraków: Znak, 1969.
- Bieńkowski, Tadeusz. „Edukacja w rodzinie w Polsce do poł. XVIII wieku – wnioski z badań“. In *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX: materiały z konferencji naukowej Katedry Historii Wychowania*, 163-167. Pod red. Juliusza Jundziłła. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, 1994.
- . „Szkoły w kulturze staropolskiej: wnioski i refleksje“. *Rozprawy z dziejów oświaty* 25 (1983): 3-14.
- Biliński, Wojciech. „Mieszczanie i miasta w dawnej Rzeczypospolitej“. In *Tradycje polityczne dawnej Polski*, 259-294. Pod red. Anny Sucheni-Grabowskiej i Alicji Dybkowskiej. Warszawa: Editions Spotkania, 1993.
- Blażyte, Danutė. „Vilniaus miesto iždo pajamos ir išlaidos XVIII a. antrojoje pusėje“. *Jaunųjų istorikų darbai* 3 (1980): 109-112.
- Bobowski, Bogdan. „Testament jako źródło historyczne“. In *Kultura materialna mieszczan Świdnicy i rycerstwa Weichbildu świdnickiego w świetle testamentów. Od połowy XIV do końca XVII wieku*, 20-36. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 2011.
- Bogdan, Danuta. „Studenci z Rzeczypospolitej na Uniwersytecie Królewieckim w latach 1544–1619“. In *Królewiec a Polska: praca zbiorowa*, 73-88. Pod redakcją Mariana Biskupa i Wojciecha Wrześnińskiego. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1993.
- Bogucka, Maria. „Miasta a życie polityczne w Polsce XVI-XVII w.“. In *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII w. Prace ofiarowane A. Mączakowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, 39-46. Warszawa: Państw. Wydawn. Naukowe, 1989.
- . „Miasto i mieszczanin w społeczeństwie Polski nowożytnej (XVI-XVIII w.)“. *Czasz Nowożytne* 22 (2009): 9-49.

- . „Miejsce mieszczanina w społeczeństwie szlacheckim: atrakcyjność wzorców życia szlacheckiego w Polsce XVII w.“. In *Společenstvo staropolskie. Studia i szkice*, 185-200. T. 1. Pod red. Andrzeja Wyczańskiego. Warszawa: PWN, 1976.
- Bogucka, Maria i Henryk Samsonowicz. *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986.
- Borkowska OSB, Małgorzata. „Geografia rekrutacji do klasztorów benedyktynek w Wielkim Księstwie Litewskim“. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vienuolijos: istorija ir paveldas*, 37-44. Kaunas: Versus aureus, 2014.
- Brunevičiūtė, Raimonda. „Ugdymas ir švietimas, išsilavinimas ir išsimokslinimas: sąvokų santykis ir sampratų raida“. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas* 2(35) (2000): 5-12.
- Brusokas, Eduardas. „Už vientisą ir laisvą Respubliką. Vilniaus miestiečiai 1794 metų sukilime“, *Darbai ir dienos* 37 (2004): 149-180.
- Brusokas, Eduardas ir Liudas Glemža. „Vilniaus savivaldos struktūra ir organizacija po Ketverių metų seimo miestų reformos (1792, 1794 m.)“. *Lietuvos istorijos metraštis. 2008 metai* 1 (2009): 45-72.
- Cetwiński, Marek. „Przydatność prosopografii w badaniach nad historią miast“. In *Przemiany struktur społeczno-zawodowych ludności w dziejach Katowic. Katowice w 138. Rocznice uzyskania praw miejskich*, 13-19. Pod red. nauk. Antoniego Barciaka. Katowice: Societatis Scientiis Favendis Silesiae Superioris-Institut Górnośląski, 2004.
- Chachaj, Marian. „Protestanci polscy na studiach w katolickich uniwersytetach zagranicznych w latach 1564-1660“. *Res Historica. Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI-XVII wieku* 10 (2000): 189-202.
- . „Wyszkolenie świeckich senatorów w Wielkim Księstwie Litewskim za panowania Zygmunta III Wazy“. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 945 (1988): 257-258.

- . „Metryki zagranicznych uniwersytetów i akademii jako źródło do dziejów kultury polskiej (XVI–XVII w.)“. In *Studia z dziejów epoki renesansu*, 37-56. Pod red. Henryka Zinsa. Warszawa: PWN, 1979.
- . „Wykształcenie wyższe a kariera w szesnastowiecznej Rzeczypospolitej“. In *Nauczanie w dawnych wiekach. Edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej. Polska na tle Europy*, 275-290. Red. Wojciecha Iwańczaka i Krzysztofa Brachy. Kielce: WSP, 1997.
- . *Związki kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku. Staropolscy studenci i podróżnicy w Sienie. Sieneńczycy i ich dzieła w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998.
- Chynczewska-Hennel, Teresa. „Rola bractw prawosławnych w polemice międzywyznaniowej w Rzeczypospolitej końca XVI i pierwszej połowy XVII wieku“. In *„Pokazanie Cerkwie prawdziwej...“*. *Studia nad dziejami i kulturą Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej*, 8-20. Pod. red. naukową Piotra Chomika. Białystok: Libra, 2004.
- Chyra, Zofia. „Nauczyciele prywatni (1764-1807)“. In *Spółeczeństwo polskie XVIII i XIX wieku: studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, 7-41. T. 4. Pod red. Janiny Leskiewiczowej. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.
- Chmielnicki, Ołeksandr Baran. „Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. Z dziejów bazylikańskiej historiografii przełomu XVII i XVIII wieku“. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* Rok (3) (2005): 23-54.
- Chodyncki, Kazimierz. „Borecki Jan“. *Polski słownik biograficzny*, 315-317. T. 2, z. 3. Kraków: nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1936.
- Chomik, Piotr. „Bractwo Św. Ducha w Wilnie w XVI-XVIII wieku“. In *„Pokazanie Cerkwie prawdziwej...“*. *Studia nad dziejami i kulturą Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej*, 21-36. Pod. red. naukową Piotra Chomika. Białystok: Libra, 2004.

- Christaller, Walter. *Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen*. Jena: Verlag Gustav Fischer, 1933.
- Czacharowski, Antoni. „Możliwości badań genealogicznych nad średniowiecznym środowiskiem miejskim – na przykładzie Torunia“. In *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, 172-181. Pod red. Jacka Hertla. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1982.
- Danowska, Ewa. „Inwentarze pośmiertelne krakowskiego mieszczaństwa epoki saskiej w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie“. *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 51 (2006): 131-173.
- Drėma, Vladas. *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvu*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
- . *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997.
- Drungilienė, Gita. „Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktai (XVII a. – XIX a. 2 pusė)“. In *Benediktiškoji tradicija Lietuvoje*, 95-114. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008.
- Dubonis, Artūras. „Vilniaus miestietis Lukas Mamoničius“. *Lituanistica* 2(18) (1994): 22-37.
- Frick, David A., „Smotrycki Maksym (Maksenty)“. *Polski Słownik Biograficzny*, 356-362. T. 39, z. 4. Warszawa-Kraków: drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999-2000.
- . *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*. Ithaca: Cornell University Press, 2013.
- Gębarowicz, Mieczysław. *Portret XVI–XVIII wieku we Lwowie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969.
- Glemža, Liudas. „Socialinių grupių susidūrimai LDK miestuose“. *Darbai ir dienos* 28 (2001): 33-50.
- . „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos požiūris į miestų problemą Ketverių metų seimo laikais (1788–1792)“. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2001 m. 1 (2002): 59-72.

- . *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789-1792 metais*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
- Główka, Dariusz ir Andrzej Klonder. „Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność“. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 51, nr. 2 (Warszawa, 2003): 157-175.
- Gmiterek, Henryk. „Ze studiów na strukturą wyznaniową młodzieży Akademii Zamojskiej (1595-1784)“. In *Res Historica. Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI-XVII wieku* 10 (2000): 221-231.
- Grickevičius, Artūras. „Popiežiškiosios seminarijos Vilniuje studentų geografinė kilmė (XVI a. pabaiga – XVII a. pirmoji pusė)“. *Lietuvių katalikų Mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 15 (1995): 224-239.
- . „Unitų mokymas bei jų kunigų rengimas ir popiežiškoji seminarija Vilniuje iki 1655 m.“ *Lietuvių katalikų Mokslo akademijos metraštis* 12 (1998): 351-385.
- . *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583-1655 m. (Iš Lietuvos religinio ugdymo istorijos)*. Vilnius: LEU leidykla, 2008.
- Gudavičius, Edvardas. „Mokyklų atsiradimas Lietuvoje“. In *Vilniaus universiteto istorija 1579-1994*, 17. Vilnius: Valst. leidybos centras, 1994.
- Gwioździk, Jolanta. „Benedyktyńska *lectio divina* w żeńskich klasztorach Wielkiego Księstwa Litewskiego“. In *Benedyktyškoji tradicija Lietuvoje*, 151-164. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008.
- . „Wileńskie mniszki w kręgu kultury słowa w dobie staropolskiej“. In *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 259-276. Pod red. Marii Teresy Lizisowej. Kraków: Collegium Columbinum, 2005.
- Hohenberg, Paul M. ir Lynn Hollen Lees. *The Making of Urban Europe 1000-1994*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.

- Ivinskis, Zenonas. „Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI-XVIII amž.“ In *Rinktiniai raštai*. T. 4, *Krikščionybė Lietuvoje*, 432-438. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1987.
- Kabacińska, Katarzyna. „Kłopoty w wychowaniu małych dzieci w świetle wybranych pamiętników osiemnastowiecznych“. In *Sytuacje trudne w życiu dziecka*, 121-134. Pod red. nauk. Małgorzaty Cywińskiej. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008.
- . „Nauczyciel domowy – ideał a rzeczywistość“. In *Nauczanie domowe dzieci polskich od XVIII do XX wieku*, 315-323. Pod red. Krzysztofa Jakubiaka i Adama Winiarza. Bydgoszcz: Wydaw. Akademii Bydgoskiej, 2004.
- Kallenbach, Józef. „Polacy w Bazylei w XVI wieku. Z metryk Uniwersytetu Bazylejskiego“. *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, 1-9. T. 6. Kraków, 1890.
- Kamuntavičienė, Vaida. „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parapiinės mokyklos XVII a. antrojoje pusėje“. *Soter* 7(35) (2002): 117-130.
- . „Mergaičių mokymas Kauno benediktinių vienuolyne XIX a.“ *Kauno istorijos metraštis* 15 (2015): 55-62.
- . „Szpitale i szkoły parafialne diecezji wileńskiej i żmudzkiej w drugiej połowie XVII wieku według danych akt wizytacyjnych kościoła katolickiego“. *Kwartalnik historyczny* 2 (2003): 51-72.
- Karbowiak, Antoni. *Szkola katedralna krakowska w wiekach średnich*. Kraków, 1899.
- Karbownik, Henryk. „Szkolnictwo elementarne na terenie archidiakonatu warszawskiego w przedrozbiorowej Polsce“. *Studia Płockie* 21 (1993): 127-136.
- Kiaupa, Zigmantas. „Adolfo Šapokos apsilankymo Prahoje 1930-1932 m. istoriografinis derlius“. In *Lietuvių ir čekų santykiai amžių bėgyje*, 83-91. Praha: Euroslavica, 1998.
- . „Kauniečių knygų rinkiniai XVI-XVIII a.“ *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos*, 5-12. Vilnius: VRB, 1985.

- . „Kauno mokyklos XVI amžiuje“. *Kauno istorijos metraštis* 1 (1998): 25-35.
- . „Keletas žodžių apie Ingę Lukšaitę ir jos darbus“. In *Kultūrų sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, 9–10. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000.
- . „Lietuvos istorijos XVIII amžius? Hipotetiniai pasvarstymai“. *Darbai ir dienos* 37 (2004): 7-16.
- . „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI-XVIII amžiuje“. *Jaunųjų istorikų darbai* 3 (1980): 113-116.
- . „Miestai“. In *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, 351-364. Sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas ir Eligijus Raila. Vilnius: Aidai, 2001.
- . „Miestietis, miesto pilietis ir miestėnas“. *Mokslas ir gyvenimas* 6 (1989): 31.
- . *Kauno istorija*. T. 1, *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*. Vilnius: Versus aureus, 2010.
- . *Lietuvos istorija*. T. 3, d. 1, *Trumpasis XVIII amžius (1733-1795 m.)*. Vilnius: Baltos lankos, 2012.
- Klonder, Andrzej. *Wszystka spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy zwykłych mieszkanców Elbląga i Gdańska w XVII wieku*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2000.
- Klovas, Mindaugas, Elmantas Meilus ir Oksana Valionienė. „Vilniaus senamiesčio posesijų raidos XVI-XVIII a. apžvalga“. Žiūrėta 2017 m. sausio 10 d. www.istorija.lt/wp.../Vilniaus-senamiescio-posesiju-raidos-XVI-XVIII-a-apzvalga.pdf.
- Korotajowa, Krystyna. „Mamonicz Kuźma vel Kosma“. *Polski słownik biograficzny*, 464-466. T. 19, z. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.
- Korzon, Tadeusz. *Wewnętrzne Dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*. T. 1. Kraków, 1897.

- Kosman, Marcei. *Protestanci i kontreformacja. Z dziejów tolerancji w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.
- Kosmanowa, Bogumiła. „Sprawa wileńskiego kościoła św. Michała (wizja J. I. Kraszewskiego a rzeczywistość historyczna)“. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 40 (1996): 53-68.
- Kościół Zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*. Cz. 1. Opr. Jan Kurczewski. Wilno: J. Zawadzki, 1908.
- Kot, Stanisław. „Aron Aleksander Olizarowski. Profesor prawa Akademii wileńskiej“. In *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu wileńskiego*, 23-45. Wilno: nakładem Uniwersytetu Stefana Batorego, 1929.
- . „Rec. pracy Ks. P. Czaplewskiego: Polacy na studiach w Ingolsztacie. Z rękopisów uniwersytetu monachijskiego wydał..., Poznań, 1914“. *Kwartalnik historyczny* 28, z. 2 (1914): 208–211.
- Kotarski, Edmund. „Rektorzy i profesorowie Gimnazjum Gdańskiego w XVII wieku: rodowód, wykształcenie, kariera“. *Kwartalnik historii nauki i techniki* 38, nr. 3 (1993): 3-34.
- Kowecki, Jerzy. „U początków nowoczesnego narodu“. In *Polska w epoce Oświecenia: państwo, społeczeństwo, kultura*, 106-170. Pod red. Bogusława Leśnodorskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971.
- Kraniauskienė, Sigita. „Biografinis metodos: dvi teorinės-metodologinės kryptys“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 3/4 (2000): 78-90.
- Kraszewski, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*. 4 t. Wilno, 1838-1841.
- Kurczewski, Jan. „Wiadomość o szkołach parafjalnych w djecezji wileńskiej“. *Rocznik towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie 1908*, 17-64. Wilno: druk Józefa Zawadzkiego, 1909.
- Latovicus, „Litwini i Białorusini, jako alumni seminarjum papieskiego w Brunsberdze 1578–1798“. *Przegląd wileński* 7 (1927): 4-5.

- Laucevičius, Edmundas. „Lietuvos knygryšiai“. In *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose*, 10-22. Vilnius: Mokslas, 1976.
- Laurynaitis, Vincas. „Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos“. *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija* 12 (1973): 121-141.
- Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1983.
- Lorens, Beata. „Problemy wychowawcze w szkołach bazylińskich w drugiej połowie XVIII wieku na przykładzie kolegium w Buczaczu“. *Biuletyn Historii Wychowania* 29 (2013): 29-42.
- Łowmiańska, Maria. „Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku“. In *Dwa doktoraty z Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, 151-328. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005.
- . *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku*. Wilno: Wydawnictwo Magistratu m. Wilna, Skł. Gł. w Domu Książki Polskiej w Warszawie, 1929.
- Łukaszewicz, Jan. *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*. T. 2. Poznań, 1843.
- Łukaszewicz, Józef. *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*. T. 4. Poznań, 1851.
- Lukšaitė, Ingė. „Lietuvos mokyklos 1397-1861. Žemėlapis“. In *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII-XVII a. Istorijos šaltinių antologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- . „Parapiinių mokyklų tinklo susidarymas“. In *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai*, 24-35. Vilnius: Mokslas, 1983.
- . „Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI-XVIII a.“ In *Lietuvos evangelikų bažnyčios: istorijos metmenys*, 19-162. Sudarė Arthur Hermann. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
- . „Trakų mokykla – Lietuvos pradinė mokyklų pradžia“. *Mokslas ir gyvenimas* 12 (1989): 28-29.

- . *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
- Lukšienė, Meilutė. „Mokykla kultūros raidoje“. In *Lietuvos mokyklai – 600 metų: konferencijos medžiaga 1997 m. balandžio 25-26 d.*, 16-28. T. 1. Vilnius: Pedagogikos institutas, 1997.
- Łużny, Ryszard. „Kossów (Kosów, Kosow) Sylwester“. *Polski słownik biograficzny*, 325-327. T. 14, z. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968-1969.
- Małecki, Jan M. „Rec. książki M. Pawlaka: Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535–1772, Olsztyn, 1972“. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4 (1972): 689-693.
- Małek, Janusz. „Polscy i litewscy studenci na uniwersytecie królewieckim w XVI i XVII wieku“. In *Europa orientalis: Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność*, 177-185. Toruń: Wydaw. UMK, 1996.
- Mastianica, Olga. *Pravėrus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje-XX a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.
- Meilus, Elmantas. „Du nauji-seni šaltinių kompleksai apie Vilnių maskvėnų okupacijos metu (1655-1661)“. In *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, 231-245. Sudarė Edmundas Rimša. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.
- . „Mindaugas Paknys. Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006. 318 p., 16 nuotraukų, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, 2 planai, santraukos anglų ir lenkų k.“ *Lietuvos istorijos metraštis. 2007 metai* 1 (2008): 111-116.
- . „Pora vaizdelių apie vilniečių gyvenimą maskvėnų okupacijos metu (1655-1661 m.)“. *Lietuvos istorijos metraštis. 2002 metai* 1 (2003): 145-148.
- . *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*. Opracował, wyd. i oprac. David Frick. Studium Europy Wschodniej. (Bibliotheca Europae Orientalis, Fontes), Warszawa: Przegląd Wschodni, 2008. 704 p.“ *Lietuvos istorijos metraštis. 2009 metai* 1 (2008): 135-143.

- . „Życie codzienne w Wilnie w czasie okupacji moskiewskiej 1655-1661“. In *Litwa w epoce Wazów*, 129-143. Pod red. Wojciecha Kriegseisena i Andrzeja Rachuby. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2006.
- Merczyng, Henryk. „Czterokrotne zburzenie zboru wileńskiego“. *Zwiastun ewangeliczny* 11 (1901): 327-334.
- Mikulski, Krzysztof. „Polskie badania nad genealogią i elitami miejskimi w średniowieczu“. In *Geneologia – stan i perspektywy badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym*, 149-156. Pod red. Jana Pakulskiego i Jana Wroniszewskiego. Toruń: Wydawnictwo UMK, 2003.
- Mincer, Franciszek. „Kształcenie i nauka domowa dzieci w świetle pamiętników staropolskich (XVII w.)“. In *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX: materiały z konferencji naukowej Katedry Historii Wychowania*, 191-199. Pod red. Juliusza Jundziłła. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, 1994.
- . „Lettow (Littau, Litauer, Litow, Vorbek Lettow) Maciej“, 192-194. *Polski słownik biograficzny*. T. 17, z. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.
- Mironowicz, Antoni. „Szkolnictwo prawosławne na ziemiach białoruskich w XVI-XVIII wieku“. *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 2 (1994): 20-34.
- . *Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej*. Białystok: Zakład Poligraficzny Offset-Print, 2003.
- Mitera-Dobrowolska, Mieczysława. „Zainteresowanie Komisji Edukacji Narodowej sprawą wychowania dziewcząt“. In *Komisja Edukacji Narodowej*, 173-188. Warszawa: PWN, 1973.
- Mohrmann, Ruth-E. „Pośmiertelne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze“. *Kwartalnik historii kultury materialnej* 2 (2005): 137-145.
- Niczyporuk, Piotr. „Aaron Aleksander Olizarowski profesorem prawa Akademii Wileńskiej“. *Miscellanea historico-iuridica* 14, z. 2 (2015): 181-206.

- Niedźwiedz, Jakub. *Kultura Literacka Wilna (1323-1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków: TAIWPN Universitas, 2012.
- Ochmanskis, Ježis. „Seniausios Lietuvos mokyklos XIV a. pabaigoje – XVI a. viduryje“. In *Senoji Lietuva*, 131-155. Vilnius: Mintis, 1996.
- Pacevičius, Arvydas. „Knygų ženklai ir ego-dokumentai senosios Lietuvos benediktinių vienuolynų bibliotekose“. In *Benediktiškoji tradicija Lietuvoje*, 165-178. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008.
- . „Mokyklos“. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, 378-396. Sudarė Ališauskas, Vytautas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas ir Eligijus Raila. Vilnius: Aidai, 2001.
- Paknys, Mindaugas. *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.
- Pauly, Michel. „Schilling (Heinz). Die Stadt in der Frühen Neuzeit“. *Revue belge de philologie et d'histoire* 74, fasc. 3-4 (1996): 962-964.
- Pawlak, Marian. „Kilka uwag o opiekunach polskich peregrynantów w XVI i XVII wieku“. In *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem: studia z dziejów nowożytnej Polski i Europy*, 113-124. Toruń: Wydawn. UMK, 1993.
- . „Młodzież polska w gimnazjum toruńskim w latach 1600–1817“. *Zapiski historyczne* 26, z. 4 (1971): 37-82.
- . „Studia młodzieży wileńskiej w protestanckich uczelniach środkowej i zachodniej Europy“. In *W kręgu badań profesora Wacława Odyńca: materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci profesora Wacława Odyńca*, 235-250. Gdańsk: Wydawn. Marpres, 2002.
- . „Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum elbląskiego w latach 1536–1772“. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu* 3, z. 24 (1967): 113–144.

- . „Wykształcenie burmistrzów elbląskich w XVII-XVIII w.“ *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia* 30, z. 322 (1997): 41-55.
- . *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI-XVIII w.* Toruń: UMK, 1988.
- Pelczar, Marian. „Oelhaf Joachim“. *Polski słownik biograficzny*, 580-581. T. 23, z. 5. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.
- . „Oelhaf Mikołaj“. *Polski słownik biograficzny*, 581. T. 23, z. 5. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.
- Pelczar, Roman. „Cerkiewne szkolnictwo parafialne w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII w.: podstawy ideowe, organizacyjne i materialne“. *Rozprawy z Dziejów Oświaty* 42 (2003): 65-83.
- Petrauskienė, Irena. „Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a.“. In *Kultūrą sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, 171-188. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000.
- . *Vilniaus akademijos spaustuvė 1575–1773*. Vilnius: Mokslas, 1976.
- Pidłypczak-Majerowicz, Maria. „Podręcznik wychowania bazylińskiej młodzieży zakonnej“. In *Ars Educandi. Źródła*. T. 1, *Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, 208-218. Pod red. naukową Jolanty Gwioździk przy współudziale Piotra P. Barczyka. Mysłówice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2009.
- . „Szkolnictwo bazylińskie w XVII i XVIII wieku“. In *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986.
- Piechnik, Ludwik. „Olizarowski Aron Aleksander“. *Polski słownik biograficzny*, 822-823. T. 23, z. 4. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.
- . *Początki Akademii Wileńskiej 1570-1599*. Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1984.

- Piawski, Kazimierz. „Hartknoch Krzysztof Jan“. In *Polski słownik biograficzny*, 296-297. T. 9, z. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960-1961.
- Plečkaitis, Romanas. „Moksliniai laipsniai senajame Vilniaus universitete“. *Mokslas ir gyvenimas* 1 (1975): 22-25.
- . „Promocijos senajame Vilniaus universitete“. In *Akademijos laurai. Laureae academicae*, 15-35. Parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė. Vilnius: VU leidykla, 1997.
- Popiołek, Bożena. „Dziateki moje błogosławie i obliguje...“ – staropolskie testamenty jako źródło do historii wychowania. In *Ars Educandi. Źródła*. T. 1, *Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, 184-196. Pod red. naukową Jolanty Gwioździk przy współudziale Piotra P. Barczyka. Myślowice: Górnosląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2009.
- . „Aby dzieci moje stanowi swemu przyzwoitą miały edukacją...“. In *Woli mojej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, 243-250. Kraków: Wydawn. Nauk. Uniwersytetu Pedagogicznego, 2009.
- Poplatek, Jan. *Seminarjum Papiesskie w Wilnie*. Cz. 2, *Zarys dziejów Seminarium Papiesskiego w Wilnie*, 56-113. Wilno: Zakłady graficzne „Znicz“, 1930.
- . *Seminarjum Papiesskie w Wilnie*. Cz. 3, *Wykaz alumnów Seminarium Papiesskiego w Wilnie 1582-1773*, 2-65. Wilno: drukarnia Grafika, 1936.
- Pośpiech, Andrzej. „Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. Papers presented at the Leeuwenborch Conference (Wageningen, 5-7 May 1980)“, „A. A. G. Bijdeagen“, t. 23, Wageningen 1980, ss. 320“. *Kwartalnik historii kultury materialnej* 30, nr. 1 (1982): 140-146.
- Pruskus, Valdas. *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija, 2004.
- Ptaśnik, Jan. *Z dziejów krakowskiego kupiectwa od XIV do XIX w.* Kraków: drukarnia „Czas“, 1910.

- Rabikauskas, Paulius. *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*. Vilnius: Aidai, 2002.
- Račkauskas, Jonas Antanas. „Pradinis švietimas Lietuvoje iki trečiojo padalinimo (1795 m.)“. *Lietuvių tautos praeitis* 3, kn. I(9) (1971): 63-134.
- Ragauskas, Aivas. „1639-1640 m. religiniai neramumai Vilniuje“. *Orbis Lituaniae*. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 14 d. <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/16391640-m-religiniai-neramumai-vilniuje/1474>.
- . „Bartholomeus Cynaki ir C^o“. Italai Vilniaus miesto valdančiajame elite XVII a. antroje – XVIII a. pirmoje pusėje“. in *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas*, 178-205. Vilnius: Vaga, 2000.
- . „Istoriko Stasio Samalavičiaus (1930-1992 m.) senjojo Vilniaus istorijos tyrimai ir jų publikavimas“. In *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII-XVIII amžiuose*, 13-19. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2011.
- . „Iš XVII a. Vilniaus miestiečių valdančiojo elito istorijos: Motiejus Vorbekas-Lettowas (1593–1663) ir jo „Atminties lobynas“. *Lietuvos istorijos metraštis. 1996 metai* (1997): 5-42.
- . „Joannesas Melchiorini (m. po 1715 09 27) – auksinis riteris (eques auratus) XVIII a. pradžios Vilniaus miesto valdančiajame elite“. In *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono. Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, 296-310. Vilnius: Vaga, 2001.
- . „Ką reiškė terminas „Patricius“ XVII a. Vilniuje?“. In *Tarp istorijos ir būtovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, 319-334. Sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas. Vilnius: Aidai, 1999.
- . „Karaliaus sekretoriaus medicinos daktaro Motiejaus Vorbeko-Lettowo (1593-1663) testamentas – šaltinis įžymiojo vilniečio biografijai“. In *LDK: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos studijos*, 50-54. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001.
- . „Kas buvo dėstoma Šv. Jono bažnyčios mokykloje XVI a.: tarp mito ir tikrovės“. Paskaita Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Vilnius, 2016 m. gruodžio 15 d.

- . „Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidurys – XVII a.“. In *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, 229-241. Sudarė Grasilda Blažienė, Sandra Grigaravičiūtė ir Aivas Ragauskas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.
- . „Nauji duomenys apie Vilniaus miestiečius, kurių namuose XVII a. saugota Lietuvos Metrika“. *Lietuvos Metrikos naujienos* 4 (2000): 24-27.
- . „Privatus mokslininkas Vilniaus burmistras Aleksandras Bražyčius († 1696)“. *Orbis Lituaniae*. Žiūrėta 2016 m. spalio 30 d. http://www.ldkistorija.lt/?theme=1#privatus-mokslininkas-vilniaus-burmistras-aleksandras-brazycas-1696_fact_1238.
- . „Teisininkas Baltramiejus Gavlovickis (apie 1583 – apie 1639)“. *Orbis Lituaniae*. Žiūrėta 2017 m. balandžio 3 d. http://www.ldkistorija.lt/?theme=1#teisininkas-baltramiejus-gavlovickis-apie-1583-apie-1639_fact_1065.
- . „Vilniečiai Winholdai – Biržų Radvilų klientai? (XVI a. pab. – XVII a. pr.). Kelios mintys apie didikų ir miestiečių ryšius“. *Mūsų praeitis* 7 (2001): 5-21.
- . „Vilniečių studijos Europoje“. *Orbis Lituaniae*. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 10 d. <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/vilnieciu-studijos-europoje/1280>.
- . *Senoji Vilniaus (XVI-XVIII a.) visuomenė: istorija, šaltinotyra, istoriografija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015.
- . *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662-1702 m.)*. Vilnius: Diemedis, 2002.
- Ragauskienė, Raimonda. „Karaliaus sekretoriaus ir Vilniaus vaito Augustino Meleskio Rotundo (apie 1520-1582 m.) turtas“. *Istorija* 55 (2003): 12-21.
- . „Models Applied Upbringing Children of Upper Nobility of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th – the Middle of the 17th Centuries“. *Pedagogika* 116, nr. 4 (2014): 6-22.

- . „XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterys: istoriografinis ir praktinis požiūris“. In *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas*, 146-164. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Ragauskienė, Raimonda ir Aivas Ragauskas. „Apie moterų raštingumą“. In *Barboros Radvilaitės laišakai Žygimantui Augustui ir kitiems. Studija apie XVI a. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės moterų korespondenciją*, 46-55. Vilnius: Vaga, 2001.
- . „Vieną ar dvi žmonas turėjo Augustinas Rotundas Meleskis (apie 1520-1584 m)? Nauji duomenys įžymiojo Vilniaus vaito biografijai“. *Lietuvos istorijos metraštis. 2000 metai* (2001): 20-54.
- Rąkowski, Grzegorz. *Ziemia Lwowska: przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie zachodniej*. Cz. 3. Pruszków: Oficyna Wydawnicza „Rewasz“, 2007.
- Rakutis, Valdas. „Keletas pastabų apie Lietuvos visuomenės nuotaikas 1792 metų karo su Rusija metu“. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 32 (2004): 17-25.
- Raudeliūnas, Vytautas. „Įžymieji senojo Vilniaus universiteto teisininkai“. *Socialistinė teisė* 3 (1979): 32-37.
- Raulinaitis, [Adolfas]. „Medžiaga Lietuvos mokyklų istorijai. Apie pirmąją katedrinę mokyklą“. *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija* 6 (1964): 111-119.
- Rębowski, Wojciech. „Przedmowa“. In *Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie Naświętszej, które poważny senat miasta wileńskiego ... na roraciech przystojnie co rok odprawuje*. Warszawa: Inst. Wydaw. Pax., 1988.
- Rok, Bogdan. „Dzieciństwo w świetle poradników Józefa Legowicza z drugiej połowy XVIII wieku“. In *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*, 375-383. Red. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska i Marcin Gadocha. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014.
- Rupšienė, Liudmila. „Švietimas ar edukacija?“ *Pedagogika* 122, nr. 2 (2016): 5-14.

- Salmonowicz, Stanisław. „Michał Bogusław Ruttich (1686–1729): pastor, lingwista, miłośnik języka polskiego“. In *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, 117-123. Pod red. Mariana Biskupa. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- . „Pietyzm w dawnym Toruniu“. *Rocznik toruński* 13 (1978): 185-197.
- . „Ruttich Michał Bogusław“. In *Polski słownik biograficzny*, 261-262. T. 33, z. 3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991–1992.
- . „Tragiczny spór Michała Bogusława Rutticha“. *Zapiski historyczne* 35, z. 1 (1970): 37-50.
- Samalavičius, Stasys. „[Vilniaus miestiečių] knygos“. In *Vilniaus miestiečiai ir miestų kultūra XVII-XVIII amžiuose*, 112-143. Sudarė Almantas Samalavičius. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2013.
- . „Iškabos, užuolaidos ir muzikos instrumentai“. In *Vilniaus miestiečiai ir miestų kultūra XVII-XVIII amžiuose*, 47-48. Sudarė Almantas Samalavičius. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2013.
- . „Keletas pastabų apie Lietuvos miestiečių kultūrą XVI-XVIII a.“ *Kultūros barai* 2-3 (1993): 99-101.
- . „Kokiais instrumentais grojo vilniečiai XVII-XVIII a.“ *Kultūros barai* 11 (1989): 48-52.
- . „Kur buvo pirmoji Lietuvos mokykla?“ *Vilniaus balsas* 8(22) (1990): 3.
- . „XVII-XVIII a. Vilniaus miestiečių butų sienų puošybos ir vidaus apšvietimo elementai“. In *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII-XVIII amžiuose*, 266-298. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2011.
- Sarcevičienė, Jolita. „Aronas Aleksandras Olizarovijus ir jo trys knygos apie politinę žmonių sąjungą“. In *De politica hominis societate. Apie politinę žmonių sąjungą*, 7-27. Vilnius: Aidai, 2003.

- . „Moterys“. In *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, 397-412. Sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas ir Eligijus Raila. Vilnius: Aidai, 2001.
- . „Nie mogą ich światobliwie wychowywać, jeśli onych nie gromią“: relacje między rodzicami a dziećmi w piśmienictwie XVIII wieku“. In *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*, 397-414. Red. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska i Marcin Gadocha. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014.
- . „Tėvai, vaikai ir ugdymas namuose XVIII a. antroje pusėje“. In *XVIII amžiaus studijos*. T. 2, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, 148-169. Sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.
- . „Vaikas XVI-XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: galimi auklėjimo ir socializacijos modeliai“. *Menotyra* 2(31) (2003): 4-10.
- Schilling, Heinz. „Die Stadt in der frühen Neuzeit“. In *Enzyklopädie deutscher Geschichte*. Band 24, 2 Auflage. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2004.
- Schwinges, Rainer Christoph. „Acta Promotionum I. Die Promotionsdokumente europäischer Universitäten des späten Mittelalters“. In *Examen, Titel, Promotionen. Akademisches und staatliches Qualifikationswesen vom 13. Bis zum 21. Jahrhundert*, 213-228. Basel: Schwabe Verlag, 2007.
- Skrobacki, Andrzej. „Nowe przyczynki do biografii Arona Aleksandra Olizarowskiego (1618?–1659), profesora prawa na Akademii Wileńskiej i doktora medycyny Uniwersytetu Królewieckiego“. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2 (1969): 187-193.
- . *Polacy na wydziale lekarskim uniwersytetu w Królewcu*. Olsztyn: Pojezierze, 1969.
- Skruteń, Józefat. „Dubowicz Aleksy“. *Polski słownik biograficzny*, 436. T. 5, z. 4. Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1939 – 1946.

- Sliesoriūnas, Gintautas. „David Frick. Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno. Ithaca and London: Cornell University Press. 2013, 529 p.“. *Lietuvos istorijos metraštis. 2013 metai* 1 (2014): 175-179.
- . *Lietuvos istorija. T. 6, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588-1733 metais)*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.
- Sondel, Janusz. „Kariera uniwersytecka jako sposób awansu społecznego w dawnej Polsce“. In *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, 209-221. T. 3. Pod red. Waclawa Uraszczaka, Doroty Malec i Macieja Mikuły. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
- Sowina, Urszula. „Dziecko w rodzinie krakowskiej na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych w świetle testamentów“. In *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*. Red. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska i Marcin Gadocha. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014.
- Stone, Lawrence. „Prosopography“. *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*. Vol. 100, No. 1, *Historical Studies Today* (1971): 46-79.
- Studnicki, Waclaw. „Spis lekarzy wileńskich XVII w. – rajców i burmistrzów“. *Lekarz wileński* 4 (1913):15.
- Szybiak, Irena. „Oświata parafialna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1783-1792“. In *Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, 231-239. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Šapoka, Adolfas. „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo?“ *Židinys* 22, nr. 10 (1935): 316-327.
- . „Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo“. In *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV-XVIII amžiais*, 9-35. Redagavo ir papildė Mykolas Biržiška. Chicago: Lituanistikos instituto leidykla, 1987.
- . *Mokslo ieškančių senovės lietuvių keliai*. Kaunas: Žaibo spaust., 1935.

- Šedvydis, Laurynas. „LDK valdančiojo elito rengimas viešajam valstybės gyvenimui XVI a. – XVII a. viduryje“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2016. gs.elaba.lt/object/elaba:19754211/19754211.pdf.
- Šidlauskas, Algirdas. „600 metų Lietuvos mokyklai. Švietimo sistemos pradžia“. *Kultūros barai* 10 (1990): 66-69.
- Šmigelskytė-Stukienė, Ramunė. „Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačioje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Darbo pasidalijimo tradicijos, stereotipai, priežastys)“. In *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas*, 173-178. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Štikonaitė, Irena. „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje“. *Archivum Lithuanicum* 6 (2004): 199-238.
- Tamulynas, Alfonsas. „Vilniaus gyventojų skaičius XVII a. viduryje klausimu“. *Jaunųjų istorikų darbai* 6 (1987): 113-116.
- Tazbir, Janusz. „Studenci z Prus Królewskich, Korony Polskiej i Litwy na uniwersytecie w Tybindzie (1501-1654)“. *Zapiski historyczne* 48, z. 1-2 (1983): 79-101.
- Tyla, Antanas. „Vilniaus Alma Mater istorija“. *Mokslas ir gyvenimas* 8 (1977): 26-27.
- Tync, Stanisław. „Toruńska szkoła polska dla Niemców (1568–1793)“. *Przegląd Zachodni* 9–12 (1952): 432-474.
- Topolska, Maria Barbara. *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984.
- Topolski, Jerzy. „Gospodarka“. In *Polska w epoce Oświecenia: państwo, społeczeństwo, kultura*. Pod red. Bogusława Leśnodorskiego, 171-211. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971.
- Truska, Liudas. „Lietuvos mokyklos XVIII a. pabaigoje-XIX a. pradžioje“. *Kraštotyra* 10 (1980): 39-51.

- Tworek, Stanisław. „Łabęcki (Łabenski, Łabentski, Labenscius) Baltazar“. *Polski słownik biograficzny*, 172-173. T. 18, z. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- . „Moller (Mollerus, Möller) Cyriak“. *Polski słownik biograficzny*, 631-632. T. 21, z. 6. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976.
- Ulčīnaitė, Eugenija. „Vilniaus akademijos teisės profesorius A. Olizarovijus“. *Mokslas ir gyvenimas* 5 (1978): 16.
- Urban, Waclaw. „Nauczanie domowe a szkolne w Małopolsce od XVI do XX wieku“. In *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX: materiały z konferencji naukowej Katedry Historii Wychowania*, 203-209. Pod red. Juliusza Jundziłła. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, 1994.
- Urbonavičius, Agnė. „Iš Vilniaus miesto tarybos raštinės palikimo: naujųjų miestiečių aktai 1666-1795 m.“ *Lituanistica* 4(48) (2001): 23-36.
- . *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661-1795 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.
- Utrutko, Ludmiła. „Szkoły prawosławne w rozumieniu Sylwestra Kossowa“. In *„Pokazanie Cerkwie prawdziwej...“*. *Studia nad dziejami i kulturą Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej*, 80-91. Pod red. naukową Piotra Chomika. Białystok: Libra, 2004.
- Walczak, Wojciech. „O wykształceniu duchowieństwa unickiego w Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku“. In *Nad społeczeństwem staropolskim*. T. 1, *Kultura, instytucje, gospodarka w XVI-XVIII stuleciu*, 483-491. Pod red. Karola Łopateckiego i Wojciecha Walczaka. Białystok: Ośrodek Badań Europy Środkowo-Wschodniej, 2007.
- Walter-Mazur, Magdalena. „Panny z okładek. Zakonnice aktywne muzycznie w klasztorach benedyktynek w XVIII wieku“. *Bibliotheca Nostra: śląski kwartalnik naukowy* 3 (2013): 51-63.
- Wereda, Dorota. „Bazylianie w unickiej diecezji brzeskiej w XVIII wieku“. *Szkice podlaskie* 8 (2000): 213-233.

- Wierzbowski, Teodor. *Szkoły parafjalne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej 1773-1794*. Kraków: drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1921.
- Wyrobisz, Andrzej. „Typy funkcjonalne miast polskich w XVI-XVIII w.“ *Przegląd historyczny* 72, z. 1 (1980): 25-48.
- Wisner, Henryk. „Likwidacja zboru ewangelickiego w Wilnie (1639-1646). Z dziejów walki z inaczej wierzącymi“. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 37 (1993): 89-102.
- Włazlik, Barbara. „Wychowanie dziewcząt w XVI i XVII w.“ *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika* 17 (2008): 199-209.
- Wojtowicz, Jerzy. „Miasta epoki Oświecenia, ich rola w rozwoju kultury“. In *Polska w epoce Oświecenia: państwo, społeczeństwo, kultura*, 212-240. Pod red. Bogusława Leśnodorskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971.
- Wolański, Filip. *Kaznodziejstwo bernardyńskie w staropolskim systemie komunikacji społecznej schyłku epoki saskiej: studium kształtowania wyobrażeń i postaw*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- Wróbel-Lipowa, Krystyna. „Relacje dzieci-rodzice w polskiej rodzinie ziemiańskiej w XVIII wieku“. In *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie*. T. 2, *Dzieje Nowożytne*, 101-110. Red. Krzysztof Jakubiak i Wiesław Jamrozek. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akad. Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2002.
- Zaleska Stankiewiczowa, Irena. *Pensje żeńskie w Wilnie (1795-1830)*. Wilno: Wydawnictwo magistratu m. Wilna, 1935.
- Zielecka-Mikołajczyk, Wioletta. „Antemortem documents of Eastern Orthodox and Uniate burghers of Vilnius from the first half of the 18th century“. *Zapiski historyczne* 79, z. 4 (2014): 143-172.
- Zienkowska, Krystyna. *Ślawetni i urodzeni: ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976.
- Żywoty biskupów wileńskich*. T. 1. Opisał Wincenty Przyjałkowski. Petersburg, 1860.

- Żołądź, Dorota. „Polacy z Korony i Litwy na studiach w Dillingen (1564-1624)“. *Studia Historica Slavo-Germanica* 17 (1992): 3-21.
- . „Studenci polscy z Korony i Litwy w Heidelbergu w okresie reformacji“. *Rozprawy z dziejów oświaty* 36 (1994): 3-17.
- . „Wyjazdy edukacyjne młodzieży szlacheckiej na tereny niemieckojęzyczne w XVII w. w świetle instrukcji rodzicielskich“. *Przegląd zachodni* 2 (1989): 106-122.
- . *Ideale edukacyjne doby staropolskiej. Stanowe modele i potrzeby edukacyjne szesnastego i siedemnastego wieku*. Warszawa: PAN, 1990.
- Żołądź-Strzelczyk, Dorota. „Dzieciństwo w mieście na ziemiach polskich w XVI-XVIII wieku – możliwości źródłowe i perspektywy badawcze“. *Biuletyn historii wychowania* 27 (2011): 7-17.
- . „Jako rządzić mają rodzice córki swe“. Poglądy na wychowanie kobiet w XVI–XVIII w. In *Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej*, 53-63. Poznań: Instytut Historii UAM, 1998.
- . „Metryki uniwersyteckie“. In *Peregrinatio academica: studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, 15-20. Poznań: UAM Wydaw. Naukowe, 1996.
- . *Dziecko w dawnej Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006.
- . *Peregrinatio academica: studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*. Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1996.
- Żołądź-Strzelczyk, Dorota ir Katarzyna Kabacińska-Łuczak. *Codziennosc dziecięca opisana słowem i obrazem: życie dziecka na ziemiach polskich od XVI do XVIII wieku*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012.
- Żołądź-Strzelczyk, Dorota ir Wiesław Jamrożek. *Studia z dziejów edukacji kobiet na ziemiach polskich*. Poznań: WSE UAM, 2001.

Żurkowa, Renata. „Starożytna literatura historyczno-polityczna w księgozbiorach mieszczan krakowskich z XVII wieku“. *Studia o książce* 5 (1975): 105-127.

Гардзеў, Максім. „Дакументы па гісторыі рамяства ў актавай кнізе полацкага магистратуза 1656-57 г.“ *Беларускі Гістарычны Агляд* 10, сш. 1-2 (2003).
<http://www.belhistory.eu/maksim-gardzee%D1%9E-dokumenty-pa-gistoryi-ramyastva-%D1%9E-aktavaj-knize-polackaga-magistratu-za-1656-57-g/>.

Голеченко, Георгий Яковлевич. „Студенты Великого княжества Литовского в Краковском университете“. In *Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: проблемы взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху возрождения*, 228-240. Под ред. Б. Я. Рыбакова. Москва: Наука, 1976.

Мейлус, Элмантас. „Вильнюс во время „потопа“ (1655-1661 гг.): - источниковедческие проблемы“. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai: faktas, kontekstas, interpretacija*, 419-432. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007.

Харлампович, Константин Васильевич. *Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви*. Казань, 1898.

Violeta PANSEVIČ

**VILNIAUS MIESTIEČIŲ IŠSIMOKSLINIMAS
XVII–XVIII A.**

Mokslo daktaro disertacija

Spausdino – Vytauto Didžiojo universitetas
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. K17-051. Tiražas 15 egz. 2017 07 20.
Nemokamai.